

บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด

นางสาวทรงศดา มะลิขาว

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ROLE OF JUDGE IN DRUG ADDICT REHABILITATION

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยา
เสพติด

โดย

นางสาวทรงศดา มะลิขาว

สาขาวิชา

นิติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ดร.ปราโมทย์ เสริมศีลธรรม

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คนบดีคณะนิติศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริณา ศรีวินิชย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริณา ศรีวินิชย์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ดร.ปราโมทย์ เสริมศีลธรรม)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ดร.ดล บุนนาค)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(อาจารย์มานะ ศิริพิทยาวัฒน์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

พรรณศดา มะลิขาว : บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด (ROLE OF JUDGE IN DRUG ADDICT REHABILITATION) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ดร.ปราโมทย์ เสริมศีลธรรม, หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และการประยุกต์ใช้หลักการ และแนวคิด ในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด ตลอดจนความสำคัญของบทบาทผู้พิพากษา ในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการทางกฎหมายในการ บำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้เหมาะสมกับ สภาพปัญหาเสพยาเสพติดในประเทศไทย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศไทย ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ใช้การ เบี่ยงเบนคดี (Diversion) ของผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดออกจากกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาตามปกติ โดยที่ไม่ได้มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใน กระบวนการบำบัดฟื้นฟูในขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นอย่างเหมาะสม ทำให้การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือ ผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ยังไม่ประสบ ผลสำเร็จเท่าที่ควร โดยเมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และ ออสเตรเลีย ซึ่งพบว่ากระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดี ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูตั้งแต่เริ่มแรก ของกระบวนการจนถึงสุดกระบวนการ อันเนื่องมาจากการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด ใน รูปแบบที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้พิพากษาในการฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อเป้าหมาย ที่ดีของการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ติดยาเสพติด

เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศไทย ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น วิทยานิพนธ์นี้ จึงเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในขั้นตอนการคัดกรองบุคคล ในขั้นตอนระหว่างการ บำบัดฟื้นฟู และในขั้นตอนการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อันเป็นขั้นตอนที่ สำคัญและจำเป็นที่ควรกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาท เพื่อจัดการกับปัญหาอันเป็นอุปสรรคของ การบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

สาขาวิชา นิติศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2560

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5885976734 : MAJOR LAWS

KEYWORDS: ROLE OF JUDGE, THERAPEUTIC JURISPRUDENCE, DRUG ADDICT

TASSADA MALIKOW: ROLE OF JUDGE IN DRUG ADDICT REHABILITATION.

ADVISOR: PRAMOTE SERMSILATHAM, Ph.D., pp.

The purpose of this thesis is to study principles, concepts, and applying them to drug addict rehabilitation. It also focuses on the judges' roles in drug addict rehabilitation in order to develop legal processes on drug addict rehabilitation in the Narcotics Addict Rehabilitation Act which is a pre-trial procedure suitable for drug situations in Thailand.

The research found that drug addict rehabilitation in the pre-trial procedure in Thailand under the Narcotics Addict Rehabilitation Act B.E. 2545, which use Diversion of drug addicted culprit out of ordinary criminal judicial administration and bring them to treatment without proper role of judge in rehabilitation process, led to unsatisfied results of the rehabilitation. Comparing to foreign countries, which gave more effective results in the rehabilitation process, such as the United States of America, Canada, and Australia, it was found that those countries applying the Therapeutic Jurisprudence principles paid more attention to the significant role of judges in drug addict rehabilitation from the beginning to the end of its process so that the judges will find the best solutions for each drug addict.

In order to enhance the effectiveness of drug addict rehabilitation in a pre-trial process under the Narcotics Addict Rehabilitation Act B.E. 2545 of Thailand, this thesis proposes the revision of the Narcotics Addict Rehabilitation Act B.E. 2545 by specifying the roles of judges in the pre-steps in the screening process before drug addicts engage in the rehabilitation process, in between the rehabilitation process, and in the post rehabilitation process, all of which are the crucial processes for the judges in eliminating any rehabilitation impediment under the Narcotics Addict Rehabilitation Act B.E. 2545.

Field of Study: Laws

Student's Signature

Academic Year: 2017

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตาของ ดร.ปราโมทย์ เสริมศีลธรรม ในการรับภาระเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์ในความเมตตาที่ได้สละเวลาอันมีค่า ในการให้คำปรึกษา คำแนะนำ ทั้งในด้านข้อมูลทางวิชาการ ความเห็นทางกฎหมาย ตลอดจนได้ให้กำลังใจผู้เขียนตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความจริงใจ นอกจากนี้ อาจารย์ยังได้กรุณาตรวจทาน ชี้ข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ไข จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ วีระพงษ์ บุญโญภาส อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนอีกท่านหนึ่ง ท่านอาจารย์กรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน และได้โปรดให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการเลือกหัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สนับสนุนข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนให้คำสั่งสอน เคี่ยวเข็ญ และช่วยเหลือผู้เขียนในทุก ๆ เรื่องตลอดมาจนวันสุดท้ายของชีวิตท่าน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ ด้วยรักและอาลัยตลอดกาล

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ดร.ดล บุนนาค และท่านอาจารย์มานะ ศิริพิทยาวัฒน์ ที่กรุณารับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริณา ศรีวินิชย์ ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ โดยท่านอาจารย์ทุกท่านได้โปรดให้คำแนะนำในแนวทางการวิเคราะห์จากองค์ความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ในภาคปฏิบัติ ตลอดจนข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณครอบครัว สำหรับความรัก ความห่วงใย และกำลังใจที่ส่งถึงผู้เขียนตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายนิพนธ์ มะลิขาว และนางไกรดา มะลิขาว บิดาและมารดา และนางสาวพัชนี มะลิขาว ป้าของผู้เขียน ที่ได้ให้โอกาสทางการศึกษาตั้งแต่เยาว์วัยจนถึงปัจจุบัน และให้การสนับสนุนผู้เขียนในทุกเรื่องด้วยดีตลอดมา

ผู้เขียนขอขอบคุณ พี่ ๆ เพื่อน ๆ น้อง ๆ สำนักงาน ป.ป.ส. ทุกคน ที่ให้การสนับสนุนข้อมูลวิชาการ และการต้อนรับที่อบอุ่นเสมอมา และขอขอบคุณเพื่อนร่วมงาน สำนักงาน ป.ป.ช. ทุกคน สำหรับกำลังใจตลอดจนช่วยเหลือผู้เขียนในทุกเรื่องด้วยดีตลอดมา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการในการแก้ไขปัญหาเสพติด หรือประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจ ผู้เขียนขอมอบความดีนี้ให้บุพการีและคณาจารย์ของผู้เขียนทุกท่าน หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	7
1.4 สมมติฐานของการวิจัย.....	8
1.5 วิธีการวิจัย	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 หลักการ แนวคิด และแนวทางการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด	10
2.1 หลักการและแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดผิดวัตถุประสงค์ของสหประชาชาติ.....	10
2.1.1 หลักการและแนวคิดจากอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961 (Single Convention on Narcotic Drugs, 1961).....	12
2.1.2 หลักการและแนวคิดจากอนุสัญญาว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1971 (Convention on Psychotropic Substances,1971).....	13
2.1.3 หลักการและแนวคิดจากอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้า ยาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. 1988 (United Nations Convention against ILLicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances , 1988)	14
2.2 แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดผิดวัตถุประสงค์แทนการลงโทษจำคุกในต่างประเทศ .	15

2.3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด.....	16
2.3.1 ทฤษฎีอาชญาวิทยา (The Principle Criminology).....	17
2.3.2 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation).....	20
2.3.3 ทฤษฎีตีตรา (Labeling Theory).....	23
2.3.4 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (alternatives justice).....	25
2.3.5 แนวคิดการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม (Diversion).....	27
2.4 แนวคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence).....	28
2.4.1 ความหมายและความสำคัญของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence).....	29
2.4.2 แนวคิดในการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) กับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด.....	32
2.4.3 ความสำคัญของบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence).....	34
2.4.4 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้ หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence).....	35
2.5 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในประเทศไทย.....	38
2.5.1 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545	39
2.5.2 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง	54
2.5.2.1 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522.....	54
2.5.2.2 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามประมวลกฎหมายอาญา.....	55
2.5.2.3 การบำบัดฟื้นฟูโดยคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม	57

2.6 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545	67
2.6.1 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในขั้นตอนก่อนเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด	68
2.6.2 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด	73
2.6.3 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในการดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่หลบหนี	75
2.7 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด	83
บทที่ 3 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดในต่างประเทศ	88
3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา	89
3.1.1. ความเป็นมาและแนวความคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของสหรัฐอเมริกา	89
3.1.2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของมลรัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา	92
3.1.3 ประสิทธิภาพและผลกระทบของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดในสหรัฐอเมริกา	106
3.2 ประเทศแคนาดา	108
3.2.1. ความเป็นมาและแนวความคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของแคนาดา.....	108
3.2.2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของมลรัฐโทรอนโต แคนาดา (Toronto Drug Treatment Courts: TDTC.)	113
3.2.3 ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของมลรัฐโทรอนโต แคนาดา.....	124
3.3 ประเทศออสเตรเลีย.....	125

3.3.1. ความเป็นมาและแนวความคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด ของออสเตรเลีย.....	125
3.3.2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของมลรัฐนิว เซาท์เวลส์ (New South Wales) ออสเตรเลีย.....	127
3.3.3 ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด ของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ออสเตรเลีย.....	144
บทที่ 4 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด	145
4.1 วิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ผู้เสพยาเสพติดในแต่ละประเทศ	147
4.1.1 บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองของประเทศไทย	147
4.1.2 บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองของต่างประเทศ.....	149
4.1.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา	149
4.1.2.2 ประเทศแคนาดา.....	149
4.1.2.3 ประเทศออสเตรเลีย	150
4.1.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองบุคคล ของประเทศไทยกับต่างประเทศ.....	151
4.2 วิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด ในแต่ละประเทศ.....	156
4.2.1 บทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ของประเทศไทย.....	156
4.2.2 บทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด ของต่างประเทศ	157
4.2.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา	157
4.2.2.2 ประเทศแคนาดา.....	157
4.2.2.3 ประเทศออสเตรเลีย	158

4.2.3	วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยกับต่างประเทศ.....	159
4.3	วิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในแต่ละประเทศ.....	165
4.3.1	บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย.....	165
4.3.2	บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศ.....	166
4.3.2.1	ประเทศสหรัฐอเมริกา	166
4.3.2.2	ประเทศแคนาดา	166
4.3.2.3	ประเทศออสเตรเลีย	167
4.3.3	วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยกับต่างประเทศ	167
4.4	บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด.....	172
บทที่ 5	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	176
5.1	บทสรุป	176
5.2	ข้อเสนอแนะ	182
	รายการอ้างอิง	188
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	196

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด.....	81
ตาราง 2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูของแต่ละประเทศ	171

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายใต้สภาพสังคมที่เจริญก้าวหน้าปัญหาอาชญากรรมก็เข้าไปในลักษณะพลวัต
เฉกเช่นกัน เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าปัญหาอาชญากรรมก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติและ
ประชาคมโลกเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน และส่งผล
กระทบต่อสังคมในวงกว้าง ยาเสพติดอาจเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดอาชญากรรม
อีกมากมาย เช่น การใช้ความรุนแรงกับบุคคลในครอบครัว ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เป็นต้น ทุกประเทศ
ทั่วโลกจึงให้ความสำคัญและเล็งหาแนวทางและมาตรการที่เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญหาอาชญากรรม
ของแต่ละประเทศให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ในระดับสากล มิติในทางกฎหมาย
ได้แยกผู้เข้ามาเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเป็น 2 ด้าน คือ (1) ฝ่ายผู้เสพ เป็นการพิจารณาในด้านอุปสงค์
ซึ่งปัจจุบันนโยบายในทางกฎหมายมองว่าผู้เสพยาเสพติดมีสภาพเป็น “ผู้ป่วย” และต้องปฏิบัติด้วยการ
บำบัดรักษามีใช้ในฐานของ “อาชญากร” ตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และ (2) ฝ่ายผู้ค้า ซึ่ง
เป็นการพิจารณาในด้านอุปทาน ได้แก่ บุคคลต่าง ๆ ในกระบวนการค้ายาเสพติดหรือองค์กร
อาชญากรรม ดังนั้น บุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับยาเสพติดย่อมมีตั้งแต่ “ผู้ค้าโดยแท้จริง” คือ ผู้ที่มี
บทบาทเป็นผู้ส่งหรือจัดให้มีการซื้อหรือขายในเชิงพาณิชย์ “ผู้ค้ารายย่อย” คือ ผู้ที่มีบทบาทเป็น
เสมือนกลไกกระจายยาเสพติดไปยังผู้เสพยาเสพติดเท่านั้นและมีความเสี่ยงต่อการถูกจับกุมดำเนินคดี
สูงกว่าผู้ค้ารายใหญ่ “ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด” มีลักษณะเป็นเหยื่อของกระบวนการยาเสพติด ซึ่งมี
สภาวะอ่อนแอและเป็นผู้ป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดังนั้น หากจะใช้มาตรการปราบปรามโดยการ
ลงโทษจำคุกกับบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องแบบเหมารวมว่าเป็นตัวการทำลายชาติบ้านเมืองทั้งหมดแล้ว
นอกจากจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมได้อย่างตรงจุดแล้ว ยังอาจทำให้สังคมต้องเผชิญกับ
ปัญหาที่ติดตามมาของการปราบปรามยาเสพติดอีกด้วย และการที่บุคคลที่มีบทบาทเป็นเพียงกลไก

กระจายสินค้าหรือผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดถูกจับกุมคุมขังดำเนินคดีและรับโทษจำคุกเป็นเวลานาน ๆ ก็ไม่มีผลกระทบต่อเครือข่ายค้ายาเสพติดเพราะสามารถหาผู้อื่นมาทดแทนได้โดยง่ายไม่มีที่สิ้นสุด¹

อดีตที่ผ่านมาประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยต่างก็ใช้นโยบายการแก้ไขปัญหานั้นที่เน้นการปราบปรามผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างเข้มงวด โดยใช้มาตรการลงโทษที่รุนแรง แต่ปรากฏว่าแม้จะปราบปรามผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้จำนวนมากเพียงใด แต่ก็ไม่ได้ทำให้จำนวนผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดลดลง ประกอบกับมีผลการศึกษาจากการให้ข้อมูลของสำนักงานป้องกันยาเสพติดและปราบปรามอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) ที่ยอมรับว่านโยบายการปราบปรามอุปสงค์ยาเสพติดโดยการมีบทลงโทษที่รุนแรง มีผลกระทบทางลบที่ตามมาโดยไม่เจตนาอีกมากมาย จนกระทั่งต่อมาเกิดแนวความคิดใหม่ที่ว่าหากต้องการจะควบคุมจำนวนผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเพื่อลดอุปสงค์ของยาเสพติด และเพื่อนำไปสู่การลดอุปทานของยาเสพติดนั้นจะต้องแก้ปัญหาที่ต้นเหตุของปัญหาให้ได้ คือ ต้องทำให้ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเลิกใช้ยาเสพติดอย่างเด็ดขาดให้ได้ เพราะเมื่อความต้องการใช้ยาเสพติดลดลงการผลิตหรือการค้ายาเสพติดอันเป็นอุปทานก็ย่อมลดลงด้วย อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหายาเสพติดได้อย่างยั่งยืนกว่าการปราบปรามโดยการกำหนดบทลงโทษที่รุนแรง ดังนั้น แต่ละประเทศจึงได้แสวงหามาตรการใหม่ ๆ ที่เหมาะสมยิ่งกว่าสำหรับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด และพบว่าการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดจะเป็นมาตรการที่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ดีกว่าการนำบุคคลเหล่านั้นไปจองจำไว้ในเรือนจำ จึงทำให้มาตรการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเข้ามามีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้น ซึ่งก็สอดคล้องกับอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. 1988 ที่กำหนดให้ผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไม่รุนแรง ควรกำหนดมาตรการอื่นแทนการลงโทษจำคุก²

สำหรับประเทศไทยได้รับแนวคิดการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดว่ามีสภาพเป็น “ผู้ป่วย” และต้องปฏิบัติด้วยการบำบัดรักษามีอยู่ในฐานะของ “อาชญากร” และนำมาปรับใช้โดย

¹สำนักกิจการในพระตำหนักเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา, เมทแอมเฟตามีน: ความจริง Vs. นวนิยายและบทเรียนของโรคประสาทหวาดผวามาจากโคเคนรูปลึกลับ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2557), หน้า 5- 6.

²หน่วยงานความร่วมมือด้านนโยบายยาเสพติดระหว่างประเทศ (Idpc), คู่มือนโยบายยาเสพติด (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2557), หน้า 120 – 121.

มีการออกกฎหมายมารองรับแนวคิดดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันคือพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 แต่พบว่าการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 (ระบบบังคับบำบัด) ประสบปัญหากรณีผู้เข้ารับการบำบัดไม่ใส่ใจเข้ารับการบำบัดรักษา เลิกหรือฝ่าฝืนการบำบัดรักษาและถูกจับ ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูเป็นจำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นกรณีผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟู และสุดท้ายผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาเสพติดเหล่านั้น ก็ต้องถูกส่งตัวไปดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมตามปกติ ซึ่งนับว่าไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยจะเห็นได้จากรายงานผลการดำเนินงาน สรุปผลการบำบัด (ในระบบบังคับบำบัด) ทั่วประเทศจากระบบรายงาน ระบบติดตามและเฝ้าระวังปัญหา ยาเสพติด (บสต. 1-5) ตั้งแต่ในปีงบประมาณ 2555 – 2559 โดยปรากฏว่าในปีงบประมาณ 2555 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 35,614 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 85,660 ราย³ ในปีงบประมาณ 2556 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 28,765 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 92,983 ราย⁴ ในปีงบประมาณ 2557 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 26,465 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 93,245 ราย⁵ ในปีงบประมาณ 2558 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 20,529 ราย จากจำนวน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

³สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2554 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2555 [ออนไลน์], 14 กุมภาพันธ์ 2560. แหล่งที่มา http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&stday=01/10/2554&spday=30/09/2555&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208.

⁴สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2555 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2556 [ออนไลน์], 14 กุมภาพันธ์ 2560. แหล่งที่มา http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&stday=01/10/2555&spday=30/09/2556&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208.

⁵สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2556 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2557 [ออนไลน์], 14 กุมภาพันธ์ 2560. แหล่งที่มา http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&stday=01/10/2556&spday=30/09/2557&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208.

ผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 83,349 ราย⁶ ในปีงบประมาณ 2559 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 19,865 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 48,530 ราย⁷ ซึ่งจะเห็นได้ว่าจำนวนของผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีจำนวนที่สูงมากในแต่ละปี ทั้งนี้ สถิติเบื้องต้นจากรายงานระบบติดตามและเฝ้าระวังปัญหาเสพติด (บสต.1-5) ระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2555 -2559 ยังพบว่าผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูมีพฤติกรรมกลับไปเสพซ้ำและมีจำนวนที่สูงมากในแต่ละปี⁸ ซึ่งยังไม่รวมผู้ผ่านการบำบัดที่ไม่สามารถติดตามได้อีกจำนวนมาก

เมื่อพิจารณาความล้มเหลวของการบำบัดรักษาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่ผ่านมาแล้วทำให้มีข้อสังเกตว่ากฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีหลักการและแนวทางในการบำบัดรักษาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่ยังไม่สามารถสร้างแรงจูงใจในการบำบัดฟื้นฟูของผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดได้ หรือก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดที่มีภาวะพึ่งพายาเสพติดได้ กฎหมายยังไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ตามเป้าประสงค์แห่งการบำบัดรักษาที่ดีได้ จึงทำให้การบำบัดรักษาที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

หากพิจารณาการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ของประเทศไทยแล้ว พบปัญหาบางประการที่ทำให้การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร กล่าวคือ จุดเชื่อมโยงระหว่างพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของ

⁶สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2557 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2558[ออนไลน์], 14 กุมภาพันธ์ 2560.แหล่งที่มา http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&stday=01/10/2557&spday=30/09/2558&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208.

⁷สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2558 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2559[ออนไลน์], 14 กุมภาพันธ์ 2560 แหล่งที่มา http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&stday=01/10/2558&spday=30/09/2559&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208.

⁸สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, รายงานผลการดำเนินงานจำแนกตามแบบติดตามทั่วประเทศ ปีงบประมาณ 2554 - 2558[ออนไลน์], 8 กุมภาพันธ์ 2560.แหล่งที่มา http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&stday=01/10/2554&spday=30/09/2558&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=209.

ผู้พิพากษาในการทำงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีค่อนข้างน้อย รวมถึงไม่ได้มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟู ในขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นอย่างเหมาะสม โดยในขั้นตอนการคัดกรองผู้ต้องหาเพื่ออนุญาตให้ เบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะต้องมีการคัดกรอง อย่างมีคุณภาพ ไม่ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทในการพิจารณาคัดกรองผู้ต้องหา ปัญหาที่ พบคือมีกลุ่มผู้ค้ายาเสพติดปะปนเข้ามาในระบบบำบัดฟื้นฟูนี้ ซึ่งยากต่อการป้องกันการแลกเปลี่ยน พฤติกรรมของกลุ่มผู้ค้ากับกลุ่มผู้เสพยาเสพติด อันเป็นอุปสรรคต่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและเป็นอันตรายต่อการแพร่ระบาดของยาเสพติดอีกด้วย นอกจากนี้ ในระหว่างขั้นตอนการ ตรวจพิสูจน์ ผู้พิพากษาก็ไม่ได้เข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ในการออกคำสั่งใด ๆ ได้อีกด้วย ทำให้ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดขาดความยำเกรงและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามเงื่อนไขของ กฎหมายในระหว่างการตรวจพิสูจน์ และส่งผลให้ผู้ต้องหาไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขในระหว่างการควบคุมตัว ในขั้นตอนการตรวจพิสูจน์เพื่อคัดกรองอีกด้วย ส่วนในขั้นตอนระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ก็ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใด ๆ รวมถึงในการออกคำสั่ง ใด ๆ เช่นเดียวกัน ส่งผลให้ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู พบปัญหาผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ไม่ใส่ใจเข้ารับ การบำบัดฟื้นฟู โดยไม่ปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือไม่มาเข้ารับการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเลย หรือเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ครบตามระยะเวลาที่ กำหนด มีพฤติกรรมหลบหนี ไม่ไปรายงานตัว เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นในขั้นตอนการพิจารณา ผลการฟื้นฟูว่าเป็นที่พอใจหรือไม่ และการออกคำสั่งให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย ได้แก่ การมีคำสั่งให้พ้นจากการฟื้นฟูและมีคำสั่งปล่อยตัวไป หรือการมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟู ดังกล่าวไปดำเนินคดีต่อไป กฎหมายไม่ได้กำหนดให้องค์กรศาลหรือผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทหรือ อำนาจหน้าที่ใด ๆ ในขั้นตอนนี้อีกด้วยอันจะเห็นได้ว่ารูปแบบการเบี่ยงคดีเข้าสู่กระบวนการบำบัด ฟื้นฟูของประเทศไทยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการ บำบัดฟื้นฟูแต่ละขั้นตอน เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พิพากษากับผู้กระทำความผิด เพื่อให้การให้ คำปรึกษาหรือคำแนะนำที่ถูกต้อง เพื่อสร้างความไว้วางใจความเชื่อมั่นในกระบวนการบำบัดรักษา รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการบำบัดฟื้นฟู อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาพื้นฐานในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพ หรือผู้ติดยาเสพติดด้วย ดังนั้น อาจทำให้ที่ผ่านมามีการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย

ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ปัญหาข้างต้นเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ปัญหายาเสพติดในประเทศไทย เพื่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างยั่งยืนในอนาคต

โดยพบว่าในต่างประเทศ มีการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มาประยุกต์ใช้กับคดียาเสพติดที่ผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด โดยการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดำเนินคดี (Diversion) เข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูภายใต้การควบคุมดูแลของศาลยาเสพติด (Drug Court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug Treatment Court) อย่างกว้างขวาง⁹ เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และแคนาดา โดยนำมาใช้กับผู้กระทำผิดในคดียาเสพติดที่เป็นคดีไม่ร้ายแรงกับข้อหาการมียาเสพติดไว้ในครอบครองหรือการใช้ยาเสพติด เพื่อให้โอกาสได้กลับตัวและกลับไปใช้ชีวิตในสังคมต่อไป และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดียาเสพติดในเชิงบำบัดฟื้นฟูโดยเฉพาะ ซึ่งรูปแบบการบำบัดฟื้นฟูในต่างประเทศได้ให้ความสำคัญกับการให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูตั้งแต่แรกของการจนสิ้นสุดกระบวนการเนื่องจากข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญในการศึกษาวิจัยภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด Therapeutic Jurisprudence พบว่าบทบาทของผู้พิพากษาที่แสดงออกมา มีผลกระทบต่อสภาพจิตใจและสุขภาพจิตที่ดีของบุคคลซึ่งพวกเขามีปฏิสัมพันธ์ด้วย อีกทั้งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากผู้กระทำผิดคดียาเสพติดในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองไปในทางที่ดีขึ้นอีกด้วย ดังนั้น บทบาทของผู้พิพากษาจึงมีความสัมพันธ์ต่อผลการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในทางที่ดี ผู้พิพากษาในศาลยาเสพติดจึงเข้าไปมีบทบาทในการบำบัดรักษาตั้งแต่แรกของการจนสิ้นสุดกระบวนการ เพื่อให้การบำบัดรักษาบรรลุเป้าหมายที่ดีที่สุด

จากความเป็นมาและความสำคัญของสภาพปัญหาของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้านยาเสพติดของประเทศไทย ประกอบกับความสำคัญของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) จึงเห็นควรศึกษากฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของไทย และความสำคัญของบทบาทผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) การประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic jurisprudence) กับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศ เพื่อแสวงหาแนวทางที่

⁹Bruce J. Winick & David B. Wexler, "Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied," Touro Law Review 18, (2001 - 2002): 479 - 486.

เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดในประเทศไทย เพื่อการพัฒนา
กฎหมาย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นเป็นต้นเหตุของปัญหามากกว่าการแก้ที่ปลายเหตุโดยการนำ
ผู้เสพยาเสพติดเข้าสู่เรือนจำ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของไทยและความสำคัญของ
บทบาทผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด
(Therapeutic Jurisprudence)
2. เพื่อศึกษาหลักการและแนวคิดของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic
Jurisprudence) และการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด
ในต่างประเทศ
3. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด
ของประเทศไทยและต่างประเทศ (ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และแคนาดา)
4. เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับบทบาทของ
ผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ในกฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา
เสพติดของไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาหลักการ และแนวคิดของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด
(Therapeutic Jurisprudence) รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดในการบำบัดฟื้นฟู
ผู้เสพยาเสพติดในต่างประเทศ และศึกษาความสำคัญของบทบาทของผู้พิพากษาในการ
บำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด
(Therapeutic Jurisprudence) โดยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษา
ในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยและต่างประเทศ : ประเทศสหรัฐอเมริกา
ออสเตรเลีย และแคนาดา เพื่อนำข้อมูลมาพิจารณาและวิเคราะห์หาแนวทางในการกำหนดบทบาท
ของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด และแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายฟื้นฟู

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของไทย ให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาเสพติดในประเทศไทยและมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนในอนาคต

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

หากกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ดังเช่นในต่างประเทศ โดยอาศัยหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ที่ให้ความสำคัญกับการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟู เพื่อพัฒนากระบวนการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาเสพติดในประเทศไทย จะทำให้การบำบัดฟื้นฟูมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มากกว่าการนำคดีออกนอกระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Diversion) ตามกฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย

1.5 วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการค้นคว้าและเก็บข้อมูลจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ซึ่งได้ค้นคว้าจากบทความ วารสาร รายงานการวิจัย เอกสารเผยแพร่ของหน่วยงานราชการ วิทยานิพนธ์ รายงานการสัมมนา ตำรากฎหมาย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ระบบออนไลน์ เป็นต้น

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบหลักการ และแนวคิดของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด
2. ทำให้ทราบความสำคัญของบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด Therapeutic Jurisprudence ของต่างประเทศ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย

3. ทำให้ทราบแนวทางที่เหมาะสมในการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)

4. ทำให้สามารถนำบทสรุปและข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาของประเทศไทย เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเสพติดและพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาในคดียาเสพติดของประเทศไทย

บทที่ 2

หลักการ แนวคิด และแนวทางการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด

ปัญหาเสพยาเสพติดมีอยู่หลายระดับ ไม่ว่าจะปัญหาในระดับของผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด ผู้ค้าตลอดจนผู้ผลิต การแก้ไขปัญหายาเสพติดจึงจำต้องใช้มาตรการที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาในแต่ละระดับ ซึ่งการแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับของผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด ประชาคมโลกได้มีแนวคิดที่ว่าผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด มีสถานะเสมือนเป็นผู้ป่วย ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูมากกว่าที่จะลงโทษด้วยวิธีการตามกฎหมายอาญาปกติ การแก้ปัญหายาเสพติดในระดับของผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด จึงมุ่งเน้นใช้มาตรการบำบัดฟื้นฟูแทนการลงโทษจำคุก ซึ่งหลักการและแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดผิดวัตถุประสงค์ของสหประชาชาติ มาตรการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) หรือแนวคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เป็นต้น ได้ถูกนำมาปรับใช้กับผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับสภาพปัญหาในระดับของผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด และเพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา แนวคิด และหลักการเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด ตลอดทั้งมาตรการทางกฎหมายทั้งในระดับภายในประเทศ และระดับระหว่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนามาตรการทางเลือกแทนการลงโทษจำคุก ในบทนี้จะขอกล่าวถึงหลักการ แนวคิด และแนวทางการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติดต่าง ๆ ดังนี้

2.1 หลักการและแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดผิดวัตถุประสงค์ของสหประชาชาติ

ปัญหาเสพยาเสพติดมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และเป็นปัญหาของประชาคมโลกโดยรวม ประเทศใดประเทศหนึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาได้โดยลำพัง ดังนั้น การแก้ไขปัญหายาเสพติดของประชาคมโลก จึงต้องการความร่วมมือระหว่างประเทศและระหว่างภูมิภาคต่างๆ ประสานงานกันในลักษณะนี้จึงต้องมีองค์กรกลางเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างสอดคล้อง ลดความซ้ำซ้อนและขัดแย้งกัน ต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ขึ้นมาในปี ค.ศ. 1945

เพื่อเข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้โดยเฉพาะเพื่อที่จะมีทางควบคุมและแก้ไขปัญหายาเสพติด ทั้งนี้ องค์กรหลักขององค์การสหประชาชาติที่รับผิดชอบด้านยาเสพติดโดยตรง ได้ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการมาโดยตลอด เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด โดยคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม (The Economic and social Council) ซึ่งเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญของสหประชาชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการยาเสพติด (The Commission on Narcotic Drugs: CND) ขึ้นมาแทนคณะกรรมการที่จัดตั้งโดยสันนิบาติ CND จึงเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายการดำเนินงานด้านยาเสพติดขององค์การสหประชาชาติและเป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมยาเสพติดในช่วงต่อมา ซึ่งยังมีองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น คณะกรรมการควบคุมยาเสพติดระหว่างประเทศ (International Narcotics Control Board: INCB) โครงการควบคุมยาเสพติดระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ (United Nations International Drug Control Programme : UNDCP)¹⁰

องค์การสหประชาชาติตระหนักถึงความสำคัญของปัญหายาเสพติดที่จำเป็นจะต้องมีความร่วมมือระหว่างประเทศในการควบคุม จึงได้มีการจัดทำอนุสัญญาด้านยาเสพติด เพื่อให้สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางกฎหมาย (Legal instruments) ในการควบคุมยาเสพติด โดยมีอนุสัญญาที่สำคัญรวม 3 ฉบับ คือ¹¹

1. อนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961 (Single Convention on Narcotic Drugs, 1961) มีผลบังคับใช้เมื่อ 13 ธันวาคม 1964 มีประเทศต่างๆ เข้าเป็นภาคีแล้ว 154 ประเทศ อนุสัญญานี้ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพิธีสารฯ ค.ศ. 1972 (Protocol amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1972) มีผลบังคับใช้เมื่อ 8 สิงหาคม 1975 มีประเทศต่าง ๆ เข้าเป็นภาคีแล้ว 125 ประเทศ
2. อนุสัญญาว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1971 (Convention on Psychotropic Substances, 1971) มีผลบังคับใช้เมื่อ 16 สิงหาคม 1976 มีประเทศต่างๆ เข้าเป็นภาคีแล้ว 183 ประเทศ

¹⁰ธานี วรภัทร์ และคนอื่นๆ, มาตรการทางกฎหมายในการพัฒนาทางเลือกสำหรับผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามข้อกำหนดกรุงเทพฯ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2558), หน้า 50.

¹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

3. อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. 1988 (United Nations Convention against ILlicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances , 1988) มีผลบังคับใช้เมื่อ 11 พฤศจิกายน 1990 มีประเทศต่าง ๆ เข้าเป็นภาคีแล้ว 189 ประเทศ

อนุสัญญาทั้ง 3 ฉบับ มีประเทศต่าง ๆ ให้การยอมรับและเข้าเป็นภาคีแล้ว โดยการให้สัตยาบัน (Ratification) หรือ การภาคยานุวัติ (accession) จำนวนมาก เนื่องจากต่างก็ตระหนักถึงความร้ายแรงของปัญหาเสพติดที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นในทุกประเทศ ซึ่งการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาก่อให้เกิดพันธกรณีที่รัฐภาคีจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับอนุสัญญา สำหรับประเทศไทยนั้น การเป็นภาคีอนุสัญญาใด ๆ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อนเป็นไปตามหลักการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อย่างไรก็ตามประเทศไทยในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติและตระหนักถึงความสำคัญในความร่วมมือกับนานาประเทศในการแก้ไขปัญหาเสพติด จึงได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาดังกล่าวทั้ง 3 ฉบับ โดยการภาคยานุวัติ¹² ส่งผลให้ประเทศไทยต้องมีพันธกรณีในการปฏิบัติโดยการตรากฎหมายออกมารองรับ เช่น พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้เข้ายาเสพติดผิดวัตถุประสงค์แทนการคุมขัง อนุสัญญาทั้ง 3 ฉบับ มีการกำหนดไว้ให้เหมาะสมเพื่อการปรับใช้กับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่มีลักษณะไม่ร้ายแรง เพื่อมุ่งที่จะปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมกับพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิดในอันที่จะใช้การมาตรการอื่นแทนการลงโทษอาญา และเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนเข้าไปอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขดังจะเห็นได้จากหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

2.1.1 หลักการและแนวคิดจากอนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961

(Single Convention on Narcotic Drugs, 1961)

อนุสัญญาเดี่ยวว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ ค.ศ. 1961 (Single Convention on Narcotic Drugs, 1961) และพิธีสารแก้ไขฯ ค.ศ. 1972 (Protocol amending the Single

¹²เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

Convention on Narcotic Drugs, 1972) ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ใช้ยาเสพติดในทางที่ผิดไว้ใน มาตรา 38 ว่าด้วยมาตรการต่อต้านการใช้ยาเสพติดให้โทษในทางที่ผิด¹³ ดังนี้

“1. บรรดาภาคีประเทศทั้งหลายต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษและใช้วิธีปฏิบัติทุกวิถีทางเพื่อป้องกันการใช้ยาเสพติดให้โทษในทางที่ผิด และเพื่อตรวจสอบแต่เนิ่น ๆ รักษา ให้การศึกษา การดูแลหลังจากการรักษา การติดตามและการเข้าสู่สังคมใหม่ของผู้ใช้ยาเสพติดให้โทษในทางที่ผิด และต้องร่วมกันทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางทั้งหลาย

2. ภาคีประเทศทั้งหลายต้องส่งเสริมเท่าที่จะทำได้ในการฝึกอบรมองค์บุคคลในการรักษา การดูแลหลังการรักษา การติดตาม และการเข้าสู่สังคมใหม่ของผู้ใช้ยาเสพติดให้โทษในทางที่ผิด

3. ภาคีประเทศทั้งหลายต้องใช้มาตรการที่ปฏิบัติได้ทุกวิถีทางเพื่อสนับสนุนบุคคลผู้ทำงาน ซึ่งปรารถนาจะทำความเข้าใจในปัญหาของการใช้ยาเสพติดให้โทษในทางที่ผิดและการป้องกันการใช้นั้น และต้องสนับสนุนความเข้าใจระหว่างประชาชนทั่วไป ถ้ามีการเสี่ยงต่อการใช้ยาเสพติดไปในทางที่ผิดจะระบอบ”

2.1.2 หลักการและแนวคิดจากอนุสัญญาว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1971 (Convention on Psychotropic Substances, 1971)

อนุสัญญาว่าด้วยวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1971 (Convention on Psychotropic Substances, 1971) ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ใช้วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทในทางที่ผิดไว้ใน มาตรา 20 ว่าด้วยมาตรการที่จะป้องกันมิให้มีการใช้วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทในทางที่ผิดว่า “ภาคีต่างจะต้องใช้มาตรการที่เหมาะสมทุกอย่างในทางที่จะป้องกันมิให้มีการใช้วัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทในทางที่ผิด และจะต้องค้นหาบุคคลดังกล่าวเพื่อให้เกิดการศึกษา ให้การบำบัดรักษา ให้การดูแลและภายหลังการบำบัดรักษาให้การฟื้นฟูสมรรถภาพโดยต้องพยายามที่จะนำบุคคลดังกล่าวกลับคืนมาสู่สังคม และจะต้องใช้ความพยายามโดยวิถีทางต่าง ๆ ให้สอดคล้องกันเพื่อไปสู่จุดหมายดังกล่าว”¹⁴

¹³สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, รวมอนุสัญญาสหประชาชาติเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส., 2555), หน้า 53 – 36.

¹⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

2.1.3 หลักการและแนวคิดจากอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้า ยาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. 1988 (United Nations Convention against ILLicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances , 1988)

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค.ศ. 1988 (United Nations Convention against ILLicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances , 1988) ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ค้า ยาเสพติดให้โทษและวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทในทางที่ผิดไว้ค่อนข้างชัดเจนมากกว่าอนุสัญญา ทั้ง 2 ฉบับ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยกำหนดไว้ใน มาตรา 3 ว่าด้วยความผิดและบทลงโทษ¹⁵ ดังนี้

“1. รัฐภาคีจะต้องมาใช้ซึ่งมาตรการต่าง ๆ ตามที่จำเป็นเพื่อบัญญัติให้การกระทำ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นความผิดอาญาตามกฎหมายภายในของรัฐภาคี” แต่ก็มีข้อกำหนด เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ค้ายาเสพติดไว้ดังนี้

“ 4 (ข) นอกจากการตัดสินลงโทษหรือการลงโทษสำหรับความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด แล้ว รัฐภาคีอาจกำหนดให้ผู้กระทำความผิดต้องเข้ารับมาตรการต่าง ๆ เช่น การบำบัดรักษา การศึกษา การดูแลและภายหลังการบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพหรือการกลับเข้าสู่สังคม

(ค) ในกรณีที่มีความผิดในลักษณะไม่ร้ายแรง และเมื่อเห็นเป็นการสมควรรัฐ ภาคีอาจกำหนดมาตรการต่าง ๆ แทนการตัดสินลงโทษหรือการลงโทษ เช่น การศึกษา การฟื้นฟู สมรรถภาพหรือการกลับคืนสู่สังคม รวมถึงการบำบัดรักษา หรือการดูแลรักษาภายหลังการ บำบัดรักษา ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ติดยาเสพติด

(ง) รัฐภาคีอาจกำหนดมาตรการต่าง ๆ เป็นทางเลือกนอกเหนือจากการตัดสิน ลงโทษหรือลงโทษ หรือมาตรการเพิ่มเติมจากการตัดสินลงโทษ หรือการลงโทษสำหรับการกระทำ ความผิดที่บัญญัติไว้ตามวรรคสองของข้อนี้ ได้แก่ การบำบัดรักษา การศึกษา การดูแลภายหลังการ บำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพหรือการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิด”

¹⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 85 – 86.

2.2 แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ใช้น้ำยาเสพติดผิดวัตถุประสงค์แทนการลงโทษจำคุกในต่างประเทศ

จากแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ใช้น้ำยาเสพติดให้โทษของทั้งอนุสัญญาฯ ทั้ง 3 ฉบับ นั้น ถือได้ว่าเป็นมาตรการทางเลือกในการปฏิบัติต่อผู้ใช้น้ำยาเสพติดในทางที่ผิดแทนการลงโทษจำคุกที่รัฐภาคีของอนุสัญญาดังกล่าวสามารถนำมากำหนดเป็นกฎหมายภายในได้¹⁶ ซึ่งมีประเทศต่าง ๆ นำมาประยุกต์ใช้เป็นมาตรการทางเลือกในการปฏิบัติอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน นอกเหนือไปจากแนวคิดแบบเดิมที่มุ่งเน้นหลักการดำเนินการที่เป็นการปราบปรามหรือขจัดยาเสพติดให้ลดลงและหมดสิ้นไป โดยกำหนดให้การกระทำที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดทั้งสิ้นเป็นความผิดอาญา และใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัดและมีการลงโทษอย่างรุนแรง เช่น การประกาศสงครามกับยาเสพติด ในระยะเริ่มแรกมีหลายประเทศนำไปใช้ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงมีการปรับแนวทางผสมผสานกับแนวคิดอื่น ๆ แม้แต่ประเทศที่เคยมีการนำแนวคิดนี้มาใช้ในการประกาศสงครามยาเสพติด อย่างเช่น สหรัฐอเมริกา ก็เปลี่ยนแปลงแนวคิดมาเป็นเชิงผ่อนปรนมากขึ้น สำหรับแนวทางที่ถือว่าเป็นมาตรการทางเลือกในการปฏิบัติต่อผู้ใช้น้ำยาเสพติดในทางที่ผิดแทนการลงโทษจำคุกที่มีการนำมาใช้¹⁷ เช่น

1. การทำให้น้ำยาเสพติดถูกกฎหมาย (Drug legalization)

แนวคิดนี้มีลักษณะตรงข้ามกับแนวคิดด้านการปราบปราม โดยถือว่าปัญหายาเสพติดเป็นเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ ก็ควรจะผ่อนผันให้เป็นเรื่องที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีการบริหารจัดการให้น้ำยาเสพติดมาอยู่ภายใต้การควบคุม ซึ่งจะทำให้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เช่น การเสพหรือมีไว้ในครอบครองยาเสพติดบางชนิด สามารถทำได้ภายใต้การควบคุมโดยมาตรการทางกฎหมายลำดับรองที่ดูแลโดยฝ่ายบริหาร และมีได้ใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญามาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ

2. การลดทอนการเป็นความผิดทางอาญา (Drug Decriminalization)

แนวความคิดนี้เป็นการลดทอนความเป็นอาชญากรรมของคดียาเสพติดโดยการลดการลงโทษของการกระทำความผิดทางอาญาให้น้อยลง รวมถึงการยกเลิกโทษทางอาญาของการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดบางลักษณะ เช่น การเสพ หรือการมียาเสพติดปริมาณเล็กน้อยไว้ในครอบครองเพื่อเสพสำหรับตนเอง (For Personal Use) โดยมีการกำหนดเงื่อนไขให้สามารถควบคุม

¹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 141 – 142.

ได้ มีใช้ถือว่าเป็นการกระทำความผิดในทางอาญา ซึ่งแนวคิดนี้มีประเทศต่างๆ นำมาประยุกต์ใช้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป

3. การลดอันตรายจากการใช้ยาเสพติด (Harm Reduction)

แนวคิดนี้เป็นการนำมาตรการลดอันตรายที่เกิดขึ้นกับผู้ติดยาเสพติด หรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในขณะที่บุคคลดังกล่าวยังไม่สามารถเลิกใช้ยาเสพติดได้ทันที ซึ่งในระหว่างที่ยังไม่สามารถเลิกใช้ยาเสพติดได้ จำเป็นต้องมีมาตรการเฉพาะมาใช้ควบคู่กับการบำบัดรักษา เพื่อป้องกันมิให้เกิดอันตรายแก่ตนเอง หรือผู้อื่น เช่น การติดเชื้อ HIV เป็นต้น

4. มาตรการเบี่ยงเบนคดี (Diversion)

แนวคิดนี้มีหลักการที่มีลักษณะผสมผสานโดยการนำเอาหลักการที่ถือว่าแม้กฎหมายจะบัญญัติว่า การกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดบางลักษณะเป็นความผิดทางอาญา แต่ในความผิดบางลักษณะที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสังคม หรือสาธารณชน ก็จะใช้การเบี่ยงเบนการดำเนินคดีออกไปจากกระบวนการยุติธรรมตามปกติ โดยเน้นการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมผู้กระทำความผิดด้วยวิธีการที่เหมาะสมเป็นการเฉพาะราย เพื่อที่จะไม่นำไปสู่บทลงโทษทางอาญา ซึ่งวิธีนี้มีมีการนำมาใช้มากขึ้นในหลายประเทศ และในประเทศไทยได้มีการนำมาตรการนี้มาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545

เมื่อประเทศสมาชิกเห็นเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า การปราบปรามเพื่อลดอุปสงค์ (Demand Reduction) ไม่บรรลุผลเท่าที่ควร เพราะปัญหาเสพติดมีสภาพปัญหาที่มีความซับซ้อน ตัวการหรือผู้ค้ารายใหญ่ มิได้ถูกจับกุมดำเนินคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในทางตรงกันข้ามกลับทำให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพ หรือผู้ค้ารายย่อย หรือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ายาเสพติดถูกจับกุมดำเนินคดีและถูกลงโทษเพิ่มขึ้น จึงได้มีการปรับแนวทางผสมผสานกับแนวคิดอื่นๆ เพื่อหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม มาใช้กับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดบางลักษณะซึ่งส่งผลให้สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด

ปัญหาเสพติดเป็นที่ประจักษ์ของทุกประเทศทั่วโลกว่าได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทุกประเทศทั่วโลก จึงให้ความสำคัญและเลือกหาแนวทางในการแก้ไขปัญหายาเสพติดของแต่ละประเทศให้มีความ

เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุด การแก้ไขปัญหายาเสพติดในเชิงฟื้นฟูและบำบัดรักษาผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องจากแนวความคิดที่ว่า การแก้ไขปัญหายาเสพติดจะต้องแก้ปัญหาที่ต้นเหตุของปัญหาให้ได้ คือ ต้องทำให้ผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดเลิกใช้ยาเสพติดหรือเลิกติดยาเสพติดอย่างเด็ดขาดให้ได้ เพราะเมื่อความต้องช้ยาเสพติดลดลงการผลิตหรือการค้ายาเสพติดอันเป็นอุปทานก็ย่อมลดลงด้วย อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหายาเสพติดได้อย่างยั่งยืนยิ่งกว่าการใช้มาตรการทางกฎหมายที่มุ่งเน้นแต่การลงโทษแก่ผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด ซึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหายาเสพติดให้เลิกได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้น จึงมีมาตรการที่เป็นการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดขึ้น และเพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด จึงต้องศึกษาถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด ดังนี้

2.3.1 ทฤษฎีอาชญาวิทยา (The Principle Criminology)

ตามหลักทฤษฎีอาชญาวิทยามองว่าผู้ติดยาเสพติดไม่ใช่อาชญากร แต่เป็นผู้ป่วยทั้งร่างกายและจิตใจที่ได้กระทำให้ตนเองต้องได้รับความเสียหายและสมควรได้รับความช่วยเหลือจากสังคมโดยด่วน ดังนั้น การกำหนดให้ผู้กระทำความผิดเป็นอาชญากรจึงไม่ถูกต้อง เพราะความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นตัวผู้กระทำความผิดมีสาเหตุที่กระทำผิดหลายกรณี อีกทั้งความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นความผิดที่กฎหมายบัญญัติขึ้น ห้ามมิให้มี การกระทำซึ่งบางครั้งอาจไม่สอดคล้องต่อสถานะความเป็นจริงของสาเหตุของการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งตามหลักอาชญาวิทยาไม่ถือว่าผู้กระทำความผิดกฎหมายที่ห้ามเสพยาเสพติดเป็นผู้ประกอบอาชญากรรม อีกทั้งผู้กระทำความผิดเองก็เป็นเหยื่อของการกระทำความผิดนี้อีกด้วย เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับผลร้ายจากการประกอบอาชญากรรมซึ่งไม่ค้ำประกันว่าจะเป็นผู้ก่ออาชญากรรมนั้นขึ้นมาเองหรือไม่ มักเรียกอาชญากรรมยาเสพติดว่าเป็น “อาชญากรรมไร้ผู้เสียหาย” คือ การกระทำความผิดกฎหมายโดยไม่มีเหยื่อโดยตรง¹⁸

¹⁸สิงห์พิทักษ์ ละมุลมอญ, "ปัญหาการใช้ดุลยพินิจของศาลในการบังคับใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2556), หน้า 8.

ปรัชญาการลงโทษและการแก้ไขฟื้นฟู

ปรัชญาการลงโทษเกิดขึ้นมาจากแนวความคิดของกลุ่มทฤษฎีอาชญาวิทยาแบบดั้งเดิม นักอาชญาวิทยาผู้บุกเบิกแนวคิดนี้ คือ ซีซาร์ เบคเคอร์เรีย (Cesare Beccaria) ซึ่งได้กล่าวถึงสาเหตุของบุคคลที่กระทำความผิด แนวความคิดทางด้านปรัชญาการลงโทษมีปัจจัยพื้นฐานที่ว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลในการตัดสินใจที่จะกระทำการใด ๆ และจะทราบถึงผลของการกระทำนั้น มนุษย์สามารถเชื่อมโยงเหตุเข้ากับผลได้ นอกจากนี้มนุษย์มีเจตจำนงอิสระ (Free Will) พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากความคิดที่อิสระ ไม่ว่าจะตัดสินใจกระทำการใด ๆ รวมถึงการก่ออาชญากรรม จะมีการคำนวณผลประโยชน์ที่จะได้รับกับสิ่งที่จะต้องเสียไปของทางเลือกต่าง ๆ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแล้วมนุษย์จะตัดสินใจเลือกหนทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด เช่น การที่บุคคลหนึ่งตัดสินใจจะปล้นร้านทอง ต้องคิดไว้แล้วว่าการทำเช่นนั้นจะทำให้ได้ทองมากมาย และการปล้นร้านทองนี้จะทำให้หนีจากการจับกุมของตำรวจได้หรือไม่ เป็นต้น ซึ่งเมื่อมนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล มีอิสระในความคิด และมีการคำนวณผลบวกและผลลบ ก่อนที่จะกระทำการใด ๆ นั้น เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจึงไม่มีปัจจัยอื่นใดมาเกี่ยวข้องนอกจากตัวของผู้นั้นเอง ดังนั้น การลงโทษจึงควรระบุไว้ในกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร แนชัด ไม่คลุมเครือ เพื่อให้บุคคลนำไปใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจเลือกกระทำหรือไม่กระทำการใด ที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดได้¹⁹ และควรคำนึงถึงความรุนแรงของอาชญากรรม ซึ่งจะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบเกี่ยวกับภัยอันตรายที่ก่อให้เกิดแก่สังคมเป็นสำคัญด้วย เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการลงโทษไม่ใช่เพื่อการทรมาน แต่มีเพียงอย่างเดียวคือ ป้องกันอาชญากรจากการสร้างความเสียหายหรือทำร้ายประชาชนคนอื่น ๆ โดยพยายามรักษาสัดส่วนที่เหมาะสมในเรื่องการลงโทษและวิธีการลงโทษ ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องตัดสินใจเลือกในลักษณะที่จะก่อความประทับใจชนิดรุนแรงที่สุดและมีผลยาวนานที่สุดต่อจิตใจของมนุษย์และในขณะเดียวกันก่อให้เกิดความเจ็บปวดทรมานต่อร่างกายอาชญากรน้อยที่สุด ซึ่งประเด็นหลักของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็คือเหตุผลสำคัญสำหรับการลงโทษต่อผู้ที่ละเมิดกฎหมายซึ่งควรจะมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของคนในสังคม ดังนั้น การลงโทษตามแนวความคิดนี้จึงมุ่งเน้นเพื่อมิให้

¹⁹ปกรณัม มณีปกรณัม, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอ็ม. ที. เพรส. ประเทศไทย, 2553), หน้า 86.

ผู้นั้นกระทำผิดซ้ำ ซึ่งหากการลงโทษผู้กระทำความผิดไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมการลงโทษนั้นก็ไม่ควรนำมาใช้ต่อไป²⁰

แนวคิดการแก้ไขฟื้นฟูเป็นปรัชญาของนักอาชญาวิทยาสำนักโปซิทีฟ (Positive school of Criminology) เกิดขึ้นมาในยุคที่มีการตื่นตัวทางวิทยาศาสตร์ มีการศึกษาค้นคว้าโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า ปฏิฐานนิยม (Positivist) ใช้วิธีการศึกษาเชิงประจักษ์ (Empirical method) ที่ได้จากการสังเกต การทดลอง นักอาชญาวิทยากลุ่มนี้ นำโดย ซีซาร์ ลอมโบรโซ (Cesare Lombroso) มีความเชื่อในสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมว่ามีสาเหตุมาจากความผิดปกติภายในร่างกายของบุคคล โดยเห็นว่าการศึกษาร่องอาชญากรรมและการกระทำผิด ควรใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษา โดยมุ่งเน้นการศึกษาเป็นรายบุคคล เพื่อค้นหาสาเหตุแห่งอาชญากรรม และนำผลที่ได้มาใช้ในการแก้ไขการกระทำผิด รวมทั้งควรปรับปรุงวิธีการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิด²¹ จึงเชื่อว่าการลงโทษควรมีเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เพื่อไม่ให้ผู้กระทำผิดกลับมากระทำผิดซ้ำ รวมทั้งพยายามที่จะช่วยให้ผู้กระทำผิดกลับคืนสู่สังคมได้ตามปกติ จึงต้องมีการให้การเรียนรู้ การอบรมให้เพียงพอที่เขาจะใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เช่น การพยายามช่วยให้ผู้กระทำผิดไม่รู้สึกรำคาญจากการที่ได้รับการลงโทษไปแล้ว และเนื่องจากเป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าของการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ ที่เน้นความเป็นเหตุเป็นผล เน้นการศึกษาเชิงประจักษ์ และมีการนำความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์มาใช้ มีการนำวิธีการศึกษาแบบเชิงประจักษ์นิยม (Empirical Method) มาใช้ในวงการนิติศาสตร์เพื่อศึกษาถึงสาเหตุแห่งการกระทำผิด โดยศึกษาวิเคราะห์และเก็บข้อมูลด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่ได้ใช้เพียงการใช้เหตุผลทางตรรกวิทยา (rational)²²

²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 89 – 90.

²¹ปกรณ มณีปกรณ, ทฤษฎีอาชญาวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม.ที.เพรส, 2555), หน้า 141 – 142.

²²ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน, ทฤษฎีการลงโทษ [ออนไลน์], 22 พฤศจิกายน 2559. แหล่งที่มา <http://ird.stou.ac.th/dbresearch/index.php>.

2.3.2 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation)

เนื่องจากความผิดฐานเสพยาเสพติด เป็นความผิดที่มีลักษณะเป็นความผิดที่กฎหมายกำหนดให้มีความผิด (Mala Prohibita) ไม่ใช่ความผิดในตัวของตัวเอง ซึ่งลักษณะความผิดประเภทนี้ในทางอาชญาวิทยาไม่จัดอยู่ในความหมายของอาชญากรรม กล่าวคือ ผู้กระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดมิใช่อาชญากรแต่เป็นเหยื่อของอาชญากรรม และถือเป็นผู้ป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ประเภทหนึ่งที่ควรได้รับการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าลงโทษเพื่อกักขังไว้ในเรือนจำเพื่อให้หลายจำ ดังนั้น การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามทฤษฎีแก้ไขฟื้นฟูย่อมเหมาะสมกว่าการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนตามทฤษฎีการลงโทษให้สาสม หรือเพื่อข่มขู่ให้กลัวตามทฤษฎีการป้องกัน

โดยทฤษฎีการลงโทษเพื่อเป็นการแก้ไขฟื้นฟู มีแนวความคิดว่าพฤติกรรมของคนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าได้รับการปฏิบัติการรักษา และดูแลอย่างถูกต้อง ดังนั้น วิธีการลงโทษผู้กระทำความผิดจึงควรกระทำโดยการรักษา บำบัด และดูแลผู้ที่ต้องโทษด้วยวิธีที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้กระทำความผิดที่ต้องโทษนั้นสามารถกลับมาอยู่ในสังคม โดยที่ไม่มีความต้องการที่จะก่ออาชญากรรมในสังคมอีกในอนาคต ซึ่งบางทีทฤษฎีนี้อาจจะไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีการลงโทษ แต่เป็นทฤษฎีที่ช่วยบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดอย่างถูกต้อง เพื่อให้ชีวิตของคนเหล่านี้ดีขึ้น และไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก²³

การลงโทษตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู มีวัตถุประสงค์ คือ²⁴

- (1) มุ่งที่จะศึกษาทำความเข้าใจสาเหตุแห่งการกระทำผิด โดยเน้นตัวบุคคลผู้กระทำผิด และสภาพแวดล้อม
- (2) เพื่อที่จะหาทางแก้ไขผู้กระทำผิดมากกว่าที่จะลงโทษ
- (3) การทำให้ผู้กระทำผิดกลับไปสู่สังคมของตนเองได้ และมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างเป็นปกติสุข ทฤษฎีนี้จึงเรียกว่า “ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู” (Rehabilitative Theory)

²³Wayne R. LaFava, Criminal Law, Fifth. (USA: West Pub, 1990), pp. 28-29.

²⁴Ibid.

เหตุผลสนับสนุนในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู

นักวิชาการที่ศึกษาด้านนิติศาสตร์และอาชญาวิทยา โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงประจักษ์ เห็นว่า แม้ว่าจะมีการลงโทษที่รุนแรง แต่ก็พบว่ามีการกระทำผิดซ้ำขึ้นอีกอยู่เสมอ แสดงว่าการลงโทษไม่สามารถทำให้คนกลัวโทษที่จะได้รับ ไม่สามารถข่มขู่ให้คนกลัวจนไม่กล้ากระทำผิดขึ้นมาอีก การลงโทษโดยอาศัยหลักกฎหมาย เพื่อให้เหมาะสมกับความผิด และการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน ตามทฤษฎีการลงโทษให้สาสม หรือเพื่อข่มขู่ให้กลัวตามทฤษฎีการป้องกัน แต่เพียงอย่างเดียวไม่น่าจะประสบความสำเร็จ จึงต้องมีการศึกษา วิธีการอื่นเพื่อการแก้ไขปัญหานั้น โดยการศึกษาค้นคว้าสาเหตุแห่งการกระทำผิดและหาวิธีการแก้ไขที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิด เพื่อที่จะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด มากกว่าการลงโทษเพื่อข่มขู่ผู้กระทำความผิดและบุคคลอื่นให้เกิดความหวาดกลัวจนไม่กล้ากระทำผิด

หลักการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูมีหลักการสำคัญที่ควรปฏิบัติดังนี้²⁵

1. พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดประสบกับสิ่งที่ทำลายคุณลักษณะ ประจำตัวของเขา
2. ให้ใช้วิธีการอื่นแทนการลงโทษจำคุกกระยะสั้นโดยหันมาใช้วิธีการอย่างอื่นแทนโทษจำคุก เพราะการลงโทษจำคุกกระยะสั้นไม่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการฟื้นฟูผู้กระทำความผิด การลงโทษจำคุกกระยะสั้นยิ่งจะทำให้ผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษกลายเป็นผู้ร้ายถาวร เพราะผ่านการจำคุกมาแล้ว กลายเป็นคนขี้คุก และยังอาจได้เรียนรู้พฤติกรรมโจรจากในคุกมาด้วย วิธีการ อย่างอื่นที่สามารถนำมาใช้แทนการลงโทษจำคุกกระยะสั้น เช่นการกักขังแทนค่าปรับ การรอกการลงโทษ หรือรอกการกำหนดโทษ การคุมประพฤติ
3. การลงโทษต้องเหมาะสมกับการกระทำผิดเป็นรายบุคคล การกำหนดโทษและการพิจารณาความหนักเบาของการลงโทษ ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่จำเป็นต้องใช้ในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงผู้กระทำความผิด ไม่ใช่ความหนักเบาของการกระทำผิด ดังนั้น จึงต้องลงโทษให้เหมาะสมกับตัวบุคคล ผู้กระทำความผิดว่าเขาควรได้รับการแก้ไขอย่างไร
4. เมื่อผู้กระทำสามารถแก้ไขตนเองได้ดีดั้งเดิมแล้ว ให้หยุดการลงโทษ ไม่ควรไปลงโทษเขาต่อไปอีก ควรจะระงับการลงโทษ เพราะถึงลงโทษต่อไปก็ได้ประโยชน์

²⁵อุทิศ แสนโกติก, กฎหมายอาญาภาค 1 (พระนคร: ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กองวิชาการ กรมอัยการ, 2525), หน้า 34.

ความผิดที่ควรลงโทษตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟู

ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า การลงโทษควรมีไว้เพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดไม่ให้กลับมากระทำผิดซ้ำ ประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ เราควรจะใช้วิธีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในความผิดลักษณะใด²⁶

1. กรณีที่ผู้กระทำผิดไม่มีความรับผิดชอบทางอาญา เมื่อพิจารณาจากตัวผู้กระทำผิดหากผู้กระทำเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต หรือมีความบกพร่องทางการรับรู้ ไม่สามารถรับรู้ ไม่เข้าใจถึงการกระทำของตน การลงโทษย่อมไม่ได้ผล ควรใช้วิธีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่หรือลงโทษเพื่อป้องกัน

2. กรณีที่การลงโทษไม่สามารถรักษาและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดได้แต่กลับทำให้แย่ลง ผู้กระทำผิดบางประเภท หรือบางคน ที่กระทำผิดในเรื่องเล็กน้อย เช่น ไม่ให้มีสันดานโจร หากได้รับการลงโทษจำคุก อาจเป็นการกระตุ้นสภาพจิตใจให้แย่ลง หรือเป็นการเรียนรู้สิ่งที่ไม่ดีจากในคุก ควรนำแนวคิดและวิธีการการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูมาใช้ จะเหมาะสมกว่าการลงโทษเพื่อยับยั้งข่มขู่หรือการลงโทษเพื่อป้องกัน

ทฤษฎีจิตวิทยาของซิกมันด์ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เสนอว่าอาชญากรรมไม่ใช่การกระทำโดย เจตนาฝ่าฝืนบรรทัดฐานของสังคมเสมอไป แต่อาจเป็นปฏิกิริยาสนองตอบโดยไร้สำนึกต่อปัญหาส่วนบุคคล ผู้กระทำผิดอาจเป็นคนเจ็บป่วยมากกว่าจะเป็นคนชั่วร้าย การฝ่าฝืนกฎหมายน่าจะเป็นการเจ็บป่วยมากกว่าการเจตนากระทำความผิดอย่างแท้จริง

แนวคิดต่าง ๆ ส่วนใหญ่ มองว่าอาชญากรรมที่มีใจเป็นการกระทำโดยเจตนา การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ควรเน้นที่การแก้ไขฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษและต้องการผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาชีพเฉพาะทางมาแก้ไขปัญหาดังกล่าว และเมื่อมีการปฏิรูปการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเปลี่ยนแปลงกฎหมายยอมให้ศาลรอกำหนดโทษได้จนกว่าจะมีการทำรายงานประมวลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำเลย พร้อมทั้งความเห็นและข้อเสนอแนะต่อศาล พนักงานคุมประพฤติ จิตแพทย์ และคนอื่น ๆ จึงเป็นที่ปรึกษาของศาล ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดดังกล่าว จะต้องใช้การให้คำปรึกษา แนะนำให้การเยียวยาทางจิต และการสอนในเชิงวิชาการ

²⁶ ลาวัลล์ หอนพรรรัตน์, ทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟู[ออนไลน์], 22 พฤศจิกายน 2559 แหล่งที่มา <http://ird.stou.ac.th/dbresearch/index.php>.

2.3.3 ทฤษฎีติดตรา (Labeling Theory)

ทฤษฎีติดตรา (Labeling Theory) เป็นทฤษฎีอาชญาวิทยาที่มีมุมมองต่อสาเหตุการเกิดอาชญากรรมว่าการศึกษาอาชญากรรมจำเป็นต้องศึกษาจากปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมอาชญากรรมนั้นด้วย ซึ่งรวมถึงปฏิกิริยาที่ได้ตอบจากหน่วยงานของรัฐและของประชาชนในสังคมต่อบุคคลและเหตุการณ์ที่ถูกกฎหมายบัญญัติว่าผิดกฎหมาย ไม่ได้มองหรือศึกษาที่ตัวอาชญากรหรือพฤติกรรมอาชญากรรมโดยตรงแต่มุ่งประเด็นการศึกษาไปศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับปฏิกิริยาหรือการโต้ตอบของสังคม²⁷ แฟรงค์ แทนเนนบาล์ม (Frank Tannenbaum) เป็นผู้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีติดตราเป็นคนแรก โดยมีนักอาชญาวิทยาอีกหลายท่าน เช่น เอ็ดวิน เอ็ม เลอเมิร์ต (Edwin M. Lemert) และฮาวเวิร์ท เบ็คเกอร์ (Howard Becker) เป็นต้น ที่ได้พัฒนาทฤษฎีติดตราให้มีความแพร่หลายในการศึกษาอาชญาวิทยาและส่งผลให้ทฤษฎีติดตราเป็นทางเลือกใหม่ในการบริหารงานยุติธรรมทางอาญา²⁸

ทฤษฎีติดตราได้อธิบายสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรมไว้ว่าพฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการที่บุคคลมีความเชื่อว่าตนเองเป็นอาชญากรทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการที่บุคคลในสังคมได้กำหนดให้บุคคลดังกล่าวเป็นอาชญากร นักทฤษฎีติดตราไม่ได้ให้ความสำคัญกับสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนในครั้งแรกมากนัก โดยเชื่อว่าหากไม่มีการดำเนินการลงโทษโดยสังคมพฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน อาจเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ไม่มีการพัฒนาเป็นรูปแบบที่ถาวร และมองว่าสาเหตุที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนถาวรมาจากกระบวนการควบคุมทางสังคม ที่ทำให้บุคคลที่ถูกลงโทษทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการถูกดำเนินคดี หรือการถูกสังคมดูถูกและไม่ให้เข้าร่วมในสังคม ตามกระบวนการควบคุมนี้จะสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่บุคคลที่ถูกจับกุมหรือลงโทษ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนเลวที่สังคมไม่ต้องการ สิ่งเหล่านี้จะทำให้บุคคลเหล่านี้เกิดการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดและสำคัญตนเองว่าเป็นอาชญากร ซึ่งจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมอาชญากรรมหรือเบี่ยงเบนที่ถาวรตลอดไป ทฤษฎีติดตราเชื่อว่าเมื่อบุคคลถูกติดตราว่าเป็นอาชญากรนั้นยังคงมีทางเลือกพฤติกรรมของตนในอนาคต หากแต่การติดตราจะทำให้ทางเลือกของ

²⁷ปกรณ มณีปกรณ์, ทฤษฎีอาชญาวิทยา, หน้า 391.

²⁸อุทัย อาทิวา, ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (กรุงเทพมหานคร: หจก. วี.เจ.พริ้นติ้ง กรุงเทพฯ, 2558), หน้า 181 – 183.

บุคคลนั้นมีน้อยลง เป็นเหตุให้บุคคลที่ถูกตีตราดังกล่าวต้องไปรวมกลุ่มกับบุคคลที่ถูกตีตราเหมือนกัน²⁹ จากหลักการข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าบุคคลทั่วไปอาจมีพฤติกรรมอาชญากรรมครั้งแรกได้บ้าง แต่ไม่สม่ำเสมอ รุนแรง หรือร้ายแรง หากแต่เมื่อบุคคลที่มีพฤติกรรมดังกล่าวถูกดำเนินการตามกลไกควบคุมทางสังคมแล้ว โดยเฉพาะถูกดำเนินคดีโดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ บุคคลดังกล่าวก็จะเข้าสู่กระบวนการกำหนดตนเองเป็นอาชญากรหรือบุคคลผิดปกติ ตลอดจนได้รับความอับอายหรือเสื่อมเสีย จึงไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างบุคคลธรรมดาในสังคมได้อีก เป็นเหตุให้บุคคลดังกล่าวสร้างความรู้สึกนึกคิดว่าตนเป็นอาชญากรที่ไม่สามารถแก้ไขได้ อันเป็นการเพิ่มโอกาสให้บุคคลมีพฤติกรรมอาชญากรรมถาวร

แฟรงค์ แทนเนนบาล์ม (Frank Tannenbaum) อธิบายว่าสาระสำคัญของทฤษฎีตีตรา คือ แม้พฤติกรรมอาชญากรจะเป็นสิ่งชั่วร้าย แต่ร้ายยิ่งกว่าคือการสังคมพยายามผลักดันให้อาชญากรถลาลึกลงไปในทางที่มืด ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลที่ประพฤติดีกกลับตัวเป็นคนดี ทฤษฎีตีตราชี้ให้เห็นถึงปฏิกิริยาตอบโต้ของสังคมที่มีต่อบุคคลที่กระทำผิดที่แสดงออกมาในแง่ลบ ได้แก่ การรังเกียจ ดูถูกเหยียดหยาม ไม่ยอมรับ ไม่ให้อภัย ไม่ให้โอกาสแก้ตัว พฤติกรรมต่างๆ ในทางลบที่สังคมแสดงต่อผู้กระทำผิด (แม้ว่าผู้กระทำผิดจะได้รับโทษไปแล้วก็ตาม) เหล่านี้เรียกว่า สังคมตีตราแก่ผู้กระทำผิด

นักอาชญาวิทยาต่างก็มีความเห็นว่าการปฏิบัติกรตราหน้าแก่ผู้กระทำผิดหรือผู้ที่เคยกระทำผิดไม่เป็นผลดี มีแต่จะเกิดผลร้ายเสมือนผลักผู้กระทำความผิดให้ลงเหว แม้จะกลับตัวเป็นคนดีแล้ว สังคมก็ไม่ยอมรับ พวกเขาจึงไม่มีทางเลือกหรือโอกาสอีกต่อไป ซึ่งพฤติกรรมตีตรานี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำและยังทำให้ผู้กระทำความผิดก่ออาชญากรรมที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ³⁰

ทฤษฎีตีตรามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในแวดวงของอาชญาวิทยาและมีผลกระทบต่อการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากล่าวคือได้มีการนำแนวคิดในทฤษฎีดังกล่าวไปปรับใช้ในการให้โอกาสและปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดให้สามารถกลับมาดำเนินชีวิตในสังคมได้ดังเดิม อย่างไรก็ตามขอบเขตของความผิดที่จะอยู่ในเกณฑ์ของการใช้ทฤษฎีตีตรานั้นจะเป็น

²⁹ปกรณ มณีปกรณ, ทฤษฎีอาชญาวิทยา, หน้า 406 – 407.

³⁰ปกรณ มณีปกรณ, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา, หน้า 187.

ความผิดเล็กน้อยหรือความผิดครั้งแรกที่ไม่ร้ายแรง โดยให้บุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสแก้ตัวโดยการพิพากษาให้รอการลงอาญาหรือการคุมประพฤติ การพักการลงโทษ ปล่อยตัวก่อนกำหนดพ้นโทษจริงตามคำพิพากษาของศาล เป็นต้น การนำแนวคิดตามทฤษฎียุติธรรมไปปรับใช้ในการแก้ไขผู้กระทำผิดนั้น เริ่มต้นที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนก่อน แนวคิดในเรื่องการเบี่ยงเบนการดำเนินคดีสำหรับเด็กและเยาวชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎียุติธรรม โดยเห็นว่าการนำตัวเด็กและเยาวชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี เพราะจะทำให้เด็กหรือเยาวชนต้องถูกตีตราว่าเป็นคนชั่วจากการกระทำผิดที่ไม่ร้ายแรง³¹ อีกทั้ง เรือนจำเป็นสถานที่สร้างรอยมลทินให้แก่ผู้ต้องขัง กล่าวคือ เมื่อผู้นั้นถูกปล่อยออกมาสู่สังคม คนในสังคมส่วนใหญ่จะไม่นิยมรับ ทั้งยังตั้งข้อรังเกียจและตราหน้าบุคคลเหล่านั้นว่าเป็นคนต้องโทษมาก่อนไม่ยากคบหาเกี่ยวข้องกับ ทำให้ผู้กระทำผิดที่เคยต้องโทษจำคุกไม่สามารถกลับเข้าสู่สังคมได้ เสมือนว่าผู้ที่ผ่านการจำคุกจะถูกตีตราจากสังคมว่าเป็นคนไม่ดีไปตลอด ซึ่งหากผู้เคยต้องโทษเหล่านั้นไม่สามารถผ่านบททดสอบเหล่านี้ไปได้ ก็อาจมีโอกาที่จะกลับไปคบหากับผู้เคยต้องโทษด้วยกัน อันอาจจะเสี่ยงต่อการกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกด้วย ดังนั้น จึงสมควรใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก เพื่อลดอัตราการทำผิดซ้ำ อิทธิพลของทฤษฎียุติธรรมต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีผลในทางที่ลดบทบาทของรัฐในการลงโทษผู้กระทำผิดและก่อให้เกิดนโยบายต่อการลงโทษผู้กระทำผิดใหม่ จากระบบที่มุ่งเน้นลงโทษผู้กระทำผิดอย่างรุนแรงเปลี่ยนเป็นการลงโทษที่มุ่งปรับปรุงแก้ไข นโยบายที่สำคัญ ได้แก่ การลดทอนความเป็นอาชญากรรม (Decriminalization) การเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม (Diversion) และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative justice) เป็นต้น³²

2.3.4 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (alternatives justice)

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก คือ กระบวนการหรือมาตรการใด ๆ ที่ใช้สำหรับแสวงหาความยุติธรรมที่มีรูปแบบการปฏิบัตินอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักซึ่งหากมอง

³¹อุทัย อาทิวา, ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า 201.

³²เรื่องเดียวกัน, หน้า 202 – 203.

ในบริบทของคดีอาญาแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาจึงมีใช้วิธีการฟ้องร้องคดีต่อศาล เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามระบบการดำเนินคดีอาญาอย่างเป็นทางการทั่วไปเพียงอย่างเดียว

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีความมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อแก้ปัญหาบางประการของการดำเนินการอำนวยความยุติธรรมโดยรัฐและเพื่อแสวงหารูปแบบ กลไก ขั้นตอนและมาตรการของการอำนวยความยุติธรรมที่มีข้อบกพร่องน้อยที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ เพื่อลดข้อเสียและผลกระทบของการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักจากเดิมที่มีความเชื่อว่าการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษให้เป็นแบบอย่างกับสังคม จะทำให้เกิดการยับยั้งคนในสังคมไม่ให้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎหมายโดยถือว่ารัฐเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรมที่สามารถให้ความเสมอภาคสร้างความเป็นธรรม และสามารถทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ด้วยศักยภาพของรัฐ แต่เพียงฝ่ายเดียว รัฐจึงสร้างเครื่องมือและสร้างมาตรการต่างๆ โดยการบัญญัติกฎหมายขึ้นมารองรับเพื่อที่จะใช้ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม และกำหนดโทษทางอาญาที่มีความรุนแรงสำหรับบุคคลที่ฝ่าฝืนแนวคิดนี้ ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีเป้าหมายหลักในการสร้างกระบวนการขึ้นมาเพื่อการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ กระบวนการสร้างความเป็นธรรมที่มุ่งเน้นการลงโทษนี้ทำให้อกฎหมายกำหนดโทษส่วนใหญ่เป็นโทษจำคุกเพื่อแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคม ซึ่งมีได้มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูในผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่ายไม่มีโอกาสสำหรับผู้กระทำความผิดด้วยความพลาดพลั้งได้กลับคืนสู่สังคมอีกครั้งด้วยเหตุนี้ ทำให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ กับสังคมสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น การกระทำความผิดซ้ำที่มีลักษณะร้ายแรงกว่าเดิมอันเป็นผลมาจากการหลอหลอมในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ในคุก³³ ดังนั้น การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้จึงเป็นทางออกของปัญหาที่จะช่วยบรรเทาผลร้ายจากข้อเสียของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นแต่การลงโทษผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว การหาช่องทางเพื่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ จึงมีความสำคัญและจำเป็น กระบวนการยุติธรรมทางเลือก จึงเป็นกระบวนการในการแสวงหาความยุติธรรมที่มีกระบวนการ รูปแบบ และการปฏิบัติ นอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เช่น แนวคิดการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการ

³³ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวยและคณะ, รายงานวิจัยการพัฒนารอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2553), หน้า 19.

ยุติธรรมกระแสหลัก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ การใช้มาตรการอื่นแทนการลงโทษจำคุก และการดำเนินคดีอาญาอย่างไม่เป็นทางการ เป็นต้น มาใช้แทนการลงโทษในรูปแบบเดิม

2.3.5 แนวคิดการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม (Diversion)

การเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม (Diversion) เป็นแนวทางหนึ่งของการดำเนินการตามทฤษฎีตีตรา เพื่อมิให้บุคคลที่กระทำผิดมีความคิดว่าถูกสังคมประณาม³⁴ การเบี่ยงเบนคดี (Diversion) คือ การเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินคดีอาญาโดยหลีกเลี่ยงหรือเบี่ยงเบนไม่นำกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นทางการมาใช้กับผู้กระทำความผิดบางประเภท แต่นำมาตรการอื่นมาใช้แทน เพื่อนำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งจะมีกฎหมายอนุญาตโดยชัดแจ้งหรือไม่ก็ตาม³⁵ และหากผู้กระทำความผิดได้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ก็จะไม่มีการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดต่อไป เป็นการป้องกันมิให้บุคคลเหล่านี้ถูกตราหน้าหรือประณามจากสังคมว่าเป็นคนไม่ดี³⁶ การเบี่ยงเบนคดีอาจเกิดขึ้นในชั้นเจ้าพนักงานตำรวจ ชั้นพนักงานอัยการ หรือชั้นศาลก็ได้ ที่ใช้อยู่ในต่างประเทศ เช่น กฎหมายฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดโดยใช้อำนาจศาลในต่างประเทศ (Drug Court) กฎหมายว่าด้วยความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence) เป็นต้น ในประเทศไทยก็มีกฎหมายหลายฉบับที่มีฐานคิดมาจากหลักการเบี่ยงเบนคดี (Diversion)

วัตถุประสงค์หลักของการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) คือ การนำผู้กระทำความผิดออกนอกกระบวนการยุติธรรมปกติให้เร็วที่สุด เพื่อหลีกเลี่ยงรูปแบบการดำเนินคดีและวิธีการลงโทษที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดถูกตีตราจากสังคม (Labeled) โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้กระทำความผิดสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ³⁷ นอกจากนี้การเบี่ยงเบนคดียังมีวัตถุประสงค์เพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษทางอาญาซึ่งไม่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดบางประเภท เช่น คนติดยาเสพติด คนวิกลจริต

³⁴ปกรณ มณีปกรณ์, ทฤษฎีอาชญาวิทยา, หน้า 419.

³⁵ ธีชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง, "การบังคับใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 : ปัญหาข้อกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 14.

³⁶ปกรณ มณีปกรณ์, ทฤษฎีอาชญาวิทยา, หน้า 419.

³⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 421.

ตัวอย่างเช่นกรณีรัฐกำหนดให้นำบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีคนวิกลจริต หรือกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้กระทำความผิดได้รับการบำบัดรักษามากกว่าการลงโทษ มาใช้แทนการลงโทษตามกฎหมายอาญาเหมือนผู้กระทำความผิดอื่น ๆ ปัจจุบันการเบี่ยงเบนคดีมีหลายรูปแบบตั้งแต่การดำเนินการในชั้นพนักงานสอบสวนจนถึงกรมราชทัณฑ์ สำหรับรูปแบบการเบี่ยงเบนคดีที่สำคัญ ได้แก่ การภาคทัณฑ์ หรือรอลงอาญา โครงการบำบัดรักษาที่นำหลักการของทฤษฎีตีตรามาประยุกต์ใช้ และเป็นรูปแบบที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นการเน้นการให้โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดให้อยู่ในสังคมต่อไป โดยหลีกเลี่ยงการลงโทษจำคุกหรือกักขังโดยทั่วไปในการให้โอกาสแก่ผู้กระทำความผิดจะกำหนดกฎเกณฑ์ด้านอื่นด้วย เช่น การมารายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ การเข้าบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติด ซึ่งหากมีการผิดข้อกำหนด ผู้กระทำความผิดต้องถูกดำเนินคดีหรือรับโทษต่อไป ซึ่งหลักการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) มีการใช้อยู่ในหลายประเทศ เพราะนอกจากวัตถุประสงค์หลักในข้างต้นแล้ว ยังสามารถลดปริมาณคดีเข้าสู่ระบบกระบวนการยุติธรรมและการลดความแออัดในเรือนจำ ดังนั้น จึงมีการกำหนดให้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือเบี่ยงเบนปริมาณคดีออกจากระบบของกระบวนการยุติธรรมการเบี่ยงเบนเพื่อลดปริมาณคดีนี้ เช่น การใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring - EM) แทนการคุมขัง การใช้มาตรการลงโทษระดับกลาง (Intermediate Punishment) มาตรการชะลอการฟ้อง (Suspend of Prosecution) มาตรการต่อรองคำรับสารภาพ (Plea Bargaining) และมาตรการไกล่เกลี่ยเยียวยาเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เป็นต้น³⁸

2.4 แนวคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)

หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดถือเป็นทฤษฎีทางกฎหมาย ที่ได้รับความสนใจในการนำมาประยุกต์ใช้กับคดีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดแทนการดำเนินคดีอาญาปกติ ซึ่งหลักการนี้ถูกนำไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการทางกฎหมายต่าง ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด จึงต้องทราบถึงความหมายและความสำคัญ

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 419 – 421.

ของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด แนวคิดในการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดกับการบำบัดรักษา และฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ความสำคัญของบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด และบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด ตามที่จะได้อธิบายดังต่อไปนี้

2.4.1 ความหมายและความสำคัญของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)

ความหมายโดยทั่วไป หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) คือ การศึกษาถึงวิธีการที่จะบำบัดรักษาผู้กระทำความผิดในกระบวนการยุติธรรม โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าหากจำเลยหรือผู้กระทำความผิดได้รับการบำบัดรักษา ก็จะได้ผลลัพธ์ออกมาในทางที่ดีกว่าการลงโทษตามกระบวนการยุติธรรมตามปกติ³⁹ โดยเป็นการศึกษาในเชิงสหวิทยาการ กล่าวคือ มีการศึกษาถึงผลกระทบของตัวบทกฎหมายและระบบกฎหมายที่มีผลต่อพฤติกรรมและสุขภาพจิตที่ดีของมนุษย์ เช่นเดียวกันมีการตรวจสอบถึงการที่กฎหมายและสุขภาพจิตนั้นมีผลต่อกันอย่างไร โดยจะมีการศึกษาและประเมินผลที่ได้ของการบำบัดและวิธีการบำบัดในทางกฎหมายที่จะนำไปใช้ เพื่อนำมาปรับปรุงด้านจิตใจและสุขภาพทางอารมณ์ที่ดีของผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบำบัดรักษา⁴⁰

หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด อาจใช้โดยศาล เจ้าพนักงานของศาล ทนายความ และบุคคลอื่น ๆ ในระบบกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ได้ผลลัพธ์เกี่ยวกับตัวผู้กระทำความผิดซึ่งเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมออกมาในเชิงบวก หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด ถูกพัฒนาขึ้นภายใต้บริบทของกฎหมายสุขภาพจิต (Mental health law) และเป็นหลักปฏิบัติซึ่งนำหลักการของพฤติกรรมศาสตร์

³⁹Study.com course navigator, [Therapeutic Jurisprudence: Definition and Examples](https://study.com/academy/lesson/therapeutic-jurisprudence-definition-examples.html) [Online], 4 July 2018. Available from: <https://study.com/academy/lesson/therapeutic-jurisprudence-definition-examples.html>

⁴⁰Bruce J. Winick & David B. Wexler, "Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied," [Touro Law Review](#).

(Behavioural Sciences) มาใช้เพื่อแนะนำเทคนิควิธีการสำหรับผู้มีวิชาชีพทางกฎหมายให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁴¹

นอกจากนี้ หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ยังมีการศึกษากฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีพิจารณาความและบทบาทของนักกฎหมายรวมถึงผู้พิพากษาว่าก่อให้เกิดผลในเชิงบำบัดต่อปัจเจกชนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการทางกฎหมายได้อย่างไร⁴² และจากจุดเริ่มต้นที่จำกัดอยู่ที่กฎหมายเกี่ยวกับสุขภาพจิต การศึกษาหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ขยายเพิ่มขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เติบโตขึ้นและได้กลายเป็นที่รู้จักในการศึกษาในเชิงสหวิทยาการ เป้าหมายของนักวิชาการทั้งหลายคือการประยุกต์แนวความคิดของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ไปใช้กับเรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากกฎหมายสุขภาพจิต เช่น ทัศนวิทยา ความรุนแรงในครอบครัว การบำบัดผู้มีปัญหาทางจิต และระบบศาลอาญา หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ได้ถูกนักวิชาการชาวต่างชาติเลือกไปศึกษา มีการตรวจสอบพบว่ามีความศักยภาพของการพัฒนาได้อย่างไม่มีขีดจำกัดในการนำไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการทางกฎหมายต่าง ๆ นอกจากนี้นิติศาสตร์เชิงบำบัด ยังครอบคลุมถึงกฎหมายเชิงป้องกัน กฎหมายแบบองค์รวม การทำงานร่วมกัน และศาลพิเศษเพื่อการบำบัดด้วย⁴³

หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามแบบปกติในปัจจุบัน ได้มีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่กันโดยเด็ดขาด กล่าวคือ การสืบสวน สอบสวน และจับกุม เป็นหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ การฟ้องคดีและการดำเนินคดีในศาลเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ และทนายความ การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาหรือองค์กรศาล และการปฏิบัติ

⁴¹The concept of therapeutic jurisprudence - Australasian Institute of judicial Administration, The Concept of Therapeutic Jurisprudence [Online], 4 July 2018 Available from: <https://aija.org.au/research/resources/the-concept-of-therapeutic-jurisprudence/>

⁴²ปิยาภรณ์ พิสิษฐพิทย์, "Therapeutic Jurisprudence," วารสารข่าวเนติบัณฑิตยสภา 25 (มีนาคม 2555): 15.

⁴³Bruce J. Winick & David B. Wexler, "Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied," Touro Law Review.

หลังจากศาลมีคำพิพากษาเป็นหน้าที่ของกรมคุมประพฤติและกรมราชทัณฑ์ ซึ่งหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เป็นหลักการที่ส่งเสริมให้นักกฎหมายเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาย่างสร้างสรรค์ มุ่งเน้นให้มีการแก้ไขปัญหานั้นเป็นต้นเหตุของปัญหา โดยการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีระบบศาลเพื่อการแก้ไขปัญหแบบเบ็ดเสร็จ (Problem – Solving Courts) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากแนวคิดของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) โดยมีการพัฒนาระบบการทำงานแบบองค์รวม (Holistic Approach) เพื่อให้ศาลเป็นสถานที่แห่งการแก้ไขปัญหายของสังคมอย่างแท้จริง ผู้พิพากษาในยุคใหม่จึงมิได้มีความรู้เพียงแค่ว่าด้านกฎหมายอย่างที่เรียนมาในมหาวิทยาลัยเท่านั้น หากแต่ต้องมีความรู้ในด้านอื่น ๆ รวมทั้งต้องสามารถสร้างรูปแบบหรือระบบที่จะนำความรู้ต่างๆ และนำมาประสานกันเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละคดีความต่าง ๆ ของศาลด้วย เช่น ผู้พิพากษาคควรมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติดหรือแอลกอฮอล์ การจัดระบบสวัสดิการสังคม เป็นต้น ระบบศาลแบบนี้ถูกออกแบบมาเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนในประเด็นต่างๆ และมีหน้าที่แก้ปัญหายที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในสังคม เช่น โครงสร้างของศาลยาเสพติด ศาลเด็กและเยาวชน ศาลความรุนแรงในครอบครัว และศาลคดีของผู้มีปัญหาทางจิต เป็นต้น⁴⁴

ตามหลักการดังกล่าวนี้ทำให้การทำงานของผู้พิพากษามีเป้าหมายมากกว่าการตัดสินคดีให้จบ ๆ ไป กล่าวคือ ต้องมีมาตรการในการฟื้นฟูเยียวยาผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบทั้งในเชิงสุขภาพกาย สุขภาพจิตใจ และสังคม จนกว่าปัญหาต่างๆ จะได้รับการแก้ไขที่ต้นเหตุ รวมทั้งมีมาตรการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำอีก ดังนั้น เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหายได้อย่างครบถ้วนเบ็ดเสร็จ ผู้พิพากษาก็ต้องทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานด้านสาธารณสุข แพทย์ นักจิตวิทยาที่ทำหน้าที่บำบัด ผู้พิพากษาต้องมีการประสานงานที่ดีด้วย ในกรณีนี้ผู้พิพากษจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน กำกับติดตามการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูมากกว่าเป็นผู้ใช้อำนาจทางกฎหมายอย่างเดียว

⁴⁴Ronald J. Rychlak and Corey D. Hinshaw, "From the Classroom to the Courtroom: Therapeutic Jurisprudence and the Gaming Industry's Impact on Law," Mississippi Law Journal (2005): 7.

ศาลพิเศษเพื่อการบำบัดหรือศาลเพื่อการแก้ไขปัญหาแบบเบ็ดเสร็จ เช่น ศาลยาเสพติด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ศาลเหล่านั้นถือได้ว่าเป็นการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เพื่อแสวงหาการแก้ไขปัญหาลายรูปแบบเป็นรายบุคคล โดยใช้หลักการของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ในการดำเนินการทำงานของศาลเพื่อการแก้ไขปัญหาแบบเบ็ดเสร็จ จะมีพื้นฐานมาจากหลักของนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) โดยการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เข้าไปใช้กับการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในศาล ประกอบด้วย การแทรกแซงการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่อง มีการตรวจสอบพฤติกรรมการตอบสนองอย่างใกล้ชิด การบูรณาการการบำบัดรักษากับกระบวนการพิจารณาคดี โดยเกี่ยวข้องกันหลายสาขาวิชาและมีการร่วมมือกับคนในชุมชนและองค์กรรัฐบาลด้วย

2.4.2 แนวคิดในการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) กับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด

เนื่องจากการใช้วิธีการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบเดิม โดยการใช้มาตรการทางอาญาและการลงโทษจำคุกผู้เสพยาเสพติดไม่ได้มีผลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเสพยาเสพติดได้ การเข้าแทรกแซงโดยวิธีดังกล่าวจึงล้มเหลวในการจัดการปัญหาพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้กระทำความผิดที่ต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูในเรือนจำอาจมีความรู้สึกต่อต้านต่อการบำบัดรักษา การเบี่ยงคดีเพื่อให้ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสพยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูโดยศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดได้รับการยอมรับว่ามีการตอบสนองเกี่ยวกับการดำเนินการต่อผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาเสพติดกับข้อหาการมียาเสพติดไว้ในครอบครองได้ดีกว่า

ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug Treatment Court) ได้ถูกบุกเบิกขึ้นในช่วงปลาย ค.ศ. 1980 ในเวลาเดียวกันหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ก็ถูกพัฒนาขึ้นในเชิงสหวิทยาการเพื่อการศึกษากฎหมายและการปฏิรูปกฎหมายเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มีความใกล้เคียงกับกระบวนการของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด เนื่องจากเป้าหมายของมัน คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยใช้กระบวนการทางกฎหมายเหมือนกัน ในขณะนั้นยังไม่ปรากฏความเชื่อมโยงระหว่าง 2 หลักการ คือ หลักการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment

court) และหลักการของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)⁴⁵ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1999 มีบทความซึ่งบรรยายถึงหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) กับหลักการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) โดย Judges Peggy Hora , William Schma ซึ่งเป็นผู้พิพากษาและเป็นผู้ซึ่งมีอิทธิพลในเรื่องเกี่ยวกับการบำบัดรักษาในศาลยาเสพติด และอัยการ John Rosenthal ซึ่งบทความดังกล่าว คือ Therapeutic jurisprudence and the drug treatment court movement :evolutionizing the criminal justice system's response to drug abuse and crime in america เป็นบทความที่เป็นผลงานการพัฒนากฎหมาย เพื่อเชื่อมโยงหลักการของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) กับหลักการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) จากสองผู้พิพากษาผู้ปฏิบัติงาน จุดประสงค์ในการเขียนบทความนี้เพื่อเข้าถึงหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดที่ดี วิเคราะห์เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในศาลบำบัดยาเสพติด พวกเขาได้นำเสนอหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เพื่อจะสร้างให้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดให้เป็นพื้นฐานของกระบวนการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) ด้วยความมุ่งหวังว่าแนวคิดนี้จะส่งเสริมความสนใจเพิ่มเติมในการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดกับกระบวนการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) ต่อไป⁴⁶

หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ก่อให้เกิดการศึกษาเชิงสหวิทยาการ การวิเคราะห์หลักการของจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์และความพยายามที่จะแสดงให้เห็นวิธีการที่สามารถใช้บริบททางกฎหมายปรับปรุงสุขภาพจิต การศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าผู้พิพากษาในศาลชำนาญพิเศษใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เพื่อแก้ปัญหาในการทำงานของพวกเขา ผู้พิพากษาที่เป็นผู้ปฏิบัติงานในสหรัฐอเมริกามุ่งสนใจไปที่

⁴⁵Glenn Took, "Therapeutic Jurisprudence and the Drug Court: Hybrid Justice and Implication for Modern Penalty," *Journal of Criminology* (2005): 3.

⁴⁶Peggy Fulton Hora, William G. Schma, and John T.A. Rosenthal, "Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement :Evolutionizing the Criminal Court System's Response to Drug Abuse and Crime in America," *Notre Dame Law Review* 74, (1998 - 1999): 440 - 537.

ประเด็นเกี่ยวกับหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) และการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) อย่างแท้จริง ซึ่งในปัจจุบันในต่างประเทศ นอกจากประเทศสหรัฐอเมริกา อย่างเช่นประเทศแคนาดา ออสเตรเลีย ได้มีการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ไปประยุกต์ใช้ในการจัดวางหลักการดังกล่าวในกระบวนการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) เพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดในประเทศด้วย

2.4.3 ความสำคัญของบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)

ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) คือ บทบาทของนักกฎหมายรวมถึงผู้พิพากษาและวิธีการที่แสดงออกมา มีผลกระทบต่อสภาพจิตใจและสุขภาพจิตที่ดีของบุคคลซึ่งพวกเขามีปฏิสัมพันธ์ด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติดว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปในทางที่ดีขึ้น เมื่อบทบาทของผู้พิพากษามีผลทำให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดบรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ปฏิสัมพันธ์หรือการทำงานร่วมกันของผู้พิพากษาและผู้ต้องหาเป็นสิ่งสำคัญของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ผู้พิพากษาจึงต้องเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น รับรู้ และจัดการกับการต่อต้าน จำเป็นต้องเข้าใจวิธีการถ่ายทอดความรู้สึก และจำเป็นต้องเข้าใจจิตวิทยาด้านกระบวนการยุติธรรม เมื่อผู้กระทำความผิดมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในการทำงานภายใต้การดูแลของผู้พิพากษาแล้ว ผู้กระทำความผิดจะยินยอมทำตามด้วยความสมัครใจมากกว่าเป็นคำสั่งของศาล ผู้พิพากษาจำเป็นต้องเข้าใจวิธีการจัดโครงสร้างการปฏิบัติงานในศาลในทางที่เพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาในเชิงบำบัด ผู้ต้องหาจะต้องเป็นผู้ยอมรับและเลือกที่จะเบี่ยงคดีของตนไปสู่ศาลบำบัดยาเสพติดซึ่งจะมีผลเป็นการเข้ามาสู่ศาลในรูปแบบของการทำสัญญาพฤติกรรมกับศาล ดังนั้น ผู้พิพากษาจึงควรเข้าใจจิตวิทยาและวิธีการที่สามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มแรงจูงใจ การปฏิบัติตามด้วยความยินยอม การทำให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ⁴⁷

⁴⁷Bruce J. Winick & David B. Wexler, "Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied," Touro Law Review.

หลักการทางงานทางด้านจิตวิทยาทำให้เห็นว่าผู้พิพากษาในศาลยาเสพติดสามารถเพิ่มโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้รู้สึกว่าได้มีสิทธิเลือกได้อย่างเต็มที่ และตัดสินใจที่จะยอมรับการดำเนินการในศาลบำบัดยาเสพติด ผู้พิพากษาของศาลบำบัดยาเสพติดมีความสำคัญกับความรู้สึกของผู้ต้องหาตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการ คือ เมื่อผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสียหายถูกจับกุม และจะต้องเลือกระหว่างการเผชิญหน้ากับผลการพิจารณาคดีในศาลและการพิจารณาลงโทษที่อาจเกิดขึ้นได้ในการดำเนินคดีในศาลอาญา คือ เลือกระหว่างเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในศาลอาญาในความผิดเกี่ยวกับการเสพยาเสพติดที่มีความผิดอาญาแบบปกติ ซึ่งอาจจะพิพากษาลงโทษทางอาญาหรือไม่ก็ได้ กับยอมรับการเบี่ยงคดีของตนไปสู่ศาลบำบัดยาเสพติด ภายใต้หลักสูตรการบำบัดของศาลบำบัดยาเสพติดที่เข้มงวด ดังนั้น ผู้พิพากษาไม่ควรพยายามกดดันผู้ต้องหาให้ยอมรับการเบี่ยงคดีของตนไปสู่ศาลบำบัดยาเสพติด แต่ควรที่จะให้คำแนะนำผู้ต้องหาว่าทางเลือกแต่ละทางเลือกของพวกเขาเป็นอย่างไรและเขาเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดมันเอง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นี้ ผู้พิพากษามุ่งมั่นที่จะปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ด้วยการเคารพการตัดสินใจและปฏิบัติกับเคารพความมีศักดิ์ศรีของพวกเขา เพื่อสร้างความไว้วางใจและความมั่นใจว่าผู้พิพากษาจะให้ความใส่ใจในความรู้สึก จะรักษาผลประโยชน์ และรับฟังสิ่งที่พวกเขาพูดและให้เขาได้มีโอกาสเลือกเกี่ยวกับโปรแกรมการบำบัดรักษาอย่างเต็มรูปแบบตลอดกระบวนการ รูปแบบการบำบัดรักษาโดยผู้พิพากษาในศาลบำบัดยาเสพติดเป็นการเพิ่มสิทธิให้ผู้กระทำความผิด พวกเขาจะเลือกเข้าไปสู่การบำบัดรักษาด้วยความสมัครใจ ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายของการบำบัดรักษา และการกระทำเช่นนี้จะช่วยให้เป้าหมายของการบำบัดรักษาประสบความสำเร็จ⁴⁸

2.4.4 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)

เมื่อกระบวนการในศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นที่การบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยใช้กระบวนการทางกฎหมาย ดังนั้น จึงทำให้การกำหนดบทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบำบัดรักษาเป็นสิ่งที่สำคัญที่ต้องกำหนดให้

⁴⁸ibid.

สอดคล้องกันไปด้วย และเนื่องจากข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญในการศึกษาวิจัยภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด พบว่าบทบาทของผู้พิพากษาที่แสดงออกมามีผลกระทบต่อสภาพจิตใจและสุขภาพจิตที่ดีของบุคคลซึ่งพวกเขามีปฏิสัมพันธ์ด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี ทั้งยังมีผลต่อเป้าหมายของการบำบัดรักษาอีกด้วย ดังนั้น ในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดโดยศาลยาเสพติด จึงมีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดรักษาตั้งแต่แรกของกระบวนการจนสิ้นสุดกระบวนการ ดังนี้⁴⁹

ขั้นตอนในการตัดสินใจเลือกที่จะเปียงคดีไปสู่ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด และเข้าร่วมกับโครงการหรือหลักสูตรบำบัดรักษายาเสพติดของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดนั้น ความสมัครใจของผู้กระทำความผิดเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากผู้กระทำความผิดจะต้องเลือกระหว่างเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในศาลอาญาในความผิดเกี่ยวกับการเสพยาเสพติดที่มีความผิดอาญาแบบปกติ ซึ่งอาจจะพิพากษาลงโทษทางอาญาหรือไม่ก็ได้กับยอมรับการเปียงคดีของตนไปสู่ศาลบำบัดยาเสพติดภายใต้หลักสูตรการบำบัดของศาลบำบัดยาเสพติด ในขั้นตอนนี้ผู้พิพากษาจะต้องเข้าไปมีบทบาทโดยมีหน้าที่อธิบายรายละเอียดของทางเลือกทั้งสองทางดังกล่าวว่าผลของการเลือกทางใดทางหนึ่งจะส่งผลอย่างไรกับตัวผู้กระทำความผิดนั้น ในขั้นตอนนี้ผู้พิพากษาจำเป็นต้องมีความเข้าใจวิธีการจัดการกับความรู้สึกของผู้กระทำความผิดต้องมีความเข้าใจธรรมชาติของผู้ติดยาเสพติด ต้องพยายามใช้วิธีการทางจิตวิทยาเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้กระทำความผิดมีความเชื่อมั่นและวางใจในการเข้ารับการบำบัดรักษาของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด และผู้พิพากษาไม่ควรพยายามกดดันผู้ต้องหาให้ยอมรับการเปียงคดีของตนไปสู่ศาลบำบัดยาเสพติด แต่ควรที่จะให้คำแนะนำผู้ต้องหาว่าทางเลือกแต่ละทางเลือกของพวกเขาเป็นอย่างไรและเขาเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดมันเอง เพื่อให้ผู้ต้องหาได้ตัดสินใจเลือกด้วยความเต็มใจ และด้วยความสมัครใจของตัวเอง โดยไม่รู้ว่าคุณบังคับให้เลือก

เมื่อผู้กระทำความผิดสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาโดยศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดแล้ว หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดต้องการสนับสนุนให้มีการตรวจสอบหาความจริงหรือการตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นแบบสันหนนาการ การดำเนินการในศาลบำบัดยาเสพติดจะใช้วิธีการทำงานเป็นทีม (อาศัยความร่วมมือกัน) ระหว่างผู้พิพากษา พนักงานอัยการ และทนายความของฝ่ายผู้ต้องหา โดยผู้พิพากษาจะเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าขับเคลื่อนในการบำบัดฟื้นฟู ผ่านการรายงานผลของผู้ที่

⁴⁹Ibid.

เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูทุกฝ่ายที่ต้องพยายามอำนวยความสะดวกหรือให้ความร่วมมือในการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องหา (ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด) ข้อสังเกตของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด คือ ไม่ได้ให้ความสำคัญที่เป้าหมายของการบำบัดแต่เพียงอย่างเดียว แต่กระบวนการต้องชอบด้วยกฎหมาย การให้คำปรึกษาที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นหนึ่งในเป้าหมายด้วย ซึ่งในระหว่างการบำบัดรักษาในโปรแกรมของศาลนั้น การสอดส่องและติดตามต้องเป็นไปโดยผู้พิพากษาผู้เป็นหัวหน้าทีมบำบัดรักษา คือ ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของของศาล โดยต้องมีการส่งทศสอบการติดยาเสพติดเป็นระยะ เพื่อเป็นการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามข้อกำหนด จะมีการรายงานเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อกำหนด และผลการบำบัดรักษาต่อศาลเป็นประจำ เพื่อให้ศาลทราบความคืบหน้าของผู้รับการบำบัดรักษา ตลอดจนการควบคุมดูแลและการตรวจสอบติดตาม และความคืบหน้าในการบำบัดรักษาผู้กระทำความผิด

ขั้นตอนเมื่อสิ้นสุดการบำบัดรักษาของศาลยาเสพติดหรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด ในขั้นตอนนี้จะกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทในการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรม ประสบผลสำเร็จหรือไม่ด้วย เนื่องจากผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ในลักษณะเป็นผู้กำกับติดตามความก้าวหน้าและการปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูของผู้กระทำความผิด ทั้งยังได้รับทราบความคืบหน้าเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผ่านการรายงานของทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟูอย่างไม่ขาดสาย ดังนั้น จึงสามารถมองเห็นความเป็นไปของการบำบัดฟื้นฟูได้ดีที่สุด นอกจากนี้ผู้พิพากษายังมีหน้าที่สอดส่องและติดตามเพื่อควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการของศาลตามที่กฎหมายกำหนดรวมถึงเป็นผู้ที่จะแก้ไขปัญหาของการไม่ปฏิบัติตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูและยังเป็นผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาให้รางวัลหรือโทษ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูมีพฤติกรรมที่เหมาะสมอีกด้วย และอำนาจในการพิจารณาออกคำสั่งทำความเห็นเพื่อให้มีผลอย่างไรในทางกฎหมาย เช่น การพิพากษาให้รับผิดหรือไม่มีผิดหรือกำหนดให้ใช้สภาพบังคับตามกฎหมาย หรือการปล่อยตัวจำเลยให้พ้นข้อหาไป โดยปกติเป็นอำนาจของผู้พิพากษา ดังนั้น จึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นผู้พิจารณาและทำคำสั่งสุดท้าย

โดยรวมแล้วหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดสามารถสนับสนุนการทำงานของศาลบำบัดยาเสพติดได้ โดยหลักแล้วต้องการนำกฎหมายในเชิงบำบัดเข้าไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในโปรแกรมการเบี่ยงคดีโดยให้บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดยอมรับการบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเขาต้องมีความเข้าใจว่าพฤติกรรมของเขานั้นมีปัญหา ในส่วนของผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดนั้น หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดไม่ได้จะทำให้สถานะของความผิดอาญาหรือบทลงโทษลดลง เป็นเพียงการกำหนดกลยุทธ์

หรือวิธีการที่จะโน้มน้าวให้ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งทำผิดยอมรับการเบี่ยงคดีของตนเข้าสู่การบำบัดในโปรแกรมของศาลบำบัดยาเสพติด อย่างไรก็ตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดสามารถที่จะช่วยให้ผู้พิพากษาศาลบำบัดยาเสพติด ดำเนินบทบาทในกระบวนการบำบัดรักษาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สิ่งสำคัญคือหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดไม่จำเป็นต้องสนับสนุนการดำเนินการทั้งหมด แต่มันได้รับการยกย่องว่าเป็นหลักที่ดีที่สุดในการบำบัดรักษา และในเวลาต่อมาได้มีการพัฒนาวิธีการเกี่ยวกับหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดเข้าไปในกระบวนการบำบัดรักษาในศาลยาเสพติดของประเทศต่าง ๆ แต่มันก็อาจเป็นเพียงมุมมองหรือตัวแปรในการเคลื่อนไหวเพื่อชี้แนะแนวทางและไม่ได้เป็นแนวทางรูปแบบใดแบบเดียวกันทั้งหมด

2.5 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในประเทศไทย

การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในประเทศไทย ปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระบบ ซึ่งแต่ละระบบสามารถนำมาใช้เป็นทางเลือกที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดไม่ต้องถูกลงโทษจำคุกและได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูแทน ดังนี้

ระบบที่ 1 ระบบสมัครใจบำบัด (Voluntary System) ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่ต้องการเลิกยาเสพติด สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน มีกำหนดอยู่ในพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 และประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 108/2557 เรื่อง การปฏิบัติต่อผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดเพื่อเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูและการดูแลผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟู เป็นต้น

ระบบที่ 2 ระบบบังคับบำบัด (Compulsory system) ซึ่งเป็นกรณีการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) โดยการกำหนดวิธีการเพื่อแยกผู้ต้องหาที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดออกจากกระบวนการยุติธรรมตามปกติ โดยการนำตัวบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแทนการลงโทษจำคุก มีกำหนดอยู่ในพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

ระบบที่ 3 ระบบต้องโทษ (Correctional System) ซึ่งเป็นการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดที่ได้กระทำความผิดในคดียาเสพติด ซึ่งถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถานหรือสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หรืออาจเป็นการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยและวิธีการลงโทษตามประมวลกฎหมายอาญา การให้ขังผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในสถานที่อื่นนอกเหนือจากเรือนจำในระหว่างการ

สอบสวนหรือการพิจารณาคดีในชั้นศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งต้องได้รับการรักษาพยาบาลภายใต้ขอบเขตข้อบังคับของกฎหมาย เป็นต้น

โดยในส่วนนี้จะแบ่งอธิบายการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และหัวข้อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะมุ่งเน้นการศึกษาการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด จึงจะกล่าวเกี่ยวกับหัวข้อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ไว้โดยละเอียด ดังนี้

2.5.1 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

ประวัติความเป็นมา

สำหรับประเทศไทยผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด แต่เดิมหากถูกจับกุมจะถูกดำเนินคดีอาญา เนื่องจากถือว่าผู้กระทำความผิดเหล่านั้นเป็นอาชญากรประเภทหนึ่ง และในกรณีศาลมีคำพิพากษาลงโทษให้จำคุกผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเหล่านั้นก็ถูกนำตัวเข้าสู่เรือนจำ เว้นแต่ศาลพิพากษาการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษและกำหนดเงื่อนไขคุมประพฤติ ต่อมาเมื่อนักวิชาการด้านสุขภาพและนักบำบัดต่างเห็นตรงกันว่าผู้ติดยาเสพติดให้โทษเป็นผู้มีอาการป่วยทางจิต (Psychopathology) มิใช่อาชญากร สมควรให้การแก้ไขฟื้นฟูด้านอารมณ์ จิตใจ บุคลิกภาพและพฤติกรรมมากกว่าการลงโทษทางอาญาเพราะการลงโทษจำคุกไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและสังคมโดยรวม แนวความคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อนักกฎหมายและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างมาก โดยในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 วรรคสอง โดยเพิ่มเงื่อนไขการคุมประพฤติใน (4) ว่า “ให้ไปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจหรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด” แต่ปัญหาในขณะนั้นคือสถานที่สำหรับการบำบัดรักษาหรือแก้ไขฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดมีเพียงไม่กี่แห่ง เมื่อเทียบกับจำนวนผู้เสพหรือผู้ที่ติด

ยาเสพติดที่มีจำนวนมากเรือนแสน⁵⁰ ประกอบกับในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้มีการกำหนดนโยบายหลักประการหนึ่ง คือ การเร่งรัดให้มีการบำบัดรักษา โดยระบบบังคับบำบัดโดยฝ่ายบริหาร ดังนั้น จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534 ขึ้น มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 26 พฤศจิกายน 2534 เป็นต้นไป กฎหมายดังกล่าวให้ถือว่าผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้ป่วยจำต้องเข้าสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูแทนการลงโทษทางอาญา แต่ในทางปฏิบัติยังไม่มีกรนำกฎหมายดังกล่าวมาใช้บังคับอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมเนื่องจากกฎหมายดังกล่าวยังมีปัญหาอุปสรรคหลายประการ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการตราพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ขึ้นแทนกฎหมายฉบับเดิมโดยกำหนดให้ผู้กระทำความผิดเฉพาะข้อหาเกี่ยวกับยาเสพติดที่ไม่ร้ายแรง เช่น ข้อหาเสพยาเสพติด ข้อหาเสพและมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดจำนวนเล็กน้อย ข้อหาเสพและจำหน่ายยาเสพติดจำนวนเล็กน้อย และข้อหาเสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย และต้องเป็นการกระทำความผิดครั้งแรก ก็ให้ศาลมีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาไปเข้ากระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งเป็นระบบบังคับบำบัดแก้ไขฟื้นฟู โดยมีแนวคิดที่ว่าผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้ป่วยทางอารมณ์จิตใจจะต้องฟื้นฟูวิธีการฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นบทบาทของฝ่ายบริหาร หากการฟื้นฟูสมรรถภาพไม่สำเร็จพนักงานสอบสวนก็จะนำตัวผู้ต้องหากลับไปสอบสวนส่งอัยการฟ้องคดียังศาลต่อไป⁵¹

หลักการและแนวคิดของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534 ยังมีปัญหาอุปสรรคหลายประการไม่ว่าจะเป็นความไม่เพียงพอของสถานพยาบาลหรือศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพหรือกรณีที่ไม่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ หรือกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้าสู่กระบวนการดังกล่าวได้เปลี่ยนไป รวมถึงความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อย อันทำให้ไม่สามารถออกกฎหมายตราได้ กฎหมายฉบับนี้จึงไม่มีผลใช้บังคับอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับการแก้ไขปัญหายาเสพติดของประเทศไทยขณะนั้นมีนโยบายในลักษณะแบบลดทั้งอุปสงค์ (Demand Reduction) ของยาเสพติดคือตัวผู้เสพยาเสพติด ควบคู่กับการลดอุปทาน (Supply Reduction) ของยาเสพติด คือ ตัวผู้ผลิตหรือผู้ค้ายาเสพติด และมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

⁵⁰วชิรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, "วิธีพิจารณาคดีฟื้นฟู: การตอบสนองต่อผู้ติดยาเสพติด," นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม ตุลาคม 62 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558): 120 - 147.

⁵¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

ในด้านของตัวผู้เสพยาเสพติด โดยกำหนดให้ผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดมีสภาพเป็น “ผู้ป่วย” และต้องปฏิบัติด้วยการบำบัดรักษามีใช้ในฐานะของ “อาชญากร” ดังนั้น กระทรวงยุติธรรมจึงขอให้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534 และได้มีการตราพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งก็คือพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน

โดยพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2534⁵² และกำหนดให้มีกระบวนการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) โดยการกำหนดวิธีการเพื่อแยกผู้ต้องหาที่เป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดที่เป็นผู้จำหน่ายหรือผู้ครอบครองจำนวนเล็กน้อยออกจากกระบวนการยุติธรรมตามปกติ โดยการนำตัวบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดแทนการลงโทษจำคุก ในลักษณะกฎหมายจะให้โอกาสผู้กระทำผิดที่ถูกจับกุมโดยการจะไม่ส่งผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมปกติ⁵³ ทั้งนี้ ยังคงใช้ระบบการบังคับบำบัดโดยฝ่ายบริหารเช่นเดิม โดยมีหลักการและเหตุผลในการประกาศพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดฉบับนี้ คือ “โดยที่ปัญหาเกี่ยวกับการเสพยาเสพติดให้โทษในปัจจุบันมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยหลักการแล้วผู้เสพยาเสพติดมีสภาพเป็นผู้ป่วยอย่างหนึ่งมิใช่เป็นอาชญากรปกติ การฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ติดยาเสพติดจึงสมควรกระทำให้กว้างขวาง และโดยที่ผู้เสพยาเสพติดจำนวนหนึ่งถูกบังคับให้เป็นผู้จำหน่ายยาเสพติดเพื่อแลกกับการได้ยาเสพติดไปเสพด้วย สมควรขยายขอบเขตของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ครอบคลุมถึงผู้เสพและมีไว้ในครอบครอง ผู้เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย และผู้เสพและจำหน่ายยาเสพติดจำนวนเล็กน้อยด้วยนอกจากนั้นเนื่องจากบุคคลซึ่งติดหรือเสพยาเสพติดมีจำนวนมาก และเป็นปัญหาสำคัญของประเทศสมควรขยายสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์การเสพหรือติดยาเสพติดและสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะนอกจากมีหน่วยงานของกระทรวงยุติธรรมแล้วยังมีหน่วยงานอื่นของรัฐและหน่วยงานของเอกชนที่มีขีดความสามารถเข้ามาร่วมในการตรวจพิสูจน์การเสพหรือติดยาเสพติดและการฟื้นฟูสมรรถภาพของบุคคลดังกล่าว อาทิ สถานที่ของ

⁵²พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มาตรา 3

⁵³รัชพงษ์ วงษ์เหรียญทอง, "การบังคับใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 : ปัญหาข้อกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ," หน้า 40.

หน่วยงานราชการทหาร เขต อำเภอ และกิ่งอำเภอ สถานพยาบาลของกระทรวงสาธารณสุข สถานพยาบาลของเอกชนหรือหน่วยงานอื่น ซึ่งสมควรรวมทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

การบำบัดรักษาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัตินี้ เป็นการบำบัดรักษาในระบบบังคับ หมายถึง เป็นการใช้กฎหมายบังคับให้ผู้ติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษาในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้ เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 คือ ต้องการกดดันให้ผู้เสพเข้ารับการบำบัดรักษาก่อนมีการพิจารณาและตัดสินคดี เพื่อพัฒนาทางด้านปรับจิตใจกับสังคม และความสัมพันธ์กับบุคคลและเพื่อเสริมสร้างงานและให้ผู้ป่วยมีงานทำทั้งในด้านงานอาชีพบำบัดและฝึกอาชีพ ให้ผู้ป่วยมุ่งความสนใจไปที่การทำงานและลืมเรื่องการเข้ายาเสพติดและนำความรู้ความสามารถไปประกอบเป็นอาชีพได้ โดยใช้กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดแทนกระบวนการลงโทษ เพื่อให้บุคคลเหล่านี้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้โดยไม่หวนกลับมายุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีก ด้วยลักษณะเช่นนี้กระบวนการยุติธรรมจึงให้โอกาสผู้กระทำผิดที่ถูกจับแล้ว โดยไม่ส่งตัวผู้นั้นเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมปกติ และเพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับนโยบายที่ต้องการแยกผู้เสพออกมาจากกระบวนการยุติธรรมปกติ เพื่อจะได้แยกออกมาจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ค้ายาเสพติด และเพื่อให้คดียาเสพติดที่จะต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอย่างเต็มรูปแบบลดปริมาณลงบางส่วน โดยการให้คดีเหล่านี้ผันเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางเลือกใหม่ตามผลของกฎหมาย ทั้งนี้ จึงขอนำอธิบายขั้นตอนและกระบวนการภายใต้พระราชบัญญัตินี้ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอน และกระบวนการบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

(1) ขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

บุคคลที่จะเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กำหนดไว้ คือ ต้องเป็นผู้เสพยาเสพติด หรือเป็นผู้เสพและมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติด หรือเป็นผู้เสพและมีไว้ใน

ครอบครองเพื่อจำหน่ายยาเสพติด หรือผู้เสพและจำหน่ายยาเสพติด และจะต้องไม่ปรากฏว่าต้องหาหรืออยู่ระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล มิฉะนั้น จะไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้

การพิจารณาส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด

โดยผู้ที่ จะได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น จะต้องเป็นผู้ถูกจับในความผิดฐานเสพยาเสพติด เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพและจำหน่ายยาเสพติดตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง⁵⁴ และ

⁵⁴กฎกระทรวงว่าด้วย ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ.2546

ข้อ 1 ลักษณะ ชนิดและประเภทของยาเสพติด สำหรับความผิดฐานเสพยาเสพติดตามมาตรา 19 วรรคหนึ่ง มีดังต่อไปนี้

(1) ยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 มี 6 ชนิด ได้แก่ (ก) เฮโรอีน (ข) เมทแอมเฟตามีน (ค) แอมเฟตามีน (ง) 3, 4 –เมทิลลีนไดออกซีเมทแอมเฟตามีน (จ) เมทิลลีนไดออกซีแอมเฟตามีน (ฉ) เอ็น เอทิลเอมตีเอ หรือเอ็มตีอี

(2) ยาเสพติดให้โทษประเภท 2 มี 2 ชนิด ได้แก่ (ก) โคคาอีน (ข) ผิ่น

(3) ยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 มี 1 ชนิด ได้แก่ กัญชา

ยาเสพติดให้โทษตาม (1) และ (2) ให้รวมถึงวัตถุที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น แต่มีสูตรโครงสร้างทางเคมีอย่างเดียวกันกับยาเสพติดให้โทษดังกล่าวและเกลือใด ๆ ของยาเสพติดให้โทษดังกล่าวด้วย

ข้อ 2 ยาเสพติดตามข้อ 1 สำหรับความผิดฐานเสพมีไว้ในครอบครอง ความผิดฐานเสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายและความผิดฐานเสพและจำหน่ายยาเสพติด ตามมาตรา 19 วรรคหนึ่ง ต้องมีปริมาณดังต่อไปนี้

(1) ยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 (ก) เฮโรอีนมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งร้อยมิลลิกรัม (ข) เมทแอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษหรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าร้อยมิลลิกรัม (ค) แอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษหรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าร้อยมิลลิกรัม (ง) 3 , 4– เมทิลลีนไดออกซีเมทแอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษหรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบมิลลิกรัม (จ) เมทิลลีนไดออกซีแอมเฟตามีนมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษหรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบมิลลิกรัม (ฉ) เอ็น เอทิลเอมตีเอ หรือเอ็มตีอีมีปริมาณไม่เกินห้าหน่วยการใช้ ตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษหรือมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบมิลลิกรัม

(2) ยาเสพติดให้โทษประเภท 2 (ก) โคคาอีนมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินสองร้อยมิลลิกรัม (ข) ผิ่นมีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าพันมิลลิกรัม

(3) ยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 ได้แก่ กัญชา มีน้ำหนักสุทธิไม่เกินห้าพันมิลลิกรัม

ภายหลังจากที่จับกุมผู้ต้องหาได้แล้ว พนักงานสอบสวนมีหน้าที่นำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง หรือภายใน 24 ชั่วโมง ถ้าผู้ต้องหาไม่อายุไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ โดยพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้ทำคำร้องระบุพฤติการณ์แห่งคดีที่เกิดขึ้นยื่นต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การส่งตัวไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดให้ศาลพิจารณาส่งตัวไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์ที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามที่รัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมประกาศกำหนด โดยคำนึงถึงอายุเพศ และลักษณะเฉพาะบุคคลประกอบด้วย แล้วให้ศาลแจ้งคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทราบ ในระหว่างตรวจพิสูจน์และระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้พนักงานสอบสวนดำเนินกระบวนการสอบสวนคดีต่อไป และเมื่อสอบสวนเสร็จให้ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการโดยไม่ต้องส่งตัวผู้ต้องหาไปด้วย และแจ้งให้ทราบว่าผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ ณ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือการควบคุมตัวแห่งใด โดยในระหว่างที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมนี้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่ต้องดำเนินการฝากขังหรือขอคัดฟ้องตามกฎหมาย⁵⁵

การพิจารณาวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดหรือไม่

เมื่อพนักงานสอบสวน ส่งตัวผู้ต้องหาเพื่อตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดตามคำสั่งศาล กระบวนการนี้จะมีคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁵⁶เป็นผู้ควบคุมการดำเนินการให้พนักงานเจ้าหน้าที่จัดทำบันทึก ประวัติ พฤติกรรมในการกระทำความผิดตลอดจนสภาพแวดล้อมทั้งปวงของผู้ต้องหา โดยต้องทำให้เสร็จภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันที่รับตัวไว้ในสถานที่ตรวจพิสูจน์ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อาจส่งขยายเวลาการตรวจพิสูจน์ออกไปได้อีกไม่เกิน 30 วัน โดยระหว่างนั้นผู้ต้องหาคงจะถูกควบคุมตัวไว้ในสถานที่ควบคุม

ยาเสพติดให้โทษตาม (1) และ (2) ให้รวมถึงวัตถุที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นแต่มีสูตรโครงสร้างทางเคมีอย่างเดียวกันกับยาเสพติดให้โทษดังกล่าว และเกลือใด ๆ ของยาเสพติดให้โทษดังกล่าวด้วย

⁵⁵พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19

⁵⁶พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 12 “คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ประกอบไปด้วยผู้แทนกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานคณะอนุกรรมการ แพทย์หนึ่งคน นักจิตวิทยาหนึ่งคน นักสังคมสงเคราะห์หนึ่งคน และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวงไม่เกินสองคนเป็นอนุกรรมการและให้ผู้แทนกรมคุมประพฤติหนึ่งคนเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ”

เพื่อการตรวจพิสูจน์ ซึ่งตั้งอยู่ในเรือนจำของกรมราชทัณฑ์หรือสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรณีมีการร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาปล่อยชั่วคราวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ โดยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว เป็นไปตามระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดฯ พ.ศ. 2546⁵⁷

หากคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พิจารณาผลการตรวจพิสูจน์ วินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดก็จะจัดทำแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งจะมีการกำหนดสถานที่และวิธีการสำหรับฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เข้ารับการฟื้นฟูฯ โดยคำนึงถึงอายุ เพศ ประวัติ และพฤติกรรมในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตลอดจนสุขภาพแวดล้อมของผู้นั้น ประกอบด้วย พร้อมทั้งแจ้งผลการตรวจให้พนักงานอัยการทราบ และมีหนังสือแจ้งพนักงานสอบสวน ทราบเพื่อนำเข้าร่วมสำนวนไว้ ในกรณีเช่นนี้หากพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้พนักงานอัยการมีคำสั่งชะลอฟ้องไว้ก่อน จนกว่าจะได้รับแจ้งผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจากคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁵⁸ และในกรณีหากผลการตรวจพิสูจน์ปรากฏว่าผู้ต้องหาไม่เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องส่งตัวผู้ต้องหาคืน โดยรายงานให้พนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนทราบ ซึ่งพนักงานสอบสวนจะต้องไปรับตัวผู้ต้องหาแล้วนำไปฝากขังหรือส่งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แล้วแต่กรณีเพื่อดำเนินคดีอาญาต่อไป⁵⁹ อย่างไรก็ตามในกรณีที่ผู้ต้องหาคนใดเสพยาเสพติด

⁵⁷ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การควบคุมตัว และปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์และผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2546 ข้อ 59 “ในกรณีที่มีเหตุสมควรคณะอนุกรรมการอาจพิจารณาปล่อยชั่วคราวสำหรับผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ โดยมีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ดังนี้

- (1) การปล่อยชั่วคราวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์จะไม่ใช่อุปสรรคต่อการตรวจพิสูจน์
- (2) ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ไม่มีพฤติการณ์ว่าจะหลบหนี หากได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว
- (3) ไม่มีภัยอันตราย หรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราว
- (4) ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง”

⁵⁸พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 33

⁵⁹พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 22

ก่อน ขณะ หรือภายหลังที่ถูกจับเพื่อให้ตนเองได้รับการส่งตัวไปฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และไม่ต้องถูกดำเนินคดีในข้อหาเสพยาเสพติด เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพและจำหน่ายยาเสพติด ผู้นั้นไม่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะมีหนังสือแจ้งให้พนักงานอัยการและพนักงานสอบสวนทราบเพื่อให้พนักงานสอบสวนรับตัวผู้นั้นไปดำเนินคดีตามกฎหมาย⁶⁰ แต่หากปรากฏว่า ภายหลังจากที่ศาลมีคำสั่งตามมาตรา 19 ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้นต้องหาหรือถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรือต้องคำพิพากษาให้จำคุก ให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปยังพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีต่อไป⁶¹

ซึ่งในขั้นตอนการคัดกรองคุณสมบัติของผู้มีสิทธิก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้พิพากษามีเพียงบทบาทในการพิจารณาส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์การเสพยาหรือการติดยาเสพติดเท่านั้น ส่วนการพิจารณาวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพยาหรือติดยาเสพติดและมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัตินี้หรือไม่นั้น เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁶² ซึ่งหลังจากผู้พิพากษามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์การเสพยาหรือการติดยาเสพติดและคุณสมบัตินั้น ผู้พิพากษาจะไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใด ๆ ไม่ว่าจะในการรับทราบผลการพิจารณาวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาที่ศาลได้มีคำสั่งส่งตัวไปควบคุมเพื่อการตรวจพิสูจน์ดังกล่าวนั้นเป็นผู้มีสิทธิได้รับการเบี่ยงคดีเพื่อเข้าสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือไม่ เพื่อการตรวจสอบ การพิจารณา หรือคัดค้านการใช้อำนาจของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

⁶⁰พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 20

⁶¹พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 24

⁶²พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 22

(2) ขั้นตอนการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

การจัดทำแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ภายหลังขั้นตอนการคัดกรองบุคคลเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หากคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด วินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติด ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้จัดทำแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยอาศัยหลักเกณฑ์ตามมาตรา 23 กล่าวคือ ให้กำหนดสถานที่และวิธีการสำหรับฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยคำนึงถึงอายุ เพศ ประวัติ พฤติกรรมในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตลอดจนสภาพแวดล้อมทั้งปวงของผู้นั้นประกอบด้วย รวมถึงต้องคำนึงถึงข้อมูลที่ได้จากการตรวจพิสูจน์ด้วย⁶³ เช่น ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลการตรวจทางด้านร่างกายและจิตใจ ผลการตรวจหายาเสพติดทางห้องปฏิบัติการ ผลการตรวจสภาพทางสังคมและสภาพแวดล้อมของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ โดยคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สามารถกำหนดวิธีการในแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งหรือหลายวิธีการ ดังต่อไปนี้⁶⁴

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบควบคุมตัว

(1) ในกรณีที่จำเป็นต้องควบคุมตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอย่างเข้มงวด ให้ส่งตัวผู้นั้นเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือสถานที่ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่มีระบบการควบคุมมิให้หลบหนี

(2) ในกรณีที่ไม่จำเป็นต้องควบคุมตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอย่างเข้มงวด ให้ส่งตัวผู้นั้นเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในสถานที่ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามความเหมาะสมและกำหนดเงื่อนไขให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องอยู่ภายในเขตที่กำหนดในระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

⁶³ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การควบคุมตัว และการปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ และผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2546 ข้อ 16 วรรคแรก

⁶⁴พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 23 วรรคสาม ประกอบ ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 16

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบไม่ควบคุมตัว

ในกรณีที่ไม่จำเป็นต้องควบคุมตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจกำหนดให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องปฏิบัติด้วยวิธีการอื่นใดภายใต้การดูแลของพนักงานคุมประพฤติก็ได้

ซึ่งในระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หากปรากฏว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีพฤติการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดในแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁶⁵ เช่น ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีพฤติกรรม หรือสภาพร่างกายหรือจิตใจ ที่มีผลกระทบจนไม่อาจใช้วิธีการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อไปได้อีก ให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดสามารถพิจารณาปรับแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้ตามที่เห็นสมควร⁶⁶

การบริหารแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องอยู่รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามระยะเวลาที่คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด ซึ่งโดยปกติต้องไม่เกิน 6 เดือน นับแต่วันถูกส่งตัวเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ถ้าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพยังไม่เป็นที่พอใจ คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจพิจารณาขยายระยะเวลาได้ครั้งละไม่เกิน 6 เดือน แต่รวมแล้วไม่เกิน 3 ปี นับแต่วันถูกส่งตัวเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁶⁷ อย่างไรก็ตามในกรณีที่คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเห็นสมควร อาจพิจารณาลดระยะเวลาการฟื้นฟูลงก็ได้ หรืออาจพิจารณาปล่อยชั่วคราวตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด

การพิจารณาเพื่อลดระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จะกระทำต่อเมื่อไม่พบสารเสพติดจากผลการตรวจปัสสาวะของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระหว่างการฟื้นฟู ผู้เข้ารับการฟื้นฟูไม่มีพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและมีพฤติกรรมระหว่างการฟื้นฟู

⁶⁵ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 16

⁶⁶ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 19

⁶⁷พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 25

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระดับดี ซึ่งสามารถพิจารณาตลอดระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ได้ครั้งละไม่เกินสามสิบวัน⁶⁸

การพิจารณาเพื่อขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จะกระทำเมื่อผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด หรือตรวจพบสารเสพติดจากผลการตรวจปัสสาวะของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระหว่างการฟื้นฟูไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินพฤติกรรมหรืออยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง หรือจงใจไม่ปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁶⁹

ซึ่งภายหลังจากที่ผู้พิพากษาได้มีคำสั่งให้ส่งตัวผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดตามมาตรา 19 แล้ว ผู้พิพากษาจะถูกตัดบทบาทออกจากกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยสิ้นเชิง เนื่องจากขั้นตอนการจัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือในการพิจารณาปรับแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยเฉพาะ

ในระหว่างการดำเนินการตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จะเป็นผู้มีบทบาทหลักในการพิจารณาความเหมาะสมของแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และพิจารณาอนุญาตลดหรือขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยผู้พิพากษาจะไม่มีบทบาทใดๆ ในระหว่างขั้นตอนการบริหารแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเลย และไม่อาจทราบข้อเท็จจริงหรือความคืบหน้าเกี่ยวกับการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รวมทั้งไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใดๆ ในการตรวจสอบ การพิจารณา หรือคัดค้านการใช้อำนาจของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแต่อย่างใดด้วย เนื่องจากกระบวนการในขั้นตอนการดำเนินการตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนี้ ได้ถูกเบี่ยงเบนออกไปจากการควบคุมของศาลโดยสิ้นเชิง

⁶⁸ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 23

⁶⁹ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 24

การปล่อยชั่วคราวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁷⁰

เมื่อมีการดำเนินการตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมาแล้วเป็นระยะเวลา ไม่น้อยกว่า 120 วัน คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจพิจารณาปล่อยชั่วคราว ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งถูกควบคุมตัวโดยส่งเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือสถานที่เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เมื่อมีเหตุอันสมควรได้ โดยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว จะเป็นไปตามระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การควบคุมตัว และการปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ และ ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2546 ข้อ 74 โดยให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพิจารณาความเห็นของผู้อำนวยการศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือผู้ควบคุมสถานที่เกี่ยวกับความสมควรในการปล่อยชั่วคราวสำหรับผู้เข้ารับการฟื้นฟูฯ หรืออาจขอ พบบุคคลดังกล่าวเพื่อสังเกตสภาพทางกายประกอบการพิจารณา หรือในกรณีที่บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่แพทย์รับรองว่าป่วยเป็นโรคร้ายแรง หรือมีภาวะอื่นใดทั้งทางร่างกายหรือจิตใจที่ไม่เหมาะสมที่จะ ถูกควบคุมตัว ทั้งนี้ ในการวินิจฉัยคำร้องขอปล่อยชั่วคราวของผู้เข้ารับการฟื้นฟูจะต้องพิจารณา ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ ความมากน้อยของอาการติดยาเสพติด การปล่อยตัวจะเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พฤติการณ์ในการหลบหนี ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการปล่อยชั่วคราว เป็นต้น

ซึ่งในการปล่อยชั่วคราวหากคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเห็นว่า มีเหตุอันสมควรอาจกำหนดเงื่อนไขข้อเดียวหรือหลายข้อไว้ในคำสั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวก็ได้ เช่น กำหนดให้มารายงานตัวต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ที่คณะอนุกรรมการระบุไว้เป็นครั้งคราว และหรือ กำหนดให้ละเว้นการคบหาสมาคมหรือการประพฤติดัวที่อาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำ และหรือ กำหนดห้ามเกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้โทษทุกชนิด เป็นต้น⁷¹

ซึ่งอำนาจในการพิจารณาปล่อยชั่วคราวระหว่างการเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อันเป็นกระบวนการซึ่งส่งผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพ ของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

⁷⁰ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 74

⁷¹ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 75

ยาเสพติด และตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มาตรา 28 ยังบัญญัติว่าการที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพถูกควบคุมตัวในลักษณะเดียวกับถูกคุมขัง ให้ถือว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นผู้ถูกคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา แต่อำนาจในการพิจารณาปล่อยชั่วคราวก็ยังเป็นอำนาจของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยศาลซึ่งเป็นองค์กรที่ควรเป็นผู้ใช้อำนาจนี้ กลับมิได้เข้ามามีบทบาทในการพิจารณา ทั้งยังมิได้รับการรายงานเกี่ยวกับการพิจารณาปล่อยชั่วคราวของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดด้วยแต่อย่างใด

การพิจารณาลงโทษระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

(1) กรณีที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามระเบียบหรือเงื่อนไขต่างๆ ที่คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด รวมทั้งข้อบังคับของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือการควบคุมตัวผู้ติดยาเสพติด พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งพบเห็นหรือทราบข้อเท็จจริงจะทำบันทึกรายงานเสนอผู้อำนวยการศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือผู้ควบคุมสถานที่ ที่รับตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไว้ โดยผู้อำนวยการศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือผู้ควบคุมสถานที่ อาจใช้ดุลยพินิจสั่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่สอบข้อเท็จจริงก่อนก็ได้ และหากปรากฏว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกระทำการฝ่าฝืนระเบียบหรือเงื่อนไขต่างๆ ที่คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนดจริง ผู้อำนวยการหรือผู้ควบคุมสถานที่ที่มีอำนาจลงโทษผู้นั้นได้โดยให้ดำเนินการภาคทัณฑ์ และหรือตัดการอนุญาตให้รับการเยี่ยมหรือการติดต่อไม่เกิน 3 เดือน และหรือจัดให้อยู่เดี่ยวครั้งละไม่เกิน 10 วัน รวมถึงมีอำนาจเรียกผู้ฝ่าฝืนมาว่ากล่าวและแนะนำสั่งสอนให้ปฏิบัติตัวอยู่ในระเบียบ เงื่อนไข หรือข้อบังคับได้ด้วย⁷²

การลงโทษผู้ฝ่าฝืนระเบียบหรือเงื่อนไขต่างๆ ที่คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนดนั้น ให้พิจารณาโดยคำนึงถึงความร้ายแรงแห่งความผิด สุขภาพ ภาวะแห่งจิต และความเหมาะสมกับพฤติการณ์การฝ่าฝืน โดยการลงโทษดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์

⁷²พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 32 ประกอบระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 103 – 110

เพื่อส่งเสริมและแก้ไข การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสมหรือเป็นไปตามกระบวนการ หรือวิธีการของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด⁷³

(2) กรณีที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหลบหนีจากการควบคุมหรือ หลบหนีออกนอกเขตศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด สถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือควบคุมตัวผู้นั้น ถือว่าผู้นั้นหนีการคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 190 พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบทันที และพนักงานเจ้าหน้าที่มี อำนาจออกติดตามผู้นั้นได้ด้วย ซึ่งสำหรับการกระทำความผิดกรณีดังกล่าวนี้ คณะอนุกรรมการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จึงมีอำนาจเปรียบเทียบคดีได้ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด

เมื่อผู้ฝ่าฝืนถูกลงโทษแล้ว ให้ผู้อำนวยการหรือผู้ควบคุมสถานที่จัดทำบันทึกการ ลงโทษเก็บรวมไว้ในแฟ้มเพื่อเสนอคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดใช้ประกอบการ วินิจฉัยผลการตรวจพิสูจน์หรือผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดด้วย⁷⁴

(3) ขั้นตอนการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

เมื่อผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพ ผู้ติดยาเสพติดของคณะอนุกรรมการทั้งกรณีครบระยะเวลาหรือกรณีลดและขยายระยะเวลาแล้ว ให้ พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือพนักงานคุมประพฤติของ สำนักงานคุมประพฤติ แล้วแต่กรณี รวบรวมข้อมูลผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้เข้ารับ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานต่อผู้อำนวยการหรือผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ หรือผู้ควบคุมสถานที่ แล้วแต่กรณี เพื่อรายงานให้คณะอนุกรรมการพิจารณา⁷⁵ ซึ่งในการพิจารณา เกี่ยวกับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของคณะอนุกรรมการฯ นั้น ให้พิจารณาจากรายงานและ ความเห็นที่ได้เสนอมาดังกล่าว โดยให้คำนึงถึงข้อเท็จจริง ดังนี้ คือ การปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การประเมินพฤติกรรมระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และผล การตรวจปัสสาวะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด⁷⁶

⁷³ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 104

⁷⁴ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 111

⁷⁵ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 26

⁷⁶ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 27

ในกรณีที่คณะอนุกรรมการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วมีความเห็นว่าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจ ให้คณะอนุกรรมการมีคำสั่งให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพ้นจากการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรณีมีประกันหรือมีประกันและหลักประกัน ให้สัญญาประกันสิ้นสุดลงและคืนหลักประกันแก่ผู้ที่ควรรับไปหากผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดถูกควบคุมตัวอยู่ ก็ให้มีคำสั่งปล่อยตัวไป พร้อมทั้งจัดทำหนังสือรับรองผลการฟื้นฟูสมรรถภาพให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหนึ่งชุดตามแบบที่อธิบดีกำหนด⁷⁷

ในกรณีที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผู้ใดแม้จะได้รับการฟื้นฟูจนครบกำหนดเวลาตามมาตรา 25 แล้ว แต่คณะอนุกรรมการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วมีความเห็นว่า ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่เป็นที่พอใจให้คณะอนุกรรมการพิจารณาส่งตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีต่อไป⁷⁸

การแจ้งผลการวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการตามข้อ 32 และข้อ 33 ให้ทำเป็นหนังสือตามแบบที่อธิบดีกำหนด และให้ประธานคณะอนุกรรมการ หรือผู้ที่ประธานมอบหมายเป็นผู้ลงนาม การส่งตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ หรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้แก่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีต่อไป ในกรณีผู้นั้นไม่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือไม่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด หรือผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่เป็นที่พอใจให้เป็นไปตามลักษณะ 6⁷⁹ ข้อ 78 -79

ซึ่งในขั้นตอนการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้นพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กำหนดให้อำนาจคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในการที่จะพิจารณาผลของการฟื้นฟู โดยไม่มีองค์การศาลหรือผู้พิพากษาเข้ามาตรวจสอบในการใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าสมควรจะปล่อยตัวหรือไม่ ตามมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 เสมือนการให้อำนาจคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดใช้

⁷⁷ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 28

⁷⁸ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 29

⁷⁹ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วย การตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 ข้อ 35

ดุลพินิจในการทำคำพิพากษาของฝ่ายตุลาการ ซึ่งโดยปกติแล้วการพิจารณาพิพากษาคดีเป็นอำนาจของผู้พิพากษา รวมถึงกระบวนการมีคำสั่งหรือคำวินิจฉัยในทางคดีให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย เช่น ยกฟ้อง พิพากษาให้รับผิด หรือกำหนดให้ใช้สภาพบังคับ ตามกฎหมายปกติแล้วองค์กรอื่นไม่อาจมีอำนาจเช่นนี้ได้ ทั้งยังไม่ได้กำหนดให้มีการรายงานผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ศาลทราบ หากว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟู พ้นจากการฟื้นฟู หรือผลเป็นที่น่าพอใจของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ศาลจะทราบข้อมูลเฉพาะกรณีผู้เข้ารับการฟื้นฟู หลบหนี หรือกรณีผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่เป็นที่น่าพอใจ โดยมีการนำคดีขึ้นสู่ศาลเท่านั้น จุดเชื่อมโยงระหว่างพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ค่อนข้างน้อย

2.5.2 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมายและระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง

2.5.2.1 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ

พ.ศ. 2522

พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มีบทบัญญัติอันเกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดเป็นการบำบัดในระบบสมัครใจ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดที่ต้องการเลิกยาเสพติด สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยได้กำหนดไว้เป็นการเฉพาะ ในมาตรา 94 อันมีสาระสำคัญ คือ กำหนดให้ผู้เสพยาเสพติดให้โทษ เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพและจำหน่ายซึ่งยาเสพติดให้โทษตามลักษณะ ชนิด ประเภทและปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งหากผู้นั้นได้สมัครใจขอเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาล ก่อนความผิดจะปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ อีกทั้งได้ปฏิบัติครบถ้วนตามระเบียบข้อบังคับเพื่อควบคุมการบำบัดรักษา และระเบียบวินัยสำหรับสถานพยาบาลดังกล่าว จนได้รับการรับรองเป็นหนังสือจากพนักงานเจ้าหน้าที่ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขกำหนดแล้ว ให้ผู้นั้นพ้นจากความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงกรณีความผิดที่ได้กระทำไปภายหลังการสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษา⁸⁰ กฎหมายฉบับนี้ถือว่าเป็นมาตรการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดที่ดำเนินการเน้นหลักความชอบธรรมในการดำเนินการ โดยการให้ผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด

⁸⁰พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 94

มีโอกาสเลือกโอกาสตัดสินใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูด้วยตนเองแทนการที่จะถูกบังคับบำบัด แต่อย่างไรก็ตามเงื่อนไขการบำบัดฟื้นฟูตามมาตรการทางกฎหมายนั้น กฎหมายกำหนดว่าจะต้องขอเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานพยาบาลก่อนความผิดจะปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ดังนั้น หากเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจตามกฎหมายตรวจสอบเบื้องต้นพบว่ามีกระทำความผิดหรือมีสารเสพติดในร่างกาย ผู้เสพยาเสพติดจะไม่สามารถเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูภาคสมัครใจตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ฉบับนี้

2.5.2.2 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดตามประมวลกฎหมายอาญา

ประมวลกฎหมายอาญามีบทบัญญัติอันเกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด ซึ่งถือว่าการบังคับบำบัดภายหลังการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลแล้ว ดังนี้

(1) ในกรณีที่ศาลพิพากษาลงโทษจำคุก หรือพิพากษาว่ามีความผิด แต่รอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษบุคคลใด ถ้าศาลเห็นว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดเกี่ยวเนื่องกับการเสพยาสุราเป็นอาจิน หรือการเป็นผู้ติดยาเสพติดให้โทษ ศาลจะกำหนดในคำพิพากษาว่า บุคคลนั้นจะต้องไม่เสพยาสุรา ยาเสพติดให้โทษอย่างหนึ่งอย่างใด หรือทั้งสองอย่างภายในระยะเวลาไม่เกินสองปีนับแต่วันพ้นโทษ หรือวันปล่อยตัวเพราะรอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษก็ได้ ในกรณีที่บุคคลดังกล่าวไม่ปฏิบัติตามที่ศาลกำหนด ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลเป็นเวลาไม่เกินสองปีก็ได้⁸¹

หลักเกณฑ์การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดดังกล่าวถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 49 ซึ่งถือเป็นรูปแบบการบังคับบำบัดโดยศาล โดยศาลจะต้องดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดดังกล่าวและมีคำพิพากษาลงโทษจำคุก หรือพิพากษาว่าบุคคลนั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษ และเมื่อศาลเห็นว่าบุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดเกี่ยวเนื่องกับการเป็นผู้ติดยาเสพติดให้โทษ ศาลจะกำหนดในคำพิพากษาว่าบุคคลนั้นจะต้องไม่เสพยาเสพติดให้โทษภายในระยะเวลาไม่เกินสองปีนับแต่วันพ้นโทษหรือวันปล่อยตัวเพราะรอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษ ซึ่งหากจำเลยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งที่ศาลกำหนด ศาลมีอำนาจสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลเป็นเวลาไม่เกินสองปีก็ได้ ซึ่งการที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 49 ถือ

⁸¹ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 49

เป็นการบังคับตามวิธีการเพื่อความปลอดภัย ซึ่งหากปรากฏว่าผู้นั้นหลบหนีจากสถานพยาบาลจะมีความผิดทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 195 ซึ่งเห็นได้ว่าการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 49 ถือว่าเป็นการบังคับบำบัดภายหลังการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลแล้ว

(2) ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุกและในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินห้าปี ถ้าปรากฏว่าผู้นั้นไม่เคยรับโทษจำคุกมาก่อน หรือเคยรับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพและสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิด หรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้วเห็นเป็นการสมควร ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้หรือการกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ แล้วปล่อยตัวไปเพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้อำนาจกำหนด แต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้⁸² เงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติของผู้กระทำความผิดนั้น ศาลอาจกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อก็ได้⁸³ ซึ่งเงื่อนไขคุ้มครองความประพฤติตามกฎหมายกำหนดนั้นมีเงื่อนไขที่กำหนดให้ศาลมีอำนาจกำหนดให้ผู้กระทำความผิดไปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดด้วย

สาระสำคัญของคือเป็นบทบัญญัติกฎหมายที่กำหนดขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงโทษจำคุกในระยะเวลาอันสั้น เพื่อป้องกันปัญหาอันเกิดจากการลงโทษจำคุกในระยะเวลาอันสั้น ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อผู้กระทำความผิดไม่อาจจะปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ซึ่งการเสพยาเสพติดก็ถือเป็นความผิดอาญาอย่างหนึ่ง จึงสามารถนำมาตรา 56 มาบังคับใช้ได้ ตามความที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ ซึ่งบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 นี้ ถือเป็นมาตรการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดที่กำหนดโดยศาล อันเป็นการบังคับบำบัดภายหลังการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลแล้ว กล่าวคือเมื่อนำผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการของศาลแล้ว ในกรณีที่ผู้ติดยาเสพติดให้โทษก่อความผิดขึ้นเป็นครั้งแรก ศาลจะนำมาตรา 56 มาปรับใช้ได้ โดยศาลจะพิพากษาลงโทษจำคุกไม่เกินห้าปี แล้วพิพากษา

⁸²ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 วรรคหนึ่งและวรรคสอง

⁸³ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 วรรคสาม

รอกำหนดโทษไว้หรือกำหนดโทษไว้หรือกำหนดโทษแต่รอกำหนดโทษไว้ พร้อมทั้งกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมประพฤติของผู้นั้นไว้ โดยการให้ไปรับการบำบัดรักษาอาการติดยาเสพติดตามมาตรา 56 (4) ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่การดำเนินการดังกล่าวก็ถือเป็นการบังคับบำบัดภายหลังการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลแล้ว อันไม่ใช่วิธีการใช้มาตรการทางเลือกอื่นแทนการดำเนินการคดีอาญาหรือการเปี่ยงคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมหลัก

2.5.2.3 การบำบัดฟื้นฟูโดยคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม⁸⁴

สำหรับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในประเทศไทย พบว่ามีการดำเนินโครงการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมในศาลนอกระบบศาล โดยการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญามาใช้ในระบบศาลยุติธรรม กล่าวคือ มีการนำมาตรการเปี่ยงเบนคดี (Diversion) มาใช้ในชั้นศาลกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด โดยการจัดให้มีกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูโดยการให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างพิจารณาคดี โดยเฉพาะในคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด คดีความรุนแรงในครอบครัว และคดีอาญาข้อหาไม่ร้ายแรงแต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีปัญหาติดยาเสพติด โดยจัดตั้งในรูปแบบคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม⁸⁵ ซึ่งรูปแบบส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการในศาลยาเสพติดของต่างประเทศ คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2552 ที่ศาลอาญารธนบุรี ซึ่งเป็นศาลนอกระบบ โดยนายวัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญารธนบุรีในขณะนั้น คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเป็นการใช้กระบวนการเชิงแก้ไขฟื้นฟูแทนการดำเนินคดีตามปกติโดยเฉพาะจะเน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดติดยาเสพติดตั้งแต่นั้นมีการฝากขังจนถึงมีคำพิพากษา⁸⁶ โดยนำกฎหมายที่มีอยู่แล้วตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

⁸⁴วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล, "วิธีพิจารณาคดีฟื้นฟู: การตอบสนองต่อผู้ติดยาเสพติด," นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม ดุลพาท

⁸⁵กำพล รุ่งรัตน์, "การดำเนินการคลินิกจิตสังคมกับแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดกรณีศึกษา : คลินิกจิตสังคมศาลจังหวัดปทุมธานี," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 13 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2557), หน้า 23.

⁸⁶ณัฐปกรณ์ พิชญปัญญาธรรม, "บทบาทของศาลจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 13 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2557), หน้า 5.

ความอาญา มาตรา 108⁸⁷ มาบังคับใช้ คือ การปล่อยตัวชั่วคราว (โดยการประกันตัว) โดยมีเงื่อนไขพิเศษที่กำหนดให้ผู้ต้องหาเข้ารับคำปรึกษาทันทีนับตั้งแต่พนักงานสอบสวนส่งตัวผู้ต้องหามาศาลเพื่อขอฝากขัง สำหรับกระบวนการให้คำปรึกษามีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้คำปรึกษาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด คดีความรุนแรงในครอบครัว และคดีที่มีโทษไม่ร้ายแรงแต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีปัญหาติดยาเสพติด เนื่องจากตระหนักว่าการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 โดยเฉพาะกลุ่มผู้เสพยาเสพติดหรือมียาเสพติดไว้ในครอบครองปริมาณที่ไม่มาก ตลอดจนผู้กระทำความผิดคดีความรุนแรงในครอบครัว หรือคดีอาญาที่มีโทษไม่ร้ายแรง บุคคลเหล่านี้ถือได้ว่าได้รับความกระทบกระเทือนทางด้านจิตใจ สมควรให้ความคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือในการนำวิธีการบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูมาใช้กับบุคคลดังกล่าว ระหว่างได้รับการประกันตัวในชั้นสอบสวนหรือพิจารณาคดีของศาลในระบบคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม อันจะเป็นการช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ผ่อนคลายภาวะความเครียดและสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้และจากแนวคิดเรื่องจิตสังคมเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่อง “สุขภาวะ (Well-being)” หรือ “สุขภาพกายใจที่ดี (Wellness)” จึงเน้นการสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นสำคัญ ยังผลให้ช่วยแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ในระดับหนึ่ง เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องหาในช่วงวิกฤติของชีวิต เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นได้มีโอกาสเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นการป้องกันการกลับมากระทำความผิดซ้ำในระหว่างการสอบสวน หรือการพิจารณาคดีของศาล โดยคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เป็นโครงการที่นำมาตรการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) มาใช้ในชั้นศาลกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ซึ่งเป็นวิธีการแก้ไข ปัญหาของศาลยุคใหม่ เพื่อลดโอกาสสำหรับผู้กระทำผิดไม่ร้ายแรงที่อาจจะแปรสภาพเป็นอาชญากรลดการกระทำผิดซ้ำ ทั้งเป็นการป้องกันการหลบหนีประกันอีกด้วย ซึ่งการดำเนินงานโดยความรับผิดชอบของศาลเป็นหลักประกันให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เข้าร่วมโครงการจะได้อยู่ใน

⁸⁷ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 108 “เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง เจ้าพนักงาน ซึ่งมีอำนาจสั่งให้ปล่อยชั่วคราว หรือ ศาล อาจรับฟังข้อเท็จจริง รายงาน หรือ ความเห็นของเจ้าพนักงาน ซึ่งกฎหมายกำหนดให้มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับการนั้น เพื่อประกอบการพิจารณาสั่งคำร้องด้วยก็ได้ ในการอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว เจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจสั่งให้ปล่อยชั่วคราว หรือศาลจะกำหนดเงื่อนไข เกี่ยวกับที่อยู่ของผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราว หรือกำหนดเงื่อนไขอื่นใด ให้ผู้ถูกปล่อยชั่วคราวปฏิบัติ เพื่อป้องกันการหลบหนี หรือเพื่อป้องกันภัยอันตราย หรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการปล่อยชั่วคราวก็ได้”

กระบวนการให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์การดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรมที่เป็นมิตรกับประชาชนและเข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง⁸⁸

ในช่วงแรก ศาลอาญานบุรีได้ออกแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวและการกำกับให้ปฏิบัติตามสัญญาประกัน พ.ศ. 2552 ข้อ 1 (ข) กำหนดไว้ว่า ในกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยกระทำความผิดต่อพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 และมีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะเป็นผู้ติดยาเสพติดให้โทษ ศาลจะวางข้อกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับการบำบัดรักษาอาการติดยาเสพติดยังสถานพยาบาลหรือสถานบำบัดก็ได้ และให้นำหลักฐานการเข้ารักษาหรือผลการบำบัด หรือผลการตรวจปัสสาวะหาสารเสพติดก่อนรายงานตัวไม่เกิน 1 วัน มาแสดงในการรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานศาล ซึ่งศาลได้มีคำสั่งปล่อยชั่วคราวและกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารเสพติดไปรับการบำบัดรักษายังศูนย์บริการสาธารณสุขของกรุงเทพมหานคร แต่ปรากฏว่าผู้ต้องหาบางคนมักไม่ให้ความร่วมมือมาตรการดังกล่าวจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ศาลอาญานบุรีจึงจัดให้มีคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เพื่อให้บริการผู้ต้องหาที่ศาลเป็นบริการจุดเดียวจบ เมื่อคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ได้ดำเนินการมาระยะหนึ่งศาลอาญานบุรีจึงนำองค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาขั้นตอน วิธีปฏิบัติต่างๆ และมีการวางแผนปฏิบัติในการติดตามกรณีผู้ต้องหาไม่มารับคำปรึกษาตามกำหนดตลอดจนการรายงานและรูปแบบการเก็บข้อมูลสถิติ การดำเนินโครงการของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม มีการให้คำปรึกษา แนะนำดูแล ให้กำลังใจ แนะนำวิธีการต่างๆ ภายใต้การกำกับดูแลของผู้พิพากษาและผู้ให้คำปรึกษา เพื่อทำให้สภาพที่เลวร้ายในการเป็นผู้ติดยาเสพติดที่สังคมมองว่าเป็นผู้ป่วยที่ต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูดูแลอย่างเข้าใจและได้รับการยอมรับ เพื่อให้โอกาสกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข⁸⁹

เนื่องจากคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมได้รับการออกแบบมาให้สามารถปฏิบัติงานเพื่อเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานในระบบศาลและระบบงานในสาธารณสุข ดังนั้น การสร้าง

⁸⁸สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, “เอกสารประกอบการดำเนินงานพิธินามบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนากระบวนการให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแก่ผู้ต้องหาติดยาเสพติดและคดีความรุนแรงในครอบครัวในระบบศาล,” 23 พฤษภาคม 2560 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁸⁹ศาลอาญานบุรี, คู่มือการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลอาญานบุรี, 2555), หน้า 9.

เครือข่ายระหว่างกันโดยให้ศาลเป็นจุดรวมในการเชื่อมโยง (HUB) จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินการให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมตามโครงการนี้บรรลุผลและครบวงจร และเพื่อสร้างความยั่งยืนต่อไปในระบบงานศาล เพื่อสร้างระบบงานและเชื่อมโยงการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมกับส่วนงานที่มีอยู่เดิมของศาล ทั้งต้องดำเนินการให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานศาลอย่างเป็นทางการทั้งในเชิงรูปแบบและในเชิงเนื้อหา จึงได้มีการพัฒนาและผลักดันอยู่ตลอดเวลา และได้มีการเสนอเรื่องไปยังสำนักงานศาลยุติธรรมเพื่อพิจารณาเพิ่มคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างศาลอาญาธนบุรีและศาลยุติธรรมอื่นที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาหากเป็นไปได้⁹⁰ ปัจจุบันการดำเนินงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมของศาลอาญาธนบุรี มีผลงานเป็นที่ยอมรับของหลายหน่วยงานว่าเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาของศาลยุคใหม่ และมีรูปแบบการดำเนินงานที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาคดีผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดและวิธีการดังกล่าวปัจจุบันจึงมีการขยายผลไปดำเนินการที่ ศาลจังหวัดเชียงใหม่ ศาลจังหวัดนนทบุรี ศาลแขวงนนทบุรี ศาลจังหวัดปทุมธานี และศาลจังหวัดตลิ่งชัน⁹¹

ระบบงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม⁹²

ผู้มีหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม

(1) บุคคลผู้มีคุณสมบัติซึ่งได้รับการสรรหาและคัดเลือกตามระเบียบฯ⁹³ และผ่านการอบรมหลักสูตรการให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติของศาล และได้รับคำสั่งแต่งตั้งเป็นผู้ให้คำปรึกษาโดยอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญาธนบุรี⁹⁴ หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาล⁹⁵

⁹⁰ กภาพ รุ่งรัตน์, "การดำเนินการคลินิกจิตสังคมกับแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดกรณีศึกษา : คลินิกจิตสังคมศาลจังหวัดปทุมธานี," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 13 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, หน้า 24.

⁹¹ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์, "การนำแนวทางศาลยาเสพติดมาปรับใช้ในประเทศไทย," วารสารศาลยุติธรรมเชิงรุก 3 (เมษายน 2560): 32.

⁹² ศาลอาญาธนบุรี, คู่มือการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม, หน้า 10.

⁹³ ระเบียบศาลอาญาธนบุรีว่าด้วยการคัดเลือก การอบรม การขึ้นทะเบียน และจริยธรรมของผู้ให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม พ.ศ. 2554

⁹⁴ คำสั่งศาลอาญาธนบุรีที่ 1/2553 เรื่องแนวปฏิบัติคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม พ.ศ. 2553

⁹⁵ ธรรมนูญ พิษณุปัญญธรรม, "บทบาทของศาลจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 13 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, หน้า 17.

(2) ผู้พิพากษาที่ได้รับมอบหมายจากอธิบดีผู้พิพากษา⁹⁶ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลที่ผ่านการอบรมหลักสูตรการให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติของศาล⁹⁷

(1) การพิจารณาคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม⁹⁸

บุคคลที่เข้าหลักเกณฑ์มีสิทธิเข้ารับคำปรึกษาด้านจิตสังคม

กรณีก่อนศาลมีคำพิพากษา

(1) ผู้ต้องหาที่อยู่ระหว่างสอบสวนโดยเฉพาะในคดีใช้สารเสพติด ครอบครองสารเสพติดจำนวนเล็กน้อย หรือจับชู้โดยใช้สารเสพติดหรือเสพยา ผู้ต้องหาคดีความรุนแรงในครอบครัวหรือคดีอาญาที่โทษไม่ร้ายแรง เมื่อศาลอนุญาตให้ประกันตัว และในรายที่เห็นว่ามีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะเป็นผู้ติดยาเสพติดให้โทษ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ต้องหากลับไปกระทำความผิดอีก ศาลจะกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ต้องหาเข้ารับคำปรึกษาที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม

(2) จำเลยที่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว (โดยการประกันตัว) และอยู่ระหว่างพิจารณาคดีของศาล หรือก่อนพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องคดี ถ้าศาลเห็นสมควร โดยเฉพาะจำเลยที่อายุยังน้อย และก่อเหตุกระทำความผิดเนื่องจาก สิ่งแวดล้อม สังคม ความประพฤติ เช่น กระทำความผิดเนื่องจากติดสารเสพติด ศาลอาจมีคำสั่งให้เข้ารับคำปรึกษาในคลินิกในระหว่างที่คดีอยู่ระหว่างการพิจารณา

(3) ผู้ที่สมัครใจเข้ารับคำปรึกษาเอง เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้สารเสพติด หรือบางกรณีมารดานำบุตรมาขอรับคำปรึกษาที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เนื่องจากสังเกตเห็นว่ามีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการกระทำความผิด

สำหรับกลุ่มผู้ต้องหาที่ได้รับการประกันตัวในวันที่พนักงานสอบสวนส่งตัวผู้ต้องหา มาฝากขังครั้งแรกที่ศาล เมื่อผู้พิพากษาเวรสั่งพิจารณานุญาตให้ฝากขังและมีคำสั่งให้ปล่อยตัวชั่วคราว (โดยการประกันตัว) ในระหว่างสอบสวน เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่ามีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะเป็นผู้ติดยาเสพติดให้โทษ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ต้องหากลับไปกระทำความผิดอีก ศาลจะกำหนด

⁹⁶ คำสั่งศาลอาญารธนบุรีที่ 1/2553 เรื่องแนวปฏิบัติคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม พ.ศ.2553

⁹⁷ ธรรมนูญ พิษณุปัญญารธรรม, "บทบาทของศาลจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 13 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, หน้า 18.

⁹⁸ ศาลอาญารธนบุรี, คู่มือการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม, หน้า 41 – 43.

เงื่อนไขให้ผู้ต้องหาเข้ารับคำปรึกษาที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เจ้าหน้าที่จะดำเนินการเพื่อให้มีการปล่อยตัวผู้ต้องหาแล้วพาไปพบเจ้าหน้าที่คลินิก เพื่อจัดทำสำนวนคลินิก (ปกเหลือง) โดยสอบถามข้อมูลเบื้องต้นและให้ผู้ต้องหากรอกประวัติในแบบคัดกรองเบื้องต้น จากนั้นจะออกใบนัด กำหนดวันเข้ารับคำปรึกษาให้ โดยให้นายประกันและผู้ต้องหาลงชื่อรับทราบวันนัด

สำหรับกลุ่มจำเลยที่ได้รับการปล่อยชั่วคราว (โดยการประกันตัว) ซึ่งคดีอยู่ระหว่างพิจารณาคดีของศาล หรือก่อนพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องคดี เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว (โดยการประกันตัว) และเห็นสมควร เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยมีอายุน้อย และก่อเหตุกระทำความผิดเนื่องจากสิ่งแวดล้อม สังคม ความประพฤติ ศาลจะกำหนดเงื่อนไขการปล่อยชั่วคราว โดยมีคำสั่งให้เข้ารับคำปรึกษาในคลินิกในระหว่างที่คดีอยู่ระหว่างการพิจารณา เมื่อศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ประกันตัวและกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยรับคำปรึกษาด้วย ให้เจ้าหน้าที่หน้า บัลลังก์แจ้งจำเลยและคัดถ่ายรายงานที่ศาลมีคำสั่งให้เข้ารับคำปรึกษาแล้วนำตัวจำเลยพร้อมนายประกันไปพบเจ้าหน้าที่คลินิกเพื่อจัดตั้งสำนวนคลินิกออกเลขดำสำนวนคลินิกลงสารบบ เจ้าหน้าที่คลินิก จะสอบถามข้อมูลเบื้องต้นและให้ผู้ต้องหากรอกประวัติเบื้องต้น และกำหนดวันเวลาดำเนินการรับคำปรึกษา และให้ผู้ต้องหาลงชื่อรับทราบวันนัด

กรณีหลังศาลมีคำพิพากษา

จำเลยที่ศาลมีคำพิพากษาให้รอกการลงโทษและกำหนดเงื่อนไขคุมประพฤติ ถ้าศาลเห็นสมควรให้มีการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมที่เสื่อมเสียของจำเลย ศาลอาจกำหนดให้จำเลยเข้ารับคำปรึกษาที่คลินิกตามระยะเวลาที่สมควร

เมื่อผู้พิพากษามีคำพิพากษาให้รอกการลงโทษจำเลย และพิจารณาแล้วเห็นสมควรให้มีการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมที่เสื่อมเสียของจำเลย โดยกำหนดเงื่อนไขให้เข้ารับคำปรึกษาที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดข้อหา เลขคดีอาญา เงื่อนไขตามคำพิพากษา เพื่อจัดทำสำนวนส่งมอบให้เจ้าหน้าที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม โดยจะมีการจัดทำสำนวนแยกกลุ่มจำเลยที่เคยได้รับคำปรึกษาที่คลินิกในระหว่างการปล่อยตัวชั่วคราวมาแล้วกับกลุ่มที่ยังไม่เคยได้รับคำปรึกษา แล้วออกเลขดำสำนวนคลินิกลงสารบบ ให้จำเลยกรอกประวัติในแบบคัดกรองเบื้องต้น มอบสมุดนัดประจำตัวให้จำเลยและให้ลงทราบวันนัดและอธิบายรายละเอียดให้จำเลยเข้าใจเกี่ยวกับการมารับคำปรึกษาตามนัด

การจ่ายสำนวนคลินิกให้ผู้ให้คำปรึกษา

เมื่อเจ้าหน้าที่คลินิกจัดทำสำนวนคลินิกและกำหนดวันเวลานัดมารับคำปรึกษาแล้ว จะบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับชื่อ-สกุล ชื่อหา เหตุที่รับคำปรึกษา และข้อมูลสำคัญอื่นๆ ตามที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว จะประมวลผลทำบัญชีนัดในแต่ละสัปดาห์เสนออธิบดีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือผู้พิพากษารองหัวหน้าศาลหรือผู้ได้รับมอบหมาย เพื่อจ่ายสำนวนคลินิกให้ผู้ให้คำปรึกษา รับผิดชอบ โดยพิจารณาตามความเหมาะสม

(2) การให้คำปรึกษาของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม⁹⁹

เมื่อถึงวันนัดรับคำปรึกษา เจ้าหน้าที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมจะตรวจสอบผู้ต้องหาหรือจำเลยก่อนว่าเป็นบุคคลที่ศาลมีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้เข้ารับคำปรึกษาหรือไม่ โดยจะตรวจสอบจากสมุดนัดประจำตัวผู้รับการปล่อยตัว บัตรประจำตัวประชาชน ตรวจสอบสำนวน และให้ลงชื่อรายงานตัว กรอกข้อมูลอื่นๆ ที่ต้องการเพิ่มเติม และจัดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับคำปรึกษาจากผู้ให้คำปรึกษา

ก่อนให้คำปรึกษาผู้ให้คำปรึกษาต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบว่าต้องให้ความร่วมมือแจ้งข้อมูลตามความสัตย์จริง และข้อมูลที่ได้รับจะเก็บไว้เป็นความลับ ไม่มีผลกระทบต่อสำนวนคดีที่ถูกกล่าวหาแต่อย่างใด ในการให้คำปรึกษานั้นผู้ให้คำปรึกษาจะต้องใช้คำถามที่มีการสื่อสารสองทางไม่ใช่การอบรมสั่งสอนหรือชี้ถูกชี้ผิด ผู้ให้คำปรึกษาจะต้องสอบถามประวัติข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็น สอบถามเกี่ยวกับประวัติการเสพยาเสพติด ตลอดจนพฤติการณ์แวดล้อมทั้งปวง เพื่อประกอบการวินิจฉัยให้คำแนะนำปรึกษา เพื่อประเมินด้านจิตสังคมและค้นหาปัญหา ประเมินการตระหนักและรับรู้ปัญหา สอบถามเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง ค้นหาข้อดีของผู้รับคำปรึกษาแล้วชมเชยให้กำลังใจ เพื่อกระตุ้นให้ผู้รับคำปรึกษาคิดสำรวจแก้ไขปัญหาตนเองจนกระทั่งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ดีขึ้นและสามารถกลับตัวเป็นคนดี ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก โดยให้ผู้ให้คำปรึกษาจดบันทึกรายละเอียดต่างๆ พร้อมข้อสังเกตและคำแนะนำลงในแบบสัมภาษณ์และแบบรายงานเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงในนัดครั้งต่อไป¹⁰⁰

⁹⁹ คำสั่งศาลอาญาธนบุรีที่ 1/2553 เรื่องแนวปฏิบัติคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม พ.ศ.2553

¹⁰⁰ คำสั่งศาลอาญาธนบุรีที่ 1/2553 เรื่องแนวปฏิบัติคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม พ.ศ.2553 และตุลพาท บทบาทศาลเชียงใหม่ หน้า 61 – 62.

กรณีที่ผู้ให้คำปรึกษาเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการติดยาเสพติดให้โทษ หรือมีอาการทางจิตประสาท ให้รายงานต่อผู้พิพากษาเพื่อพิจารณามีคำสั่งให้ส่งต่อผู้เข้ารับคำปรึกษา เข้ารับการรักษากับโรงพยาบาลหรือแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่ทางศาลได้ทำบันทึกข้อตกลงเพื่อบำบัดฟื้นฟู รักษาอาการดังกล่าว เพื่อบำบัด ฟื้นฟู รักษาอาการ ทั้งนี้ หลังจากที่ผู้เข้ารับคำปรึกษาได้เข้ารับการ รักษา แก่ไขบำบัด ฟื้นฟู รักษาอาการในโรงพยาบาลและมีอาการดีขึ้นแล้ว ให้ผู้ให้คำปรึกษากำหนดให้ ผู้รับคำปรึกษาเข้ารับคำปรึกษาแนะนำที่คลินิกให้คำปรึกษาต่อ เพื่อให้ครบตามจำนวนครั้งตามที่ศาล มีคำสั่งหรือคำพิพากษา กรณีในระหว่างให้คำปรึกษาหากพนักงานอัยการยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลแล้ว ให้งานรับฟ้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ประจำคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมทราบเพื่อประโยชน์ในการให้ คำปรึกษา พร้อมกับประทับข้อความว่า “ให้คำปรึกษา” ที่ปกสำนวน

กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มารับคำปรึกษา

(1) หากผู้เข้ารับคำปรึกษาไม่มาตามนัดเจ้าหน้าที่คลินิกจะต้องโทรศัพท์สอบถาม กรณีไม่เชิงใจไม่มาตามนัดให้แจ้งให้รับมาศาล แต่ถ้าผู้เข้ารับคำปรึกษาแจ้งใจไม่มาหรือติดต่อไม่ได้ เจ้าหน้าที่จะต้องประสานเพื่อให้ศาลมีคำสั่งปรับนายประกันและออกหมายจับ และทำรายงานเสนอ เพื่อให้ศาลมีคำสั่งยุติการรับคำปรึกษา

(2) แต่ถ้าเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้รับคำปรึกษาแล้วไม่มาตามนัดเจ้าหน้าที่จะ ดำเนินการตามแนวปฏิบัติของศาล¹⁰¹ ดังนี้

(2.1) เจ้าหน้าที่จะโทรศัพท์แจ้งเตือนก่อน และกำหนดวันนัดที่จะต้องมาใหม่ หากไม่มาให้ดำเนินการตามข้อต่อไป

(2.2) ออกหนังสือแจ้งเตือนเพื่อให้มารับคำปรึกษาตามกำหนดเวลา หากไม่มา ให้ดำเนินการตามข้อต่อไป

(2.3) ให้เจ้าหน้าที่ทำรายงานเสนออธิบดีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือรองผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือผู้พิพากษาที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลคลินิกแล้วแต่กรณี เพื่อให้มี คำสั่งออกหมายเรียกผู้เข้ารับคำปรึกษามาสอบถาม

¹⁰¹แนวปฏิบัติของศาลอาญาธนบุรี โครงการพิจารณาส่งปรึกษาที่คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิต สังคม ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2553

(2.3) เมื่อศาลมีคำสั่งออกหมายเรียกมาสอบถามแล้วไม่มา ถ้ารับหมายเรียกโดยชอบแล้ว ศาลจะออกมีคำสั่งให้ออกหมายจับและส่งไปยังสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

เมื่อการให้คำปรึกษาแนะนำเสร็จสิ้นลงในแต่ละครั้ง ให้ผู้ให้คำปรึกษาบันทึกรายละเอียดต่างๆ ในการสัมภาษณ์ในแบบสัมภาษณ์เพื่อสร้างแรงจูงใจ เพื่อที่เจ้าหน้าที่ประจำคลินิกจะได้ดำเนินการสรุปผลสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งรายงานผู้พิพากษาเพื่อทราบต่อไป

กรณีจำเลยให้การรับสารภาพ ก่อนมีคำพิพากษา ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนคดี หากเห็นสมควรอาจเรียกสำนวนคลินิกเพื่อประกอบการพิจารณาได้ เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้วให้แจ้งผลคำพิพากษาให้เจ้าหน้าที่ประจำคลินิกทราบ ทั้งนี้ ก่อนมีคำพิพากษาดังกล่าว ให้ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนปรึกษอธิบดีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือรองผู้พิพากษาหัวหน้าศาล แล้วแต่กรณี

(3) การสิ้นสุดการให้คำปรึกษาของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม

เมื่อระยะเวลาในการให้คำปรึกษาลิ้นสุดลง ผู้ให้คำปรึกษาจะต้องทำความเข้าใจเสนออธิบดีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือรองผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือผู้พิพากษาที่ได้รับมอบหมาย ดังนี้

(1) ในกรณีที่ผู้เข้ารับคำปรึกษาสามารถรับคำปรึกษาตามนัดทุกครั้ง และผู้ให้คำปรึกษาเห็นว่าผู้เข้ารับคำปรึกษาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นจนเป็นที่น่าพอใจ และไม่จำเป็นต้องให้คำปรึกษาต่อไป ให้ผู้ให้คำปรึกษาทำความเข้าใจเสนอให้การปรึกษาสิ้นสุด ทั้งนี้ โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้พิพากษาประจำคลินิก เจ้าหน้าที่ที่จะจัดทำรายงานเสนอพร้อมสำนวนคลินิกให้อธิบดีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือรองผู้พิพากษาหัวหน้าศาล มีคำสั่งให้สิ้นสุดการปรึกษาแล้วออกเลขแดงสำนวนคลินิก

(2) ในกรณีที่ผู้เข้ารับคำปรึกษาไม่ให้ความร่วมมือในการเข้ารับคำปรึกษา หรือผู้เข้ารับคำปรึกษามีปัญหาภาค ดิตสารเสพติดมาเป็นเวลานาน การให้คำปรึกษาไม่อาจแก้ไขปัญหาได้ ก็ให้เสนอความเห็นที่ควรส่งต่อไปแก้ไขบำบัดรักษายังสถานพยาบาลที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้พิพากษาประจำคลินิก

(3) แต่ถ้าเป็นกรณีผู้รับคำปรึกษาหลบหนีประกันหรือถูกจับในคดีอื่นหรือศาลมีคำพิพากษาลงโทษจำคุก โดยที่การให้คำปรึกษายังไม่จบกระบวนการ ในกรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่คลินิกจะทำรายงานเสนออธิบดีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือรองผู้พิพากษาหัวหน้าศาล มีคำสั่งให้ยุติการให้คำปรึกษาและจำหน่ายออกเลขแดงต่อไป

และในกรณีต่อไปนี้ให้ถือว่ากระบวนการให้คำปรึกษาของคลินิกด้านจิตสังคมสิ้นสุดลง

- (1) ศาลมีคำสั่งยกเลิกเงื่อนไขให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้ารับคำปรึกษา
- (2) ผู้ให้คำปรึกษาเห็นว่าไม่จำเป็นต้องให้คำปรึกษาต่อไป เพราะผู้ต้องหาหรือจำเลยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจนเป็นที่น่าพอใจ หรือผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ให้ความร่วมมือในการเข้ารับคำปรึกษา ทั้งนี้ โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้พิพากษาประจำคลินิก
- (3) ผู้ให้คำปรึกษาเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการถึงขนาดต้องส่งให้แพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญ บำบัดรักษาอาการก่อน โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้พิพากษาประจำคลินิก
- (4) ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คุมขังหรือจำคุกผู้ต้องหาหรือจำเลย
- (5) เมื่อผู้เข้ารับคำปรึกษาได้ปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำพิพากษาของศาลครบถ้วนแล้ว
- (6) อธิบดีผู้พิพากษา ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือรองผู้พิพากษาหัวหน้าศาลที่ได้รับมอบหมาย พิจารณาเห็นสมควรให้ยุติการให้คำปรึกษา

เพื่อประโยชน์ในการใช้ดุลพินิจของศาล ในการทำคำพิพากษาหากผู้ต้องหา นั้นเป็นบุคคลผู้เข้ารับคำปรึกษาและศาลเห็นสมควรศาลจะเรียกสำนวนคลินิกไปประกอบการพิจารณาคดี ซึ่งศาลอาจพิพากษาให้รอการลงโทษ หรือลดโทษ สำหรับผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งของศาลครบถ้วนแล้ว หรือผู้ต้องหาหรือจำเลยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจนเป็นที่น่าพอใจ เป็นต้น

ประสิทธิผลในการดำเนินงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม

การดำเนินงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ของศาลอาญานนทบุรี มีผลงานเป็นที่ยอมรับของหลายหน่วยงานว่าเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาของศาลยุคใหม่ และมีรูปแบบการดำเนินงาน ที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหามวลผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดและวิธีการดังกล่าวปัจจุบันจึงมีการขยายผลไปดำเนินการที่ ศาลจังหวัดเชียงใหม่ ศาลจังหวัดนนทบุรี ศาลแขวงนนทบุรี ศาลจังหวัดปทุมธานี และศาลจังหวัดตลิ่งชัน โดยการดำเนินการในลักษณะโครงการนำร่อง และผลจากการวิจัยทางวิชาการในปี พ.ศ.2555 โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนานโยบายต่อโครงการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมบำบัดของศาลอาญานนทบุรี พบว่าในระยะเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2552 – 2554 มีผู้เข้ารับบริการในคลินิกฯ รวมทั้งสิ้นจำนวน 4,340 คน ส่วนใหญ่เป็นคดีที่มียาเสพติดไว้ในครอบครอง คดีความผิดกฎหมายจราจรควบคุมการเป็นผู้เสพยาเสพติด พบว่ามีสัดส่วนการกระทำ ความผิดซ้ำของผู้ต้องหาลดลงทุกปีจากในปี พ.ศ. 2552 ที่มีสัดส่วนร้อยละ 17.05 ในปี พ.ศ. 2553

เหลือร้อยละ 11.20 และในปี พ.ศ. 2554 ลดลงเหลือร้อยละ 4.17¹⁰² สำหรับผลการดำเนินงานของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติดและคดีความรุนแรงในครอบครัวของทั้ง 3 ศาล คือ ศาลอาญาธนบุรี ศาลจังหวัดนนทบุรี และศาลจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดระยะเวลา 3 ปี (ปี 2557 - 2559) มีผู้เข้ารับคำปรึกษาฯ จำนวน 4,947 คน แบ่งเป็น ศาลอาญาธนบุรี ให้คำปรึกษาจำนวน 2,227 คน โดยเป็นคดียาเสพติด ร้อยละ 90 ในจำนวนนี้พบการกระทำผิดซ้ำร้อยละ 1.5 ศาลจังหวัดนนทบุรี ให้คำปรึกษาจำนวน 2,203 คน เป็นคดียาเสพติดร้อยละ 98.37 พบการกระทำผิดซ้ำร้อยละ 0.77 ศาลจังหวัดเชียงใหม่ ให้คำปรึกษาจำนวน 517 คน เป็นคดียาเสพติดร้อยละ 84.33 พบการกระทำผิดซ้ำร้อยละ 2.7¹⁰³

2.6 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

ตั้งแต่ประเทศไทยได้รับแนวคิดการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดว่ามีสภาพเป็น “ผู้ป่วย” และต้องปฏิบัติด้วยการบำบัดรักษามีไว้ในฐานะของ “อาชญากร” และนำมาปรับใช้โดยมีการออกกฎหมายมารองรับแนวคิดดังกล่าว ทั้งได้ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่ตามมาโดยตลอด จนกระทั่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และมีผลบังคับใช้จนถึงปัจจุบัน แต่ยังคงพบว่าการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ยังคงประสบปัญหาบางประการที่ทำให้การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร¹⁰⁴ ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแยกออกได้ดังนี้

¹⁰² ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์, "การนำแนวทางศาลยาเสพติดมาปรับใช้ในประเทศไทย," วารสารศาลยุติธรรมเชิงรุก

¹⁰³ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, “เอกสารประกอบการดำเนินงานพิชิตนามันทีกข์ข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนากระบวนการให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมแก่ผู้ต้องหาคดียาเสพติดและคดีความรุนแรงในครอบครัวในระบบศาล,” 23 พฤษภาคม 2560 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁰⁴ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงานการวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2555), หน้า 15 – 16.

2.6.1 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในขั้นตอนก่อนเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

(ก) ปัญหาหรือข้อขัดข้องในขั้นตอนการคัดกรองผู้ต้องหา¹⁰⁵

เนื่องจากพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไว้¹⁰⁶ ได้แก่ ผู้ที่กระทำความผิดฐานยาเสพติด ฐานเสพยาและมีไว้ในครอบครอง ฐานเสพยาและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย และฐานเสพยาและจำหน่ายยาเสพติด ตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง¹⁰⁷ นอกจากนี้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องไม่เป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกในความผิดฐานอื่น และในกรณีที่ผู้ต้องหาแกล้งเสพยาเสพติดเพื่อจะได้รับประโยชน์จากการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแทนการลงโทษ จะไม่มีสิทธิได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด¹⁰⁸ ดังนั้น การคัดกรองผู้ต้องหาที่มีคุณสมบัติเป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดที่แท้จริงเพื่อนำเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้นถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญซึ่งต้องมีการคัดกรองอย่างมีคุณภาพ¹⁰⁹ เพื่อป้องกันการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมกันระหว่างผู้กระทำความผิดที่เป็นเพียงผู้เสพยาเสพติดกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ค้าหรือผู้จำหน่ายยาเสพติด และเพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดบรรลุเป้าหมายที่ดีที่สุด แต่ก็ยังพบข้อเท็จจริงว่า มีกรณีผู้ต้องหาที่ไม่ใช่ผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดที่แท้จริงแต่เป็นผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่ ๆ แฝงเข้ามาในกระบวนการเพื่อเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ด้วยขณะที่ถูกพนักงานสอบสวนจับกุมผู้ต้องหาให้การเสพยาเสพติดและตรวจปัสสาวะเป็นสีม่วง แต่ไม่เจอหลักฐานครอบครองยาเสพติด ซึ่งกลุ่มคนพวกนี้ไม่อาจถือได้ว่าเป็นผู้ป่วยตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ดังนั้น หากการคัดกรองไม่มีประสิทธิภาพ และทำให้บุคคลซึ่งเป็นผู้ค้าเข้ามา

¹⁰⁵ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์, "การนำแนวทางศาลยาเสพติดมาปรับใช้ในประเทศไทย," วารสารศาลยุติธรรมเชิงรุก

¹⁰⁶ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19

¹⁰⁷ กฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ. 2546

¹⁰⁸ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 20

¹⁰⁹ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงานการวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545, หน้า 215

รวมอยู่กับกลุ่มผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่แท้จริง จะกลับกลายเป็นว่ากลุ่มคนที่เป็นผู้ค้ามาสร้างเครือข่ายกับกลุ่มคนที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดที่แท้จริง ซึ่งเป็นอันตรายต่อการแพร่ระบาดของยาเสพติดมากยิ่งขึ้น¹¹⁰

โดยในขั้นตอนการคัดกรองผู้ต้องหาที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อเปี่ยงเบนคดีเข้าสู่การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กำหนดให้เมื่อคดีเข้าหลักเกณฑ์ที่ต้องส่งผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด พนักงานสอบสวนต้องนำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้ผู้พิพากษาพิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด¹¹¹ ซึ่งในขั้นตอนนี้ค่อนข้างจะจำกัดการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาพอสมควร กฎหมายไม่ได้เปิดช่องให้ผู้พิพากษาสามารถพิจารณาไม่ส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์ด้วยเหตุผลประการอื่นได้ นอกจากกรณีบุคคลนั้นต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และหลังจากผู้พิพากษามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดแล้ว การวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและควรเข้ารับการฟื้นฟูหรือไม่เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยที่ไม่ต้องมีการแจ้งผลการวินิจฉัยกลับไปให้ศาลรับทราบหรือพิจารณาแต่อย่างใด ซึ่งในทางปฏิบัติผู้พิพากษาเคยพบกรณีที่ส่อไปในทางไม่สุจริตในการทำงานของพนักงานสอบสวนในเรื่องของการแจ้งข้อหา โดยตรวจไม่พบข้อหาเสพยาเสพติด แต่พนักงานสอบสวนยื่นคำร้องขอส่งตัวผู้ต้องหาไปฟื้นฟูในภายหลัง โดยอ้างว่าผู้ต้องหาร้องขอให้ตรวจหาสารเสพติดหรือเพิ่งได้รับผลการตรวจภายหลัง สิ่งเหล่านี้ศาลไม่อาจทราบความจริงว่าเป็นไปโดยถูกต้องหรือไม่ ประกอบกับผู้พิพากษาไม่ได้มีอำนาจไต่สวนเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงประกอบการพิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์และไม่อาจพิจารณามีคำสั่งไม่ส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์ด้วยเหตุผลประการอื่นได้หากคำร้องของพนักงานสอบสวนบรรยายองค์ประกอบครบถ้วนตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และไม่ปรากฏข้อเท็จจริงอย่างอื่นที่ผิดเงื่อนไขในการส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์ ผู้พิพากษาก็ต้องมี

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170 - 172.

¹¹¹พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 19

คำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์ตามกฎหมาย และหลังจากนั้นไม่ว่าผลการวินิจฉัยจะเป็นอย่างไร ก็อยู่นอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาที่จะเข้าไปมีบทบาทพิจารณา ตรวจสอบ หรือคัดค้านการวินิจฉัยดังกล่าวอีกด้วย และด้วยข้อจำกัดเรื่องบทบาทและอำนาจหน้าที่และการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการทำงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 นั้น ผู้พิพากษาจึงเป็นเพียงเสมือนตรายางในการทำงานตามบทกฎหมายดังกล่าวเท่านั้น¹¹²

(ข) ปัญหาหรือข้อขัดข้องในขั้นตอนการตรวจพิสูจน์

ประเด็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งอันเป็นอุปสรรคต่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 คือ ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีพฤติการณ์หลบหนีในระหว่างขั้นตอนการควบคุมตัวหรือการปล่อยชั่วคราวระหว่างตรวจพิสูจน์และมักจะเกิดในช่วงสัปดาห์ถึงสองสัปดาห์แรก ปัญหาการหลบหนีอาจจะมีที่มาจากหลายปัจจัยแต่พบปัจจัยที่สำคัญอันเป็นที่น่าสนใจ ดังนี้

(1) กลุ่มผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ว่าจะก่อนถูกส่งตัวเข้ารับตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดหรือระหว่างรอการตรวจพิสูจน์ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ค่อนข้างน้อย¹¹³ ทั้งยังไม่ได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้องในทันทีหลังจากที่ถูกจับกุม ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูศักยภาพ ปรับทัศนคติเบื้องต้นในเรื่องการใช้สารเสพติด หรือการให้คำแนะนำทางกฎหมาย ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวควรจะได้รับคำแนะนำหรือการให้คำปรึกษาที่ถูกต้องเพื่อผู้ต้องหาจะได้เข้าใจในกระบวนการเบี่ยงเบนคดีของตนเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รวมถึงทราบข้อดีและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ของตนเอง ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545¹¹⁴

¹¹²ฉวีวรรณ วิมล, "ผลสัมฤทธิ์ของการบังคับใช้กฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น วันที่ 10 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555), หน้า 11.

¹¹³กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงานการวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545, หน้า 215 – 217.

¹¹⁴รณชัย คงสกนธ์ และ เอียรชัย งามทิพย์วัฒนา, การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ถูกบังคับบำบัดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 (กรุงเทพมหานคร: บจก.ธนภัทร 2006, 2555), หน้า 311.

ผู้ต้องหาส่วนใหญ่จึงไม่มีแรงจูงใจในการบำบัดฟื้นฟูและมีพฤติการณ์หลบหนี¹¹⁵ โดยในประเด็นนี้ พนักงานคุมประพฤติ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ตรวจพิสูจน์กล่าวถึงปัญหาระหว่างการปล่อยชั่วคราว (โดยการประกันตัว) ระหว่างการตรวจพิสูจน์ ว่าช่วงระยะเวลานั้นทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูในทันที แล้วก็ไม่ได้กำหนดให้ผู้ต้องหาต้องมาเข้าอบรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูตามกฎหมายในระหว่างนั้นจากประสบการณ์บางคดีในระหว่างการปล่อยชั่วคราว (โดยการประกันตัว) ระหว่างการตรวจพิสูจน์ ผู้ต้องหาก็ก่อไปเสพยาเสพติด บางรายไปก่อเหตุจากผู้เสพยาเป็นผู้ขาย บางรายก็หนีประกัน ซึ่งพบได้เป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ต้องหาเสียโอกาสที่จะได้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด¹¹⁶

(2) โดยในขั้นตอนการควบคุมตัวหรือการปล่อยชั่วคราวระหว่างตรวจพิสูจน์นั้น ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กำหนดว่าเมื่อศาลพิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพยาหรือการติดยาเสพติด โดยการส่งตัวไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์ที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 แล้ว คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาปล่อยชั่วคราวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ โดยมีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ตามระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดฯ พ.ศ. 2546¹¹⁷ แต่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กลับให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราวซึ่งเป็นอำนาจของ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดระหว่างการตรวจพิสูจน์ว่าเรื่องการปล่อยตัวชั่วคราว กฎหมายกำหนดว่าในการปล่อยชั่วคราวจะต้องทำในรูปของคณะกรรมการฯ กรณีในวันประชุมร่วมกันบางครั้งมาไม่ครบองค์ประชุมก็ต้องรอลงลายมือชื่อให้ครบจึงจะปล่อยชั่วคราวได้ เพื่อตัด

¹¹⁵ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงานการวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545, หน้า 217

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

¹¹⁷ ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การควบคุมตัว และปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์และผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2546 ข้อ 59

ปัญหาเรื่องความล่าช้ากรณีกรรมการคนใดคนหนึ่งไม่สามารถมาประชุมร่วมกันได้ ก็ใช้วิธีการลงลายมือชื่อแบบลอย ๆ เอาไว้ ซึ่งก็มีข้อวิจารณ์ในเรื่องนี้เกี่ยวกับการทำงานของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด¹¹⁸ เนื่องจากไม่ได้มีการพิจารณาเหตุอันสมควรในการปล่อยชั่วคราวสำหรับผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ตามที่ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์ฯ พ.ศ. 2546 กำหนด ซึ่งก็ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอีกมากมาย เช่น ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวหลบหนี ไม่มาตามกำหนดนัด ซึ่งมีจำนวนมาก อันเป็นอุปสรรคต่อการตรวจพิสูจน์ หรือบางกรณีผู้ต้องหาที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวมีภาวะติดยาเสพติดต้องเสพยาเสพติดเป็นประจำเมื่อได้รับการปล่อยชั่วคราวออกไปก็ไปกระทำความผิดขึ้นอีกโดยไปเสพยาเสพติดซ้ำหรือไปก่อความผิดอื่นอีกซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก เช่นนี้ก็ไม่สามารถส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 เพราะไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว ทำให้ผู้ต้องหาเสียโอกาสที่จะได้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และเมื่อเป็นเช่นนั้นผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดเหล่านั้น สุดท้ายก็ต้องถูกส่งตัวไปดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมตามปกติ ในฐานะจำเลย ซึ่งก็เท่ากับว่าไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ต้องการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล

เกี่ยวกับปัญหาและข้อขัดข้องของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในประเด็นนี้ผู้พิพากษาได้ให้ความเห็นว่าจุดเชื่อมโยงระหว่างพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กับศาลค่อนข้างน้อย อย่างกรณีผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หลบหนีจากการควบคุม ตามมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 หากพนักงานสอบสวนมาขอให้ศาลออกหมายจับให้ ศาลถึงจะรู้ว่าผู้ต้องหาที่ได้พิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์การเสพยาหรือการติดยาเสพติด ตามมาตรา 19 ได้หลบหนี แต่ในกรณีผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ได้รับการปล่อยชั่วคราวแล้วไม่ปฏิบัติตาม หรือฝ่าฝืนระเบียบ เงื่อนไข หรือข้อบังคับที่กำหนด กรณีนี้จะเรียกว่าผิดสัญญาประกันซึ่งตามกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการติดตามจับกุมโดยไม่ต้องมีหมาย ศาลไม่ได้มีหน้าที่ในการออกหมายจับผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ที่ผิด

¹¹⁸ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงานการวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545, หน้า 185.

สัญญาประกัน เพราะการดำเนินการตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ผู้ต้องหาได้ถูกเบี่ยงเบนออกไปจากการควบคุมของศาลโดยสิ้นเชิง ผู้พิพากษาไม่อาจทราบข้อเท็จจริงหรือความคืบหน้าเกี่ยวกับการตรวจพิสูจน์ และไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใดๆ ในการตรวจสอบ การพิจารณา หรือคัดค้านการใช้อำนาจของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่อย่างใด แม้แต่ผลการวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและควรเข้ารับการฟื้นฟูหรือไม่ก็ไม่มีรายงานมาให้ทราบ¹¹⁹

2.6.2 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

เมื่อคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ในการจัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือในการพิจารณาปรับแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยเฉพาะ¹²⁰ และในระหว่างดำเนินการตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จะเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาความเหมาะสมของแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และพิจารณาอนุญาตหรือขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานได้ให้ข้อมูลในประเด็นนี้ว่าส่วนใหญ่พบปัญหากรณีผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ให้ความร่วมมือหรือหลบหนีจากการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นจำนวนมาก อย่างเช่นกรณีผู้เข้ารับการฟื้นฟูตามโปรแกรม Matrix ของโรงพยาบาล ซึ่งพบยังมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ซึ่งกรณีแบบนี้จะต้องรายงานคุมประพฤติและส่งคืน แต่แพทย์มักจะยับยั้งไว้เนื่องจากเห็นว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังให้ความร่วมมืออยู่ ยังมาพบตามที่กำหนด เพียงแต่ควบคุมตัวเองยังไม่ได้สมควรบำบัดต่อไป เพราะมุ่งหวังจะได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเสพยาเสพติดให้ได้ แต่อย่างกรณีไม่ยอมมาพบเลย แบบนี้ถือว่าควบคุมไม่ได้แล้ว ซึ่งไม่ใช่เรื่องควบคุมไม่ให้เสพไม่ได้ แต่ควบคุมให้มา

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 232.

¹²⁰ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มาตรา 22 มาตรา 23 และ มาตรา 25 ประกอบระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การควบคุมตัว และปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์และผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2546

พบเพื่อจะบำบัดไม่ได้แล้วกรณีแบบนี้ต้องรายงานคุมประพฤติและส่งคืนซึ่งมีจำนวนมาก¹²¹ โดยกลุ่มคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่าพบผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พบมีพฤติการณ์เสพยาเสพติด¹²² บางรายไม่มาเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเลยหรือมาเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ครบตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด และพบกลับไปกระทำความผิดซ้ำจำนวนมาก ทั้งยังให้ความเห็นว่าบุคคลเหล่านี้ไม่ควรนำเข้ามาบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545¹²³ และพนักงานอัยการก็ได้กล่าวถึงปัญหาผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหลบหนี ไม่ทำตามคำสั่งของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ไปรายงานตัวว่ามีอยู่จำนวนมากเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการดำเนินงาน สรุปผลการบำบัด (ในระบบบังคับบำบัด) ทั่วประเทศ จากระบบรายงาน ระบบติดตามและเฝ้าระวังปัญหาเสพยาเสพติด ตั้งแต่ในปีงบประมาณ 2555 – 2559 ซึ่งพบว่าการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 (ระบบบังคับบำบัด) ประสบปัญหากรณีผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไม่ใส่ใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู โดยพบว่ามีจำนวนผู้ป่วยไม่มารับการบำบัดฟื้นฟู ละเมิดกฎของสถานบำบัดฯ และถูกจับในระหว่างการบำบัดรักษาเป็นจำนวนมาก และปัญหานี้มีมากขึ้นโดยสามารถเห็นได้ในกรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานขอให้ศาลมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนไปปรับตัวผู้ต้องหาที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไปดำเนินคดี เนื่องจากผู้ต้องหาไม่ใส่ใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ซึ่งสุดท้ายผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดเหล่านั้น ก็ต้องถูกส่งตัวไปดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมตามปกติ นับว่าไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545¹²⁴

¹²¹ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงานการวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545, หน้า 191

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 191 – 192.

¹²³ สัมภาษณ์ จำเรียง สวัสดิวัฒน์ ณ อรุณยา, ผู้อำนวยการกองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด, 1 พฤศจิกายน 2560

¹²⁴ วิฑูร จันท์แจ่งดี, "ปัญหาเกี่ยวกับการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด," ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2556), หน้า 23.

ซึ่งในระหว่างขั้นตอนการบริหารแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้พิพากษาไม่อาจทราบข้อเท็จจริงหรือความคืบหน้าเกี่ยวกับการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รวมทั้งไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใดๆ ในการตรวจสอบ การพิจารณา หรือคัดค้านการใช้อำนาจของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแต่อย่างใดด้วย เนื่องจากกระบวนการในขั้นตอนการดำเนินการตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนี้ ได้ถูกเบี่ยงเบนออกไปจากการควบคุมของศาลโดยสิ้นเชิงเช่นเดียวกัน ประกอบกับผู้ต้องหาอ้างขาดความเชื่อมั่นและการยอมรับในกระบวนการเบี่ยงเบนคดีอาญา (Diversion) เพื่อเบี่ยงเบนผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพแทนการลงโทษ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ได้กำหนดให้อำนาจคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยการต่างๆ ตลอดกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยไม่ผ่านองค์กรที่มีอำนาจโดยชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของประชาชนว่ามีความเป็นอิสระ เป็นกลาง และมีจิตสำนึกในการรักษาผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมอย่างเช่นองค์กรตุลาการหรือศาลซึ่งมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจในการบังคับบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด

2.6.3 ปัญหาหรือข้อขัดข้องในการดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่หลบหนี

ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หากผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและสามารถเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้จนสำเร็จครบตามระยะเวลาที่คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด และคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบถ้วนตามที่กำหนดในแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจ จะถือว่าผู้นั้นพ้นจากความผิดที่ถูกกล่าวหาตามมาตรา 19 และให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้นั้นไป แต่หากว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนส่งผลให้การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจมีคำวินิจฉัยว่าผล

การฟื้นฟูไม่เป็นที่น่าพอใจ และส่งผลให้พนักงานสอบสวนต้องนำตัวผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวส่งให้พนักงานอัยการเพื่อดำเนินการยื่นฟ้องต่อศาลต่อไป

เดิมคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้ตีความกรณีตามมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ว่าการที่จะวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจหรือไม่พอใจผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะต้องอยู่รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบถ้วนตามแผนและระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด

ต่อมาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีปัญหาผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หลบหนีและไม่มาเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเลย หรือมาบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ครบตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนดเป็นจำนวนมาก คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่สามารถวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าไม่เป็นที่พอใจได้ ส่งผลให้มีจำนวนคดีที่ไม่อาจวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติด ทำให้มีการพิจารณาทบทวนผลการตีความตาม มาตรา 33 อีกครั้ง เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2551 โดยคณะอนุกรรมการด้านกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ และมีความเห็นว่าการณผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ปฏิบัติตามแผนที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด และเมื่อครบกำหนดระยะเวลาตาม มาตรา 25 แล้ว คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีอำนาจวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าไม่เป็นที่พอใจได้ โดยให้เหตุผลว่า มาตรา 33 วรรคสอง กำหนดเงื่อนไขของการที่จะต้องถูกส่งตัวไปดำเนินคดีตามกฎหมาย คือ กรณีผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่เป็นที่พอใจ โดยกฎหมายบัญญัติถ้อยคำว่า แม้จะได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ครบตามระยะเวลาตาม มาตรา 25 แต่ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่เป็นที่พอใจ ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานความคืบหน้าไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณีเพื่อประกอบการดำเนินคดีผู้ขึ้นต่อไป ซึ่งคำว่า “แม้” เป็นการบัญญัติถ้อยคำในเชิงเปรียบเทียบ ดังนั้น กรณีที่ไม่ได้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จนครบระยะเวลาตาม มาตรา 25 คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ก็สามารถวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าไม่เป็นที่พอใจได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังได้พิจารณาถึงเจตนารมณ์ของ

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ฉบับนี้ว่า เป็นการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติ โดยมีหลักการว่าผู้เสพเป็นผู้ป่วยต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟู ซึ่งมีเงื่อนไขว่าต้องเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และมีผลการฟื้นฟูเป็นที่พอใจ จึงจะถือว่าพ้นจากความผิด ดังนั้น การที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ปฏิบัติตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จึงเป็นกรณีที่ไม่อาจจะเข้าเงื่อนไขของกฎหมายที่จะถือว่าพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้นหากผู้เข้ารับการฟื้นฟูไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขจนระยะเวลาว่างเลยไปนานมากแล้ว แต่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฟื้นฟูอาจเปลี่ยนแปลงไปจนอาจจะไม่สอดคล้องหรือเหมาะสมกับการที่จะบำบัดฟื้นฟูต่อไป เมื่อผู้กระทำความผิดไม่รับโอกาสหรือรักษาสิทธิของตนเองก็จำเป็นต้องกลับเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมตามปกติตามหลักผู้กระทำความผิดต้องได้รับโทษ และการดำเนินคดีตามปกติ ก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นการตัดโอกาสในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเสียทีเดียวแต่ยังมีการฟื้นฟูในรูปแบบต้องโทษ โดยการตีความครั้งนี้ได้ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในฐานะผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้และได้ออกแนวปฏิบัติกรณีผู้เข้ารับการฟื้นฟูไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข และคณะอนุกรรมการวินิจฉัยว่าผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจให้สามารถส่งตัวผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขไปดำเนินคดีได้¹²⁵

ผลจากการพิจารณาทบทวนผลการตีความตาม มาตรา 33 ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดคำพิพากษาศาลฎีกาดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7011/2557

จำเลยเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบไม่ควบคุมตัวที่โรงพยาบาล แต่จำเลยไม่ปฏิบัติตามระเบียบเงื่อนไขให้ครบถ้วนอันเป็นการฝ่าฝืน พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มาตรา 30 และมาตรา 31 พนักงานเจ้าหน้าที่จึงมีอำนาจและหน้าที่จับตัวจำเลยกลับเข้าไว้ในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อบำบัดฟื้นฟูตามแผนและให้มีอำนาจลงโทษตามมาตรา 32 การที่คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเห็นว่า การที่ผู้รับการฟื้นฟู

¹²⁵ จำเรียง สวัสดิวัฒน์ ณ อยุธยา, “เอกสารรายงานข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด,” 1 พฤศจิกายน 2560 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีเจตนาไม่ปฏิบัติตามคำวินิจฉัย จึงให้ส่งเรื่องคืนพนักงานสอบสวน ดำเนินคดีต่อไปก็เป็นการไม่ชอบ เพราะตามมาตรา 33 วรรคสอง บัญญัติให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อประกอบการดำเนินคดี หากผู้นั้นเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดครบถ้วนตามกำหนดเวลาแล้ว แต่ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ ดังนั้น เมื่อได้ตัวจำเลยกลับมา โดยพนักงานเจ้าหน้าที่ยังมีได้นำตัวจำเลยกลับไปบำบัดแก้ไขตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามเจตนารมณ์ของกฎหมายให้ครบถ้วนตามมาตรา 25 ก่อน โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 567/2558

ศาลฎีกาวินิจฉัย “มีปัญหาข้อกฎหมายที่ต้องวินิจฉัยตามฎีกาของโจทก์ว่าโจทก์มีอำนาจฟ้องหรือไม่ โจทก์ฎีกาว่า จำเลยเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว แต่ฟื้นฟูไปได้เพียง 15 วันก็หลบหนีไปจากสถานที่ฟื้นฟูไม่สามารถติดตามตัวมาได้จนครบกำหนดเวลาตามที่กำหนดไว้ในแผนการฟื้นฟู ซึ่งเป็นกรณีที่ถือว่าจำเลยจงใจหลบหนีปฏิเสธไม่ยอมรับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามที่คณะกรรมการกำหนด จึงเป็นกรณีผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจหรือไม่ผ่านการฟื้นฟู คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้มีคำวินิจฉัยตามอำนาจหน้าที่โดยให้ส่งเรื่องให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการดำเนินการตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มาตรา 33 วรรคสอง โจทก์จึงมีอำนาจฟ้องนั้น เห็นว่า ตามบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้คณะกรรมการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อประกอบการดำเนินคดีผู้เข้ารับการฟื้นฟู หากผู้นั้นเข้ารับการฟื้นฟูครบถ้วนตามกำหนดเวลาแล้ว แต่ผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจ ฉะนั้นเมื่อได้ตัวจำเลยมาแล้วพนักงานเจ้าหน้าที่จึงมีหน้าที่นำตัวจำเลยกลับไปบำบัดรักษาตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ครบถ้วนก่อน โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยเป็นคดีนี้ ที่ศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้องโจทก์นั้น ศาลฎีกาเห็นฟ้องด้วย ฎีกาของโจทก์ฟังไม่ขึ้น” พิพากษายืน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 12611/2558

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตาม พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 นั้น ผู้ที่จะถูกส่งตัวไปเข้ารับการฟื้นฟู คือ บุคคลตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 19 ไม่ว่าผู้นั้นจะยินยอมเข้ารับการฟื้นฟูหรือไม่ก็ตาม โดยศาลจะมีคำสั่งให้ส่งตัวผู้นั้นไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดก่อน และคณะกรรมการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดมีอำนาจวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ผู้ใดเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดนั้นจะต้องจัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ตามมาตรา 22 ซึ่งคดีนี้จำเลยเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบไม่ควบคุมตัวเป็นเวลา 120 วัน ครบถ้วนแล้ว และเข้าฟื้นฟูตามโปรแกรมปรับตัวกลับสู่สังคมเป็นเวลา 60 วัน แต่จำเลยขาดการรายงานตัว 2 ครั้ง จนคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจังหวัดสุโขทัยต้องขยายระยะเวลาให้แก่จำเลยอีก 60 วัน แต่จำเลยก็ไม่มารายงานตัวและไม่ได้ทำงานบริการสังคม กรณีจึงถือว่าจำเลยยังไม่ได้เข้าสู่โปรแกรมการปรับตัวกลับสู่สังคมให้ครบถ้วนตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอันเป็นการฝ่าฝืน พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มาตรา 30 และมาตรา 31 พนักงานเจ้าหน้าที่จึงมีอำนาจและหน้าที่จับจำเลยเข้าไว้ในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเพื่อบำบัดฟื้นฟูตามแผนและให้มีอำนาจลงโทษตามมาตรา 32 ได้อีกด้วย แต่ไม่ปรากฏว่าคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจังหวัดสุโขทัยได้ดำเนินการตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่ประการใด การที่คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจังหวัดสุโขทัยมีคำสั่งที่ 302/2554 ว่า ผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจ และให้รายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อประกอบการพิจารณาคดีต่อไปจึงเป็นการไม่ชอบ เนื่องจากตาม พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 มาตรา 33 วรรคสอง บัญญัติให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อประกอบการดำเนินคดีผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในกรณีหากผู้นั้นเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดครบถ้วนตามกำหนดเวลาแล้ว แต่ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ ดังนั้นเมื่อได้ตัวจำเลยกลับมาและโจทก์ยื่นฟ้องจำเลยเป็นคดีนี้โดยพนักงานเจ้าหน้าที่ยังมีได้นำตัวจำเลยกลับไปบำบัดแก้ไขตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามเจตนารมณ์ของกฎหมายให้ครบถ้วนตามมาตรา 25 ก่อน โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้อง

ความเห็นของผู้พิพากษาจากการสัมภาษณ์ในรายงานวิจัยต่อการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

โดยที่พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ไม่ได้กำหนดให้มีการรายงานผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ศาลทราบ กล่าวคือ ศาลไม่ได้รับทราบรายงานผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หากว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟู พ้นจากการฟื้นฟู หรือผลเป็นที่น่าพอใจของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ศาลจะทราบข้อมูลเฉพาะกรณีผู้เข้ารับการฟื้นฟู หลบหนี ซึ่งในทางปฏิบัติศาลต้องการให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นระยะ หรือในกรณีผลการฟื้นฟูเป็นที่พอใจของ

คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อเป็นประโยชน์ให้ศาลได้ทราบสถิติของผู้เข้ารับ การฟื้นฟูว่ามีประสิทธิผลเพียงไร¹²⁶

ผู้พิพากษาได้กล่าวถึงข้อกฎหมายที่ไม่ได้บัญญัติว่าต้องแจ้งให้ศาลทราบหาก ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ้นจากการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว โดย ผู้พิพากษาให้ข้อมูลว่า ศาลต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับผู้เข้ารับฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ว่ามี ผลเป็นอย่างไร ถึงแม้ว่าระบบนี้จะเป็ระบบบังคับก็จริง แต่ศาลจะต้องรับรู้ข้อมูลด้วว่าการส่งเข้าไป ฟื้นฟูได้ผลเป็นอย่างไร แต่ในปัจจุบันทางศาลจะไม่ได้รับการแจ้ง และเห็นว่าควรมีการแจ้ง เช่น ผู้ต้องหารายนี้ฟื้นฟูสำเร็จ ถือเป็นกรให้ข้อมูลกับศาลด้รับรู้ว่ที่ศาลพิจารณาส่งตัวผู้ต้องหาไปบำบัด ฟื้นฟูแล้วได้ผลอย่างไรหรือไม่ แต่สำหรับอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษตามพระราชบัญญัติฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีเพียงการพิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การ เสพหรือการติดยาเสพติดเท่านั้น ซึ่งศาลก็จะทราบในกรณีที่ผู้เข้ารับฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ฟื้นฟูไม่สำเร็จและกลับมาฟ้องต่อศาล แต่ที่ไม่สำเร็จ เช่น หลบหนีไปแล้วไม่สามารถตามจับตัวมาฟ้อง ต่อศาลได้ส่วนนี้ศาลก็ไม่ได้รับรู้ ศาลจึงเห็นว่าควรที่จะมีจุดเชื่อมโยงให้ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการ พิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาไปบำบัดฟื้นฟูทราบ เพราะศาลจะมาทราบอีกทีก็ตอนที่ผู้ต้องหา หลบหนีหรือผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจ ทางศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ก็จะแจ้งพนักงาน สอบสวนดำเนินคดีต่อไป เมื่อนั้นศาลถึงจะรู้ข้อมูล เพราะว่ข้อมูลในการบำบัดฟื้นฟู ศาลจะทราบก็ คือตามมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่กำหนดว่าในการ พิจารณาพิพากษาคดีของผู้ต้องหาที่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ผลการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ ศาลจะลงโทษผู้นั้นน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับ ความผิดนั้นเพียงใดหรือจะไม่ลงโทษเลยก็ได้ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงระยะเวลาที่ผู้นั้นได้รับการฟื้นฟู สมรรถภาพเป็นหลักก็คือว่า ศาลจะมารู้อีกทีก็ตอนที่ถ้าคุณบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องหาไม่สำเร็จแต่หาก บำบัดฟื้นฟูเป็นที่พอใจสำเร็จแล้วไม่ได้มาแจ้งให้ศาลทราบเลย¹²⁷

¹²⁶ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงาน การวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545, หน้า 232.

¹²⁷ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, รายงาน การวิจัยเรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545, หน้า 203

ประสิทธิผลของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติ
ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

สถิติคดีตรวจพิสูจน์และสถิติคดีฟื้นฟูผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด
ในแต่ละปียังมีจำนวนมาก¹²⁸ และพบว่าในแต่ละปีผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่มีผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจ
มีจำนวนมากเช่นกัน¹²⁹ ดังนี้

ตาราง 1 ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ปีงบประมาณ	ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เสนอต่อคณะกรรมการฟื้นฟูฯ	
	พอใจ	ไม่พอใจ
2555	96,607	69,275
2556	100,007	56,835
2557	104,331	40,890
2558	97,751	21,684
2559	63,006	18,498
2560	62,410	24,619

ทั้งนี้ พบว่าการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟู
สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 (ระบบบังคับบำบัด) ประสบปัญหากรณีผู้เข้ารับการบำบัดไม่ใส่
ใจเข้ารับการบำบัดรักษา เลิกหรือฝ่าฝืนการบำบัดรักษาและถูกจับ ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูเป็น
จำนวนมาก ซึ่งถือว่าเป็นกรณีผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟู โดยจะเห็นได้จาก
รายงานผลการดำเนินงาน สรุปผลการบำบัด (ในระบบบังคับบำบัด) ทั่วประเทศจากระบบรายงาน

¹²⁸ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, “สถิติคดี
ตรวจพิสูจน์และสถิติคดีฟื้นฟูของสำนักงานคุมประพฤติทั่วประเทศ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 – 2560” ธันวาคม 2560
(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹²⁹ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, “รายงาน
ผลการฟื้นฟูฯ ที่เสนอต่อคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติทั่วประเทศ”
ปีงบประมาณ พ.ศ. 2546 – 2560” กันยายน 2560 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ระบบติดตามและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด (บสต.) ตั้งแต่ในปีงบประมาณ 2555 – 2559¹³⁰ โดยปรากฏว่าในปีงบประมาณ 2555 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 35,614 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 85,660 ราย ในปีงบประมาณ 2556 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 28,765 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 92,983 ราย ในปีงบประมาณ 2557 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 26,465 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 93,245 ราย ในปีงบประมาณ 2558 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 20,529 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 83,349 ราย ในปีงบประมาณ 2559 พบว่ามีผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 19,865 ราย จากจำนวนผู้เข้ารับบำบัดที่ครบกำหนดการบำบัดฟื้นฟูจำนวนทั้งสิ้น 48,530 ราย ซึ่งจะเห็นได้ว่าจำนวนของผู้ล้มเหลวในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีจำนวนที่สูงมากในแต่ละปี ทั้งนี้ สถิติเบื้องต้นจากรายงานระบบติดตามและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด ระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ในปีงบประมาณ 2555 -2559 สะท้อนให้เห็นว่าผู้ผ่านการบำบัดจำนวนหนึ่งยังคงมีพฤติกรรมเกี่ยวกับยาเสพติดโดยมีพฤติกรรมกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ¹³¹ โดยปรากฏผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูที่สามารถติดตามได้ กลับมาเสพยาซ้ำในปีงบประมาณ 2555 จำนวน 2,682 ราย จากจำนวนผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูที่สามารถหยุดได้/เลิกได้ จำนวน 47,844 ราย ในปีงบประมาณ 2556 จำนวน 6,671 ราย จากจำนวนผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูที่สามารถหยุดได้/เลิกได้ จำนวน 126,846 ราย ในปีงบประมาณ 2557 จำนวน 4,817 ราย จากจำนวนผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูที่สามารถหยุดได้/เลิกได้ จำนวน 115,474 ราย ในปีงบประมาณ 2558 จำนวน 3,516 ราย จากจำนวนผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูที่สามารถหยุดได้/เลิกได้ จำนวน 65,581 ราย ในปีงบประมาณ 2559 จำนวน 2,643 ราย จากจำนวนผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูที่สามารถหยุดได้/เลิกได้

¹³⁰สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, ระบบรายงาน ระบบติดตาม และเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด (บสต. 1-5)[ออนไลน์], รายงานผลในปีงบประมาณ 2555-2559 แหล่งที่มา <http://antidrug.moph.go.th/beta2/index.php?err=invalid>

¹³¹สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, ระบบรายงาน ระบบติดตาม และเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด (บสต. 1-5)[ออนไลน์], รายงานผลในปีงบประมาณ 2554 – 2558. แหล่งที่มา <http://antidrug.moph.go.th/beta2/index.php?err=invalid>

จำนวน 28,999 ราย ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูที่มีพฤติกรรมการกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ มีจำนวนสูงมากในแต่ละปี

2.7 การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด

เนื่องจากกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกัน ปราบปราม และควบคุมยาเสพติด รวมถึง การบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้กระจายอยู่ในกฎหมายหลายฉบับและการ ดำเนินการตามกฎหมายแต่ละฉบับเป็นหน้าที่และอำนาจของหลายองค์กร ทำให้การบังคับใช้ กฎหมายไม่มีความสอดคล้องกัน อีกทั้ง บทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดบางประการ ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จึงได้มีการรวบรวมกฎหมายดังกล่าว เพื่อจัดทำร่างประมวล กฎหมายยาเสพติดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการอ้างอิงและใช้กฎหมายที่จะรวมอยู่ในฉบับเดียวกันอย่าง เป็นระบบ และยังได้มีการปรับปรุงบทบัญญัติในกฎหมายดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดนี้เป็นการรวบรวมตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษที่เป็น พระราชบัญญัติหลายฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 พระราชกำหนด ป้องกันการใช้สารระเหย พ.ศ. 2533 พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิด เกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2559 เป็นต้น

โดยที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้พิจารณา ร่างพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวล กฎหมายยาเสพติดและร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด ซึ่งคณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ แล้วลงมติรับ หลักการแห่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวและร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่าง คณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติดและร่าง ประมวลกฎหมายยาเสพติด ซึ่งร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดนั้น นอกจากจะเป็นการนำกฎหมายที่ เกี่ยวข้องกับยาเสพติดต่าง ๆ มารวมเข้าไว้ด้วยกันแล้ว ยังได้มีการปรับปรุงบทบัญญัติในกฎหมาย ต่าง ๆ อีกด้วย ที่สำคัญได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ทั้งฉบับ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดภายใต้ร่างประมวลกฎหมาย ยาเสพติด มีดังต่อไปนี้

โดยที่ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด ยังกำหนดให้การเสพยาเสพติดเป็นความผิดอาญา¹³² โดยได้กำหนดโทษจำคุกขั้นสูงและโทษปรับขั้นสูงสำหรับความผิดฐานเสพยาเสพติดเอาไว้ และยกเลิกโทษขั้นต่ำทั้งหมด บทกำหนดโทษเกี่ยวกับการเสพยาเสพติดและการมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดเพื่อเสพถูกบัญญัติไว้ในลักษณะ 7 โดยในลักษณะนี้ได้กำหนดโทษเกี่ยวกับความผิดฐานเสพยาเสพติดให้โทษ¹³³ ฐานเสพสารระเหย¹³⁴ และฐานมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษเพื่อเสพ¹³⁵ และได้กำหนดให้การพิจารณาและการพิพากษาคดีตามลักษณะนี้ มีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) ในการพิจารณาและพิพากษาคดีตามลักษณะนี้ ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี โดยคำนึงถึงการสงเคราะห์ให้จำเลยเลิกเสพยาเสพติดโดยการบำบัดรักษาดีกว่าการลงโทษ การลงโทษจำเลยให้พิจารณาลงโทษให้เหมาะสมกับจำเลยแต่ละคน โดยคำนึงถึงความร้ายแรงตามลักษณะของความผิดที่แตกต่างกันในแต่ละคดี ผลร้ายแรงตามประเภทและปริมาณของยาเสพติด และข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับผู้กระทำความผิด เช่น อายุ ประวัติ ความประพฤติ สภาพร่างกาย และสภาพจิตใจ สิ่งแวดล้อม หรือเหตุอันควรปรานีอื่นใด นอกจากนั้นการลงโทษควรได้คำนึงถึงชนิด

¹³²ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 100 “ห้ามผู้ใดเสพยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือเสพวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 เว้นแต่การเสพยาเสพติดให้โทษในประเภท 2 หรือวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 2 เพื่อการรักษาโรคตามคำสั่งของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมหรือผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรม การเสพยาเสพติดให้โทษในประเภท 5 ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขประกาศกำหนดตามมาตรา 57 เพื่อการรักษาโรคตามคำสั่งของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยสาขาเวชกรรมไทย หรือผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือเพื่อการศึกษาวิจัย”

¹³³ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 160 “ผู้ใดเสพยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือเสพวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 และมีใช้กรณีตามมาตรา 112 หรือมาตรา 113 อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 100 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

¹³⁴ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 161 “ผู้ใดเสพสารระเหย อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 101 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

¹³⁵ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 162 “ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 หรือประเภท 5 หรือวัตถุออกฤทธิ์ในประเภท 1 หรือประเภท 2 เพื่อเสพ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 103 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

จำนวนของยาเสพติดที่เสพหรือครอบครองเพื่อเสพ ความถี่ในการใช้ยาเสพติด หรือเสพยาเสพติด เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานบางอย่าง¹³⁶

(2) ในการพิจารณาพิพากษาผู้กระทำความผิดตามลักษณะนี้ ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ให้ศาลมีอำนาจเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญาหรือนำเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติข้อเดียวหรือหลายข้อตามมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญามาใช้แทนการลงโทษ หากเหตุที่ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องแก่การกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้¹³⁷

¹³⁶ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 163 “ในการพิจารณาและพิพากษาคดีตามลักษณะนี้ ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีโดยคำนึงถึงการสงเคราะห์ให้จำเลยเลิกเสพยาเสพติดโดยการบำบัดรักษา ยิ่งกว่าการลงโทษ หากจะลงโทษจำเลยก็ให้พิจารณาลงโทษให้เหมาะสมกับจำเลยแต่ละคน แม้จำเลยจะได้กระทำความผิดร่วมกัน โดยคำนึงถึงความร้ายแรงตามลักษณะของความผิดที่แตกต่างกันในแต่ละคดี ผลร้ายแรงตามประเภทและปริมาณของยาเสพติดที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิด และข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับผู้กระทำความผิด เช่น อายุ ประวัติ ความประพฤติ นิสัย สติปัญญา การศึกษาอบรม ภาวะในการเลี้ยงดูครอบครัว การเสพเพื่อรักษาโรคบรรเทาความเจ็บปวด ความจำเป็นต้องเสพด้วยเหตุอื่น สภาพร่างกาย และสภาพจิตใจ สิ่งแวดล้อม การถูกบังคับขู่เข็ญหลอกลวง ให้เสพยาเสพติด หรือตกเป็นเครื่องมือของผู้ค้ายาเสพติด หรือเหตุอันควรปรานีอื่นใด นอกจากนั้นการลงโทษควรได้ คำนึงถึงชนิดของยาเสพติดที่เสพหรือครอบครองเพื่อเสพ จำนวนยาเสพติดที่เสพหรือครอบครองเพื่อเสพ การเสพยาเสพติดเป็นครั้งคราวหรือประจำ หรือเสพยาเสพติดเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานบางอย่าง”

¹³⁷ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 164 “ในการพิจารณาพิพากษาผู้กระทำความผิดตามลักษณะนี้ ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ให้ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวมีอำนาจเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยตามประมวลกฎหมายอาญา หรือนำเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติข้อเดียวหรือหลายข้อตามมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญา มาใช้แทนการลงโทษ ทั้งนี้ ตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่ต้องไม่เกินกว่าสองปีหากเหตุที่ใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือพฤติการณ์ที่เกี่ยวข้องแก่การกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้”

(3) เมื่อความปรากฏแก่ศาลเอง หรือความปรากฏตามคำแถลงของพนักงานอัยการ หรือเจ้าพนักงานว่า ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขดังที่ศาลกำหนดตาม (2) ศาลอาจตั้งเดือนผู้กระทำความผิด หรือกำหนดวิธีการตาม (2) เสียใหม่ หรือพิจารณาลงโทษตามความเหมาะสมต่อไป¹³⁸

(4) เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าบุคคลใดกระทำความผิดตามลักษณะนี้ ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ในกรณีที่ศาลเห็นว่าพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรลงโทษจำเลย หากจำเลยสำนึกในการกระทำโดยตกลงเข้ารับการรักษา เมื่อศาลสอบถามพนักงานอัยการแล้ว หากศาลเห็นสมควร ให้ส่งตัวจำเลยไปสถานพยาบาลยาเสพติดเพื่อเข้ารับการรักษาต่อไป¹³⁹

(5) เมื่อจำเลยเข้ารับการรักษาและปฏิบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนด จนได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาเป็นที่น่าพอใจจากหัวหน้าสถานพยาบาลยาเสพติดหรือสถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ศาลสั่งยุติคดี ถ้าจำเลยไม่ให้ความร่วมมือในการบำบัดรักษาจนครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนด ก็ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไป¹⁴⁰

¹³⁸ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 165 “เมื่อความปรากฏแก่ศาลเอง หรือความปรากฏตามคำแถลงของพนักงานอัยการหรือเจ้าพนักงานว่า ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขดังที่ศาลกำหนดตาม มาตรา 164 ศาลอาจตั้งเดือนผู้กระทำความผิด หรือกำหนดวิธีการตามมาตรา 164 วรรคหนึ่ง เสียใหม่ หรือพิจารณา ลงโทษตามความเหมาะสมต่อไป”

¹³⁹ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 166 “ภายใต้บังคับมาตรา 113 เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าบุคคลใดกระทำความผิดตามลักษณะนี้ ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ในกรณีที่ศาลเห็นว่าพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรลงโทษจำเลย หากจำเลยสำนึกในการกระทำโดยตกลงเข้ารับการรักษา เมื่อศาลสอบถามพนักงานอัยการแล้ว หากศาลเห็นสมควร ให้ส่งตัวจำเลยไปสถานพยาบาลยาเสพติดเพื่อเข้ารับการรักษาต่อไป”

¹⁴⁰ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 167 “เมื่อจำเลยเข้ารับการรักษาและปฏิบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนด จนได้รับการรับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาเป็นที่น่าพอใจจากหัวหน้าสถานพยาบาลยาเสพติดหรือสถานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ศาลสั่งยุติคดี เว้นแต่จะต้องมีคำสั่งเกี่ยวกับของกลาง และให้ผู้นั้นพ้นจากความผิด

(6) คำสั่งของศาลตาม (1) (2) (4) ให้เป็นที่สุด การพิจารณาและมีคำสั่งของศาลดังกล่าว ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา โดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา¹⁴¹

ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 166 ถ้าจำเลยไม่ให้ความร่วมมือในการบำบัดรักษาจนครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนด ก็ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไป”

¹⁴¹ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 168 “คำสั่งศาลตามมาตรา 164 มาตรา 166 และมาตรา 167 ให้เป็นที่สุด การพิจารณาและมีคำสั่งของศาลตามมาตรา 164 มาตรา 166 และมาตรา 167 ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกาโดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา”

บทที่ 3

บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในต่างประเทศ

การจัดการกับทางเลือกแทนการจำคุกสำหรับความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งผู้กระทำความผิดเป็นผู้พึ่งพายาเสพติดมีหลากหลายวิธีการ ทางเลือกหนึ่ง คือ การเบี่ยงเบนคดี (Diversion) ออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติ มาใช้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดโดยการเบี่ยงเบนเข้าสู่ระบบการบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูแทนการนำบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการพิจารณาและระบบเรือนจำ ซึ่งกรณีนี้จำเป็นต้องมีบทบัญญัติกฎหมายสำหรับการเบี่ยงเบน รวมถึงการจัดตั้งความเชื่อมโยงที่มีประสิทธิภาพระหว่างสถาบันความยุติธรรมต่าง ๆ และหน่วยงานให้บริการด้านสุขภาพ โดยในต่างประเทศ มีการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มาประยุกต์ใช้ในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดี ที่ได้เบี่ยงเบนคดี (diversion) เข้าสู่ระบบการบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูภายใต้การดูแลควบคุมโดยศาลในรูปแบบของศาลยาเสพติด (Drug Court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug Treatment Court) อย่างกว้างขวาง ซึ่งได้รับการจัดตั้งอย่างดีในประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และแคนาดา โดยนำมาใช้กับผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติดที่เป็นคดีไม่ร้ายแรงกับข้อหาการมียาเสพติดไว้ในครอบครองหรือการใช้ยาเสพติด เพื่อให้โอกาสได้กลับตัวและกลับไปใช้ชีวิตในสังคมต่อไป และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดียาเสพติดในเชิงบำบัดฟื้นฟูโดยเฉพาะ โดยกระบวนการในศาลยาเสพติดถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด และให้ความสำคัญกับการที่ให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดรักษาตั้งแต่แรกของกระบวนการจนสิ้นสุดกระบวนการ แม้ว่าหน้าที่ของศาลยาเสพติดจะมีความแตกต่างกันไปในเขตอำนาจต่าง ๆ แต่โดยทั่วไปแล้วศาลยาเสพติดจะมีอยู่ 2 ประเภทหลัก คือ วิธีการเบี่ยงเบนคดีก่อนพิจารณาคดี และวิธีการที่เกิดขึ้นหลังจากคำพิพากษาหรือวิธีหลังการลงโทษ¹⁴² ซึ่งในบทนี้จะกล่าวถึงกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่ได้เบี่ยงเบนคดี (diversion) ก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา (มลรัฐฟลอริดา) ประเทศแคนาดา (มลรัฐโทรอนโต) และประเทศ

¹⁴²สำนักงานสหประชาชาติว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรม (UNODC), คู่มือว่าด้วยยุทธศาสตร์การลดความแออัดในเรือนจำ (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2556), หน้า 361 – 366.

ออสเตรเลีย (มลรัฐนิวเซาท์เวลส์) โดยจะแบ่งกระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดออกเป็น ๓ ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนการพิจารณาคัดกรองบุคคลก่อนเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดี ขั้นตอนระหว่างการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดี และขั้นตอนการพิจารณาความสำเร็จในการบำบัดฟื้นฟู เพื่อแสดงให้เห็นถึงการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศดังกล่าว

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

3.1.1. ความเป็นมาและแนวความคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติดของสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นวงกว้าง จำนวนผู้เสพยาเสพติดและผู้ติดยาเสพติดเริ่มมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นเมื่อถูกจับกุมในข้อหาเป็นผู้เสพยาหรือมียาเสพติดไว้ในครอบครอง ก็จะถูกส่งตัวไปเพื่อดำเนินคดีในศาลอาญาปกติ และเมื่อศาลพิพากษาให้จำคุกผู้ต้องหาเหล่านั้นก็จะถูกนำตัวไปยังเรือนจำ เมื่อไม่สามารถแก้ปัญหาการระบาดของยาเสพติดได้ จำนวนผู้กระทำความผิดก็เพิ่มมากขึ้นและถูกส่งตัวเข้ารับโทษในเรือนจำมากขึ้นเรื่อยๆ ๑ ส่งผลให้ต่อมาสหรัฐอเมริกาต้องประสบกับปัญหานักโทษล้นคุกตามมาอีก เพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหรัฐอเมริกาขึ้น ในช่วงปี ค.ศ. 1860 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้พยายามระดมความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมและองค์กรที่เกี่ยวข้องในสหรัฐอเมริกา เพื่อนำแนวคิดการเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (แบบเดิม) โดยองค์กรศาลมาใช้แทนการนำผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในข้อหาไม่ร้ายแรงส่งดำเนินคดีในชั้นศาลและถูกพิพากษาให้ลงโทษจำคุกในเรือนจำมาเป็นการรวมการรักษาฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกับโครงสร้างของศาลและอำนาจของผู้พิพากษาเข้าด้วยกัน¹⁴³

จนต่อมาในช่วงปลายปี ค.ศ. 1980 ประเทศสหรัฐอเมริกามีการริเริ่มแนวคิดจัดตั้งศาลยาเสพติด (Drug Court) ในขณะเดียวกันหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic

¹⁴³Dean R. Gerstein and Henrick J., Treating Drug Problems Volume 2 Commissioned Papers on Historical, Institutional, and Economic Contexts of Drug Treatment Institute of Medicine (Us) Committee for the Substance Abuse [Online], 1 November 2016. Available from: www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234750/

Jurisprudence) ก็ถูกพัฒนาขึ้นในเชิงสหวิทยาการเพื่อการศึกษากฎหมายและการปฏิรูปกฎหมาย ซึ่งถือได้ว่าหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ใกล้เคียงกับกระบวนการบำบัดรักษาผู้เสพยาเสพติด เพราะเป้าหมายของทั้งสองแนวคิด คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดโดยใช้กระบวนการทางกฎหมาย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้พิพากษา เนื่องจากเห็นว่าบทบาทของผู้พิพากษามีความสำคัญต่อกระบวนการบำบัดรักษาและต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีทั้งยังมีผลทำให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดบรรลุเป้าหมายที่ดีได้ และยังมีการเสนอให้มีการนำองค์กร สหวิชาชีพ (interdisciplinary) เข้ามาช่วยในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดอีกด้วย¹⁴⁴

หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ในฐานะที่เป็นทฤษฎีทางกฎหมาย ยังคงเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ในขณะนั้น ซึ่งได้ถูกใช้ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1987 โดยศาสตราจารย์ David Wexler ได้เขียนเป็นเอกสารส่งไปยังสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติ และหลังจากมีการนำเสนอแนวคิดนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ไป หลักการดังกล่าวก็เริ่มปรากฏให้เห็นบ่อยขึ้นในงานวิจัยทางกฎหมายในช่วงปี ค.ศ. 1990 โดยนักวิชาการต่างๆ ได้ให้ความสนใจและต่างก็มุ่งเน้นไปที่การใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ในสาขากฎหมายสุขภาพจิต ศาสตราจารย์ Wexler และ ศาสตราจารย์ Bruce Winick ผู้ร่วมคิดค้นแนวคิด หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) บอกว่าขอบเขตของกฎหมายสุขภาพจิตมีการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของรากฐานของรัฐธรรมนูญ เน้นป้องกันการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้ป่วยสุขภาพจิต กฎหมายสุขภาพจิตจึงปรากฏออกมาให้ความผิดอาญาเบาลง หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เป็นการศึกษากฎหมายสารบัญญัติและกฎหมายวิธีพิจารณาความและบทบาทของนักกฎหมายและผู้พิพากษาว่าก่อให้เกิดผลต่อปัจเจกชนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการทางกฎหมายอย่างไร และจากจุดเริ่มต้นที่จำกัดอยู่ที่กฎหมายสุขภาพจิต การศึกษาหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ได้ขยายเพิ่มขึ้นในช่วงเวลาสั้น ๆ เติบโตขึ้นและได้กลายเป็นที่รู้จักในเชิงสหวิทยาการ หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ได้ถูกนักวิชาการชาวต่างชาติเลือกไปศึกษาวิจัย ซึ่งเป้าหมายของนักวิชาการในการวิจัย คือ การประยุกต์แนวความคิดของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ไปใช้กับเรื่องอื่นๆ นอกเหนือจาก

¹⁴⁴ Bruce J. Winick & David B. Wexler, "Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied," *Touro Law Review*.

กฎหมายสุขภาพจิต เช่น ทักษะวิทยา ความรุนแรงในครอบครัว การบำบัดผู้มีปัญหาทางจิต และระบบศาล และจากการตรวจสอบพบว่ามีความสัมพันธ์ในการพัฒนากฎหมายได้อย่างไม่มีขีดจำกัด¹⁴⁵

ศาลยาเสพติด (Drug Court) ก่อตั้งขึ้นครั้งแรกที่เมือง Miami-Dade แห่งมลรัฐฟลอริดา เพื่อนำมาใช้กับผู้กระทำผิดในคดียาเสพติดที่เป็นคดีไม่ร้ายแรงกับข้อหาการมียาเสพติดไว้ในครอบครองหรือการใช้ยาเสพติด เพื่อให้โอกาสได้กลับตัวและกลับไปใช้ชีวิตในสังคมต่อไป และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดียาเสพติดในเชิงบำบัดฟื้นฟูโดยเฉพาะ อันเป็นการแก้ไขปัญหอันเป็นรากฐานของปัญหายาเสพติด รวมถึงลดปัญหาความแออัดภายในเรือนจำอีกด้วย เนื่องจากการที่นักวิชาชีพทางด้านงานยุติธรรมกลุ่มหนึ่งที่เกิดความเหนื่อยหน่ายต่อผู้กระทำความผิดหน้าซ้ำ ๆ ที่มีคดีมาสู่ศาล และเกิดความตระหนักว่าระบบการนำผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดที่ถูกจับกุมส่งดำเนินคดีในชั้นศาลและถูกพิพากษาให้ลงโทษจำคุกในเรือนจำ ที่ดำเนินการอยู่ควรต้องล้มเลิก และควรจะต้องมีวิธีการที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ โดยค้นพบว่าการรวมการรักษาการติดยาเสพติดกับโครงสร้างและอำนาจของผู้พิพากษาเข้าด้วยกัน ด้วยการทำงานเป็นทีมจึงจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตและพฤติกรรมของผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดได้

โดยกระบวนการในศาลยาเสพติด (Drug Court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด เริ่มต้นจากศาลยาเสพติด (Drug Court) ได้นำหลักการต่าง ๆ ที่ได้จากแนวความคิดของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดไปใช้ประกอบการดำเนินคดีในห้องพิจารณาทุก ๆ วัน จนเป็นที่ตระหนักกันว่าในการดำเนินกระบวนการในศาลยาเสพติดหรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดเป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในขั้นตอนการพิจารณาที่มีอยู่กับผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ติดยาเสพติดและสามารถเพิ่มความปลอดภัยให้กับชุมชนของอเมริกาได้ หลักการในหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) จึงค่อย ๆ ถูกนำไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการของศาลยาเสพติดหรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด จนต่อมาเมื่อปี ค.ศ. 1997 สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพในศาลยาเสพติด (National Association of drug court professionals) NADCP ได้นำไปกำหนดเป็นลักษณะสำคัญของกระบวนการในศาล

¹⁴⁵Peggy Fulton Hora, William G. Schma, and John T.A. Rosenthal, "Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement :Evolutionizing the Criminal Court System's Response to Drug Abuse and Crime in America," Notre Dame Law Review.

ยาเสพติดว่ากระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดต้องเป็นไปตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ด้วย¹⁴⁶ โดยกระบวนการของศาลยาเสพติดนอกจากจะให้ความสำคัญกับความสมัครใจยอมรับการเบี่ยงเบนคดีไปสู่ศาลยาเสพติดแล้ว ยังได้ให้ความสำคัญกับการให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดรักษาตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ เนื่องจากตระหนักแล้วว่าความร่วมมือการรักษาฟื้นฟูการติดยาเสพติดกับโครงสร้างและอำนาจของผู้พิพากษาเข้าด้วยกันเป็นสิ่งจำเป็นและส่งผลต่อเป้าหมายที่ดีของการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมติดยาเสพติดอีกด้วย¹⁴⁷

3.1.2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของมลรัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา

หลักการ ขั้นตอน และกระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดในศาลยาเสพติดของมลรัฐฟลอริดา สหรัฐอเมริกา

มลรัฐฟลอริดาบัญญัติกฎหมายศาลยาเสพติดไว้ในรัฐบัญญัติฟลอริดา (The 2017 Florida Statutes)¹⁴⁸ โดยได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสำหรับการเบี่ยงเบนคดีก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial diversion drug courts) ไว้ในมาตรา 948.08 (Pretrial intervention program) แห่งรัฐบัญญัติฟลอริดา (The 2017 Florida Statutes)¹⁴⁹ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้ผู้กระทำความผิดอาญาไม่ร้ายแรงและถูกตั้งข้อหาว่ามีพฤติกรรมการใช้สารเสพติดหรือมียาเสพติดไว้ในครอบครองตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดหรือผู้กระทำความผิดในข้อหาใช้หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดตามเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดได้รับการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด

¹⁴⁶ Bruce J. Winick & David B. Wexler, "Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied," *Touro Law Review*.

¹⁴⁷ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์, "การนำแนวทางศาลยาเสพติดมาใช้ในประเทศไทย," วารสารศาลยุติธรรมเชิงรุก

¹⁴⁸The 2017 Florida Statutes authorizing Drug Court

¹⁴⁹The 2017 Florida Statutes, Title XLVII Criminal Procedure and Corrections, Chapter 948 Probation And Community Control, s.948.08 Pretrial intervention program

โดยโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดจะต้องเป็นไปตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudent) และยึดถือองค์ประกอบ 10 ประการ คือ การบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดต้องรวมการบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติดเข้าด้วยกันกับกระบวนการดำเนินคดีในระบบงานยุติธรรม และจะต้องดำเนินการในแนวทางที่คู่ความไม่เป็นปรปักษ์ต่อกัน โดยพนักงานอัยการและทนายความฝ่ายจำเลยจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของสังคมในขณะเดียวกันจะต้องคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู (ผู้ต้องหา) ตามหลักกระบวนการนิติธรรมที่ถูกต้องกับผู้ต้องหา (Due Process Right) ด้วย ทั้งนี้ ผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติเข้าหลักเกณฑ์จะต้องได้รับการคัดกรองเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดโดยเร็ว โดยโปรแกรมของศาลยาเสพติดจะต้องกำหนดให้มีการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูการติดยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง และจะต้องมีการติดตามเฝ้าระวังโดยการสุ่มตรวจหาสารเสพติดอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงต้องมีมาตรการติดตามและประเมินผลการบำบัดฟื้นฟูของผู้เข้าร่วมโปรแกรม เพื่อวัดระดับความสำเร็จและประสิทธิภาพของโปรแกรม และที่สำคัญโปรแกรมจำเป็นต้องกำหนดให้ผู้พิพากษากับผู้เข้าร่วมโปรแกรมมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ควบคุมโปรแกรมของศาลยาเสพติดต้องเป็นไปเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโปรแกรมของศาลยาเสพติด ปฏิบัติตามโปรแกรมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดไม่ใช่เพื่อการลงโทษอย่างเดียว โปรแกรมของศาลยาเสพติดต้องมีการหลอมรวมความร่วมมือระหว่างศาลยาเสพติด หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคชุมชน เพื่อการมีบทบาทร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุนและเพิ่มประสิทธิภาพของโปรแกรมศาลยาเสพติด¹⁵⁰

จะเห็นได้ว่ากระบวนการเบี่ยงเบนคดีเพื่อบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด นอกจากจะเป็นการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกไปบำบัดฟื้นฟูแล้ว ยังต้องคำนึงถึงการจัดระบบกระบวนการยุติธรรมที่ต้องมุ่งคุ้มครองสังคมและสิทธิของผู้กระทำความผิดไปพร้อมกัน รวมถึงตระหนักถึงการวางกลยุทธ์เพื่อควบคุมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดให้เป็นไปเพื่อให้ผู้กระทำความผิดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด เช่น การกำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดต้องมีปฏิสัมพันธ์ในศาลกับผู้กระทำความผิด โดยการไต่สวนและพิจารณาสถานะของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นประจำเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้เข้ารับ

¹⁵⁰The 2017 Florida Statutes, Title XXIX Public Health Chapter 397, Substance Abuse Services ,Part 1 General Provisions ,s.397.334 (4) (a)-(j)

การบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิด ทั้งยังจำเป็นต้องมีระบบในกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งกลไกในการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรภาคชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดอีกด้วย¹⁵¹

ขั้นตอนการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court)¹⁵²

เนื่องจากหลักเกณฑ์การเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court) ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 948.08 อันเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการก่อนการพิจารณาของศาล (Pretrial intervention program) ดังนั้นผู้กระทำความผิดที่จะได้รับการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court) จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ของกระบวนการก่อนการพิจารณาของศาล (Pretrial intervention program) ด้วย¹⁵³ คือ ต้องเป็นบุคคลซึ่งกระทำความผิดอาญาครั้งแรกหรือแม้จะเคยกระทำความผิดอาญามาก่อน แต่ต้องเป็นการกระทำความผิดอาญาประเภทหุโทษ (misdemeanor) หรือความผิดอาญาไม่ร้ายแรง (nonviolent) จึงถือว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติที่จะได้เข้าสู่โปรแกรมก่อนการพิจารณาของศาล (Pretrial intervention program) โดยการอนุญาตของผู้บริหารโปรแกรม (administrator of the program) และความยินยอมของผู้เสียหาย (ถ้ามี) พนักงานอัยการของรัฐ และผู้พิพากษาซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในการไต่สวนคดีของผู้กระทำความผิดในการมาปรากฏตัวต่อหน้าศาลเริ่มแรก โดยผู้กระทำความผิดจะต้องสมัครใจที่จะเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมก่อนการพิจารณาของศาลและยินยอมสละสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลอาญาปกติ (waive speedy trial) ตลอดระยะเวลาของการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมก่อนการพิจารณาคดีของศาล (Pretrial intervention program)

¹⁵¹ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์, "การนำแนวทางศาลยาเสพติดมาปรับใช้ในประเทศไทย," วารสารศาลยุติธรรมเชิงรุก

¹⁵²The 2017 Florida Statutes s.948.08 (2) - (6) (a)

¹⁵³The 2017 Florida Statutes s.948.08 (2)

(1) การพิจารณาคัดกรองบุคคลก่อนเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อน
พิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด

คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเข้าสู่โปรแกรมบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด¹⁵⁴

บุคคลซึ่งถูกตั้งข้อหาว่ากระทำความผิดอาญาไม่ร้ายแรง “nonviolent felony”¹⁵⁵ และพิสูจน์ได้ว่ามีพฤติกรรมในการใช้สารเสพติด หรือถูกตั้งข้อหาว่ากระทำความผิดร้ายแรงระดับสอง หรือระดับสามสำหรับฐานความผิดเกี่ยวกับการซื้อหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งสารควบคุมพิเศษ (controlled substance) ภายใต้มาตรา 893¹⁵⁶ รวมถึงการค้าประเวณี เปลี่ยนแปลง ปกปิด ปลอม หรือทำลายพยานหลักฐานด้วยเจตนาที่จะแทรกแซงการสืบสวน หรือจงใจเพื่อซื้อยาเสพติด หรือ หลอกลวงเพื่อให้ผู้อื่นออกไปสั่งซื้อซึ่งสารควบคุมพิเศษ (controlled substance) ถ้าได้กระทำความผิดเหล่านี้ และไม่เคยกระทำความผิดและถูกพิพากษาลงโทษในข้อหาซึ่งเป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงอื่นๆ เช่น การฆาตกรรม การทารุณกรรมทางเพศ การชิงทรัพย์ เป็นต้น ถือว่าบุคคลนั้นยอมเป็นบุคคลที่เข้าหลักเกณฑ์เป็นผู้มีสิทธิเข้าสู่โปรแกรมการให้ความรู้เกี่ยวกับสารเสพติดและการบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดี (pretrial substance abuse education and treatment intervention program) อันเป็นการเบี่ยงเบนคดีก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court)

สำหรับบุคคลซึ่งถูกตั้งข้อหาว่ากระทำความผิดอาญาลหุโทษ (misdemeanor) สำหรับฐานความผิดเกี่ยวกับการมีไว้ในครอบครองซึ่งสารควบคุมพิเศษ (controlled substance) หรืออุปกรณ์ในการเสพยาเสพติด ภายใต้มาตรา 893 และไม่เคยกระทำความผิดและถูกพิพากษาลงโทษในข้อหาซึ่งเป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรง ถือว่าบุคคลนั้นยอมเป็นบุคคลที่เข้าหลักเกณฑ์เป็นผู้มีสิทธิเข้าสู่โปรแกรมการให้ความรู้เกี่ยวกับสารเสพติดและการบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาสำหรับความผิดลหุโทษ (misdemeanor pretrial substance abuse education and

¹⁵⁴The 2017 Florida Statutes , s.948.08 (6) (a)

¹⁵⁵The 2017 Florida Statutes , s.948.08 (6) (a) “nonviolent felony” means a third degree felony violation of chapter 810 (chapter 810 Burglary and Trespass)

¹⁵⁶The 2017 Florida Statutes, Title XLVI Crimes, Chapter 893 Drug Abuse Prevention and Control

treatment intervention program)¹⁵⁷ อันเป็นการเบี่ยงเบนคดีก่อนการพิจารณาของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court) เช่นเดียวกัน

การเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court) ต้องได้รับอนุญาตโดยผู้พิพากษาในศาลที่มีเขตอำนาจนั้น¹⁵⁸ โดยผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดหรือพนักงานอัยการแห่งมลรัฐอาจจะมีดุลพินิจไม่อนุญาตให้ผู้กระทำความผิดเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูได้ ถ้าผู้กระทำความผิดเคยได้รับข้อเสนอให้เข้าสู่โปรแกรมการให้ความรู้เกี่ยวกับสารเสพติดและการบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดี (pretrial substance abuse education and treatment intervention program) อันเป็นการเบี่ยงเบนคดีก่อนการพิจารณาของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court) มาก่อนหน้านี้ และได้บอกปิดข้อเสนอดังกล่าวเป็นลายลักษณ์อักษร หรือหากพนักงานอัยการแห่งมลรัฐเชื่อว่าข้อเท็จจริงและพฤติการณ์แห่งคดี ชี้ให้เห็นว่าผู้กระทำความผิดมีส่วนร่วมในการค้าหรือจำหน่ายสารควบคุมพิเศษ (controlled substance) ผู้พิพากษาจะต้องทำการไต่สวนข้อเท็จจริงดังกล่าว ซึ่งหากพยานหลักฐานนั้นมีน้ำหนักรับฟังได้อย่างหนักแน่นว่าผู้กระทำความผิดนั้นมีส่วนร่วมในการค้าหรือจำหน่ายสารควบคุมพิเศษ (controlled substance) ผู้พิพากษาอาจจะปฏิเสธที่จะอนุญาตให้ผู้กระทำความผิดเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court) ได้¹⁵⁹

โดยผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้มีคุณสมบัติเข้าร่วมโปรแกรมจะได้รับการคัดกรองเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดโดยเร็ว ทั้งนี้ ควรได้รับการคัดกรองคุณสมบัติเพื่อเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดทันทีหลังถูกจับกุม โดยคณะกรรมการที่ปรึกษาของศาลยาเสพติด (The drug court advisory committee) จะทำการระบุดังบุคคลเป้าหมายที่จะเข้าร่วมโปรแกรม และหลักเกณฑ์คุณสมบัติที่เหมาะสมที่จะเข้าร่วมโปรแกรมเอาไว้ ซึ่งคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด เป็นไปตามมาตรา 948.08 และหรือ มาตรา 948.16 แห่งรัฐบัญญัติฟลอริดา ในขั้นตอนนี้ผู้กระทำความผิดที่

¹⁵⁷The 2017 Florida Statutes, s.948.16 misdemeanor pretrial substance abuse education and treatment intervention program

¹⁵⁸The 2017 Florida Statutes, s.948.08 (6) (a)

¹⁵⁹The 2017 Florida Statutes , s.948.08 (6) (a) 1 - 2

ได้รับการคัดกรองและเป็นผู้มีสิทธิเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดแล้วจะได้รับคำแนะนำที่สำคัญเกี่ยวกับโปรแกรมและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่จำเป็นอย่างทันท่วงที โดยผู้เชี่ยวชาญควรประเมินผู้กระทำผิดเกี่ยวกับภาวะการติดยาเสพติด ประวัติการใช้ยาเสพติดของแต่ละบุคคล เพื่อหาความเหมาะสมสำหรับการบำบัดฟื้นฟูของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ ผู้กระทำความผิดที่มีสิทธิเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดแล้ว ควรจะปรากฏตัวต่อหน้าผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดในทันที เพื่อให้แน่ใจว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด เนื่องจากวิธีการติดต่อสื่อสารหรือความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างผู้พิพากษา ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู และแพทย์เป็นสิ่งสำคัญ¹⁶⁰ นอกจากนี้ ศาลยาเสพติดมีหลักการดำเนินการในแนวทางคู่ความไม่เป็นปรปักษ์ต่อกัน ดังนั้น พนักงานอัยการและทนายความฝ่ายผู้ต้องหา จึงต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการคัดกรอง นโยบายในการดำเนินคดี ในขณะที่เดียวกันจะต้องคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู (ผู้ต้องหา) ตามหลักกระบวนการนิติธรรมที่ถูกต้องกับผู้ต้องหา (Due Process Right) ไปพร้อมกัน และควรมีการเปิดเผยโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดอย่างครบถ้วนก่อนเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูด้วย¹⁶¹

บทบาทของผู้พิพากษาในการคัดกรองบุคคลก่อนเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติด (Pretrial Diversion Drug Court)

ในขั้นตอนการพิจารณาคัดกรองผู้กระทำความผิดก่อนที่จะอนุญาตให้เบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติดนั้น กฎหมายได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่เข้าหลักเกณฑ์เป็นผู้มีสิทธิเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู อันเป็นกระบวนการเบี่ยงเบนคดีก่อนการพิจารณาของศาลยาเสพติดหรือไม่ เนื่องจากเห็นว่าหน้าที่ในการไต่สวนและพิจารณาพยานหลักฐานเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและนำมาประกอบการมีดุลพินิจในเรื่องดังกล่าวย่อมต้องเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา ประกอบกับผู้กระทำความผิดจะต้องสมัครใจที่จะเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดรักษาก่อนการพิจารณาและตัดสิน

¹⁶⁰Florida Supreme Court Task Force on Treatment-Based Drug Courts, Florida's Adult Drug Court Tool Kit [Online], June 2017 Available from: www.flcourts.org/core/fileparse.php/260/urllt/toolkit.pdf

¹⁶¹Ibid, p 3.

คดีของศาลอาญาเสพติดและจะต้องยอมสละสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดีของศาลอาญาปกติด้วย และวัตถุประสงค์ที่สำคัญของศาลอาญาเสพติดคือต้องการให้ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดสมัครใจเบี่ยงเบนคดี เข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลอาญาเสพติด แทนการนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาลอาญาปกติที่ใช้วิธีการพิจารณาคัดสินลงโทษจำคุกโดยปราศจากการบำบัดฟื้นฟู การติดยาเสพติด การสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลอาญาเสพติด จึงเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากผู้กระทำความผิดจะต้องเผชิญกับการเลือกระหว่างการนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในศาลอาญาแบบปกติซึ่งอาจจะถูกพิพากษาลงโทษทางอาญามากน้อยเพียงใด หรือไม่ก็ได้ กับยินยอมเบี่ยงคดีของตนไปสู่ศาลอาญาเสพติดภายใต้หลักสูตรการบำบัดฟื้นฟูที่เข้มงวดของศาลอาญาเสพติด ดังนั้น หากผู้กระทำความผิดได้รับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายรวมถึงผู้พิพากษา ที่นั่งพิจารณาคดีเกี่ยวกับรายละเอียดของทางเลือกทั้งสองทางดังกล่าวว่าผลของการเลือกทางใดทางหนึ่ง จะส่งผลอย่างไรกับตัวผู้กระทำความผิดนั้น ได้ทราบถึงเงื่อนไขของกฎหมายในการบำบัดรักษาโดยกระบวนการของศาลอาญาเสพติด และได้รับคำแนะนำที่สำคัญเกี่ยวกับโปรแกรมและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่จำเป็นอย่างทันท่วงที ผู้กระทำความผิดย่อมมีความเชื่อมั่นในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลอาญาเสพติด และเลือกที่จะสมัครใจเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลอาญาเสพติด อันเป็นการบรรลุวัตถุประสงค์ที่สำคัญของศาลอาญาเสพติดได้ ดังนั้น กฎหมายจึงได้กำหนดให้ผู้พิพากษา เข้าไปมีบทบาทและเข้าแทรกแซงตั้งแต่แรกของกระบวนการ เพื่อคัดกรองผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้ได้ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด มีหรือครองครองยาเสพติดอันมีวัตถุประสงค์เพื่อเสพอย่างแท้จริง และเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูแทนการจำคุก และเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู อีกทั้งเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้พิพากษากับผู้กระทำความผิดตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อเป็นการวางรากฐานการบำบัดฟื้นฟูและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ดีของการบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติดอีกด้วย

(2) ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลอาญาเสพติด

เมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลอาญาเสพติด ผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู จะได้รับการบำบัดฟื้นฟูภายใต้แผนการบำบัดฟื้นฟูที่ถูกออกแบบและพัฒนาโดยทีมงานของศาลอาญาเสพติด (Drug court team) ที่ประกอบไปด้วย ผู้พิพากษา (judge(s)) พนักงานอัยการ (prosecutor) หน่วยงานของรัฐหรือที่

ปรึกษากฎหมายจำเลย (public defender) ผู้ประสานงานคดีหรือผู้จัดการคดี (เจ้าของสำนวนคดี) ของศาลยาเสพติด (drug court coordinator/case manager) เจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูหรือพนักงานคุมประพฤติ (treatment provider/Department of Corrections representative) เจ้าหน้าที่ผู้ประเมิน (evaluator) เสมียนศาล (clerk of court representative) หรือบุคคลอื่นตามความเหมาะสม ทีมงานของศาลยาเสพติด (Drug court team) คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานประจำวันของศาลยาเสพติด ซึ่งในแผนการบำบัดฟื้นฟูหรือโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู อาจจะรวมถึงกฎเกณฑ์ของบทลงโทษซึ่งอาจถูกกำหนดไว้ในกรณีที่ผู้เข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหรือข้อบังคับต่างๆ ในโปรแกรม ซึ่งกระบวนการหรือแผนการบำบัดฟื้นฟูจะต้องทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยผู้กระทำความผิดที่จะเข้าร่วมโปรแกรม จะต้องยอมรับกระบวนการหรือแผนการบำบัดฟื้นฟูก่อนเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟู¹⁶² และที่สำคัญแผนการบำบัดฟื้นฟูหรือโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู จะต้องเป็นไปตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudent) และยึดถือองค์ประกอบ 10 ประการ ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐบัญญัติฟลอริดา (The 2017 Florida Statutes)¹⁶³ ทั้งนี้ จึงต้องมีการวางแผนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตั้งแต่เริ่มแรกและอย่างต่อเนื่อง¹⁶⁴ โดยผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในแต่ละเขตอำนาจศาลจะแต่งตั้งคณะกรรมการ (Advisory committee) เพื่อกำหนดกลยุทธ์หรือนโยบายเพื่อควบคุมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด และให้คำปรึกษาในการวางแผนการบำบัดฟื้นฟู ซึ่งควรมีผู้กำหนดนโยบายระดับสูงรวมอยู่ด้วย อันประกอบไปด้วย ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล (chief judge) หรือผู้ที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ทำหน้าที่เป็นประธาน ผู้พิพากษาของโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด (judge of the treatment-based drug court program) หรือผู้ที่ถูกแต่งตั้งโดยผู้พิพากษาหัวหน้าศาล อัยการแห่งมลรัฐ (state attorney) หรือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากบุคคลดังกล่าว ทนายความของรัฐ (public defender) หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้กระทำการแทนผู้ประสานงานโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด ผู้เชี่ยวชาญด้านการบำบัดฟื้นฟู ตัวแทนภาคชุมชน และบุคคลอื่นๆ ที่เหมาะสม¹⁶⁵ ซึ่งคณะกรรมการ (Advisory committee) ในการวางแผนการ

¹⁶²The 2017 Florida Statutes , s.948.08 (6) (b)

¹⁶³The 2017 Florida Statutes authorizing Drug Court (s.397.334 (4))

¹⁶⁴Florida Supreme Court Task Force on Treatment-Based Drug Courts, Florida's Adult Drug Court Tool Kit P. 1.

¹⁶⁵The 2017 Florida Statutes , s. 397.334 (9)

บำบัดฟื้นฟูในโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการกำหนดรูปแบบ กลุ่มเป้าหมายการบำบัดฟื้นฟู เงื่อนไขเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ และเงื่อนไขของแต่ละขั้นตอนการปฏิบัติ มาตรการที่ประเมินประสิทธิภาพในระหว่างการดำเนินการบำบัดฟื้นฟู และจะต้องประเมินสิ่งเหล่านั้นเป็นประจำ ดังนั้น นอกจากทีมงานของศาลยาเสพติด (drug court team) จะต้องมีการประชุมกันเป็นประจำเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟู และการดำเนินงานโดยรวมของศาลยาเสพติดแล้ว¹⁶⁶ ในศาลยาเสพติดจะต้องมีความร่วมมือกันระหว่างผู้กำหนดนโยบาย (Advisory committee) และทีมงานของศาลยาเสพติด (drug court team) เนื่องจากศาลยาเสพติดนอกจากจะต้องมีกระบวนการบำบัดฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพแล้วยังจะต้องหลอมรวมการบำบัดฟื้นฟูเข้ากับกระบวนการดำเนินคดีในระบบงานยุติธรรมอีกด้วย

บุคคลเมื่อได้รับการคัดกรองในขั้นต้นมาแล้วหลังจากนั้นจะได้รับการประเมินโดยผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟู เพื่อให้แน่ใจว่าการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในแต่ละรายนั้นมีความเหมาะสม และครอบคลุมต่อการตอบสนองกับความจำเป็นในการบำบัดฟื้นฟูของแต่ละบุคคลหรือไม่ เช่น โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูควรมีมาตรการป้องกันการกลับมาเสพติด หรือมีการบำบัดรักษาที่คำนึงถึงพฤติกรรมของผู้ติดยาเสพติด เป็นต้น ทั้งนี้ การให้บริการบำบัดฟื้นฟูจึงต้องมีการควบคุมคุณภาพ ดังนั้น เจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูจะต้องได้รับการรับรอง และมีความสามารถหรือความเชี่ยวชาญตามมาตรฐานวิชาชีพที่ได้รับการยอมรับ และควรให้เจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟูได้รับการศึกษา การฝึกอบรม และการดูแลรักษาทางการแพทย์อย่างต่อเนื่อง¹⁶⁷ ซึ่งศาลยาเสพติดจะต้องมีมาตรการติดตามความคืบหน้าในการบำบัดฟื้นฟูของผู้กระทำความผิดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ โดยผู้กระทำความผิดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมของศาลยาเสพติดจะต้องถูกสุ่มตรวจเพื่อหาสารเสพติดเป็นประจำ และทีมงานของศาลยาเสพติดควรที่จะเขียนอธิบายนโยบายและขั้นตอนเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับรูปแบบในการตรวจหาสารเสพติด ความถี่ของการตรวจหาสารเสพติด ทั้งควรตระหนักว่าผู้เสพติดหรือผู้ติดยาเสพติดก็เป็นเช่นเดียวกับผู้เป็นโรคเรื้อรังอื่น ๆ การกลับมาใช้ยาเสพติดอีกสามารถเกิดขึ้นได้ในระหว่างหรือแม้แต่ภายหลังการ

¹⁶⁶"Florida Supreme Court Task Force on Treatment-Based Drug Courts, Florida's Adult Drug Court Tool Kit." P. 2.

¹⁶⁷Ibid, PP. 6-9.

บำบัดฟื้นฟูเป็นผลสำเร็จแล้วก็ตาม ดังนั้น ถ้าเป็นไปได้เมื่อผลการตรวจหาสารเสพติดพบว่ามีการกลับไปใช้สารเสพติดอีกให้แจ้งต่อผู้พิพากษาและผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูภายใน 1 วัน เนื่องจากกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดจะทำหน้าที่ได้ดีที่สุดเมื่อสามารถตอบสนองต่อการไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดได้ทันที ดังนั้น เวลาในการเก็บรวบรวมตัวอย่างและผลการตรวจหาสารเสพติดควรใช้เวลาไม่นาน และเช่นนี้เองศาลยาเสพติดจึงต้องมีกลยุทธ์เพื่อจัดการกับการไม่ยอมปฏิบัติตาม รวมถึงการจัดการกับผลการตรวจหาสารเสพติดที่เป็นบวกหรือผลที่ผิดพลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย¹⁶⁸ และเนื่องจากกลยุทธ์ที่ควบคุมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดต้องเป็นไปเพื่อให้ผู้กระทำความผิดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูปฏิบัติตาม เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด ดังนั้น โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูต้องมีความต่อเนื่องในการให้รางวัลกรณีที่มีการบำบัดฟื้นฟูมีความก้าวหน้า และการกำหนดบทลงโทษกรณีที่เกิดการใช้สารเสพติดอยู่และกรณีที่มีพฤติกรรมที่ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหรือระเบียบในการบำบัดฟื้นฟูที่กำหนดโดยทีมงานของศาลยาเสพติด (Drug court team) ซึ่งการให้รางวัลสูงใจหรือการลงโทษ ควรออกแบบเป็นกลยุทธ์เชิงบำบัดฟื้นฟู เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้เข้าร่วมในการบำบัดฟื้นฟูกลับไปใช้ยาเสพติดอีก และเพื่อช่วยให้ผู้เข้าร่วมในการบำบัดฟื้นฟู พัฒนาทักษะในการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้กระทำความผิดแต่ละรายควรได้รับเอกสารข้อกำหนดเกี่ยวกับการให้รางวัลและการลงโทษ เพื่อกระตุ้นให้มีการปฏิบัติตามคำแนะนำของศาลยาเสพติด ผู้พิพากษาเมื่อได้รับรายงานความคืบหน้าพร้อมความเห็นจากทีมงานศาลยาเสพติดเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูแล้ว การพิจารณาให้รางวัล หรือการพิจารณาโทษต้องเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีความแน่นอน มีความยุติธรรม และมีความเข้มข้นอย่างเหมาะสม ซึ่งพบว่า การให้รางวัลสูงใจเป็นตัวกระตุ้นที่ดีที่จะนำไปสู่พฤติกรรมใหม่ ผู้กระทำความผิดที่เข้าบำบัดฟื้นฟูที่ได้รับรางวัลบ่อยๆ พบว่ายังคงอยู่ในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูต่อไป ในขณะที่ผู้กระทำความผิดที่ได้รับการลงโทษมีแนวโน้มออกจากกระบวนการบำบัดฟื้นฟูกลางคัน ดังนั้น การลงโทษครั้งแรกควรมีความรุนแรงหรือเข้มข้นพอสมควร เพื่อให้ผู้กระทำความผิดเข้าใจผลที่ตามมาของการไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหรือระเบียบ โดยไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงการลงโทษธรรมดาเท่านั้น และควรค่อย ๆ เพิ่มความเข้มข้นขึ้น ซึ่งไม่ว่าในการให้รางวัลสูงใจและการกำหนดบทลงโทษควรได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับพฤติกรรมของผู้นั้นด้วย แต่ก็ไม่มีรางวัลสูงใจหรือการลงโทษใดที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมสำหรับทุกคนเหมือนกัน ดังนั้น จึงควรปรับให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดแต่ละคนโดยอาศัยข้อมูล

¹⁶⁸Ibid, PP. 10-11.

ที่ได้มาระหว่างการสัมภาษณ์เพื่อประเมินผลนั่นเอง¹⁶⁹ การเฝ้าระวังสังเกตอย่างใกล้ชิดและการประเมินผลเป็นการวัดความสำเร็จของโปรแกรมว่าเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่และเป็นการประเมินประสิทธิภาพของโปรแกรมด้วย

ผู้พิพากษาซึ่งเป็นหัวหน้าของทีมงานศาลยาเสพติด (drug court team) จะต้องเชื่อมโยงการบำบัดฟื้นฟูและระบบงานยุติธรรมทางอาญาเข้าด้วยกัน เนื่องจากศาลยาเสพติดต้องการให้ผู้พิพากษาก้าวไปไกลกว่าหรือเป็นมากกว่าการมีบทบาทเป็นผู้ชี้ขาดที่เป็นอิสระแยกออกไปแบบดั้งเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาความเชี่ยวชาญใหม่ ๆ โครงสร้างของศาลยาเสพติดจะช่วยให้ผู้พิพากษาได้เข้าไปแทรกแซงตั้งแต่เริ่มแรกและมีความถี่ขึ้น ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดต้องเตรียมความพร้อมเพื่อส่งเสริมให้ผู้กระทำความผิดมีพฤติกรรมที่เหมาะสมและกล้าที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดจึงควรมีองค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการบำบัดฟื้นฟู การทดสอบหาสารเสพติด และข้อจำกัดต่าง ๆ ของผู้กระทำความผิดเหล่านั้น สิ่งที่ต้องตระหนักอยู่เสมอคือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พิพากษากับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูแต่ละรายเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้น ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดต้องมีปฏิสัมพันธ์ในศาลกับผู้กระทำความผิด และควรมีการไต่สวนและพิจารณาสถานะของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นประจำเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิด ระยะเวลาในการไต่สวนเกี่ยวกับการกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำควรยืดหยุ่นได้และปรับตามความจำเป็น เพื่อให้การเฝ้าระวังมีประสิทธิภาพที่ดีที่สุด ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่มีความเสี่ยงในการกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำสูงควรได้รับการติดตามเฝ้าระวังทุก ๆ 2 อาทิตย์ ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่มีความเสี่ยงในการกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำต่ำ อาจได้รับการติดตามและเฝ้าระวังตามความจำเป็น ผู้พิพากษาต้องเสริมสร้างผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและต้องไม่สนับสนุนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมโดยต้องมีบทลงโทษ ทีมงานศาลยาเสพติด ซึ่งรวมถึงผู้พิพากษาศวรมีการอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับพฤติกรรมโดยรวมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในการบำบัดฟื้นฟูและความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อกำหนดอื่นๆ ในโปรแกรมก่อนมีการพิจารณาความสำเร็จของการบำบัดฟื้นฟู หลังจากพิจารณาความคืบหน้าหรือความบกพร่องของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ทีมงานควร

¹⁶⁹Ibid, PP. 12-14.

จะมีความเห็นหรือตัดสินใจไปในทางเดียวกัน แต่หากทีมงานมีความเห็นหรือตัดสินใจโดยไม่เห็นพ้อง
 ต้องกัน ผู้พิพากษาจะต้องเป็นผู้ตัดสินตามข้อมูลที่ทีมงานนำเสนอมา¹⁷⁰

บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการดำเนินกระบวนการบำบัดฟื้นฟูก่อนการ พิจารณาและตัดสินคดีของศาลอาญาเสพติด

ในขั้นตอนนี้ผู้พิพากษาจะเข้าไปมีบทบาทในการขับเคลื่อนการดำเนินกระบวนการ
 บำบัดรักษาควบคู่ไปกับทีมงานของศาลอาญาเสพติด การดำเนินการในศาลอาญาเสพติดจะใช้วิธีการทำงาน
 เป็นทีม (อาศัยความร่วมมือกัน) ระหว่างผู้พิพากษาและทีมงานศาลอาญาเสพติด โดยผู้พิพากษาจะเข้าไป
 มีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่บำบัดฟื้นฟู ในการประเมินผู้กระทำความผิดที่ได้รับการคัดกรองเข้ามาสู่
 กระบวนการบำบัดฟื้นฟูแล้วอีกครั้ง เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีความเหมาะสมและตอบสนองกับแต่ละ
 บุคคลและสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดได้พร้อมทั้งลดโอกาสในการ
 กลับมาเสพซ้ำ ซึ่งในระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมของศาลอาญาเสพติดนั้น การสอดส่องและ
 ติดตามจะเป็นไปโดยการควบคุมของผู้พิพากษา ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้ผู้พิพากษารับผิดชอบต่อความ
 คืบหน้าในการบำบัดฟื้นฟูของผู้กระทำความผิดที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ผ่านการรายงานของทีมงาน
 ศาลอาญาเสพติด ที่ทำหน้าที่สุ่มตรวจผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อหาสารเสพติดเป็นประจำตามความถี่ที่
 เหมาะสมของแต่ละบุคคลและรายงานให้ผู้พิพากษาประจำทีมงานของศาลอาญาเสพติดทราบ และยัง
 กำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาให้คุณให้โทษในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู โดยให้ผู้พิพากษา
 เป็นผู้พิจารณารางวัลจูงใจเพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือพิจารณากำหนดบทลงโทษ
 เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแล้วแต่กรณี เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีความต่อเนื่อง
 และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้ผู้พิพากษาทำการไต่สวนและพิจารณาสถานะของผู้เข้ารับ
 การบำบัดฟื้นฟูเป็นประจำเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็น
 การป้องกันไม่ให้ผู้เข้าร่วมในการบำบัดฟื้นฟูกลับไปใช้ยาเสพติดอีก เนื่องจากในระหว่างการ
 บำบัดรักษานั้นผู้เข้ารับการบำบัดอาจจะมีความรู้สึกกดดัน หรืออาจมีความรู้สึกย่อท้อและไม่อยากที่
 จะบำบัดรักษาต่อไปได้ ดังนั้น กฎหมายจึงได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้อง
 ในระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟู เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามหลักสูตรการบำบัดรักษา
 และกลไกอันแยบยลเพื่อให้การดำเนินกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลอาญาเสพติดเป็นระบบ

¹⁷⁰Ibid, PP. 15-16.

มีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดอย่างแท้จริง คือ การกำหนดให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในแต่ละเขตอำนาจศาลแต่งตั้งคณะกรรมการ (Advisory committee) เพื่อกำหนดกลยุทธ์หรือนโยบายควบคุมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้โปรแกรมเป็นไปตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudent) และยึดถือองค์ประกอบ 10 ประการ ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายได้วางระบบเกี่ยวกับความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ มีความเชื่อมโยงระหว่างความรับผิดชอบในการบำบัดฟื้นฟูของทีมงานบำบัดสหวิชาชีพ และการควบคุมดูแลโดยผู้พิพากษาหรือศาลยาเสพติดผ่านคณะกรรมการ เพื่อให้กระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดอย่างแท้จริง

(3) ขั้นตอนการพิจารณาความสำเร็จในการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด

เมื่อระยะเวลาในการบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีสิ้นสุดลง ผู้ประสานงานคดีหรือผู้จัดการคดี (เจ้าของสำนวนคดี) จะรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟู และความเห็นของทีมงานศาลยาเสพติดเสนอต่อผู้พิพากษา ดังนี้

- หากกรณีผลการฟื้นฟูตามโปรแกรมไม่เป็นที่น่าพอใจ จะมีความเห็นว่าควรดำเนินการฟ้องร้องผู้กระทำความผิดต่อไป หรืออาจมีความเห็นว่าควรให้ผู้กระทำความผิดยังคงต้องเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมต่อไปอีก

- หากกรณีผลการฟื้นฟูตามโปรแกรมเป็นที่น่าพอใจ จะมีความเห็นว่าควรยกฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องในข้อหาที่ผู้กระทำความผิดถูกกล่าวหาหากการฟ้องนั้นไม่เป็นประโยชน์แก่สาธารณะ

โดยผู้พิพากษาจะต้องพิจารณาความเห็นหรือข้อเสนอดังกล่าวที่ได้เสนอไว้ ประกอบกับความเห็นของพนักงานอัยการแห่งมลรัฐ อันเกี่ยวกับข้อหาที่ชะลอฟ้องเอาไว้ ผู้พิพากษาจะต้องเป็นผู้ตัดสินโดยทำเป็นคำวินิจฉัยไม่ว่าผู้กระทำความผิดจะสามารถดำเนินการบำบัดฟื้นฟูได้สำเร็จตามโปรแกรมหรือไม่ก็ตาม โดยอาจใช้ดุลพินิจออกคำสั่งหรือพิพากษาโดยพิเคราะห์ถึงความก้าวหน้าของผู้กระทำความผิดจากเอกสารต่าง ๆ ที่เป็นลายลักษณ์อักษรประกอบความเห็นของทีมงานศาลยาเสพติด และพนักงานอัยการ

(1) ถ้าเห็นว่าผู้กระทำความผิดไม่ประสบความสำเร็จในโปรแกรม อาจสั่งให้บุคคลนั้นเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามกระบวนการบำบัดรักษาก่อนการพิจารณาคดีของศาลรวมถึงการ

ฝึกอบรมและเรียนรู้อย่างเสถียรต่อไป หรืออาจสั่งให้โอนคดีกลับไปยังพนักงานอัยการ เพื่อพิจารณาสั่งฟ้องตามกระบวนการยุติธรรมต่อไป

(2) หรือถ้าเห็นว่าผู้กระทำความผิดประสบความสำเร็จในโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู อาจพิจารณาขอยกฟ้องในข้อหาที่ผู้กระทำความผิดถูกกล่าวหา

ทั้งนี้ อาจกำหนดเงื่อนไขอันเป็นมาตรการในการติดตามหลังปล่อยตัวเพื่อเป็นการเฝ้าระวังการกลับมากระทำความผิดซ้ำ

บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด

เห็นได้ว่าในขั้นตอนการพิจารณาความสำเร็จของการบำบัดฟื้นฟูและการมีคำสั่งสุดท้ายนั้น เมื่อระยะเวลาแห่งโปรแกรมการบำบัดสิ้นสุดลง กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ใช้ดุลพินิจพิจารณาความสำเร็จของการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมของศาลและมีบทบาทหน้าที่ในการทำคำสั่งสุดท้าย โดยให้ออกคำสั่งหรือพิพากษาโดยพิเคราะห์ถึงความก้าวหน้าของผู้กระทำความผิดจากเอกสารต่าง ๆ ที่เป็นลายลักษณ์อักษรประกอบความเห็นของทีมงานศาลยาเสพติดและพนักงานอัยการ เนื่องจากเห็นว่าในขั้นตอนการพิจารณาเพื่อมีคำพิพากษาว่าผู้กระทำความผิดไม่ประสบความสำเร็จในโปรแกรมและสั่งให้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูต่อไปหรือสั่งให้โอนคดีกลับไปยังพนักงานอัยการ เพื่อพิจารณาสั่งฟ้องตามกระบวนการยุติธรรมปกติ หรือมีคำพิพากษายกฟ้องในข้อหาที่ปล่อยตัวฟื้นฟูข้อหาไป ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดประสบความสำเร็จในการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมของศาล ซึ่งเปรียบเสมือนการพิพากษาคัดสินคดีนั้น ควรเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในการพิจารณาและมีคำสั่งดังกล่าว เพราะโดยปกติแล้วการพิจารณาพิพากษาคดีเป็นอำนาจของผู้พิพากษา รวมถึงกระบวนการมีคำสั่งหรือคำวินิจฉัยในทางคดีให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย เช่น ยกฟ้องพิพากษาให้รับผิด หรือกำหนดให้ใช้สภาพบังคับ ตามกฎหมายปกติแล้วองค์กรอื่นไม่อาจมีอำนาจเช่นนี้ได้ ประกอบกับในขั้นตอนระหว่างการบำบัดฟื้นฟูนั้น ผู้พิพากษาก็ได้รับทราบความคืบหน้าในการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดมาตลอด และมีหน้าที่ในการไต่สวนและพิจารณาสถานะของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นประจำเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิดอยู่แล้วด้วย อีกทั้งยังได้กำหนดให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาหัวหน้าทีมที่จะใช้ดุลพินิจในการตรวจสอบโปรแกรมการฟื้นฟูในทุกขั้นตอน รวมถึงให้ผู้พิพากษามีอำนาจที่จะออกคำสั่งใด ๆ ในระหว่างที่ผู้กระทำความผิดยังบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูอยู่แล้วด้วย

เห็นได้ว่ากระบวนการในศาลยาเสพติดของประเทศสหรัฐอเมริกามีการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในขั้นตอนและกระบวนการในศาลกับผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ติดยาเสพติด หลักการของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ค่อยๆ ถูกนำไปใช้กับมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการของศาลยาเสพติด โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นที่การบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยใช้กระบวนการทางกฎหมาย และให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตที่ดีของผู้กระทำความผิดที่เข้ารับการเป็ยงเบนคดีไปสู่ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ให้ความสำคัญกับการให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดรักษาตั้งแต่แรกของกระบวนการจนถึงสุดกระบวนการอีกด้วย

3.1.3 ประสิทธิภาพและผลกระทบของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดในสหรัฐอเมริกา

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของศาลยาเสพติดในกรณีของอัตราการกระทำความผิดซ้ำ มีตัวบ่งชี้ถึงผลแห่งความสำเร็จที่น่าเชื่อถือปรากฏให้เห็นอยู่ ดังนี้¹⁷¹

(1) การศึกษาวิจัยโดยละเอียดที่กระทำในประเทศสหรัฐอเมริกามีการรายงานเกี่ยวกับผลกระทบของศาลยาเสพติดในกรณีของอัตราการกลับมาใช้ยาเสพติดซ้ำพบว่าผู้เข้าร่วมในศาลยาเสพติด ภายหลังจากดำเนินการตามโปรแกรมของศาลยาเสพติดเสร็จสิ้นแล้ว มีอัตราของการกลับมาใช้ยาเสพติดอีกครั้งลดลง อัตราร้อยละ 56 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบกันซึ่งอยู่ที่อัตราร้อยละ 76 และมีความเป็นไปได้ที่น้อยลงเป็นอย่างมากที่จะมีการรายงานว่ามีการใช้ยาเสพติดร้ายแรง อัตราร้อยละ 29 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบกันซึ่งอยู่ที่อัตราร้อยละ 46 และ

(2) พบว่าผู้มีส่วนร่วมในศาลคดียาเสพติด มีความเป็นไปได้ที่น้อยลงเป็นอย่างมากที่จะก่ออาชญากรรมซ้ำ อัตราร้อยละ 40 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบกันซึ่งอยู่ที่อัตราร้อยละ 53 และอัตราการถูกจับกุมมีจำนวนลดลง อัตราร้อยละ 52 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบกันซึ่งอยู่ที่อัตราร้อยละ 62 (กลุ่มที่นำมาเปรียบเทียบประกอบไปด้วยผู้ที่เข้าร่วมโครงการที่มาจากโครงการ

¹⁷¹ John Roman, "Cost-Benefit Analysis of Criminal Justice Reforms Nij's Multisite Adult Drug Court Evaluation Highlights Important Considerations When Analyzing the Costs and Benefits of Crime Interventions," *National Institute of Justice NIJ Journal* 272, (September 2013): 34 - 35.

อื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการกับปัญหาการใช้ยาเสพติดและการกระทำผิดซ้ำ รวมถึงการควบคุมดูแลภาคทัณฑ์ตามมาตรฐานโดยใช้การส่งต่อไปยังการบำบัด)

(3) จากการศึกษาของสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพในศาลยาเสพติด (National Association of drug court professionals) NADCP พบว่าผู้กระทำความผิดที่เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด มีอัตราการกลับมากระทำความผิดซ้ำต่ำกว่าจำเลยที่ผ่านกระบวนการพิจารณาปกติอยู่ที่อัตราร้อยละ 4 ถึง ร้อยละ 29 ส่วนจำเลยที่ไม่ผ่านกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดอยู่ที่อัตราร้อยละ 48 สถาบัน Urban Institute and Caliber Associates ได้ทำการศึกษาอัตราการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดที่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีฟื้นฟู (Recidivism Rates for Drug court Graduates National Based Estimates) พบว่าในปี 2003 ผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีฟื้นฟูทั่วประเทศสหรัฐอเมริกามากกว่า 17,000 คน ในแต่ละปี พบว่าการกลับไปเสพซ้ำภายใน 1 ปี ร้อยละ 16.5 และเสพซ้ำภายใน 2 ปี ร้อยละ 27.5 และจากการสำรวจตัวอย่างจำนวนกว่า 2,000 คน ที่ผ่านกระบวนการพิจารณาคดีฟื้นฟูจาก 95 ศาลทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าผู้กระทำความผิดกระทำความผิดและจับกุมอีก (Re-Arrest Rate) ภายใน 1 ปี นับตั้งแต่พ้นการพิจารณาคดีฟื้นฟูร้อยละ 16 ภายใน 2 ปี นับตั้งแต่พ้นการพิจารณาคดีฟื้นฟูร้อยละ 27 เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีที่ศาลพิพากษาให้คุมความประพฤติผู้กระทำความผิดพบว่ากระทำความผิดซ้ำและถูกจับกุมอีกร้อยละ 46 และกระทำผิดเงื่อนไขการคุมประพฤติกว่าร้อยละ 60

ประสิทธิผลของศาลยาเสพติดในผู้ใหญ่ (Effectiveness of Adult Drug Courts)

รายงานแห่งชาติเกี่ยวกับศาลยาเสพติดและศาลเพื่อการแก้ไข้ปัญหาแบบเบ็ดเสร็จในประเทศสหรัฐอเมริกาของสถาบันการวิจัยด้านยาเสพติดแห่งชาติ NDCI – National Drug Court Institute เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2016 สรุปผลของงานวิจัยไม่น้อยกว่า 9 งานวิจัย และใช้วิธีวิเคราะห์สถิติแบบ meta-analysis¹⁷² (เมทานาไลซิส) (การวิเคราะห์ห่อภิมาณ) โดยองค์กรทางวิทยาศาสตร์ชั้นนำ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าศาลยาเสพติดในผู้ใหญ่มีประโยชน์ต่อการช่วยลดปัญหาของการ

¹⁷² วิธีการวิจัยที่ผู้วิจัยหรือคณะผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยหลายๆ งานวิจัยแล้วมาผ่านกระบวนการทางการวิจัยอย่างเป็นระบบพร้อมทั้งมีการประเมินวิธีการวิจัยแต่ละวิธีอาจมีการแยกเป็นกลุ่ม ๆ ตามวิธีการวิจัย แล้วใช้สถิติขั้นสูงในการวิเคราะห์ ประมวลผล แล้วทำการสรุปผลการวิจัยซึ่งสอดคล้อง หรือข้อแตกต่างออกมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ลดอคติ (bias) ได้ ดังนั้น การวิจัยที่เป็น meta-analysis จึงทำให้ผลงานวิจัยมีความน่าเชื่อถือ

กระทำผิดซ้ำและยังมีผลต่อการลดลงของอัตราการก่ออาชญากรรมในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างมีนัยสำคัญด้วย โดยค่าเฉลี่ยโดยประมาณของการศึกษาตั้งแต่ปี 2005 ถึง ปี 2012 แสดงให้เห็นการลดลงของอัตราการกระทำผิดซ้ำมีค่าเฉลี่ยโดยประมาณอยู่ที่ร้อยละ 8 ถึง ร้อยละ 14 ซึ่งอัตราการลดการกระทำผิดซ้ำของศาลคดียาเสพติดในผู้ใหญ่ที่ดีที่สุด อยู่ที่ร้อยละ 35 ถึง ร้อยละ 80 และในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทำงานของโปรแกรมของศาลยาเสพติดในผู้ใหญ่ ซึ่งให้เห็นค่าเฉลี่ยประสิทธิผลของโปรแกรมของศาลยาเสพติดในผู้ใหญ่ว่าสามารถช่วยลดการก่ออาชญากรรมได้ 8 -14 เปอร์เซ็นต์ บางโปรแกรมสามารถลดอาชญากรรมได้ถึง 80 เปอร์เซ็นต์¹⁷³

3.2 ประเทศแคนาดา

3.2.1. ความเป็นมาและแนวความคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติดของแคนาดา

กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติดของแคนาดา ประเทศแคนาดา รัฐบาลกลางมีบทบาทในการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งนี้ ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญของแคนาดา การออกกฎหมายภายในประเทศอื่นเกี่ยวกับยาเสพติด เช่น ประมวลกฎหมายอาญา (Criminal Code) และ พระราชบัญญัติยาเสพติดและวัตถุออกฤทธิ์ (Controlled Drugs and Substances Act) ซึ่งกฎหมายต่างๆ ก็สอดคล้องกับข้อตกลงในอนุสัญญาระหว่างประเทศที่แคนาดาได้ให้สัตยาบันไว้ด้วย ในขณะที่มาตรการป้องกัน และบำบัดรักษาในอาณาเขตของรัฐต่าง ๆ (provincial) ที่เป็นเขตอำนาจปกครองของมุขมนตรีแต่ละรัฐ จะมีข้อตกลงทั่วไปของรัฐบาลกลางที่กำหนดให้ดำเนินการไปตามที่ควรจะเป็นในอาณาเขตได้¹⁷⁴

ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศแคนาดา (Criminal Code of Canada) มาตรา 720 ในส่วนของโปรแกรมศาลภายใต้การดูแล (2) ได้กำหนดไว้ว่าเมื่อได้รับความยินยอมของอัยการและผู้กระทำความผิดและหลังจากพิจารณาถึงประโยชน์ของความยุติธรรมและการตกเป็นเหยื่อของการกระทำผิดกฎหมายใด ๆ ศาลอาจจะให้ชะลอการพิจารณาพิพากษาโดยให้ผู้กระทำความผิดสามารถ

¹⁷³Douglas B. Marlowe, Carolyn D. Hardin, and Carson L. Fox, Painting the Current Picture: A National Report on Drug Courts and Other Problem-Solving Courts in the United States, (United States: NDCI - National Drug Court Institute, 2016), pp. 14 – 17.

¹⁷⁴National anti-drug strategy implementation evaluation final report, (January 2010): ii

เข้าร่วมในโปรแกรมการบำบัดรักษาภายใต้การกำกับดูแลของศาลในรัฐต่าง ๆ เช่น โปรแกรมการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด หรือโปรแกรมการให้คำปรึกษาความรุนแรงในครอบครัว¹⁷⁵

พระราชบัญญัติยาเสพติดและวัตถุออกฤทธิ์ (Controlled Drugs and Substances Act) มาตรา 10 ในหมวดโปรแกรมของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court program) (4) (A) ได้บัญญัติไว้ว่าการพิจารณาพิพากษา บุคคลซึ่งเป็นเหยื่อของความผิดภายใต้บทบัญญัติในส่วนนี้ ศาลอาจจะชะลอการพิจารณาพิพากษาไว้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดเข้าร่วมโปรแกรมของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด เมื่อได้รับความยินยอมของอัยการ¹⁷⁶

จากบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดดังกล่าวจะเห็นว่าการดำเนินการต่อผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศแคนาดา หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment courts : DTCs) ซึ่งจะเป็นศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีโดยเฉพาะในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เสพหรือติดยาเสพติดหรือจำหน่ายยาเสพติดในจำนวนที่เล็กน้อย การกระทำไม่เข้าข่ายลักษณะความผิดร้ายแรง ไม่ใช่องค์กรอาชญากรรม และยินยอมเข้ารับการบำบัดรักษาและฟื้นฟูที่ศาลกำหนด¹⁷⁷ และเมื่อครบกำหนดการบำบัดรักษาและฟื้นฟูและมีผลเป็นที่น่าพอใจ ศาลอาจพิพากษาให้รอการลงอาญาหรือลดอัตราโทษตามที่เห็นสมควรได้¹⁷⁸ ซึ่งศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment courts :DTCs) ในประเทศแคนาดา ดำเนินการโดยปราศจากการออกกฎหมายจัดตั้ง DTCs โดยเฉพาะ แต่เมื่อพิจารณาบทบัญญัติทั่วไปในแคนาดาประมวลกฎหมายอาญาอนุญาตให้มีการจัดตั้ง DTCs ซึ่งการจัดตั้งก็จะปฏิบัติตามบทบัญญัติทั่วไปดังกล่าวนั่นเอง¹⁷⁹ กล่าวคือ มาตรา 720 ของประมวลกฎหมายอาญาของประเทศแคนาดา, R.S.C. 1985, C C-46 และมาตรา 10 (4) (ก) ของพระราชบัญญัติยาเสพติดและสารควบคุม S.C. ปี 1996 C 19 ที่กำหนดให้เลื่อนการพิจารณาพิพากษาเพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้มีโอกาสเข้าร่วมในโปรแกรมการบำบัดรักษา

¹⁷⁵The Criminal Code of Canada Section 720 (2), R.S.C. 1985 c. C-46

¹⁷⁶The Controlled Drugs and Substances Act , Section 10 (4) (a) , S.C. 1996, c. 19

¹⁷⁷The Controlled Drugs and Substances Act , Section 10 (2) (a) , S.C. 1996, c. 19

¹⁷⁸The Controlled Drugs and Substances Act , Section 10 (5), S.C. 1996, c. 19

¹⁷⁹Justice Paul Bentley, Drug Treatment Courts: An International Response to Drug-Dependant Offenders, (Washington: American University, 2013), pp. 42 – 43.

ความเป็นมาและแนวความคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของแคนาดา

การเกิดขึ้นของศาลยาเสพติด (Drug Court) ในสหรัฐอเมริกา ทำให้มีความชัดเจนถึงมาตรการอื่น ๆ ซึ่งเป็นมาตรการทางเลือก หลังจากประเทศแคนาดาเฝ้าสังเกตอย่างหลากหลายเกี่ยวกับวงจรการกระทำผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดที่มีพฤติกรรมติดยาเสพติด ศาลและหน่วยงานต่าง ๆ เริ่มสังเกตความเป็นไปได้ของการจัดตั้งศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด ดังนั้น การประชุมของผู้แทนของศาลรัฐบาลในแคนาดา จึงถูกจัดขึ้นและหลังจากนั้นก็มีการประชุมเรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อเดือนธันวาคม ปี 1998 ประเทศแคนาดาก็ได้มีการจัดตั้งศาลบำบัดยาเสพติดขึ้นครั้งแรกที่รัฐโทรอนโต (Toronto) ใน Old City Hall ในเวลานั้นเป็นครั้งแรกที่ศาลยาเสพติดได้ทำการในสถานที่อื่น ๆ นอกจากในประเทศสหรัฐอเมริกา ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดเกิดขึ้นจากความล้มเหลวของระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในเรื่องการช่วยเหลือผู้กระทำความผิดในขณะนั้น บุคคลเหล่านั้นควรมีผู้ให้คำปรึกษาแนะนำในการกระทำผิดที่เกี่ยวกับการเสพยาเสพติดที่จำเป็น และการลงโทษผู้เสพยาเสพติดควรจะเป็นการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูการเสพยาหรือการติดยาเสพติดมากกว่าเป็นการตั้งข้อหาในฐานะเป็นอาชญากรจนกระทั่งโครงการนำร่องก็ได้เริ่มขึ้น ในขณะที่รัฐบาลยังมีความไม่แน่ใจและสงสัยเกี่ยวกับแนวความคิดและไม่คาดหวังว่าจะประสบความสำเร็จ เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่ปรากฏความไม่เชื่อมโยงระหว่างสองหลักการ คือหลักการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) และหลักการของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)¹⁸⁰ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1999 มีบทความซึ่งบรรยายถึงหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) กับหลักการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) โดย judges Peggy Hora และ William Schma ซึ่งเป็นผู้พิพากษาและเป็นผู้ซึ่งมีอิทธิพลในเรื่องเกี่ยวกับการบำบัดรักษาในศาลยาเสพติด¹⁸¹ บทความดังกล่าวเป็นบทความที่เป็นผลงานการพัฒนากฎหมาย เพื่อเชื่อมโยงหลักการของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) กับ หลักการของศาลยาเสพติด (Drug court)

¹⁸⁰John Weekes and Rebecca Mugford, Drug Treatment Courts Facts Prepared by the Canadian Centre on Substance Abuse [Online], 7 November 2016. Available from: www.ccsa.ca

¹⁸¹Peggy Fulton Hora, William G. Schma, and John T.A. Rosenthal, "Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement :Evolutionizing the Criminal Court System's Response to Drug Abuse and Crime in America," Notre Dame Law Review.

หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) จากสองผู้พิพากษาผู้ปฏิบัติงาน ทำให้ความไม่แน่ใจและสงสัยเกี่ยวกับแนวความคิดและไม่คาดหวังว่าการทำงานของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดนี้ของรัฐบาลก็ได้เปลี่ยนแปลงไปและทำให้มุมมองของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไป ในการเริ่มต้นทำงานของศาลผู้ร่วมงานในช่วงเริ่มแรกอาจจะรู้สึกว้าวุ่นบางอย่างในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (DTC) เป็นสิ่งที่ศาลไม่ควรต้องทำ ผู้พิพากษามองว่ากระบวนการในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดเหล่านั้นมันมากเกินไปสำหรับผู้พิพากษาที่จะต้องไปทำงานแบบงานสังคมสงเคราะห์สำหรับคนติดยาเสพติด แต่เมื่อศาลได้เกิดขึ้นและมีการดำเนินการทำงานไปได้ระยะหนึ่งและได้มีการพัฒนาเพื่อประยุกต์หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดเข้ามาใช้ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดอย่างอิสระเรื่อยมา ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดของรัฐโทรอนโต ประเทศแคนาดา ก็ได้รับความสนใจและได้รับการดูงานจากเจ้าหน้าที่ของรัฐต่าง ๆ และทุกคนเห็นว่าเป็นมาตรการทางเลือกที่มีคุณค่าและควรที่จะไปดำเนินการในเขตอำนาจของศาลอื่น ๆ ด้วย ดังนั้น ความพยายามที่สร้างศาลต้นแบบที่รัฐโทรอนโต (Toronto) ทำให้มั่นใจที่จะให้มีการเริ่มต้นศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (DTC) ในรัฐอื่น ๆ ด้วย ซึ่งหลังจากได้ก่อตั้งศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดที่รัฐโทรอนโตแล้ว ก็มีการการดำเนินงานของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (DTC) อีก 6 ศาล คือที่ Vancouver, Ottawa, Winnipeg , Regina and Edmonton และในระหว่างประเทศมีการดำเนินงานของศาลยาเสพติดหรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด ใน Europe, South America, the Caribbean, New Zealand and Australia¹⁸²

ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (A Drug Treatment Court : DTC) เป็นรูปแบบการแทรกแซงพฤติกรรมการใช้สารในทางที่ผิดภายในของระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา DTCs เป็นข้อสนับสนุนบนพื้นฐานที่ว่า การพิจารณาคดีแบบดั้งเดิมไม่ได้ช่วยให้ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ต้องพึ่งพายาเสพติดลดการกระทำความผิดซ้ำ เนื่องจากปัญหาหลักที่มีอิทธิพลต่อผู้ติดยาเสพติดก็คือการต่อสู้กับภาวะการติดยา ด้วยวิธีการของศาลเพื่อการแก้ไขปัญหแบบนี้เบ็ดเสร็จ ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดจึงกำหนดกฎหมายเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้มีส่วนร่วมในโปรแกรมการบำบัดรักษาภายใต้การกำกับดูแลของศาล

¹⁸²John Weekes and Rebecca Mugford, "Drug Treatment Courts Faqs Prepared by the Canadian Centre on Substance Abuse."

หลักทฤษฎีสำคัญอันเป็นพื้นฐานของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดของแคนาดา (A Drug Treatment Court : DTC)¹⁸³

ทฤษฎีพื้นฐานอันเป็นแนวความคิดของกระบวนการในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดของประเทศแคนาดา คือ หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดพยายามที่จะเปลี่ยนแนวความคิดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบเดิมและกระบวนการในห้องพิจารณาที่ให้ความรู้สึกว่าผู้พิพากษาเป็นฝ่ายตรงข้ามกับผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด โดยพยายามเปลี่ยนแปลงให้สภาพแวดล้อมในห้องพิจารณาเป็นไปในลักษณะการบำบัดรักษาและฟื้นฟูมากขึ้น

ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดมีหลักการที่สำคัญ 3 ข้อ คือ¹⁸⁴

1. การบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพและร่วมกันแก้ปัญหากับผู้เสพหรือติดยาเสพติดและลดปัญหาอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด
2. มีการกำกับติดตามการบำบัดรักษาโดยเข้มข้นอย่างต่อเนื่องโดยผู้พิพากษาที่พิจารณาคดี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามหลักสูตรการบำบัดรักษา รวมถึงผู้พิพากษาคอร์เข้าไปมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการบำบัดรักษาด้วย และ
3. รวมการบำบัดรักษาและกระบวนการในศาลเข้าด้วยกันเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกันเพื่อการบำบัดรักษาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่มีทั้งสองระบบที่ต่างปฏิบัติอย่างอิสระแยกจากกันเมื่อเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบเดิม (เช่น การกักขัง หรือการพิจารณาว่าจะให้บำบัดหรือไม่บำบัดโดยองค์กรหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งอื่น)

เจตนารมณ์ของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด คือ การให้โอกาสและสร้างแรงจูงใจให้กับผู้รับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติด และหลีกเลี่ยงโทษจำคุกหรือมาตรการต่างๆ และต้องการให้ผู้เสพหรือติดยาเสพติดได้รับการบำบัดรักษาอย่างรวดเร็ว และส่งเสริมให้ผู้เสพหรือติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษาจนกระทั่งประสบผลสำเร็จ ผ่านการกำกับติดตามอย่างเข้มข้นโดยศาลหรือตัวผู้พิพากษาซึ่งเป็นตัวแทนศาลนั่นเอง ในที่สุดก็ได้มีการให้เหตุผลว่าศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดอาจจะเป็นการลงทุนที่มีประสิทธิภาพทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมมากกว่าการส่งบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่

¹⁸³Ibid.

¹⁸⁴Ibid, P 2.

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบเดิม และยังถือเป็นการหลีกเลี่ยงค่าใช้จ่ายในการดูแลนักโทษ
ในเรือนจำอีกด้วย

3.2.2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ของมลรัฐโทรอนโต แคนาดา (Toronto Drug Treatment Courts: TDTC.)

หลักการ ขั้นตอน และกระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด มลรัฐโทรอนโต แคนาดา

ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดในรัฐโทรอนโต (TDTC) เป็นทางเลือกแทนการจำคุก
สำหรับผู้กระทำผิดที่ไม่รุนแรง มีพฤติกรรมติดยาเสพติด เช่น โคเคน เมทแอมเฟตามีน เฮโรอีนและ
หรืออนุพันธ์อื่นต่าง ๆ โปรแกรมในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงความมั่นคง
ทางสังคมและลดความเป็นอาชญากรของผู้ที่มีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาสารเคมี การบำบัดรักษา
จะเป็นการทำงานแบบองค์รวม ในการพิจารณาดีจะมีลักษณะการทำงานร่วมกันเพื่อความสะดวก
ในการเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตของผู้ที่ต้องต่อสู้กับอาการเสพติด ผู้เข้าร่วมโปรแกรมจะเข้ามาบำบัด
และมีส่วนร่วมในโปรแกรมการบำบัดรักษาเพิ่มขึ้น ผ่านความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกคนอื่น ๆ
โดยกระบวนการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด นอกจากจะให้ความสำคัญกับความ
สมัครใจของผู้กระทำความผิดในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูแล้ว ยังได้ให้ความสำคัญกับการให้
ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการจนถึง
กระบวนการ เนื่องจากตระหนักแล้วว่าความร่วมมือการรักษาฟื้นฟูการติดยาเสพติดกับโครงสร้างและ
อำนาจของผู้พิพากษาเข้าด้วยกันเป็นสิ่งจำเป็นและส่งผลกระทบต่อเป้าหมายที่ดีของการบำบัดฟื้นฟู
พฤติกรรมติดยาเสพติดอีกด้วย¹⁸⁵

โปรแกรมการบำบัดรักษาจะอาศัยความร่วมมือของผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ
หรือที่ปรึกษากฎหมาย เจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานคุมประพฤติซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของศาล เจ้าหน้าที่
ผู้เชี่ยวชาญการบำบัดรักษาจากศูนย์ยาเสพติดและสุขภาพจิต (Centre for Addiction and Mental
Health :CAMH) และผู้นำชุมชน แต่เดิมโปรแกรมถูกจำกัดให้ใช้กับบุคคลที่กระทำความผิดในข้อหาที่

¹⁸⁵Toronto Drug Treatment Court, Program Policy and Procedures Manual [Online],
21 November 2017. Available from: <http://www.tdtk.ca/courtprocess>

เกี่ยวข้องกับยาเสพติด และตั้งแต่เดือนตุลาคมปี 2004 ได้มีมติอนุมัติให้รวมถึงผู้กระทำความผิดที่ไม่รุนแรงซึ่งเป็นผู้เสพยาเสพติดและมีข้อหาซึ่งเป็นความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาด้วย¹⁸⁶

(1) ขั้นตอนการคัดกรองผู้กระทำความผิดก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC)

หลักเกณฑ์และคุณสมบัติของผู้มีสิทธิที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC)¹⁸⁷

ศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC) เป็นโปรแกรมสมัครใจ ที่เรียกแบบนี้เนื่องจากการจะขอเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ยื่นคำขอเอง แต่ก็ไม่ได้เป็นการรับรองว่าผู้ยื่นคำขอจะได้รับการยอมรับให้เข้าร่วมโปรแกรมหรือไม่ เนื่องจากเมื่อผู้ยื่นคำร้องได้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมบำบัดรักษาของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดแล้ว แต่ละคนจะต้องผ่านกระบวนการคัดกรองก่อนที่บุคคลเหล่านั้นจะถูกอนุมัติให้เข้าร่วมโปรแกรม ถ้าหากเขาหรือเธอได้รับอนุมัติก็จะต้องยอมรับตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จึงจะถือว่าเป็นการเข้าร่วมโปรแกรมอย่างเป็นทางการ โดยหลักเกณฑ์หรือคุณสมบัติผู้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดรักษาของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด มีดังนี้¹⁸⁸

1. ผู้ยื่นคำร้องต้องเป็นผู้กระทำความผิดฐานเสพยาเสพติด ได้แก่ โคเคน เมทแอมเฟตามีน เฮโรอีน และหรือสารเสพติดอื่น ๆ หรือเป็นผู้กระทำความผิดไม่ร้ายแรงที่มีสาเหตุมาจากเสพยาหรือติดยาเสพติด
2. ความผิดในข้อหาค้ายาเสพติดเป็นประจําหรือผู้สนับสนุน หรือเป็นการค้ายาเสพติด โดยทำเป็นเชิงพาณิชย์จะได้รับการยกเว้นไม่ให้อา่ร่วมโปรแกรมของศาลยาเสพติด
3. สำหรับผู้ยื่นคำร้องขอซึ่งเป็นบุคคลที่เคยเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดรักษาก่อนหน้านี้ เป็นหน้าที่ของผู้ยื่นคำร้องขอที่จะแสดงพยานหลักฐานให้ศาลเห็นว่าทำไมศาลจำต้องให้อีกโอกาสแก่พวกเขาอีกครั้งในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู

¹⁸⁶Ibid, p 3.

¹⁸⁷Ibid, pp.7-8

¹⁸⁸Ibid, p.10.

4. ผู้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDT) จะต้องสมัครใจและจะเกิดขึ้นหลังจากที่ผู้ยื่นคำร้องขอได้รับการให้คำแนะนำทางกฎหมายจากทนายความแล้ว

วัตถุประสงค์ของการคัดกรองในเบื้องต้น

1. เพื่อจะได้พิจารณาว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้มีสิทธิที่จะเข้าร่วมการบำบัดรักษาในศาลยาเสพติดโดยเร็วที่สุดหลังจากที่ผู้ต้องหาถูกจับกุม
2. เพื่อจะได้พิจารณาเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นปัญหา เช่น สุขภาพทางกายภาพ ครอบครัวยุทธศาสตร์หรือขอบเขตของการติดยาเสพติด ความพร้อมหรือความเต็มใจ อันเป็นส่วนหนึ่งของการบำบัดฟื้นฟู
3. เพื่อให้ผู้ยื่นคำร้องขอมีเสรีภาพในการเลือกและโอกาสที่จะตรวจสอบว่าโปรแกรมนี้เหมาะสมสำหรับเขาหรือไม่

การพิจารณาคัดกรองคุณสมบัติของผู้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด

กระบวนการคัดกรองจะมีทั้งหมด 6 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 การคัดกรองโดยพนักงานอัยการ¹⁸⁹

โดยพนักงานอัยการจะทำการตรวจสอบว่าผู้ยื่นคำร้องขอมีความเหมาะสมที่จะเข้าร่วมโปรแกรมหรือไม่ โดยจะพิจารณาจากปัจจัยหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง จากใบคำร้องขอตามแบบพิมพ์ของศาล โดยพนักงานอัยการจะต้องพิจารณาประวัติการกระทำความผิด รวมทั้งมีประวัติเกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติดหรือไม่ และการพิจารณาดังกล่าวต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของสังคมด้วย เมื่อพิจารณาแล้วพนักงานอัยการจะเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องขอมีความเหมาะสมที่จะดำเนินการต่อในขั้นตอนต่อไปหรือไม่ โดยจะบันทึกการตัดสินใจไว้ในใบคำร้องขอ

ขั้นตอนที่ 2 การคัดกรองเพื่อประเมินการติดยาเสพติดในเบื้องต้น¹⁹⁰

โดยเจ้าหน้าที่ศาลหรือผู้ประสานงานของศาลจะเป็นผู้ประเมินตรวจสอบเบื้องต้น โดยการสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ยื่นคำร้อง เช่น ประวัติการใช้สารเสพติด การเคยเข้าร่วมรักษา

¹⁸⁹Ibid, p.11.

¹⁹⁰Ibid, p.12.

ก่อนหน้า ประวัติครอบครัว เป็นต้น เพื่อจัดทำรายงานผลการประเมินเบื้องต้นเสนอต่อศาล ก่อนที่ผู้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมจะมาปรากฏตัวต่อหน้าศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด

ขั้นตอนที่ 3 การประชุมของทีมงานศาลยาเสพติด ก่อนการดำเนินการในศาล (pre-court discussion)¹⁹¹

ก่อนพิจารณาคดีจะต้องมีการประชุมของทีมงานศาลยาเสพติด (court team) เพื่อหารือและเตรียมความพร้อมก่อนการพิจารณาในศาลยาเสพติด (pre-court meeting) โดยทีมงานศาลยาเสพติด อันประกอบด้วย พนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ศาล/ผู้ประสานงานของศาล (ผู้รับผิดชอบสำนวนคดีฟื้นฟู) พนักงานคุมประพฤติ ทนายความ โดยมีผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบสำนวน (Presiding Judge) เป็นประธานของทีมงาน โดยทีมงานจะพิจารณาประเมินสภาพปัญหาการติดยาเสพติดของผู้กระทำความผิด ความเป็นไปได้ และแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดก่อนนัดพิจารณาข้อมูลที่ต้องประเมิน เช่น การติดยาเสพติด ประวัติการใช้สารเสพติด การเคยเข้าร่วมรักษาก่อนหน้า ประวัติครอบครัว โดยข้อมูลจากการประเมินและข้อเสนอแนะจะถูกนำเสนอต่อผู้พิพากษา (Presiding Judge)

ขั้นตอนที่ 4 การซักถามผู้กระทำความผิดโดยพิพากษา ในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (In court interview by TDC judge)

เป็นการขึ้นศาลครั้งแรกของผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรม¹⁹² โดยผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบ (Presiding Judge) จะซักถามผู้กระทำความผิดอย่างเป็นกันเอง และให้โอกาสผู้กระทำความผิดได้พูดอย่างเปิดเผยและจริงใจกับผู้พิพากษา ในขั้นตอนนี้จะเป็นการซักถามเพื่อประเมินความเหมาะสมของผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอ โดยจะเป็นการซักถามรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติ แรงจูงใจที่ทำให้ตัดสินใจเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดนี้ ความคาดหวังในโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู ความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับแผนการฟื้นฟู และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูอย่างเคร่งครัด และการยอมรับการถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงการรับสารภาพในความผิดด้วยความสมัครใจ สุดท้ายผู้พิพากษาจะถามว่าผู้ยื่นคำร้อง

¹⁹¹Ibid, p.13.

¹⁹²Ibid.

ขอตั้งกล่าวว่ามีผู้ให้คำปรึกษาทางกฎหมายในการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดแล้วหรือยัง

โดยเมื่อผู้พิพากษาทำการสอบถามรายละเอียดดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว ผู้พิพากษาจะเป็นผู้พิจารณาว่าผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดรักษาของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดหรือไม่ โดยถ้าศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูเป็นผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ผู้พิพากษาจะอนุญาตให้ผู้ยื่นคำร้องขอประกันตัวภายใต้เงื่อนไขการแก้ไขฟื้นฟูของศาลที่เข้มงวด และลงนามในแบบฟอร์ม “กฎและการสละสิทธิ์” ของศาลยาเสพติด แต่หากศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมยังไม่เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม คดีของพวกเขาจะถูกส่งกลับไปยังกระบวนการของศาลอาญาโดยปกติ ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้ยื่นคำร้องขอต้องวางเงินเพื่อประกันตัวต่อศาลด้วย

ขั้นตอนที่ 5 และ 6 เป็นขั้นตอนการประเมินสภาพปัญหาการติดยาเสพติดในเชิงลึกทางการแพทย์ที่ศูนย์ยาเสพติดและสุขภาพจิต (Center Addiction and Mental Health: CAMH) ซึ่งมักจะเกิดขึ้นระหว่างที่ศาลอนุญาตให้ผู้ยื่นคำร้องขอประกันตัว ถ้าผลการประเมินเป็นที่พอใจว่าผู้ยื่นคำร้องขอมีความเหมาะสมกับการบำบัดฟื้นฟู ผู้ยื่นคำร้องขอต้องปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด หากผู้ยื่นคำร้องไม่ปฏิบัติตามหรือศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องไม่เหมาะสมกับการบำบัดฟื้นฟู ผู้ยื่นคำร้องขอจะถูกส่งกลับไปสู่กระบวนการพิจารณาคดีปกติและถอนการรับสารภาพและปฏิเสธต่อผู้คดีได้

บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองผู้กระทำความผิดก่อนเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTTC)

ในขั้นตอนการคัดกรองผู้กระทำความผิดก่อนที่จะอนุญาตให้เบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTTC) กฎหมายได้กำหนดให้ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบ (Presiding Judge) เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาว่าผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูเป็นผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการเข้าร่วมโปรแกรมหรือไม่ โดยผู้พิพากษา (Presiding Judge) นอกจากจะพิจารณาข้อมูลความเห็นและบันทึกการตัดสินใจในใบคำร้องขอของพนักงานอัยการ รายงานผลการประเมินเบื้องต้นของเจ้าหน้าที่ศาล/ผู้ประสานงานของศาล และข้อมูลจากการประเมินและข้อเสนอแนะของทีมงานศาลยาเสพติด (court team) ในการประชุม pre-court

meeting แล้ว ผู้พิพากษา (Presiding Judge) จะต้องทำการซักถามผู้กระทำความผิดอย่างเป็นกันเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแรงจูงใจในการตัดสินใจเข้าบำบัดฟื้นฟู ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูอย่างเคร่งครัด และข้อมูลอื่น ๆ ที่จำเป็น และนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการประเมินหาความเหมาะสมในการพิจารณาอนุญาตผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอ เพื่อคัดกรองผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้ได้ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดมีหรือครองครองยาเสพติดอันมีวัตถุประสงค์เพื่อเสพอย่างแท้จริง และเปี่ยมเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูแทนการจำคุก เนื่องจากเห็นว่าบทบาทหน้าที่ในการไต่สวนและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและนำมาประกอบการมีดุลพินิจในเรื่องดังกล่าวย่อมต้องเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา นอกจากนี้การให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในการซักถามผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องตั้งแต่แรกของกระบวนการนั้น ยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด อีกทั้งเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้พิพากษากับผู้กระทำความผิดตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อเป็นการวางรากฐานการบำบัดฟื้นฟูและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ดีของการบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติดอีกด้วย

(2) ขั้นตอนการดำเนินกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด

ในขั้นตอนการดำเนินกระบวนการบำบัดฟื้นฟูในศาลเพื่อการบำบัดรักษา (TDTTC) นี้ จะเป็นการดำเนินการโดยทีมงานทั้งสองทีม ได้แก่ ทีมงานบำบัดรักษา (Treatment Team) จะดำเนินการบำบัดรักษาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในทางเทคนิคการแพทย์เพื่อรักษาอาการติดยา และอีกทีมงานคือ ทีมงานศาล (Court Team) ประกอบด้วย พนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ศาลหรือผู้ประสานงานของศาล (ผู้รับผิดชอบสำนวนคดีฟื้นฟู) พนักงานคุมประพฤติ ทนายความ โดยมีผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบสำนวน (Presiding Judge) เป็นประธานของทีมงาน โดยทีมงานศาล (Court Team) จะทำหน้าที่ขับเคลื่อนและควบคุมให้การดำเนินกระบวนการบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTTC) กำหนดไว้ ทั้งนี้ ในแต่ละขั้นตอนสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการบำบัดรักษาโดยทีมบำบัดรักษา (Treatment Team)¹⁹³

เป็นการบำบัดรักษาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในทางเทคนิคการแพทย์เพื่อรักษาอาการติดยาเสพติดตามโปรแกรมของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC) การบำบัดรักษาของทีมบำบัดรักษาจะมีลักษณะการส่งมอบและประสานงานระหว่างผู้มีบทบาทหน้าที่ในทีมงานบำบัดซึ่งประกอบไปด้วย ผู้บริหารโปรแกรม ผู้เชี่ยวชาญในการบำบัดผู้ป่วย ผู้มีหน้าที่ประสานงานต่อศาล และผู้ช่วยในการตรวจปัสสาวะ ซึ่งทุกคนจะเป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์ยาเสพติดและสุขภาพจิต (Center Addiction and Mental Health: CAMH) และจะดำเนินการไปตามขั้นตอนและอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ ดังนี้

- **ผู้บริหารโปรแกรม (Program Manager)** จะมีบทบาทและหน้าที่บำบัดรักษาทางการแพทย์ ตามนโยบายและกระบวนการของศูนย์ยาเสพติดและสุขภาพจิต (Center Addiction and Mental Health: CAMH) และจะต้องประสานงานทุกด้านของการดำเนินงานของโปรแกรมที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดี และรวมถึงการการส่งมอบโปรแกรมอีกด้วย

- **ผู้เชี่ยวชาญในการบำบัดผู้ป่วย** จะเป็นผู้มีหน้าที่หลักในการให้ความช่วยเหลือผู้เข้ารับการบำบัด และจะเป็นผู้รายงานปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ของผู้รับการบำบัด ความต้องการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดี ให้แก่ผู้บริหารโปรแกรมทราบ

- **ผู้ประสานงานต่อศาล (Court Liaison)** มีหน้าที่ประสานงานระหว่างทีมงานของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด ผู้ให้บริการบำบัด และชุมชน ในการบำบัดรักษาตามโปรแกรมของศาลยาเสพติดนี้ ดังนั้น จะต้องมีความเข้าใจพฤติกรรมของผู้ใช้สารเสพติด ปัญหาของการบำบัดรักษา ในกระบวนการพิจารณาคดี

- **ผู้ช่วยในการตรวจปัสสาวะ** จะมีหน้าที่เฝ้าระวังโดยการสุ่มตรวจสารเสพติด เพื่อเป็นการป้องกันการใช้สารเสพติด หากพบสารเสพติดหรือสารปนเปื้อนจะต้องส่งผลการตรวจไปยังเจ้าหน้าที่การแพทย์เพื่อพิจารณา

ซึ่งในระหว่างดำเนินการบำบัดรักษาตามโปรแกรมของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด หากผู้เข้ารับการบำบัดรักษาเรียกร้องโปรแกรมการบำบัดรักษาอื่น ๆ ผู้บริหารโปรแกรมจะต้อง

¹⁹³Ibid, pp 17 – 32 .

ดำเนินการจัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น เพื่อให้การบำบัดรักษาดำเนินต่อไปได้ โดยผู้บริหารโปรแกรม จะต้องรายงานความคืบหน้าไปยังศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดด้วย

กระบวนการบำบัดรักษาโดยทีมงานศาล (Court Team)¹⁹⁴

จะมีลักษณะเป็นการติดตามความคืบหน้าของการบำบัดรักษาและเป็นผู้ที่จะแก้ไข ปัญหาของการไม่ปฏิบัติตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด¹⁹⁵ โดย กระบวนการของศาลจะต้องมีความสอดคล้องกัน แต่ยังคงต้องตอบสนองความต้องการของเข้ารับการ บำบัดของแต่ละบุคคลในลักษณะที่สมบูรณ์สำหรับโปรแกรม โดยมีการดำเนินการไปตามอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ ดังนี้

กระบวนการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อม (Pre- Court Meeting)

การประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมจะดำเนินการจัดขึ้นทุกวันอังคาร และ พฤหัสบดี และ ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้พิพากษาซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุม พนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ ศาลหรือผู้ประสานงานของศาล (ผู้รับผิดชอบสำนวนคดีฟื้นฟู) พนักงานคุมประพฤติ นายความ ซึ่ง จะมีส่วนร่วมในการประชุมหารือ รวมถึงอาจมีผู้บริหารการบำบัด ผู้ประสานงานต่อศาล หรือ ผู้เชี่ยวชาญในการบำบัดรักษาและนายความของจำเลย เข้าร่วมการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมนี้ ด้วย

จุดประสงค์ของการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อม คือ การอภิปรายเกี่ยวกับ ความก้าวหน้าของผู้เข้ารับการบำบัดในปัจจุบัน และจัดทำเป็นรายงานเก็บรวบรวมไว้ ซึ่งในรายงาน ประกอบด้วย ความคืบหน้าในการบำบัดฟื้นฟู การให้รางวัล หรือการลงโทษ ทีมงานของศาลบำบัด ยาเสพติดจะกล่าวถึงความเหมาะสมของผู้เข้ารับการบำบัดในปัจจุบันอย่างไร พื้นฐานของของผู้เข้ารับ การบำบัดตั้งแต่ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นอย่างไร การประเมินผลและข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับการคุมประพฤติ

ในขั้นตอนการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูนี้ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบ (Presiding Judge)¹⁹⁶ นอกจากจะมีความรับผิดชอบในการออกคำสั่งต่างๆ แล้ว ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบโปรแกรม

¹⁹⁴Ibid, pp 33 – 44.

¹⁹⁵Ibid, p 40.

¹⁹⁶Ibid., p.33.

การบำบัดรักษาของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติดควรจะต้องมีลักษณะปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้กระทำผิดให้ยังคงได้รับการคุ้มครองภายในระบบการทำงานร่วมกันนี้ ต้องมีความสอดคล้องเหมาะสม มีความเป็นกลาง มีการสร้างแรงจูงใจ การเป็นผู้ฟังที่ดี มีความเห็นอกเห็นใจ มีความเข้าใจ พฤติกรรมหรือธรรมชาติของผู้ติดยาเสพติด มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม บทบาทหน้าที่ของผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบในศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด คือ ต้องทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมร่วมการเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนการพิจารณาในศาล (pre-court meeting) และมีส่วนร่วมในการพัฒนาโปรแกรมการบำบัดรักษา การฝึกอบรม การให้ความรู้ และมีส่วนร่วมในงานของคณะกรรมการ และคณะกรรมการที่ปรึกษาชุมชน (Community Advisory committee) เช่นเดียวกับคณะกรรมการดำเนินงาน และมีหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจในโปรแกรมที่เป็นประธาณดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้ในระหว่างการบำบัดรักษากฎหมายยังได้กำหนดให้ผู้เข้ารับการบำบัดมา รายงานตัวต่อศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด โดยจะมีการกำหนดความถี่ในการรายงานตัวต่อศาล ซึ่งจะขึ้นอยู่กับรายละเอียดดังนี้ ระยะเวลาที่ผู้บำบัดเข้าร่วมอยู่ในโปรแกรม ขั้นตอนการบำบัดของผู้บำบัดนั้น อยู่ในขั้นตอนไหน และการมีส่วนร่วมและความก้าวหน้าในการรักษา โดยการกำหนดความถี่ในการรายงานตัวต่อศาลนั้น คือ ระหว่าง 30 วันแรก ต้องรายงานตัวต่อศาลทุกวันอังคารและพฤหัสบดีจนกระทั่งศาลเห็นว่าสมควรลดความถี่ในการมารายงานตัว ซึ่งการลดความถี่ในการรายงานตัวนั้น อาจจะใช้คำแนะนำของโดยความเห็นของทีมงานบำบัดรักษาต่อศาล ซึ่งมันจะมีความสัมพันธ์กับความก้าวหน้าของผู้บำบัดในโปรแกรม การลดการรายงานตัวอาจจะเริ่มจากสัปดาห์ละครั้ง จนกระทั่งเหลือเดือนละครั้ง แต่หากทีมงานบำบัดรักษาเห็นว่าผู้เข้ารับการบำบัดนั้นจะกลับไปกระทำความผิดอีก อาจจะเสนอให้ศาลพิจารณาให้ผู้เข้ารับการบำบัดดังกล่าวเข้ารายงานตัวถี่ขึ้นได้

บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC)

จะเห็นได้ว่าในขั้นตอนการดำเนินการบำบัดฟื้นฟู กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้ามามีส่วนร่วมในระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟู ในลักษณะเป็นผู้กำกับติดตามการบำบัดรักษาและความก้าวหน้าของการบำบัดรักษาของผู้เข้ารับการบำบัดอย่างใกล้ชิดและมีการติดตามไม่ขาดสายซึ่งจะเห็นได้จากการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมที่ดำเนินการจัดขึ้นทุกวันอังคาร และ พฤหัสบดี ก่อนขึ้นศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด ตัวผู้พิพากษาเองก็เป็นส่วนหนึ่งของผู้เข้าร่วมประชุมนั้น และติดตาม

ความคับหน้าอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟู ทั้งยังต้องเป็นผู้ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินการตามโปรแกรมของผู้เข้ารับการบำบัดในกรณีที่ผู้เข้ารับการบำบัดไม่สามารถปฏิบัติตามที่เป็นไปตามที่โปรแกรมกำหนดไว้ได้ด้วย เนื่องจากในระหว่างการบำบัดรักษานั้นผู้เข้ารับการบำบัดอาจจะมีความรู้สึกกดดัน หรืออาจมีความรู้สึกย่อท้อและไม่อยากที่จะบำบัดรักษาต่อไปได้ ดังนั้น กฎหมายจึงได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องในระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟูและกำหนดให้เข้ามามีบทบาทเพื่อปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้กระทำผิดให้ยังคงได้รับการคุ้มครองภายในระบบการทำงานร่วมกันนี้ให้มีความสอดคล้องเหมาะสม และจะต้องมีความเป็นกลางและเป็นผู้ที่สร้างแรงจูงใจ และมีความเข้าใจพฤติกรรมหรือธรรมชาติของผู้ติดยาเสพติด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามหลักสูตรการบำบัดรักษา เนื่องจากขั้นตอนระหว่างการดำเนินการบำบัดรักษานี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะหากผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูมีความอดทนที่จะบำบัดฟื้นฟูเพื่อเลิกยาเสพติดได้จนจบโปรแกรมได้ จะส่งผลให้การบำบัดรักษาดำเนินต่อไปจนกระทั่งประสบผลสำเร็จได้ อันเป็นการบรรลุเป้าหมายแห่งการบำบัดรักษาที่ดี นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาให้คุณให้โทษในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู โดยการออกคำสั่งเพิ่มหรือลดความถี่ในการมารายงานตัวต่อผู้พิพากษาด้วย เพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือพิจารณากำหนดบทลงโทษเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแล้วแต่กรณี เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

(3) ขั้นตอนเมื่อสิ้นสุดการบำบัดรักษาตามโปรแกรมของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC)

เมื่อผู้กระทำความผิดไม่สามารถปฏิบัติตามโปรแกรมให้ประสบความสำเร็จได้ ผู้กระทำความผิดอาจยื่นคำร้องให้มีการสิ้นสุดหรือตัดขาดจากโปรแกรมนั้นได้ตามความสมัครใจ ทีมงานศาลโดยความเห็นของทีมงานบำบัดรักษาจะเป็นผู้พิจารณาทำความเข้าใจว่าควรให้สิ้นสุดโปรแกรมหรือไม่ ในกรณีที่ทีมงานศาลโดยความเห็นของทีมงานบำบัดรักษาไม่เห็นว่าการมีคำสั่งให้โปรแกรมสิ้นสุดลง หากกรณีที่ผู้กระทำความผิดมีความผิดในข้อหาผลิต จำหน่าย หรือครอบครองยาเสพติด ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบจะเป็นผู้ออกคำสั่งยุติโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูและจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและกระบวนการทางกฎหมายโดยจะต้องส่งตัวผู้กระทำความผิดไปยังศาลอาญา เพื่อพิจารณาพิพากษาในความผิดที่พนักงานอัยการได้ตั้งข้อหาต่อไป

แต่หากผู้กระทำความผิดสามารถปฏิบัติกรบําบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมให้ประสบความสำเร็จได้ และทีมงานศาลโดยความเห็นของทีมงานบําบัดรักษามีความเห็นว่าการบําบัดรักษาตามโปรแกรมเป็นที่น่าพอใจ ก็จะมีการทำคำสั่งให้การบําบัดรักษาลิ้นสุดลง ในกรณีที่ผู้เข้ารับการบําบัดไม่มีข้อหาอื่น เช่น ผลิต จำหน่าย หรือครอบครองยาเสพติด ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบจะพิจารณาพิพากษาให้ปล่อยตัวไปโดยไม่มีประวัติดอาชญากรรมติดตัว และอาจมีการกำหนดเงื่อนไขเพื่อเป็นการติดตามประเมินผลภายหลังการแก้ไขฟื้นฟูตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด แต่หากเป็นกรณีที่ผู้เข้ารับการบําบัดรักษา กระทำความผิดในข้อหาอื่นๆ ด้วย เช่น ผลิต จำหน่าย หรือครอบครองยาเสพติด ศาลก็จะพิจารณาพิพากษาให้ผู้กระทำความผิดได้รับการพิจารณาโทษที่เบากว่าความผิดฐานเดิม

บทบาทของผู้พิพากษาเมื่อสิ้นสุดการบําบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมของศาลเพื่อการบําบัดยาเสพติด (TDTC)

จะเห็นได้ว่าผู้พิพากษาซึ่งเป็นหนึ่งในทีมงานศาลจะเข้ามามีบทบาทในการพิจารณาความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของการบําบัดรักษาตามโปรแกรมด้วย โดยผู้พิพากษาจะมีบทบาทในการพิจารณาว่าการบําบัดรักษาตามโปรแกรมเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ก่อนที่จะมีคำสั่งใด ๆ ที่เกี่ยวข้องตามกฎหมายต่อไป ซึ่งคำสั่งใดๆ ดังกล่าวนั้นก็คือการตัดสินใจให้ผู้เข้ารับการบําบัดรักษาต้องถูกส่งตัวไปยังศาลอาญา เพื่อพิจารณาพิพากษาในความผิดที่พนักงานอัยการได้ตั้งข้อหาต่อไปกรณีที่ผู้ผู้นั้นไม่สามารถปฏิบัติตามโปรแกรมจนสำเร็จได้ หรือพิจารณาพิพากษาให้ผู้กระทำความผิดได้รับการพิจารณาโทษที่เบากว่าความผิดฐานเดิม หรือให้ปล่อยตัวไปโดยไม่มีประวัติดอาชญากรรมติดตัว เนื่องจากบทบาทหน้าที่ในการใช้ดุลพินิจพิจารณาพิพากษาคควรเป็นของผู้พิพากษาในการพิจารณาและมีคำสั่งดังกล่าว เพราะโดยปกติแล้วการพิจารณาพิพากษาคดีเป็นอำนาจของผู้พิพากษา รวมถึงกระบวนการมีคำสั่งหรือคำวินิจฉัยในทางคดีให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย เช่น ยกฟ้อง พิพากษาให้รับผิดหรือกำหนดให้ใช้สภาพบังคับ ตามกฎหมายปกติแล้วองค์กรอื่นไม่อาจมีอำนาจเช่นนี้ได้ ประกอบกับในขั้นตอนระหว่างการบําบัดรักษานั้น ผู้พิพากษาเป็นผู้ที่กำกับติดตามการบําบัดรักษาอย่างใกล้ชิดและได้รับทราบความคืบหน้าในการบําบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดมาโดยตลอดด้วย

3.2.3 ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดของมลรัฐโทรอนโต แคนาดา

การประเมินผลกระบวนการ ผลสัมฤทธิ์ของการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC) พบว่า¹⁹⁷

- กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC) ช่วยให้ผู้สามารถลดการพึ่งพายาเสพติดและพฤติกรรมที่นำไปสู่การกระทำความผิดได้ ทั้งยังช่วยให้สามารถแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมการติดยาเสพติดได้

- กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC) ช่วยให้ผู้กระทำความผิดเห็นคุณค่าของตนเองและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

- ผู้กระทำความผิดที่เข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDTC) ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้เพราะกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาล โดยเฉพาะคำแนะนำและคำติชมของผู้พิพากษาเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการแก้ไขฟื้นฟูของผู้กระทำความผิด และเห็นว่ามันมีความสำคัญต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด¹⁹⁸

- พบว่าผู้กระทำความผิดที่ปฏิบัติตามเงื่อนไขการแก้ไขฟื้นฟูกลับไปเสพยาซ้ำร้อยละ 25 เปรียบเทียบกับผู้กระทำความผิดที่ไม่ปฏิบัติตามแผนการแก้ไขฟื้นฟูหรือถูกเพิกถอนจากกระบวนการกลับไปเสพยาซ้ำสูงถึงร้อยละ 90

- ผู้กระทำความผิดที่สมัครใจเข้าสู่กระบวนการและปฏิบัติตามเงื่อนไข สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการลดการพึ่งพายาเสพติดได้

- ผู้กระทำความผิดที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟู ร้อยละ 96 สะท้อนให้เห็นว่าการฟื้นฟูลดโอกาสเข้าเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมได้

- ผู้กระทำความผิดที่ผ่านการฟื้นฟูภายในปีแรกที่ทวนกลับไปเสพยาเสพติดหรือกระทำความผิดซ้ำมีน้อยมาก

¹⁹⁷Toronto Drug Treatment Court, "Program Policy and Procedures Manual."

¹⁹⁸วัชรินทร์ บัจเจกวิญญูสกุล, "วิธีพิจารณาคดีฟื้นฟู: การตอบสนองต่อผู้ติดยาเสพติด," นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม ตุลาคม

- ผู้กระทำความผิดที่ผ่านกระบวนการน้อยกว่าร้อยละ 15 ที่กลับไปกระทำความผิดซ้ำเปรียบเทียบกับผู้กระทำความผิดที่ไม่เข้าสู่กระบวนการ โอกาสกลับไปเสพยาซ้ำสูงถึงร้อยละ 90
- จากการติดตามผลผู้กระทำความผิดที่เข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูในแต่ละปีพบว่ามีการหวนกลับไปเสพยาซ้ำและทำผิดซ้ำน้อยกว่าผู้กระทำความผิดที่ผ่านการพิจารณาคดีตามปกติ

3.3 ประเทศออสเตรเลีย

3.3.1. ความเป็นมาและแนวความคิดในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของออสเตรเลีย

แต่เดิมประเทศออสเตรเลียก็มีแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือผู้กระทำความผิดอาญาที่ไม่ใช่ความผิดร้ายแรง อันเนื่องมาจากการพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดเสพยาโดยไม่ใช้กระบวนการดำเนินคดีอาญาในศาลอาญาทั่วไป เนื่องจากเห็นว่าบุคคลเหล่านั้นมีสภาพเป็นผู้ป่วยที่ต้องปฏิบัติด้วยการบำบัดรักษามีไข้ต้องนำไปจำคุกเพื่อให้หลบจำกับความผิดที่ได้กระทำ โดยในแต่ละมลรัฐของประเทศออสเตรเลียก็ได้มีการออกกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว เช่น การกำหนดมาตรการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูอาการติดยาหรือถอนพิษยาเสพติด โดยในกรณีที่ศาลพบว่าผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นผู้มีภาวะติดแอลกอฮอล์หรือมีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือเป็นผู้มีพฤติกรรมใช้ยาเสพติดจริง และเห็นว่าควรนำไปบำบัดรักษาให้หายขาดจากภาวะดังกล่าวได้ ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งรอกาลงโทษไว้ และกำหนดให้มีการคุมประพฤติโดยมีเงื่อนไขโดยทั่วไป เช่น ให้ผู้กระทำความผิดเข้ารับการบำบัดรักษาอาการติดยาเสพติดในสถานพยาบาล ห้ามยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดทุกชนิด แต่ขั้นตอนหรือกระบวนการบำบัดรักษาฟื้นฟูยังมิได้มีการบัญญัติไว้โดยตรง จึงทำให้การบำบัดรักษาผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งเป็นผู้ติดยาเสพติดหรือผู้ที่มีภาวะพึ่งพายาเสพติดในประเทศออสเตรเลียยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตามประเทศออสเตรเลียก็ไม่ได้นิ่งนอนใจกับความไม่สำเร็จดังกล่าว โดยได้พยายามศึกษางานวิจัยต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาและวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence)¹⁹⁹

¹⁹⁹Glenn Took, "Therapeutic Jurisprudence and the Drug Court: Hybrid Justice and Implication for Modern Penalty," *Journal of Criminology*.

โดยได้มุ่งความสนใจไปที่การศึกษาและวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ที่แสดงให้เห็นความเคลื่อนไหวในการก้าวหน้าของการจัดวางหลักการดังกล่าวในกระบวนการของศาลยาเสพติด (Drug court) หรือศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (Drug treatment court) ของประเทศสหรัฐอเมริกา²⁰⁰ และต่อมาในปี ค.ศ. 1999 ได้ปรากฏศาลยาเสพติดขึ้นครั้งแรกที่ นิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) ประเทศออสเตรเลีย เป็นการทดลองพิจารณาคดีในชั้นต้น อย่างไรก็ตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดก็ยังไม่ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในศาลยาเสพติดของนิวเซาท์เวลส์มากนักในช่วงแรก จนกระทั่งเมื่อปี ค.ศ. 2003 ประเด็นการบังคับใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดในศาลยาเสพติดเป็นที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในการรวบรวมแบบเต็มรูปแบบโดยผู้คิดค้นหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด คือ David Wexler and Bruce Winick ซึ่งพวกเขาเป็นผู้ที่ทำงานอยู่กับการตัดสินใจในการบำบัดรักษา การค้นหาความเป็นไปได้ของหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด กับการทำงานในระบบศาลต่างๆ โดยเน้นให้ความสำคัญไปยังกระบวนการของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด หลังจากนั้นไม่ใช่เฉพาะแต่ในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดยังเข้าไปมีอิทธิพลในกระบวนการบำบัดรักษาในประเทศออสเตรเลียในการแทรกแซงกระบวนการทางศาลในศาลยาเสพติดอีกด้วย เพราะนับตั้งแต่ก่อตั้งศาลยาเสพติดที่นิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) ประเทศออสเตรเลียแล้ว หลังจากนั้นก็ได้ปรากฏศาลยาเสพติดขึ้นในเขตอำนาจในมลรัฐอื่น ๆ ในออสเตรเลีย ปัจจุบันมีศาลยาเสพติดก่อตั้งอยู่ทั้งในรูปแบบการทดลองใช้หรือแบบถาวรในออสเตรเลียตะวันตก (Western Australia) ทางตอนใต้ของออสเตรเลีย (South Australia), รัฐควีนส์แลนด์ (Queensland) และวิกตอเรีย (Victoria) นอกจากนี้ยังมีศาลยาเสพติดของเด็กและเยาวชน ที่มีการดำเนินงานในประเทศออสเตรเลียอีกด้วย²⁰¹

กล่าวโดยรวมศาลยาเสพติดจะรับพิจารณาคดีเฉพาะความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่มีความรุนแรงเล็กน้อย เช่น ความผิดฐานเสพยาเสพติด ครอบครองหรือจำหน่ายเล็กน้อย รวมไปถึงความผิดเล็กน้อยอื่นที่เกิดขึ้นเพราะการเสพยาเสพติด โดยผู้กระทำความผิดที่จะเข้ากระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด อาจจะเป็นผู้กระทำความผิดที่ถูกพิพากษาลงโทษแล้วและส่งต่อมาจากศาลในระบบปกติ หรืออาจเริ่มคดีด้วยความสมัครใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่ศาลยาเสพติดก็ได้ แต่

²⁰⁰Ibid, p. 4.

²⁰¹Ibid, p. 5.

ไม่ว่าอย่างไร ศาลยาเสพติดก็ต้องพิจารณาก่อนว่าผู้ต้องหาหายไต่เข้าหลักเกณฑ์และสมควรเข้ารับการบำบัดตามโปรแกรมที่เข้มงวดของศาลยาเสพติด ผู้ต้องหาที่เข้ารับการบังคับบำบัด คือ ผู้ที่ถูกศาลในระบบปกติพิพากษาลงโทษมาแล้วแต่ผู้พิพากษาเห็นว่าควรเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูการเสพยาเสพติด จึงส่งต่อผู้ต้องหาที่ถูกพิพากษาลงโทษมาศาลยาเสพติดเพื่อพิจารณาว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติเข้าหลักเกณฑ์และสมควรเข้ารับการบำบัดตามโปรแกรมที่ของศาลยาเสพติดหรือไม่ และหากศาลยาเสพติดรับเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟู เมื่อฟื้นฟูจนประสบความสำเร็จศาลก็จะปล่อยตัวผู้นั้นออกไปสู่สังคม ส่วนผู้ต้องหาที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูโดยสมัครใจในศาลยาเสพติดนี้ จะต้องให้การรับสารภาพก่อนเสมอศาลจึงจะสั่งรอกการลงโทษจำคุกแล้วส่งผู้ต้องหาเข้าสู่การบำบัดตามโปรแกรมที่เข้มงวดของศาลยาเสพติด ซึ่งออกแบบมาให้เหมาะสมของแต่ละบุคคล ตลอดระยะเวลาการบำบัดฟื้นฟูนี้ ผู้พิพากษาจะมาอำนวยความสะดวกและกำกับดูแลการบำบัดอย่างใกล้ชิด ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พิพากษากับผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นมีความผูกพันใกล้ชิดจนจำเลยบางคนมองผู้พิพากษาเจ้าของคดีเสมือนบิดามารดาในอุดมคติ²⁰²

3.3.2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือติดยาเสพติด ของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) ออสเตรเลีย

หลักการ ขั้นตอน และกระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของศาลยาเสพติด มลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ออสเตรเลีย

ศาลยาเสพติดของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) ประเทศออสเตรเลีย เป็นศาลชำนาญพิเศษ เมืองอันเป็นสถานที่ตั้งของศาลยาเสพติดในมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ปัจจุบันมี 3 สถานที่ ได้แก่ ซิดนีย์ (Sydney) พาราเมตต้า (Parramatta) และ โตรอนโต (Toronto) ศาลยาเสพติดจะรับการส่งต่อผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ติดยาเสพติดจากศาลท้องถิ่นและศาลแขวงที่อยู่ในเขตอำนาจ ซึ่งบุคคลดังกล่าวจะต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสำหรับเข้าร่วม

²⁰²รายงานการศึกษาดูงานของประธานศาลฎีกาและคณะ, ด้านศาลกับภารกิจในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดและเสริมสร้างความร่วมมือทางศาลและวิชาการ[ออนไลน์], สิงหาคม 2560.แหล่งที่มา http://www.rabi.coj.go.th/doc/data/rabi/rabi_1503892618.pdf.

โปรแกรมของศาลยาเสพติด²⁰³ ซึ่งศาลยาเสพติดจะมีกระบวนการเพื่อจัดการกับปัญหาอันเป็นวงจรของผู้ติดยาเสพติดและการก่ออาชญากรรมแบบมีประสิทธิภาพในระยะยาว และมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติด โดยศาลยาเสพติดของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ดำเนินงานภายใต้กฎหมายที่เรียกว่า Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) and The Drug Court Regulation 2015 (ระเบียบศาลยาเสพติด ค.ศ.2015) ทั้งนี้ กระบวนการดำเนินการต่างๆในศาลยาเสพติดของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลีย มีหลักการพื้นฐานมาจากหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) และรูปแบบการดำเนินการกระบวนการในศาลยาเสพติดของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งหลักการและรูปแบบการดำเนินการดังกล่าวจึงมีอิทธิพลอย่างมากกับบทบาทและหน้าที่ของศาลยาเสพติดแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์²⁰⁴

Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นสำหรับการก่อตั้งศาลยาเสพติดแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ (Drug Court Of New South Wales) สำหรับการรับและส่งต่อผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นบุคคลซึ่งมีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติดมาสู่ศาลยาเสพติด และสำหรับการควบคุมดูแลโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นบุคคลซึ่งมีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติด²⁰⁵ มีวัตถุประสงค์เพื่อลดภาวะการพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติดของบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติ (Eligible person) และผู้ต้องหา (ผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิด) ซึ่งมีคุณสมบัติ (Eligible convicted offenders) เพื่อส่งเสริมหรือช่วยเหลือบุคคลซึ่งเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติดให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ และเพื่อลดความต้องการยาเสพติดของบุคคลซึ่งเป็นอุปสงค์ขององค์กรยาเสพติด โดยอาศัยวิธีการทางกฎหมายในการช่วยเหลือหรือสนับสนุนบุคคลซึ่งเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติด โดยวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลซึ่งมี

²⁰³Drug Court of New South Wales, Aboutus [Online], December 2016. Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_aboutus/dc_aboutus.aspx

²⁰⁴Drug Court of New South Wales, History [Online], December 2016 Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_aboutus/dc_history.aspx

²⁰⁵Drug Court Act 1998 No 150 (Current version for 15 May 2015 to date (accessed December 2016).

คุณสมบัติ (Eligible person) จะบรรลุได้ โดยการสร้างรูปแบบหรือวางแผนภายใต้พระราชบัญญัตินี้ ซึ่งบุคคลที่มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติดและถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด อาญาสามารถถูกโอนคดีหรือเบี่ยงคดีมาเพื่อเข้าสู่โปรแกรมที่ถูกออกแบบมาเพื่อให้เลิกหรือทำให้ลดน้อยลงซึ่งภาวะการพึ่งพายาเสพติดของพวกเขา และวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหา (ผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิด) ซึ่งมีคุณสมบัติ (Eligible convicted offenders) จะบรรลุได้ โดยการสร้างรูปแบบหรือวางแผนสำหรับการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูการติดยาเสพติดภาคบังคับสำหรับบุคคล ซึ่งมีภาวะการพึ่งพายาเสพติดหรือมีความต้องการใช้ยาเสพติดรุนแรง²⁰⁶

Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) ของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ได้บัญญัติกระบวนการในการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นบุคคลที่มีภาวะพึ่งพายาเสพติดออกเป็น 2 ส่วน โดยมีหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิเข้าร่วมโปรแกรมของศาลยาเสพติด การพิจารณาส่งตัวและรับตัวบุคคลมายังศาลยาเสพติด รวมถึงกระบวนการในการบริหารโปรแกรมของศาลยาเสพติด อันเนื่องมาจากพระราชบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการลดภาวะการพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติดของบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติ (Eligible person) และผู้ต้องหา (ผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิด) ซึ่งมีคุณสมบัติ (Eligible convicted offenders) ส่งเสริมหรือช่วยเหลือบุคคลซึ่งเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือมีความต้องการใช้ยาเสพติดให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ และเพื่อลดความต้องการยาเสพติดของบุคคลซึ่งเป็นผู้มีความต้องการใช้ยาเสพติด โดยอาศัยวิธีการทางกฎหมายอาญาในการช่วยเหลือหรือสนับสนุนบุคคลซึ่งเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติดอันเป็นไปตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ดังนั้น เพื่อให้วัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัตินี้สัมฤทธิ์ผล จึงต้องกำหนดให้มีกระบวนการในการบำบัดรักษาและฟื้นฟูทั้งบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด (person is charged with an offence) และผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิด (person is convicted of an offence) ที่มีภาวะพึ่งพายาเสพติดดังกล่าว ทั้งนี้ Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) ได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และกระบวนการบำบัดรักษาก่อนการพิจารณาคดีของศาล (คือ สำหรับบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดแต่ยังไม่ได้มีการตัดสินลงโทษซึ่งมีคุณสมบัติ (Eligible person) ตั้งแต่ขั้นตอนก่อนการพิจารณาส่งตัวผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติจนถึง

²⁰⁶Drug Court Act 1998 No 150 Part 1 preliminary section 3

ขั้นตอนเมื่อสิ้นสุดโปรแกรมการบำบัดรักษาของศาลยาเสพติด แต่สำหรับกระบวนการบำบัดรักษา ภายหลังจากพิจารณาของศาล (คือ สำหรับผู้กระทำความผิดซึ่งถูกตัดสินลงโทษแล้วซึ่งมีคุณสมบัติ (Eligible convicted offenders) Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้ คือ คุณสมบัติของผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดที่มีสิทธิเข้าร่วม โปรแกรมของศาลบำบัดยาเสพติด (eligible convicted offender) การพิจารณาคุณสมบัติของผู้ที่มี สิทธิเข้าร่วมโปรแกรมของศาลบำบัดยาเสพติด การส่งต่อตัวผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดที่มี คุณสมบัติมายังศาลยาเสพติด การดำเนินการกับบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเมื่อรับตัว มายังศาลยาเสพติดแล้ว การพิจารณาทำคำสั่งให้ผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดที่มีคุณสมบัติใช้การลงโทษ โดยการบังคับบำบัดแบบควบคุมแทนการลงโทษจำคุกของศาลยาเสพติด การประเมินการมีคุณสมบัติ และความเหมาะสมโดยทีมสหวิทยาการ และผลที่เกิดขึ้นภายหลังศาลยาเสพติดมีคำสั่งบังคับบำบัด บุคคลดังกล่าว เท่านั้น ซึ่งสำหรับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการบริหารโปรแกรมบังคับบำบัดและ ขั้นตอนการสิ้นสุดลงของโปรแกรมของศาลยาเสพติดนั้น ได้ถูกบัญญัติอยู่ใน Crimes (Administration of Sentences) Act 1999 No 93 ส่วนที่ 4 A ในมาตรา 106A - มาตรา 106ZA ดังนั้น ผู้วิจัยจะขอ กล่าวถึงกระบวนการบำบัดรักษาก่อนและภายหลังจากพิจารณาของศาลในส่วนที่ Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) ได้บัญญัติไว้เท่านั้น

กระบวนการบำบัดรักษาก่อนการพิจารณาคดีของศาล

(1) ขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด

บุคคลที่มีสิทธิเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาคดีของศาล คือ บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด (person is charged with an offence) ซึ่งบุคคลดังกล่าว จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติ (eligible person) และไม่มีคุณสมบัติต้องห้ามตามที่ Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) และ The Drug Court Regulation 2015 (ระเบียบ ศาลยาเสพติด ค.ศ.2015) กำหนดไว้

คุณสมบัติของบุคคลที่มีสิทธิเข้าร่วมโปรแกรมของศาลบำบัดยาเสพติด (eligible person)²⁰⁷

บุคคลที่มีสิทธิได้รับการเลือกให้เข้าสู่โปรแกรมของศาลบำบัดยาเสพติดจะต้องเป็นบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานอื่น นอกจากความผิดที่ระบุไว้ในอนุมาตรา (2)²⁰⁸ คือ จะต้องไม่ใช่ผู้กระทำความผิดอาญาที่เป็นความผิดอุกฉกรรจ์²⁰⁹ เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดฐานฐานส่งออก นำเข้าพืชเสพติดต้องห้าม ผลิตยาเสพติด หรือครอบครองยาเสพติดในปริมาณมาก หรือความผิดเกี่ยวกับการกระทำความรุนแรง หรือเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศ โดยต้องมีข้อเท็จจริงซึ่งถูกกล่าวหาเกี่ยวกับการกระทำความผิด รวมถึงประวัติความประพฤติ หรือข้อมูลอื่นใดที่ปรากฏต่อศาลแขวง บ่งชี้ได้ค่อนข้างชัดเจนว่าบุคคลนั้นมีโอกาสสูงที่จะต้องถูกตัดสินว่ามีความผิดและจะถูกตัดสินลงโทษจำคุกแบบ full-time ประกอบกับบุคคลนั้นได้รับสารภาพว่าได้กระทำความผิด หรือบ่งชี้ได้ค่อนข้างชัดเจนว่าได้สำนึกในความผิดที่ได้สารภาพ และที่สำคัญผู้นั้นจะต้องเป็นผู้มีภาวะพึ่งพา ยาเสพติด มีความต้องการใช้ยาเสพติด หรือมีพฤติกรรมในการใช้ยาเสพติดต้องห้าม และเป็นบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบ

ซึ่งระเบียบศาลยาเสพติด ค.ศ. 2015 ข้อ 4 Eligible person ได้กำหนดกฎเกณฑ์อื่น ๆ ซึ่งบุคคลที่จะเป็นผู้ที่ได้รับเลือกหรือมีคุณสมบัติในความหมายของพระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998 จะต้องเป็นบุคคลซึ่งปกติแล้วอยู่อาศัยภายในเมืองใดเมืองหนึ่งที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลยาเสพติดแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลล์ และจะต้องเป็นบุคคลที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป และไม่ใช่ผู้มีปัญหาทางจิตใจ เจ็บป่วย หรือ พิการ ซึ่งปัญหาทางจิตใจ ความเจ็บป่วย หรือความพิการนั้นเป็นอุปสรรคหรือข้อจำกัดของผู้นั้นในการเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดรักษาของศาลยาเสพติด และการดำเนินคดีอาญา

²⁰⁷ Drug Court Act 1998 No 150 Part 1 preliminary section 5

²⁰⁸ Drug Court Act 1998 No 150 Part 1 preliminary section 5 (2) (a) (b) (c) “บุคคลอาจไม่ใช่ผู้ได้รับเลือก หากผู้นั้นเป็นผู้กระทำความผิดดังต่อไปนี้ ความผิดที่มีโทษตามกฎหมายตามหมวดที่ 2 (Division 2) ส่วนที่ 2 แห่ง Drug Misuse and Trafficking Act 1985 , ไม่ใช่ความผิดอันยอมความได้ภายใต้หมวดที่ 5 แห่ง Criminal Procedure Act 1986 หรือความผิดเกี่ยวกับการกระทำความรุนแรง หรือเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศ หรือความผิดอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบ”

²⁰⁹ Drug Misuse and Trafficking Act 1985 No 226 part 2 division 2

ต่อบุคคลสำหรับความผิดที่บุคคลนั้นถูกตั้งข้อหาจะต้องไม่ใช่กระบวนการพิจารณาคดีอาญาซึ่งอยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลเด็กและเยาวชน²¹⁰

ขั้นตอนการพิจารณาส่งต่อบุคคลที่มีคุณสมบัติมาศาลยาเสพติด

ศาลยาเสพติดที่ตั้งอยู่ในเมืองต่างๆของรัฐนิวเซาท์เวลส์จะรับการส่งต่อผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นบุคคลที่มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือความต้องการใช้ยาเสพติดจากศาลท้องถิ่นและศาลแขวงที่อยู่ในเขตอำนาจของเมืองนั้นๆ โดยผู้กระทำความผิดจะได้รับการเลือกโดยศาลท้องถิ่นหรือศาลแขวงเพื่อเข้าสู่ศาลยาเสพติด หรือเป็นกรณีผู้กระทำความผิดที่เริ่มคดีด้วยความสมัครใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่ศาลยาเสพติด ทั้งนี้ ผู้กระทำความผิดจะต้องทำตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ. 1998) and The Drug Court Regulation 2015 (ระเบียบศาลยาเสพติด ค.ศ. 2015)²¹¹

การพิจารณาและส่งต่อบุคคลที่มีคุณสมบัติมาศาลยาเสพติด

ในขั้นตอนการพิจารณาคดีคุณสมบัตินั้นเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะถูกเลือกให้เข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลยาเสพติด เพื่อดำเนินการส่งต่อบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมดังกล่าวไปยังศาลยาเสพติด เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ. 1998)²¹² ประกอบ The Drug Court Regulation 2015 (ระเบียบศาลยาเสพติด ค.ศ. 2015) ซึ่งการพิจารณาและการส่งต่อบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด (person is charged with an offence) มายังศาลยาเสพติดเป็นหน้าที่ของศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่น ก่อนการนั่งพิจารณาคดีอาญาทั้งปวง ศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นอาจจะส่งต่อบุคคลมายังศาลยาเสพติด ในระหว่างการพิจารณาคดี ทั้งนี้ ก่อนที่บุคคลจะถูกตัดสินในความผิดนั้น²¹³

โดยศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นมีหน้าที่ต้องทำการสืบเสาะหรือสืบสวนว่าบุคคลที่มาปรากฏตัวต่อศาลนั้นเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม (to be an eligible person) ที่จะได้รับ

²¹⁰The Drug Court Regulation 2015 (under the Drug Court Act 1998) ข้อ 4

²¹¹Drug Court of New South Wales, Program [Online], December 2016. Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_program/dc_referrals.aspx

²¹² Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 1 Acceptance into program section 6

²¹³The Drug Court Regulation 2015 (under the Drug Court Act 1998) ข้อ 6

เลือกให้เข้าสู่ศาลยาเสพติดหรือไม่ โดยศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นจะต้องทำการสืบสวนเพื่อให้แน่ใจว่าบุคคลนั้นสมัครใจที่จะเข้าสู่ศาลยาเสพติดในการจัดการสำหรับความผิดนั้นด้วยหรือไม่ เมื่อศาลได้สวนเพื่อให้ได้ข้อมูลดังกล่าวมาครบถ้วนแล้วและพิจารณาเห็นว่าบุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม (to be an eligible person) ที่จะได้รับเลือกให้เข้าสู่ศาลยาเสพติด ให้ศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นดำเนินการส่งต่อตัวบุคคลนั้นมายังศาลยาเสพติดเพื่อให้ศาลยาเสพติดเป็นผู้ดำเนินการสำหรับความผิดนั้นต่อไป

การดำเนินการตามมาตรานี้ ศาลจะต้องดำเนินการโดยเร็ว โดยต้องดำเนินการในทันทีหลังจากที่บุคคลนั้นมาปรากฏตัวต่อศาลในครั้งแรก ทั้งนี้ ต้องก่อนศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นจะได้มีคำพิพากษาในความผิดนั้น แต่อาจจะดำเนินการในเวลาอื่นได้ในคดีที่ผู้พิพากษาศาลแขวงต้องดำเนินการส่งตัวบุคคลนั้นไปดำเนินคดีตาม พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาอาญา ค.ศ. 1986 (Criminal Procedure Act 1986) ให้ดำเนินการตามมาตรานี้ก่อนผู้พิพากษาศาลแขวงจะส่งตัวบุคคลสำหรับการพิจารณาหรือการพิพากษาในความผิดที่เกี่ยวข้อง หรือ ในกรณีอื่นๆ นอกจากนั้น ให้ศาลแขวงดำเนินการก่อนที่จะมีคำพิพากษาในความผิดนั้น

การพิจารณาและตรวจสอบคุณสมบัติของผู้กระทำความผิดที่ถูกส่งตัวมาศาลยาเสพติด

เมื่อบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดถูกส่งตัวมาสู่ศาลยาเสพติดตามมาตรา 6 แห่ง Drug Court Act 1998 แล้ว หรือกรณีผู้กระทำความผิดที่เริ่มคดีด้วยความสมัครใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่ศาลยาเสพติด มาตรา 7 A แห่ง Drug Court Act 1998 กำหนดให้ศาลยาเสพติดจะต้องดำเนินการพิจารณาเพื่อให้ปรากฏเป็นที่แน่ชัดต่อศาลยาเสพติด ก่อนที่ศาลจะดำเนินการกับบุคคลดังกล่าวภายใต้กระบวนการของศาลยาเสพติด โดยกำหนดให้ศาลยาเสพติดจะต้องพิจารณาว่าบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดที่ถูกส่งตัวมานั้น เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมหรือไม่ ผู้กระทำความผิดได้รับสารภาพในความผิดที่ได้กระทำ (ไม่ว่าจะก่อนส่งตัวมายังศาลยาเสพติดหรือในศาลยาเสพติด) และได้สำนึกผิดในการกระทำนั้นแล้วหรือไม่ และศาลยาเสพติดจะต้องดำเนินการพิจารณาประวัติความประพฤติของผู้กระทำความผิดแล้ว และเห็นว่าผู้นั้นมีความเหมาะสมสำหรับการเข้าร่วมโปรแกรมภายใต้พระราชบัญญัตินี้ และเห็นว่าสามารถดูแล กำกับ และควบคุมการมีส่วนร่วมในโปรแกรมของผู้นั้นได้ เมื่อได้พิจารณาเกี่ยวกับคุณสมบัติดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้วให้ศาลยาเสพติดตรวจสอบให้แน่ชัดว่าผู้กระทำความผิดได้ยอมรับเงื่อนไขการกำหนดโทษตามที่กำหนดไว้โดย

พระราชบัญญัตินี้ และยอมรับเงื่อนไขการกำหนดโทษโดยศาลอาญาเสพติดที่ได้เสนอสำหรับบุคคลดังกล่าวได้ ในขณะที่เดียวกันบุคคลดังกล่าวต้องยอมรับผลการตัดสินและการลงโทษภายใต้มาตรานี้ด้วย ทั้งนี้ ศาลอาญาเสพติดมีหน้าที่ต้องแจ้งให้ผู้กระทำความผิดทราบเกี่ยวกับอำนาจของศาลอาญาเสพติดตามหมวด 2 (Division 2) และผลลัพธ์ที่จะตามมา และต้องแจ้งให้ทราบถึงการตัดสินหรือการพิพากษาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 12 และการที่บุคคลนั้นต้องปฏิบัติหรือต้องไม่ปฏิบัติอย่างไรตามโปรแกรมด้วย และในระหว่างนั้นหากปรากฏพฤติการณ์ที่ศาลอาญาเสพติดเห็นว่าการเข้าร่วมโปรแกรมจะเป็นอันตรายต่อผู้เข้าร่วมโปรแกรมคนอื่น ศาลอาจปฏิเสธการรับเข้าสู่โปรแกรมการบำบัด แม้ว่าการรายงานผลการประเมินการมีคุณสมบัติและความเหมาะสมของผู้นั้นเป็นที่น่าพอใจก็ตาม²¹⁴

เมื่อศาลอาญาเสพติดได้พิจารณายอมรับให้บุคคลดังกล่าวเข้ามาสู่กระบวนการของศาลอาญาเสพติดแล้ว ทั้งกรณีการส่งต่อจากศาลแขวงและกรณีสมัครใจเข้าดำเนินคดี ให้ศาลอาญาเสพติดดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวกับความผิดของบุคคลนั้นโดยการพิสูจน์การกระทำความผิดของบุคคลนั้น และพิพากษาในความผิดที่เกี่ยวข้องตาม Crimes (Sentencing Procedure) Act 1999²¹⁵ และภายใน 14 วันหลังจากที่กำหนดโทษบุคคลดังกล่าว ศาลอาญาเสพติดจะต้องจัดทำคำสั่งกำหนดโทษอันเป็นเงื่อนไขซึ่งบุคคลนั้นจะต้องยอมรับตามที่กล่าวถึงใน อนุมาตรา (2) e และจะต้องจัดทำคำสั่งเพื่อรอการลงโทษสำหรับโทษที่กำหนดไว้ในระหว่างที่บุคคลนั้นอยู่ระหว่างการเข้าร่วมเพื่อดำเนินการตามโปรแกรมด้วย

บทบาททางกฎหมายของผู้พิพากษาในขั้นตอนก่อนการดำเนินกระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในศาลอาญาเสพติด

(1) แม้ใน Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลอาญาเสพติด ค.ศ.1998) ประกอบ The Drug Court Regulation 2015 (ระเบียบศาลอาญาเสพติด ค.ศ.2015) จะกำหนดให้ศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นมีหน้าที่ในการพิจารณาคุณสมบัติว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะถูกเลือกให้เข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลอาญาเสพติดก่อนดำเนินการส่งต่อบุคคลผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมายังศาลอาญาเสพติดแล้วก็ตาม แต่เมื่อบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดมาปรากฏตัวที่ศาลอาญาเสพติดแล้ว กฎหมายยัง

²¹⁴Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 1 Acceptance into program section 7A

²¹⁵Drug Court Act 1998 No 150 section 7A (3) - (5)

ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดจะต้องดำเนินการไต่สวนและสอบถามบุคคลนั้นเกี่ยวกับการรับสารภาพในความผิดที่ได้กระทำและการสำนึกได้ในความผิดที่กระทำลงไปนั้นอีกครั้งหนึ่งด้วย เพื่อเป็นการตรวจสอบให้แน่ใจว่าบุคคลดังกล่าวมีความพร้อมที่จะเข้ารับการรักษาการติดยาเสพติด และมีความเหมาะสมสำหรับการเข้าร่วมโปรแกรมภายใต้ศาลยาเสพติดจริง จะเห็นได้ว่าการที่กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดทำการสอบถามการรับสารภาพและการสำนึกผิดในความผิดที่ได้กระทำ ก็เพื่อเป็นการตรวจสอบความสมัครใจของบุคคลดังกล่าว เพราะความสมัครใจของผู้กระทำความผิดเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากผู้กระทำความผิดจะต้องเลือกระหว่างเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในศาลอาญาในความผิดเกี่ยวกับการเสพยาเสพติดที่มีความผิดอาญาแบบปกติ ซึ่งอาจจะพิพากษาลงโทษทางอาญาหรือไม่ยังก็ได้กับยอมรับการเบี่ยงคดีของตนไปสู่ศาลยาเสพติดภายใต้หลักสูตรการบำบัดของศาลยาเสพติด และการที่กำหนดให้หน้าที่ในการไต่สวนและสอบถามเป็นของผู้พิพากษาของศาลยาเสพติด เนื่องจากต้องการให้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดได้พูดคุย สอบถาม บุคคลดังกล่าว อันเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลนั้น ก่อนการเข้าร่วมในโปรแกรมของศาล เพื่อให้การบำบัดรักษาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของ Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998)

(2) ก่อนการดำเนินการบำบัดรักษาตามโปรแกรม กฎหมายได้กำหนดให้ผู้พิพากษาศาลยาเสพติดมีหน้าที่จัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความผิดของบุคคลนั้นโดยการพิสูจน์การกระทำ ความผิดของบุคคลนั้นและพิพากษาในความผิดที่เกี่ยวข้องตาม Crimes (Sentencing Procedure) Act 1999 ทั้งนี้ คำตัดสินให้ลงโทษให้ศาลทำคำสั่งเพื่อรอการลงโทษสำหรับโทษที่กำหนดไว้ในระหว่างที่บุคคลนั้นอยู่ระหว่างการเข้าร่วมเพื่อดำเนินการตามโปรแกรม และภายใน 14 วันหลังจากที่กำหนดโทษ บุคคลดังกล่าว ศาลยาเสพติดจะต้องจัดทำคำสั่งกำหนดโทษอันเป็นเงื่อนไขซึ่งบุคคลนั้นจะต้องยอมรับ ก่อนการดำเนินการภายใต้โปรแกรมของศาลยาเสพติด

โดยกฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดเป็นผู้อธิบายการลงโทษสำหรับความผิดให้บุคคลนั้นทราบพร้อมทั้งเงื่อนไขการกำหนดโทษที่ศาลเป็นผู้กำหนดภายใต้พระราชบัญญัติศาลยาเสพติดด้วย รวมถึงต้องอธิบายอำนาจของศาลยาเสพติดและผลลัพธ์ที่จะตามมา และการที่บุคคลนั้นต้องปฏิบัติหรือต้องไม่ปฏิบัติอย่างไรตามโปรแกรมด้วย เพื่อให้บุคคลนั้นรับทราบถึงเงื่อนไขและข้อจำกัด หากบุคคลนั้นประสบความสำเร็จในโปรแกรมการฟื้นฟูโทษทางอาญาที่กระทำไปอาจจะยังคงต้องรับโทษแต่อาจเบากว่าโทษที่กำหนดเดิม หรืออาจมีมาตรการหลังปล่อยตัว แต่ถ้าบุคคลนั้นไม่ประสบความสำเร็จในโปรแกรมของศาลยาเสพติด บุคคลนั้นจะต้องได้รับโทษตามที่ศาลยาเสพติด

เป็นผู้ตัดสินอย่างไร เพื่อให้บุคคลนั้นยอมรับเงื่อนไขการกำหนดโทษโดยศาลยาเสพติดที่ได้เสนอสำหรับบุคคลดังกล่าว ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายได้กำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดเข้าไปมีบทบาทในการพิจารณาและตัดสินความผิดทางอาญาของบุคคลนั้น และให้ศาลยาเสพติดมีอำนาจทำคำสั่งรอกการลงโทษสำหรับโทษที่กำหนดไว้ในระหว่างที่บุคคลนั้นอยู่ระหว่างการเข้าร่วมเพื่อดำเนินการตามโปรแกรมด้วย การเข้าไปมีบทบาทดังกล่าวเป็นการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีทางด้านจิตใจระหว่างผู้พิพากษาศาลยาเสพติดและผู้กระทำความผิดที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดรักษา และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและแรงจูงใจในการปฏิบัติตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติด ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้กระทำความผิดมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆ ในโปรแกรมของศาลยาเสพติด เพื่อให้หายขาดจากภาวะพึ่งยาเสพติดและสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหรือชุมชนของตนได้ อันจักทำให้การบำบัดรักษาบรรลุวัตถุประสงค์ของ Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998)

(2) ขั้นตอนและกระบวนการบริหารโปรแกรมโดยศาลยาเสพติด

ขั้นตอนการวางแผนและดำเนินการตามโปรแกรมของศาลยาเสพติด

โดยก่อนที่ศาลยาเสพติดจะกำหนดเงื่อนไขใดๆ ในโปรแกรมของบุคคลแต่ละคนได้นั้น ศาลยาเสพติดจะต้องดำเนินการประเมินว่าบุคคลนั้นจะต้องใช้แผนการบำบัดรักษาอย่างไรในโปรแกรม ซึ่งโปรแกรมการบำบัดรักษาของศาลยาเสพติดจะจัดทำขึ้นมาโดยเฉพาะเจาะจงสำหรับผู้เข้าร่วมแต่ละคน เนื่องจากในการบำบัดรักษาผู้ที่มีภาวะพึ่งพายาเสพติดหรือผู้ที่มีพฤติกรรมใช้ยาเสพติดจะมีวิธีการบำบัดโดยการให้งดการใช้ยาเสพติด หรือการบำบัดโดยการให้สาร methadone and buprenorphine รวมถึงโปรแกรมอาจจะกำหนดวิธีการคุมประพฤติที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละบุคคลด้วย²¹⁶ โดยการบริหารโปรแกรมของศาลยาเสพติด²¹⁷ Drug Court Act 1998 (พระราชบัญญัติศาลยาเสพติด ค.ศ.1998) ได้บัญญัติกำหนดเงื่อนไขตามกฎหมายของโปรแกรมไว้ โดยให้อำนาจศาลยาเสพติดด้วยความยินยอมของผู้กระทำความผิด ให้ศาลยาเสพติดสามารถพิจารณาส่งมอบผู้กระทำความผิดไปที่ศูนย์แก้ไขฟื้นฟูของราชทัณฑ์ (Correctional Centre)

²¹⁶Drug Court of New South Wales [online], December 2016. Available form http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_program/dc_program_plan.aspx.

²¹⁷Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 2 Administration of program section 8A (2) - (4)

ได้นานถึง 21 วัน ถ้าศาลยาเสพติดมีความเห็นว่าการดำเนินการดังต่อไปนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการ
 ถอนพิษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือ สำหรับการประเมินการมีส่วนร่วมของผู้กระทำความผิด
 เกี่ยวกับยาเสพติดในโปรแกรม หรือสำหรับการพัฒนาแผนการบำบัดรักษาให้เหมาะสม ถึงอย่างไรก็ตาม
 ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดอาจจะไม่ถูกส่งไปยังศูนย์แก้ไขฟื้นฟูของราชทัณฑ์ (Correctional
 Centre) เพื่อถอนพิษยาเสพติด เมื่อศาลยาเสพติดเห็นว่าไม่มีความจำเป็น ทั้งนี้ ความยินยอมให้ส่งตัวไป
 ตามที่บัญญัติไว้ในอนุมาตรา (1) โดยผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่สามารถยกเลิกหรือเพิกถอนได้²¹⁸

โดยชนิดของเงื่อนไขซึ่งศาลยาเสพติดจะกำหนดสำหรับผู้กระทำความผิดได้แก่
 เงื่อนไขเกี่ยวกับความประพฤติและพฤติกรรมที่ดี เงื่อนไขเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะเข้าร่วมให้
 คำปรึกษาหรือบำบัดรักษา เงื่อนไขเกี่ยวกับการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดในระหว่างการเข้าร่วม
 โปรแกรมภายใต้มาตรานี้ เงื่อนไขเกี่ยวกับการตรวจสอบเกี่ยวกับติดยาเสพติด เงื่อนไขเกี่ยวกับสถานที่
 อยู่อาศัย การคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น เงื่อนไขเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การฝึกอาชีพ เพื่อ
 ช่วยให้ผู้คคลดังกล่าวกลับเข้าสู่สังคมได้²¹⁹ เงื่อนไขเกี่ยวกับรางวัลและการกำหนดลงโทษตามมาตรา 16
 (1) และ (2) หรือการเข้าไปในสถานที่ที่กำหนดไว้ หรือเงื่อนไขอื่นๆ ที่ศาลยาเสพติดเห็นว่าเหมาะสม
 ในสถานการณ์นั้นๆ

ขั้นตอนของโปรแกรมศาลยาเสพติด²²⁰

โปรแกรมของผู้กระทำความผิดหรือผู้เข้าร่วมแต่ละคนประกอบด้วย 3 ขั้นตอน
 แต่ละขั้นตอนมีเป้าหมายที่แตกต่างกันซึ่งผู้เข้าร่วมโปรแกรมจะต้องบรรลุเป้าหมายของแต่ละขั้นตอนก่อน
 แล้วจึงจะสามารถเข้าสู่ขั้นตอนต่อ ๆ ไปของโปรแกรมได้

ขั้นตอนที่ 1 ในขั้นตอนนี้เป้าหมายของโปรแกรม คือ การลดการใช้ยาเสพติด ดังนั้น
 ผู้เข้าร่วมโปรแกรมจะถูกตรวจสอบร่างกายและงดกิจกรรมทางอาญา ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้เข้าร่วม

²¹⁸ Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 2
 Administration of program section 8A (2) - (4)

²¹⁹ Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 1 Acceptance
 into program section 7A (7)

²²⁰ Drug Court of New South Wales, Participants [Online], December 2016.
 Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_participants.aspx

โปรแกรมจะถูกกำหนดให้ต้องตรวจหาสารเสพติด (ทางปัสสาวะ) อย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ครั้ง และรายงานผลกลับไปให้ศาลยาเสพติดทราบสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

ขั้นตอนที่ 2 ในขั้นตอนนี้เป้าหมายของโปรแกรม คือ ยังคงต้องปลอดการใช้ยาเสพติดและต้องมีความก้าวหน้าในเกี่ยวกับการใช้ยาเสพติด การก่ออาชญากรรม การพัฒนาชีวิตและอาชีพ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะมีการตรวจสอบการใช้ยาเสพติดและความก้าวหน้าในเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดในโปรแกรมสัปดาห์ละ 2 ครั้ง และรายงานผลกลับไปให้ศาลยาเสพติดทราบทุกๆ 2 อาทิตย์

ขั้นตอนที่ 3 ในขั้นตอนนี้เป้าหมายของโปรแกรม คือ ผู้เข้าร่วมโปรแกรมจะต้องบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งในขั้นตอนนี้ 3 นี้ จะมีการตรวจสอบสารเสพติดและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดในโปรแกรมสัปดาห์ละ 2 ครั้ง และรายงานผลกลับไปให้ศาลยาเสพติดทราบเดือนละครั้ง

ผู้เข้าร่วมโปรแกรมจะได้รับการเฝ้าสังเกต ตรวจสอบ ติดตามอย่างใกล้ชิดโดยศาล โดยทีมงานของศาลยาเสพติดซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา อัยการตำรวจ ที่ปรึกษาด้านการบำบัดรักษา ผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย นายทะเบียนหรือจำศาล ผู้ประสานงานในส่วนของงานราชทัณฑ์ ที่จะมาพบกับผู้เข้าร่วมโปรแกรมก่อนที่จะนั่งพิจารณาในศาลในแต่ละวัน เพื่อรับทราบรายงานการบำบัดรักษาจากเจ้าหน้าที่คุ้มครองประพฤติกและจะร่วมสนทนา ให้คำปรึกษา และแลกเปลี่ยนความเห็นกับผู้เข้าร่วมโปรแกรมที่จะมาปรากฏตัวต่อศาลยาเสพติดในวันนั้นๆ ซึ่งในการสนทนา การให้คำปรึกษาและแลกเปลี่ยนความเห็น ผู้พิพากษาจะพูดคุยและสอบถามผู้เข้าร่วมโปรแกรมแต่ละคนเกี่ยวกับความคืบหน้าหรืออุปสรรคในการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูของพวกเขาในโปรแกรมด้วย²²¹

เงื่อนไขเกี่ยวกับการให้รางวัลและการกำหนดลงโทษในโปรแกรม²²²

ในระหว่างการบำบัดรักษาภายใต้โปรแกรมของศาลยาเสพติด

1) หากผู้กระทำความผิดปฏิบัติตามโปรแกรมได้ในระดับที่น่าพอใจ ศาลยาเสพติดอาจพิจารณารูปแบบการให้รางวัลสำหรับผู้กระทำความผิดในแต่ละขั้นตอน เช่น อาจเป็นการกล่าวชื่นชมหรือการให้เอกสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษ มีการเปลี่ยนแปลงความถี่ของการเข้ามาพบเพื่อรับคำปรึกษาหรือ

²²¹Drug Court of New South Wales, Monitoring [Online], December 2016.

Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_program/dc_monitoring.aspx

²²²Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 3 Miscellaneous section section 16 (1) (2)

ตักเตือน หรือการบำบัดรักษาให้มีความเหมาะสม ลดค่าปรับที่จะต้องชำระแก่ศาลยาเสพติด ทั้งนี้ ที่ปรากฏมาตรา 16 อนุมาตรา (2) (e) ลดความถี่ในการตรวจหาสารเสพติด ลดระดับความเข้มข้นในการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดโดยศาลยาเสพติด เปลี่ยนแปลงแปลงหรือลดความถี่ในการที่ผู้กระทำความผิดจะต้องเข้าอบรมหรือโปรแกรมการฟื้นฟู ลดระยะเวลาในการบริการชุมชนของผู้กระทำความผิด

2) ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามโปรแกรม ศาลยาเสพติดอาจจะกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิด ดังนี้ เพิกถอนเอกสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษตาม (1)(a) เปลี่ยนแปลงความถี่ของการเข้ามาพบเพื่อรับคำปรึกษา/ตักเตือน เพิ่มระดับความเข้มข้นในการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดโดยศาลยาเสพติด เพิ่มค่าปรับที่จะต้องชำระแก่ศาลยาเสพติด เพิ่มความถี่ในการตรวจหาสารเสพติด เปลี่ยนแปลงแปลงหรือเพิ่มความถี่ในการที่ผู้กระทำความผิดจะต้องเข้าอบรมหรือโปรแกรมการฟื้นฟู เพิ่มระยะเวลาในการบริการชุมชนของผู้กระทำความผิด กำหนดระยะเวลาในการกักขังในศูนย์แก้ไขฟื้นฟูของราชทัณฑ์ได้สูงสุด 14 วัน สำหรับการไม่เชื่อฟังหรือปฏิบัติตามคำสั่ง ทั้งนี้ ศาลยาเสพติดสามารถแก้ไขเงื่อนไขของโปรแกรมให้เหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิดได้

การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขของโปรแกรม²²³

ศาลยาเสพติดอาจจะเปลี่ยนแปลงโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นระยะ ๆ โดยอาจจะเติมเงื่อนไขใหม่ลงไป หรือ เปลี่ยนแปลง หรือยกเลิกเงื่อนไขบางอย่างออกไปก็ได้ ผู้ซึ่งอยู่ในโปรแกรมไม่มีสิทธิยื่นอุทธรณ์การตัดสินใจของศาลยาเสพติดในการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดภายใต้มาตรานี้

ข้อกำหนดอื่น ๆ²²⁴

การออกหมายจับ

ถ้าศาลยาเสพติดสงสัยว่าผู้กระทำความผิดอาจจะล้มเหลวในการปฏิบัติตามโปรแกรมของเขาหรือเธอ ศาลยาเสพติดอาจจะออกหมายเพื่อจับกุมผู้กระทำความผิดนั้น ซึ่งการ

²²³Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 2 Administration of program section 9

²²⁴Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 3 Miscellaneous section section 14

จับกุมผู้กระทำความผิดตามหมายซึ่งออกภายใต้มาตรานี้ เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจทำการจับกุมผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้ ให้นำผู้นั้นไปที่ศาลยาเสพติดดำเนินการภายใต้มาตรานี้ก่อน

บทบาททางกฎหมายของผู้พิพากษาในขั้นตอนการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูและฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในศาลยาเสพติด

ขั้นตอนการวางแผนและดำเนินการตามโปรแกรมของศาลยาเสพติด

1) กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดเข้าไปมีบทบาทประเมินว่าผู้เข้าร่วมโปรแกรมแต่ละคนจะต้องใช้แผนการบำบัดรักษาอย่างไรในโปรแกรม และให้อำนาจผู้พิพากษาของศาลยาเสพติด ด้วยความยินยอมของผู้กระทำความผิด สามารถพิจารณาส่งมอบผู้กระทำความผิดไปที่ศูนย์แก้ไขฟื้นฟูของราชทัณฑ์ เพื่อถอนพิษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เพื่อประเมินและการพัฒนาแผนการบำบัดรักษาให้เหมาะสม ทั้งนี้ ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดมีบทบาทในการกำหนดเงื่อนไขต่างๆในโปรแกรม เช่น เงื่อนไขความประพฤติและพฤติกรรมที่ดี เงื่อนไขเกี่ยวกับการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดในระหว่างการเข้าร่วมโปรแกรม เงื่อนไขเกี่ยวกับการตรวจสอบเกี่ยวกับติดยาเสพติด เงื่อนไขการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น เงื่อนไขเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การฝึกอาชีพ เพื่อช่วยให้บุคคลดังกล่าวกลับเข้าสู่สังคมได้ เงื่อนไขเกี่ยวกับรางวัลและการกำหนดลงโทษ หรือเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ศาลยาเสพติดเห็นว่าเหมาะสมในสถานการณ์นั้นๆ

2) กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาศาลยาเสพติดมีบทบาทในการเฝ้าสังเกตตรวจสอบ ติดตาม ผู้กระทำความผิดที่เข้าร่วมโปรแกรมอย่างใกล้ชิด ร่วมกับทีมงานของศาลยาเสพติด โดยในระหว่างการดำเนินการตามโปรแกรมในแต่ละขั้นตอนนี้ ทั้งนี้ ผู้พิพากษาศาลยาเสพติดจะต้องมาพบกับผู้เข้าร่วมโปรแกรมก่อนที่จะนั่งพิจารณาในศาลในแต่ละวัน เพื่อรับทราบรายงานการบำบัดรักษาจากเจ้าหน้าที่คุมประพฤติและจะร่วมสนทนา ให้คำปรึกษา และแลกเปลี่ยนความเห็นกับผู้เข้าร่วมโปรแกรมที่จะมาปรากฏตัวต่อศาลยาเสพติดในวันนั้น ๆ ซึ่งในการสนทนา การให้คำปรึกษาและแลกเปลี่ยนความเห็น ผู้พิพากษาจะพูดคุยและสอบถามผู้เข้าร่วมโปรแกรมแต่ละคนเกี่ยวกับความคืบหน้าหรืออุปสรรคในการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูของพวกเขาในโปรแกรมด้วย

3) กฎหมายได้กำหนดให้ผู้พิพากษาศาลยาเสพติดได้เข้าไปมีบทบาทในการติดตามควบคุม ดูแล ความก้าวหน้าของการบำบัดรักษาและฟื้นฟูตามโปรแกรมของศาลยาเสพติด รวมทั้งพิจารณาแก้ไขเงื่อนไขของคำสั่งหรือโปรแกรมฟื้นฟูให้เหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิด โดยการให้อำนาจผู้พิพากษาพิจารณารูปแบบการให้รางวัลสำหรับผู้เข้าร่วมโปรแกรมในแต่ละขั้นตอน เช่น อาจเป็น

การกล่าวชื่นชม หรือการให้เอกสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษ มีการเปลี่ยนแปลงความถี่ของการเข้ามาพบเพื่อรับคำปรึกษาหรือตักเตือน หรือการบำบัดรักษาให้มีความเหมาะสม ลดค่าปรับที่จะต้องชำระแก่ศาลยาเสพติด ลดความถี่ในการตรวจหาสารเสพติด ลดระดับความเข้มข้นในการควบคุมดูแลผู้เข้าร่วมโปรแกรมโดยศาลยาเสพติด เปลี่ยนแปลงแปลงหรือลดความถี่ในการที่ผู้เข้าร่วมโปรแกรมจะต้องเข้าอบรมหรือโปรแกรมการฟื้นฟู ระยะเวลาในการบริการชุมชนของผู้เข้าร่วมโปรแกรม เมื่อผู้เข้าร่วมโปรแกรมปฏิบัติตามโปรแกรมได้ในระดับที่น่าพอใจ หรือพิจารณารูปแบบการลงโทษ เช่น เปลี่ยนแปลงความถี่ของการเข้ามาพบเพื่อรับคำปรึกษาหรือตักเตือน เพิ่มระดับความเข้มข้นในการควบคุมดูแลผู้เข้าร่วมโปรแกรมโดยศาลยาเสพติด เพิ่มค่าปรับที่จะต้องชำระแก่ศาลยาเสพติด เพิ่มความถี่ในการตรวจหาสารเสพติด เปลี่ยนแปลงแปลงหรือเพิ่มความถี่ในการที่ผู้เข้าร่วมโปรแกรมจะต้องเข้าอบรมหรือโปรแกรมการฟื้นฟู เพิ่มระยะเวลาในการบริการชุมชนของผู้เข้าร่วมโปรแกรม กำหนดระยะเวลาในการกักขังในศูนย์แก้ไขฟื้นฟูของราชทัณฑ์ เมื่อผู้เข้าร่วมโปรแกรมไม่ปฏิบัติตามโปรแกรมให้บรรลุผลได้หรือไม่เป็นที่น่าพอใจ

จะเห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาศาลยาเสพติดเข้าไปมีบทบาทในการประเมินเพื่อวางแผนการบำบัดรักษา ติดตาม ควบคุม ดูแล ความก้าวหน้าของการบำบัดรักษา ตรวจสอบ ติดตามอย่างใกล้ชิด ร่วมกับทีมงานของศาลยาเสพติด ในระหว่างการดำเนินการตามโปรแกรมในแต่ละขั้นตอน หรือร่วมสนทนา ให้คำปรึกษา และแลกเปลี่ยนความเห็นกับผู้เข้าร่วมโปรแกรม เนื่องจากต้องการสนับสนุนให้มีการตรวจสอบประเมินผลแบบสันตนาการ และเห็นว่า การดำเนินการในศาลยาเสพติดจะต้องใช้วิธีการทำงานเป็นทีม (อาศัยความร่วมมือกัน) ระหว่างผู้พิพากษา บุคลากรทางการแพทย์ และผู้ให้คำปรึกษาทางกฎหมายของผู้เข้าร่วมโปรแกรม นอกจากนี้การกำหนดให้มีการรายงานเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อกำหนด และผลการบำบัดรักษาต่อศาลเป็นประจำ เพื่อให้ศาลทราบความคืบหน้าของผู้รับการบำบัดฟื้นฟู และยังเป็น การตรวจสอบและควบคุมการบำบัดฟื้นฟูโดยผู้พิพากษาอีกด้วยนั้น ก็เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดมีความต่อเนื่องและดำเนินต่อไปจนประสบผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายของการบำบัดฟื้นฟูได้

(3) ขั้นตอนเมื่อสิ้นสุดกระบวนการในชั้นพิจารณาของศาลยาเสพติด
การสิ้นสุดลงของโปรแกรมของศาลยาเสพติด

(1) เมื่อระยะเวลาที่กำหนดในการบำบัดรักษาตามโปรแกรมสิ้นสุดลง และศาลยาเสพติดพิจารณาผลการปฏิบัติการตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดแล้วเป็นที่พึงพอใจโดยเห็นว่ามีความเป็นไปได้ที่จะสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัตินี้ ประกอบกับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้ปฏิบัติตามโปรแกรมอย่างจริงจัง ศาลยาเสพติดมีอำนาจสั่งยุติโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดลงได้²²⁵ หรือ

(2) เมื่อผู้กระทำความผิดไม่สามารถปฏิบัติตามโปรแกรมและศาลได้พิจารณาแล้วเห็นเป็นที่แน่ชัดหรือเห็นได้ว่าจะเป็นไปได้ว่าผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดจะไม่สามารถปฏิบัติการตามโปรแกรมนั้นได้ หรือผู้กระทำความผิดไม่มีท่าทีที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าเพิ่มขึ้นในโปรแกรมศาลยาเสพติดมีอำนาจสั่งยุติโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดลงได้²²⁶

(3) ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดยื่นคำร้องขอยุติโปรแกรมต่อศาลยาเสพติด

การทำคำพิพากษาสุดท้าย²²⁷

เมื่อโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้ยุติลงไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ศาลยาเสพติดจะต้องดำเนินการพิจารณาทบทวนเกี่ยวกับการกระทำความผิดตั้งแต่แรกใหม่ โดยในการพิจารณาเพื่อมีคำพิพากษาสำหรับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดใหม่ ศาลยาเสพติดจะต้องคำนึงถึง การมีส่วนร่วมของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในการเข้าร่วมโปรแกรม การลงโทษใด ๆ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการเข้าร่วมโปรแกรม ระยะเวลาที่ผู้กระทำความผิดได้รับการคุมขังในความผิดที่เกี่ยวข้อง

หลังจากที่ศาลยาเสพติดได้พิจารณาทบทวนข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามที่ระบุข้างต้นครบถ้วนทุกอย่างแล้ว ศาลยาเสพติดจะต้องความเห็นและทำคำพิพากษาสุดท้าย ซึ่งกำหนดให้ศาลยาเสพติดสามารถทำคำพิพากษาตามข้อกำหนดดังนี้

²²⁵Drug Court Act 1998 No 150 Part 2 Drug Court programs Division 2 Administration of program section 11

²²⁶Drug Court Act 1998 No 150 section 10

²²⁷Drug Court Act 1998 No 150 section 12

1) สามารถทำคำสั่งใหม่นอกเหนือจากเดิมและหยิบยกการกระทำอันเป็นความผิดที่เกี่ยวข้อง Part 2 หมวด 1 แห่ง Crimes (Sentencing Procedure) Act 1999 ซึ่งมีการดำเนินการสำหรับความผิดซึ่งได้มีคำตัดสินตั้งแต่แรกเริ่มมาพิจารณาประกอบ หรือ

2) ทำคำสั่งยืนยันคำตัดสินลงโทษเดิม

ทั้งนี้ การกำหนดคำพิพากษาสุดท้าย ในความผิดที่เกี่ยวข้องจะต้องไม่มากกว่าคำพิพากษาเดิม

ในกรณีการบำบัดรักษาตามโปรแกรมสิ้นสุดลงและผลการปฏิบัติการตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเป็นที่พึงพอใจ และศาลยาเสพติดไม่ได้มีคำตัดสินลงโทษจำคุกบุคคลนั้น ให้ศาลยาเสพติดออกใบรับรองว่าผู้เข้าร่วมโปรแกรมได้ปฏิบัติการบำบัดรักษาสำเร็จแล้วมอบให้แก่ผู้เข้าร่วมโปรแกรม

สรุป จากขั้นตอน และกระบวนการในการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดในศาลยาเสพติดของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลีย แสดงให้เห็นว่าผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทตั้งแต่ในขั้นตอนก่อนการดำเนินกระบวนการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดตลอดจนในขั้นตอนหรือกระบวนการระหว่างที่มีการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมที่กำหนด ผู้พิพากษาก็ยังเข้าไปมีบทบาทในการควบคุม ดูแล กำกับและติดตามเพื่อประเมินผลการบำบัดรักษาเป็นระยะ ๆ และเมื่อสิ้นสุดโปรแกรมไม่ว่าจะโดยกรณีใดก็ตามผู้พิพากษาก็ยังคงเข้าไปมีบทบาทร่วมด้วยเพื่อพิจารณาความสำเร็จในบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดอีกด้วย

บทบาททางกฎหมายของผู้พิพากษา ในการพิจารณาความสำเร็จในบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดในศาลยาเสพติด เมื่อโปรแกรมสิ้นสุดลง

มีการกำหนดให้ผู้พิพากษามีบทบาทในการพิจารณาความสำเร็จในการบำบัดรักษาและฟื้นฟู เมื่อระยะเวลาที่กำหนดในการบำบัดรักษาตามโปรแกรมสิ้นสุดลง ในทุกกรณี และกำหนดให้ผู้พิพากษาศาลยาเสพติดมีอำนาจทำความเห็นและทำคำพิพากษาสุดท้าย ซึ่งในการทำคำพิพากษาสุดท้ายนั้น ผู้พิพากษาจะต้องดำเนินการพิจารณาทบทวนเกี่ยวกับการกระทำความผิดตั้งแต่แรกใหม่ และจะต้องคำนึงถึงความประพฤติของผู้เข้าร่วมโปรแกรม เช่น การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมโปรแกรม ในระหว่างการปฏิบัติตามโปรแกรมแต่ละขั้นตอนได้รับรางวัลหรือได้รับการลงโทษใด ๆ ระยะเวลาที่ผู้กระทำความผิดได้เข้าร่วมโปรแกรมกับความหนักเบาของความผิด โดยกฎหมายได้

กำหนดเงื่อนไขการลงโทษไว้ว่าผู้พิพากษาสามารถทำคำสั่งใหม่ นอกเหนือจากเดิมและหยิบยกการกระทำอันเป็นความผิดที่เกี่ยวข้อง Part 2 หมวด 1 แห่ง Crimes (Sentencing Procedure) Act 1999 ซึ่งมีการดำเนินการสำหรับความผิดซึ่งได้มีคำตัดสินตั้งแต่แรกเริ่มมาพิจารณาประกอบ หรือทำคำสั่งยืนยันคำตัดสินลงโทษเดิม ทั้งนี้ การกำหนดคำพิพากษาสุดท้าย ในความผิดที่เกี่ยวข้องจะต้องไม่มากกว่าคำพิพากษาเดิม ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวผู้เข้าร่วมโปรแกรมได้รับการอธิบายให้ทราบโดยผู้พิพากษาของศาลอาชญากรรมก่อนที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูแล้ว ซึ่งในกรณีการบำบัดรักษาตามโปรแกรมสิ้นสุดลงและผลการปฏิบัติตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเป็นที่พึงพอใจศาลอาชญากรรมออกใบรับรองว่าผู้เข้าร่วมโปรแกรมได้ปฏิบัติตามบำบัดรักษาสำเร็จแล้วมอบให้แก่ผู้เข้าร่วมโปรแกรม

3.3.3 ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ออสเตรเลีย

ประสิทธิภาพของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด มลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ประเทศออสเตรเลีย ได้มีการประเมินผลล่าสุดโดยสำนักงานสถิติอาชญากรรมและการรายงาน (The Bureau of Crime Statistics and Reporting) จากการเปรียบเทียบกลุ่มเปรียบเทียบระหว่างบุคคลที่เคยได้รับการบำบัดรักษาผ่านโปรแกรมของศาลอาชญากรรมกับผู้ที่ไม่ได้ถูกส่งตัวมาบำบัดรักษา พบว่ามีโอกาสน้อยที่จะกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก²²⁸ จำเลยผู้ผ่านการบำบัดโดยศาลอาชญากรรม มีอัตราการกลับไปกระทำความผิดซ้ำและการกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำต่ำมากเมื่อเทียบกับมาตรการอื่น ๆ

²²⁸Imogen Halstead and Suzanne Poynton, "Intensive Judicial Supervision and Drug Court Outcomes: Interim Findings from a Randomised Controlled Trial," NSW Bureau of Crime Statistics and Research 152, (November 2011): 3.

บทที่ 4

บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติด

จากการศึกษาบทบัญญัติของกฎหมาย แนวความคิด หลักการ ขั้นตอน และกระบวนการ ในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศไทยและของ ต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศออสเตรเลีย ดังที่ได้กล่าวไว้ ในบทที่ 2 และบทที่ 3 พบว่ากระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดก่อนพิจารณาและ ตัดสินคดีของต่างประเทศในกลุ่มนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการ บำบัดฟื้นฟูตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ มีการรวมการบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟู การติดยาเสพติดกับโครงสร้างของศาลและอำนาจของผู้พิพากษาเข้าด้วยกัน อันเนื่องมาจากในการ ดำเนินการกับผู้เสพยาเสพติดของต่างประเทศในกลุ่มนี้ นอกจากจะเป็นไปตามหลักการ ลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) แล้ว ยังมีการนำแนวคิดการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติมาใช้กับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้เสพยาเสพติด โดยการเบี่ยงเบนเข้าสู่ระบบการบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูโดยองค์กรศาลแทนการนำบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่ กระบวนการพิจารณาและระบบเรือนจำ นอกจากนี้ยังพบว่าได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการบำบัด ฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดที่ต้องเป็นไปตามหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) และเนื่องด้วยหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ปรากฏ ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญว่าบทบาทของผู้พิพากษามีผลกระทบต่อจิตใจและสุขภาพจิตที่ดีของบุคคลซึ่ง ผู้พิพากษามีปฏิสัมพันธ์ด้วยและเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากผู้กระทำความผิดติดยาเสพติดในการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น กระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีในกลุ่มประเทศดังกล่าว จึงได้ให้ความสำคัญกับการกำหนด บทบาทของผู้พิพากษาในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูให้มีความเหมาะสม เพื่อจัดการกับปัญหาพื้นฐาน อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อเป้าหมายที่ดีของการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมติดยาเสพติดอีกด้วย ซึ่งการกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมย่อมเป็นส่วนหนึ่งซึ่งส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟู สมรรถภาพผู้เสพยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของต่างประเทศในกลุ่มนี้ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดี ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศไทย ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา

ยาเสพติด พ.ศ. 2545 แล้ว พบว่าในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย นำหลักการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) มาใช้ และใช้วิธีการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) ของผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดออกจากกระบวนการยุติธรรมอาญาตามปกติ และนำไปบำบัดรักษาในระบบบังคับโดยคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แทนการนำบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการพิจารณาและระบบเรือนจำ และหากผู้กระทำความผิดได้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ก็จะไม่มีการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดต่อไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มาใช้ปฏิบัติกับวิธีการลงโทษเพื่อการฟื้นฟูดังกล่าว แต่กลับไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เนื่องจากเห็นว่าจุดเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟูภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กับองค์กรศาลและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษามีค่อนข้างน้อย และการที่ไม่ได้มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูในขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นอย่างเหมาะสม เพื่อจัดการกับปัญหาพื้นฐานบางประการ ทำให้การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ยังพบกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการบำบัดฟื้นฟูหลายประการ อันส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ดังนั้น ในบทนี้จะทำการวิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศไทยและของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา (มลรัฐฟลอริดา) ประเทศแคนาดา (มลรัฐโทรอนโต) และประเทศออสเตรเลีย (มลรัฐนิวเซาท์เวลล์) เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงข้อแตกต่างและความสำคัญในการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในประเทศไทย เพื่อลดปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในประเทศไทย และพัฒนากระบวนการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟู เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยจะแบ่งการวิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

4.1 วิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในแต่ละประเทศ

4.1.1 บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองของประเทศไทย

- การคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย เมื่อผู้ต้องหาถูกจับกุมในข้อหาเสพยาเสพติด เสพและมีไว้ในครอบครอง เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย หรือเสพและจำหน่ายยาเสพติดตามจำนวนที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณยาเสพติด พ.ศ. 2546 พนักงานสอบสวนมีหน้าที่นำตัวผู้ต้องหาไปศาลภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด โดยพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้ทำคำร้องระบุพฤติการณ์แห่งคดีที่เกิดขึ้นยื่นต่อศาล เพื่อให้ผู้พิพากษาพิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมเพื่อตรวจพิสูจน์ยาเสพติด ซึ่งผู้พิพากษาหรือศาลมีอำนาจเพียงพิจารณาส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์เท่านั้น หากคำร้องของพนักงานสอบสวนบรรยายองค์ประกอบครบถ้วนตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และไม่ปรากฏข้อเท็จจริงอย่างอื่นที่ผิดเงื่อนไขในการส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์ ศาลต้องมีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดดังกล่าว เข้ารับการตรวจพิสูจน์ตามหลักเกณฑ์ที่พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ได้บัญญัติไว้ ส่วนการวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและควรเข้ารับการฟื้นฟูหรือไม่ เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ซึ่งการกำหนดให้การวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและควรเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีข้อดีคือ ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด จะได้เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูอย่างรวดเร็ว ไม่ต้องรอการพิจารณาอนุญาตของศาล ซึ่งโดยมากจะเป็นไปอย่างล่าช้า เนื่องจากศาลมีคดีที่ต้องพิจารณาเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตาม ในการใช้อำนาจพิจารณาวินิจฉัยการต่าง ๆ ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในขั้นตอนนี้ มีข้อสังเกตว่าเสมือนเป็นการใช้อำนาจในการควบคุมตัวโดยคณะอนุกรรมการฟื้นฟูฯ โดยไม่ผ่านการตรวจสอบถ่วงดุลขององค์กรที่มีอำนาจโดยชอบธรรมในการใช้อำนาจในการบังคับผู้ต้องหาไปบำบัดฟื้นฟูอย่างเช่นองค์กรตุลาการเพื่อการตรวจสอบหรือคัดค้านการใช้อำนาจดังกล่าวแต่อย่างใด ทั้งยังพบปัญหาในขั้นตอนการคัดกรองผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูฯ ในประเด็นการคัดแยกผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดกับผู้ค้ายาเสพติดที่ปะปนเข้ามา ทำให้ควบคุมปัญหาการ

แลกเปลี่ยนพฤติกรรมได้ยาก และนำไปสู่พฤติกรรมหลบหนีในระหว่างการตรวจพิสูจน์และการบำบัดฟื้นฟู

- เมื่อผู้พิพากษามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปควบคุมเพื่อการตรวจพิสูจน์แล้ว ให้แจ้งคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทราบ พนักงานสอบสวนจะนำตัวผู้ต้องหาไปส่งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยผู้พิพากษาไม่ต้องดำเนินการออกหมายควบคุมตัวผู้ต้องหาแต่อย่างใด และให้ถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในการควบคุมตัวของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยชอบด้วยกฎหมาย และในระหว่างการตรวจพิสูจน์คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีอำนาจปล่อยชั่วคราวหรือควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ในศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดก็ได้

- ในระหว่างการตรวจพิสูจน์ ถ้าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์หลบหนี ถือว่าผู้ขึ้นชั้นการคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 190 พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบทันที และพนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกติดตามผู้หนีได้ด้วย เพื่อติดตามจับกุมผู้หนีกลับมาเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อไป ซึ่งคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะมีอำนาจเปรียบเทียบคดีได้ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด และในกรณีผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ ซึ่งได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนเงื่อนไขหรือข้อบังคับที่กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่จับตัวผู้หนีกลับมาไว้ในสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ได้โดยไม่ต้องมีหมาย

ซึ่งการกำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เป็นผู้ที่มีอำนาจพิจารณาปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหา มีข้อดีคือการพิจารณาปล่อยชั่วคราวจะดำเนินการได้โดยเร็ว เนื่องจากการพิจารณาปล่อยชั่วคราว เป็นกรณีที่ต้องดำเนินการโดยเร็วเพราะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกควบคุมตัว ทั้งยังเป็นการลดภาระของผู้พิพากษาในการดำเนินการดังกล่าวไปได้มากพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความไม่เหมาะสม และอาจก่อให้เกิดความไม่ชอบธรรมในการใช้อำนาจดังกล่าว ที่สามารถส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลจากการบังคับใช้กฎหมายนี้ได้ เนื่องจากการใช้อำนาจดังกล่าวไม่ได้ผ่านองค์กรที่เหมาะสม ทั้งพบว่าในระหว่างขั้นตอนการควบคุมหรือปล่อยชั่วคราวนี้ประสบปัญหาผู้ต้องหาหลบหนีหรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูฯ เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจเกิดจากการแก้ไขปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ทันท่วงที ส่งผลให้ผู้ต้องหาไม่ยำเกรงและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ

4.1.2 บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองของต่างประเทศ

4.1.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

การคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีดุลพินิจในการพิจารณาอนุญาตผู้กระทำความผิดในการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดี โดยการพิจารณาจากข้อมูลประวัติต่าง ๆ และจากการไต่สวนข้อเท็จจริงและพฤติการณ์แห่งคดีประกอบการพิจารณาอนุญาต และหากพยานหลักฐานมีน้ำหนักรับฟังได้อย่างหนักแน่นว่าผู้กระทำความผิดมีส่วนร่วมในการค้าหรือจำหน่ายยาเสพติด ผู้พิพากษาอาจปฏิเสธที่จะอนุญาตให้ผู้กระทำความผิดเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของศาลยาเสพติดได้ ในระหว่างนั้นผู้กระทำความผิดมีสิทธิได้รับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายรวมถึงผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดี รวมถึงรายละเอียดและเงื่อนไขของกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูโดยกระบวนการของศาลยาเสพติดและคำแนะนำที่สำคัญเกี่ยวกับโปรแกรมและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่จำเป็นอย่างทันที่ และเมื่อผู้พิพากษาพิจารณาอนุญาตให้ผู้กระทำความผิดสามารถเบี่ยงคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดแล้วผู้กระทำความผิดจะต้องปรากฏตัวต่อหน้าผู้พิพากษาในทันที ทั้งนี้ ให้มีการเปิดเผยโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลยาเสพติดอย่างครบถ้วนก่อนเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูด้วย

4.1.2.2 ประเทศแคนาดา

การคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศแคนาดา กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบ (Presiding Judge) มีบทบาทในการซักถามผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู เพื่อตรวจสอบความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูอย่างเคร่งครัด รวมถึงการสำนึกในการกระทำที่เป็นความผิด และนำข้อมูลเหล่านั้นมาพิจารณาประกอบกับข้อมูลความเห็นของพนักงานอัยการ รายงานผลการประเมินเบื้องต้นของเจ้าหน้าที่ศาลหรือผู้ประสานงานของศาล และข้อมูลจากการประเมินและข้อเสนอแนะของทีมงานศาลยาเสพติด ในการคัดกรองเบื้องต้น โดยเมื่อผู้พิพากษาทำการสอบถามรายละเอียดดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว จะเป็นผู้พิจารณาว่าผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ โดยถ้าศาลเห็นว่า

ผู้ยื่นคำร้องขอเป็นผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม จึงจะมีคำสั่งอนุญาตให้ผู้ยื่นคำร้องขอประกันตัวภายใต้เงื่อนไขการแก้ไขฟื้นฟูของศาลที่เข้มงวด แต่หากศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมยังไม่เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม คดีของพวกเขาจะถูกส่งกลับไปยังกระบวนการของศาลอาญาโดยปกติ ซึ่งในระหว่างรอการประเมินสภาพปัญหาการติดยาเสพติดในเชิงลึกทางการแพทย์ในระหว่างที่ศาลอนุญาตให้ผู้ยื่นคำร้องขอประกันตัว หากผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขของศาลและศาลเห็นว่าผู้นั้นไม่เหมาะสมกับการบำบัดฟื้นฟู คดีของพวกเขาอาจถูกส่งกลับไปยังกระบวนการของศาลอาญาโดยปกติได้ โดยผู้กระทำความผิดมีสิทธิถอนการรับสารภาพและปฏิเสธต่อผู้คดีได้ ทั้งนี้ กฎหมายได้กำหนดให้ก่อนยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรม ผู้ต้องหาจะต้องได้รับคำแนะนำทางกฎหมายจากผู้ให้คำปรึกษาทางกฎหมายหรือทนายความมาก่อน ดังนั้น ผู้ต้องหาจะรับทราบเงื่อนไขทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูของศาลแล้ว

4.1.2.3 ประเทศออสเตรเลีย

สำหรับการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศออสเตรเลีย กฎหมายกำหนดให้ศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นทำการสืบเสาะ สืบสวน และไต่สวนเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และบ่งชี้อย่างชัดเจนว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติด เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดนั้น มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ และเมื่อเห็นว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติให้ส่งตัวผู้นั้นมายังศาลยาเสพติด และเมื่อผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดถูกส่งตัวมายังศาลยาเสพติดแล้ว ผู้พิพากษาในศาลยาเสพติดจะดำเนินการไต่สวนและสอบถามผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบให้แน่ชัดว่าผู้นั้นเป็นผู้มีคุณสมบัติในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจริง และสอบถามการรับสารภาพและการสำนึกผิดในการกระทำนั้น รวมถึงยังมีหน้าที่ต้องอธิบายเงื่อนไขในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพรวมถึงผลลัพธ์ที่จะตามมาด้วย ในระหว่างนั้นหากปรากฏพฤติการณ์ที่ผู้พิพากษาในศาลยาเสพติดเห็นว่าการเข้าร่วมโปรแกรมจะเป็นอันตรายต่อผู้เข้าร่วมโปรแกรมคนอื่น อาจปฏิเสธการรับเข้าสู่โปรแกรมการบำบัด แม้ว่าการรายงานผลการประเมินการมีคุณสมบัติและความเหมาะสมของผู้นั้นเป็นที่น่าพอใจก็ตาม

4.1.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการคัดกรองบุคคล ของประเทศไทยกับต่างประเทศ

เห็นได้ว่าการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยนั้น กฎหมายกำหนดให้การวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด และควรได้รับการฟื้นฟูหรือไม่ เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้พิพากษามีอำนาจเพียงพิจารณาว่าคำร้องของพนักงานสอบสวนบรรยายองค์ประกอบครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ เมื่อครบถ้วนถูกต้องก็ต้องมีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์เท่านั้น ซึ่งการพิจารณามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์ในขั้นตอนนี้ค่อนข้างจะจำกัดการใช้ดุลพินิจของศาลพอสมควร เนื่องจากกฎหมายไม่ได้เปิดช่องให้ผู้พิพากษาสามารถที่จะไต่สวนหรือสั่งให้แสดงพยานหลักฐานเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงประกอบการพิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์ และไม่ได้เปิดช่องให้ผู้พิพากษาสามารถพิจารณาไม่ส่งตัวผู้ต้องหาดังกล่าวเข้ารับการตรวจพิสูจน์ด้วยเหตุผลประการอื่นได้นอกจากกรณีบุคคลนั้นต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดฐานอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกหรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และหลังจากผู้พิพากษามีคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดแล้ว การวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและควรได้รับการฟื้นฟูหรือไม่ เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และอยู่นอกเหนือจากอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาที่จะเข้าไปมีบทบาทพิจารณา ตรวจสอบ หรือคัดค้านการวินิจฉัยดังกล่าว เนื่องจากไม่ว่าผลการวินิจฉัยจะเป็นอย่างไร กฎหมายไม่ได้กำหนดให้ต้องมีการแจ้งผลการวินิจฉัยกลับไปให้ศาลรับทราบหรือพิจารณาแต่อย่างใด ด้วยข้อจำกัดเรื่องบทบาทและอำนาจหน้าที่และการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการทำงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ดังกล่าว ผู้พิพากษาจึงเป็นเพียงเสมือนตรายางในการทำงานตามบทกฎหมายดังกล่าวเท่านั้น กล่าวคือ เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่เพื่อให้กระบวนการตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ดำเนินต่อไปได้เท่านั้น

ซึ่งจากการศึกษาการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 นอกจากจะพบว่ามีการนิยามผู้ต้องหาที่ไม่ใช่ผู้เสพยาเสพติด

ที่แท้จริงแต่เป็นผู้ค้ายาเสพติดแฝงเข้ามาในกระบวนการเพื่อเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อันสะท้อนให้เห็นถึงการคัดกรองที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้ค้ากับกลุ่มคนที่เป็นผู้เสพที่แท้จริง และเป็นอันตรายต่อการแพร่ระบาดของยาเสพติดและอาจส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่อาจบรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้จำนวนผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดลดลงได้แล้ว ยังพบว่าในระหว่างขั้นตอนการควบคุมตัวหรือการปล่อยชั่วคราวระหว่างตรวจพิสูจน์ ประสบปัญหาผู้ต้องหาหลบหนี ไม่มาตามกำหนดนัด ไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนเงื่อนไขหรือข้อบังคับที่กำหนดซึ่งมีจำนวนมากและเป็นอุปสรรคต่อการตรวจพิสูจน์ และการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อไป และเมื่อตามตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์กลับมาได้แล้วต้องนำกลับไปบำบัดแก้ไขตามแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ครบถ้วนต่อไป ไม่อาจที่จะรายงานให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมารับตัวเพื่อไปดำเนินคดีได้ หรือบางกรณีผู้ต้องหาเมื่อได้รับการปล่อยชั่วคราวออกไปก็ไปกระทำความผิดขึ้นอีกโดยไปเสพยาเสพติดซ้ำหรือไปก่อความผิดอื่นอีกซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก ทำให้ไม่สามารถส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 เพราะไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ทำให้ผู้ต้องหาเสียโอกาสที่จะได้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าจุดเชื่อมโยงระหว่างพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในการทำงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยเฉพาะในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่ค่อนข้างน้อย ทำให้ผู้ต้องหาไม่มีความยำเกรงและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามเงื่อนไขของกฎหมายในระหว่างการตรวจพิสูจน์ซึ่งอยู่ในการควบคุมของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่มีลักษณะตัดขาดจากการควบคุมขององค์กรที่มีอำนาจโดยชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับของประชาชนอย่างเช่นศาล เมื่อผู้ต้องหาขาดความเชื่อมั่นและการยอมรับในกระบวนการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพแทนการลงโทษ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยที่ศาลไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใด ๆ ในการตรวจสอบ การพิจารณา หรือคัดค้านการใช้อำนาจของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแต่อย่างใด รวมถึงรับรายงานข้อเท็จจริงหรือความคืบหน้าเกี่ยวกับการตรวจพิสูจน์เพื่อ

ออกคำสั่งใดๆ เพื่อให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย จึงนำไปสู่ปัญหาซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการตรวจพิสูจน์และการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดไม่อาจบรรลุเป้าหมายที่จะนำไปสู่การลดจำนวนผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดซึ่งเป็นอุปสงค์ของปัญหาเสพติดอีกด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับ การคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย แล้ว จะเห็นว่าผู้พิพากษาล้วนมีบทบาทในการพิจารณาคัดกรอง โดยกฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษามีบทบาทในการไต่สวนข้อเท็จจริง พิจารณาพยานหลักฐาน และมีอำนาจพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดและมีความเหมาะสมที่จะเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีหรือไม่ ทั้งนี้ หากการไต่สวนข้อเท็จจริงและพฤติการณ์แห่งคดี รับฟังได้ว่าผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดนั้นมีส่วนร่วมในการค้าหรือจำหน่ายยาเสพติด ผู้พิพากษามีอำนาจปฏิเสธที่จะอนุญาตให้ผู้กระทำความผิดเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูได้ ซึ่งในประเทศแคนาดาแม้จะได้กำหนดให้มีการคัดกรองคุณสมบัติของผู้กระทำความผิด โดยพนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ศาลหรือผู้ประสานงานของศาล และทีมงานศาลยาเสพติด ในขั้นก่อนหน้าด้วยก็ตาม แต่สุดท้ายแล้วผู้พิพากษาจะเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดและมีความเหมาะสมที่จะเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ แต่ก่อนการพิจารณานุญาตผู้พิพากษาจะต้องทำการซักถามผู้กระทำความผิดเพื่อประเมินความเหมาะสมในการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูอีกครั้ง และนำมาพิจารณาประกอบกับข้อมูลความเห็นของพนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ศาลหรือผู้ประสานงานของศาล และข้อเสนอแนะของทีมงานศาลยาเสพติด ซึ่งการกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาคุณสมบัติของบุคคลว่าเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดและมีความเหมาะสมที่จะเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีหรือไม่ เนื่องจากบทบาทในการไต่สวน พิจารณาพยานหลักฐานเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง การปรับข้อเท็จจริงเข้ากับข้อกฎหมาย การพิจารณาพฤติการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและนำมาประกอบการมีดุลพินิจในเรื่องนั้น ๆ ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่บังคับนั้น และการใช้อำนาจในการพิจารณาตัดสินหรือออกคำสั่งใด ๆ เพื่อให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย โดยปกติเป็นบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาผู้ซึ่งมีอำนาจโดยชอบธรรมในเรื่องดังกล่าว เพื่อการคัดกรองให้ได้ผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดที่เป็นผู้มีพฤติกรรมการใช้

ยาเสพติด มีหรือครองครองยาเสพติดอันมีวัตถุประสงค์เพื่อเสพอย่างแท้จริง เพื่อเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่ การบำบัดฟื้นฟูแทนการจำคุกตามเจตนารมณ์ของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด และ การกำหนดให้ผู้พิพากษาลงนามมีบทบาทดังกล่าวเพื่อจัดการกับปัญหาการไม่ร่วมมือของผู้เข้ารับ การบำบัดฟื้นฟูอย่างทันท่วงที และทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเกิดความยำเกรงและเห็นความสำคัญ ของการปฏิบัติตามเงื่อนไขและนำไปสู่ความร่วมมือในการปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูจนสำเร็จ

และการเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศ สหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย ยังได้ให้ความสำคัญกับความสมัครใจในการเบี่ยงเบนคดี เข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูของผู้กระทำความผิด และล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญกับการกำหนดให้ผู้พิพากษา เข้ามามีบทบาทในขั้นตอนนี้ด้วย ดังนั้น ในแต่ละประเทศต่างได้วางกลยุทธ์ที่แยกย่อยด้วยการกำหนดให้ ผู้กระทำความผิดมีโอกาสได้รับคำปรึกษาทางกฎหมายจากผู้ให้คำปรึกษาทางกฎหมายหรือในบาง ประเทศอย่างประเทศสหรัฐอเมริกากำหนดให้ผู้พิพากษามีหน้าที่ในการให้คำแนะนำอธิบาย รายละเอียดและเงื่อนไขของกฎหมายในการบำบัดรักษาโดยกระบวนการของศาลยาเสพติด หรือ ข้อมูลสำคัญและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่จำเป็นอย่างทันท่วงที เพื่อให้ผู้กระทำความผิดเห็นข้อดี ของการเบี่ยงคดีอันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู เพื่อให้เกิดความสมัครใจในการ บำบัดฟื้นฟู และเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พิพากษากับผู้กระทำความผิดด้วย ซึ่งในประเทศ ออสเตรเลียยังได้กำหนดให้ผู้พิพากษามีหน้าที่ต้องอธิบายเงื่อนไขในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู สมรรถภาพรวมถึงผลลัพธ์ที่จะตามมาอีกด้วย โดยจากการศึกษากระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพ หรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย พบว่ากระบวนการได้ ถูกพัฒนาเรื่อยมาภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด ที่ปรากฏข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญในการศึกษาวิจัยว่า ผู้พิพากษามีผลกระทบต่อสภาพจิตใจและสุขภาพจิตที่ดีของบุคคลซึ่งผู้พิพากษามีปฏิสัมพันธ์ด้วยอย่าง หลีกเลียงไม่ได้ เนื่องจากผู้พิพากษาเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากผู้กระทำความผิดคดียาเสพติดในการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปในทางที่ดีขึ้น และได้รับความไว้วางใจเนื่องจากมีความเป็นกลาง อีกทั้ง ยังทรงสถานะเป็นผู้มีบทบาทในฐานะเป็นผู้พิจารณาตัดสินให้คุณหรือให้โทษแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิด อีกด้วย การกำหนดบทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบำบัดรักษาเป็นสิ่งสำคัญที่ต้อง กำหนดให้สอดคล้องกันไปด้วย ดังนั้น กระบวนการในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของ ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย จึงให้ความสำคัญกับการกำหนดบทบาทให้มีความ เหมาะสมและได้มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและเข้าแทรกแซงกระบวนการบำบัดฟื้นฟู

ตั้งแต่แรกของการกระบวนการไม่ว่าจะเป็นการให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาทางกฎหมาย การไต่สวน หรือซักถามผู้ต้องหาเพื่อการมีดุลพินิจต่าง ๆ หรือแม้แต่การพิจารณาอนุญาตให้ประกันตัว เพื่อสร้างความไว้วางใจและมั่นใจว่าผู้พิพากษาจะให้ความใส่ใจกับความรู้สึก จะรักษาผลประโยชน์ และพร้อมจะรับฟังสิ่งต่าง ๆ จากผู้กระทำความผิด และเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู อีกทั้งเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้พิพากษากับผู้กระทำความผิดตั้งแต่แรกเริ่ม เพื่อเป็นการวางรากฐานการบำบัดฟื้นฟูและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ดีของการบำบัดฟื้นฟูการติดยาเสพติดต่อไปอีกด้วย

ดังนั้น ในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนการอนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าสู่อำนาจหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ของประเทศไทย จึงควรกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการคัดกรองบุคคล โดยควรกำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณามีคำสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าสู่อำนาจหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยให้มีอำนาจทำการไต่สวนเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่บ่งชี้แน่ชัดว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่แท้จริง หรือเรียกรายงานผลการตรวจพิสูจน์ทางด้านร่างกายและจิตใจ ผลการตรวจหายาเสพติดทางห้องปฏิบัติการ เพื่อใช้ประกอบการพิจารณามีคำสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ผู้ต้องหาเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่อำนาจหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟู รวมถึงควรกำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจพิจารณามีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ไปดำเนินคดีได้ หากในระหว่างการตรวจพิสูจน์ ปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ มีพฤติกรรมหลบหนี หรือกระทำความผิดเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนด หรือมีพฤติกรรมอื่นใดอันเป็นอุปสรรคต่อการตรวจพิสูจน์ หรือมีพฤติการณ์อันอาจเป็นอันตรายต่อสังคม ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปัญหากระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ขาดความเชื่อมโยงกับองค์กรที่มีอำนาจโดยชอบธรรมในการใช้อำนาจในการบังคับ บำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอย่างเช่นศาลที่ส่งผลให้ในระหว่างขั้นตอนการควบคุมตัวหรือการปล่อยชั่วคราวระหว่างตรวจพิสูจน์ ผู้ต้องหาหลบหนี ไม่มาตามกำหนดนัด ไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนเงื่อนไขหรือข้อบังคับที่กำหนดอันเป็นอุปสรรคต่อการตรวจพิสูจน์และการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และการให้ผู้พิพากษาลงนามมีบทบาทในขั้นตอนนี้เพื่อแก้ไขปัญหาการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเพื่อให้

ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เกิดความยำเกรงและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามเงื่อนไขและนำไปสู่ความร่วมมือในการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

4.2 วิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดในแต่ละประเทศ

4.2.1 บทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย

ภายหลังจากที่ศาลมีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดแล้ว กฎหมายไม่ได้กำหนดให้ต้องมีการรายงานผลการวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ศาลทราบ เมื่อคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด เป็นหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในการจัดให้มีแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือในการพิจารณาปรับแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต้องอยู่รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด ซึ่งโดยปกติต้องไม่เกิน 6 เดือน แต่ถ้าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพยังไม่เป็นที่พอใจ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอาจพิจารณาขยายระยะเวลาได้ แต่รวมแล้วไม่เกิน 3 ปี และในกรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเห็นสมควร อาจพิจารณาลดระยะเวลาการฟื้นฟูลงก็ได้หรืออาจพิจารณาปล่อยชั่วคราวตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด

และในกรณีที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหลบหนีจากการควบคุมหรือหลบหนีออกนอกเขตศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ถือว่าผู้นั้นหนีการคุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 190 พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบทันที และพนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกติดตามผู้นั้นได้ด้วย เพื่อติดตามจับกุมผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่หลบหนีกลับเข้ามารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อไปซึ่งคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จะมีอำนาจเปรียบเทียบคดีได้ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด

ซึ่งการกำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตลอดกระบวนการ รวมถึงการออกคำสั่งใด ๆ

โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมทางศาล มีข้อดีคือมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการกับการบำบัดฟื้นฟู และรวดเร็วกว่าทั้งยังเป็นการลดขั้นตอนและกระบวนการอีกด้วย แต่มีข้อเสียคือในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูนี้ ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหาายังขาดแรงจูงใจในการบำบัดฟื้นฟู ขาดความยำเกรงและไม่เห็นความสำคัญในการปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูจนสำเร็จ รวมถึงความเชื่อมั่นและการยอมรับในกระบวนการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูภายใต้ระบบควบคุมของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมทางศาล

4.2.2 บทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศ

4.2.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ภายหลังจากที่ผู้พิพากษาพิจารณาอนุญาตให้ผู้ต้องหาเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของศาลอาญาเสพติด ผู้ต้องหาจะได้รับการบำบัดฟื้นฟูภายใต้แผนการบำบัดฟื้นฟูที่ถูกออกแบบและพัฒนาโดยทีมงานของศาลอาญาเสพติด (Drug Court Team) ซึ่งมีผู้พิพากษาเป็นหัวหน้าของทีมงานดังกล่าวและกฎหมายกำหนดให้ทีมงานของศาลอาญาเสพติดประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟู โดยในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมฯ จะต้องมีการสุ่มตรวจผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเพื่อหาสารเสพติดเป็นประจำ และให้รายงานความคืบหน้าพร้อมความเห็นของทีมงานเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูให้ผู้พิพากษาซึ่งเป็นหัวหน้าของทีมงานนั้นรับทราบโดยเร็ว เพื่อการพิจารณาให้รางวัล หรือการพิจารณาโทษที่ต้องเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีความแน่นอน มีความยุติธรรม และมีความเข้มข้นอย่างเหมาะสม และกฎหมายยังกำหนดให้ผู้พิพากษาต้องมีปฏิสัมพันธ์ในศาลกับผู้กระทำความผิด และควรมีการไต่สวนและพิจารณาสถานะของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นประจำเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูกลับไปมีพฤติกรรมในการเสพยาเสพติดอีก

4.2.2.2 ประเทศแคนาดา

การดำเนินการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศแคนาดากฎหมายกำหนดให้ดำเนินการโดยทีมงานศาล (court team) และทีมงานบำบัดรักษา (treatment team)

โดยผู้พิพากษาจะมีบทบาทอยู่ในส่วนของทีมงานศาลในฐานะผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบซึ่งมีหน้าที่ขับเคลื่อนการบำบัดฟื้นฟูไปพร้อมกับทีมงานทั้งสองทีมงาน โดยการติดตามความคืบหน้าของการบำบัดฟื้นฟูและควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการของศาลตามที่กฎหมายกำหนดรวมถึงเป็นผู้ที่จะแก้ไขปัญหาผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไม่ปฏิบัติตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาลผ่านการรายงานของทีมงานบำบัดรักษา ทั้งนี้ กฎหมายยังกำหนดให้ทีมงานศาล (court team) ประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนการพิจารณาในศาล (pre court meeting) ซึ่งผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบสำนวนจะเข้าร่วมในการประชุมนี้ด้วยเพื่ออภิปรายเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการบำบัดฟื้นฟูของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูจากข้อมูลของทีมงานบำบัดรักษา (treatment team) และนอกจากจะมีความรับผิดชอบในการออกคำสั่งต่างๆ ในฐานะที่เป็นประธานแล้ว ยังมีหน้าที่ในการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้กระทำผิดให้ยังคงได้รับการคุ้มครองภายในระบบการทำงานร่วมกันนี้ด้วย

ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ผู้พิพากษามีอำนาจในการกำหนดความถี่ในการมารายงานตัวของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูต่อศาลด้วย โดยสามารถใช้ดุลพินิจได้ตามความเหมาะสมโดยประเมินจากผลการบำบัดฟื้นฟูประกอบคำแนะนำของทีมงานทั้งสองทีม ซึ่งการออกคำสั่งเพิ่มหรือลดความถี่ในการมารายงานตัวต่อผู้พิพากษามีลักษณะเป็นการให้รางวัลหรือการลงโทษ เพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมหรือเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแล้วแต่กรณี ผู้พิพากษาจะเป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูมีความต่อเนื่องอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

4.2.2.3 ประเทศออสเตรเลีย

ในการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศออสเตรเลีย กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปร่วมมีบทบาทในการประเมินผู้เข้าร่วมโปรแกรมเพื่อจัดทำแผนการบำบัดฟื้นฟูที่เหมาะสม รวมถึงมีบทบาทในการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ในแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดด้วย โดยในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูในแต่ละขั้นตอนตามแผนนั้นกฎหมายกำหนดให้มีการรายงานผลกลับไปให้ศาลทราบทุกระยะ ทั้งนี้ ผู้พิพากษายังมีบทบาทในการเฝ้าสังเกตตรวจสอบและติดตามผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิดร่วมกับทีมงานของศาลโดยผู้พิพากษาจะมาพบกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูก่อนที่จะมีการนั่งพิจารณาของศาลในแต่ละวันเพื่อรับทราบรายงานการบำบัดฟื้นฟูจากเจ้าหน้าที่คุมประพฤติและจะมีการร่วมสนทนาให้คำปรึกษาและแลกเปลี่ยนความเห็น

กับผู้เข้ารับการบำบัดด้วย อีกทั้งมีบทบาทในการติดตามควบคุมดูแลความก้าวหน้าของการบำบัดฟื้นฟูตามแผนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และหากผู้เข้าร่วมโปรแกรมมีผลการบำบัดฟื้นฟูเป็นที่น่าพอใจ ในแต่ละขั้นตอนผู้พิพากษาจะพิจารณารูปแบบการให้รางวัล ในทางกลับกันหากผลการบำบัดฟื้นฟูไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้พิพากษาจะเป็นผู้กำหนดบทลงโทษ และอาจพิจารณาแก้ไขเงื่อนไขของคำสั่งหรือของแผนการบำบัดฟื้นฟูให้เหมาะสมกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูด้วยก็ได้ ในกรณีที่ผู้พิพากษามีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้เข้าร่วมโปรแกรมอาจจะล้มเหลวในการปฏิบัติตามการบำบัดฟื้นฟู ผู้พิพากษามีอำนาจที่จะออกหมายจับได้

4.2.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยกับต่างประเทศ

เห็นได้ว่าภายหลังจากที่ศาลมีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดแล้ว ในระหว่างการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ผู้พิพากษาจะไม่ได้เข้ามามีบทบาทใด ๆ เนื่องจากการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 มีลักษณะเป็นการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) เข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูแทนการลงโทษจำคุกโดยคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และออกจากการควบคุมของศาลโดยสิ้นเชิง การพิจารณาความเหมาะสมของแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรวมถึงพิจารณาให้ลดหรือขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นการให้รางวัลหรือกำหนดบทลงโทษ ล้วนเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทั้งสิ้น นอกจากนี้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังมีอำนาจในการพิจารณาให้ปล่อยชั่วคราวและพิจารณาเปรียบเทียบคดีได้ในกรณีที่ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูหลบหนีจากการควบคุมหรือหนีออกจากศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดด้วย ดังนั้น ผู้พิพากษาจึงไม่มีบทบาทและอำนาจหน้าที่ใดไม่ว่าจะตรวจสอบหรือคัดค้านการใช้อำนาจของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การพิจารณาความเหมาะสมของแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรวมถึงการพิจารณาให้รางวัลหรือกำหนดบทลงโทษในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือแม้แต่รับทราบความคืบหน้าเกี่ยวกับการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดภายหลังจากที่ตนมีคำสั่งส่งตัวไปตรวจพิสูจน์เลย เนื่องจากระหว่างการดำเนินการฟื้นฟู

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้นจะไม่มีกรรายงานให้ผู้พิพากษาทราบ อันถือเป็นการเบี่ยงเบนคดีออกจากความควบคุมของศาลโดยสิ้นเชิง

ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในระหว่างการบริหารแผนฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ประสบปัญหาผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ใส่ใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู โดยไม่ปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด²²⁹ หรือไม่มาเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเลย หรือเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ครบตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด มีพฤติการณ์หลบหนีไม่ทำตามคำสั่งของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ไปรายงานตัว เป็นจำนวนมาก และปัญหานี้มีมากขึ้นโดยสามารถเห็นได้ในกรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานขอให้ศาลมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนไปรับตัวผู้ต้องหาที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไปดำเนินคดี เนื่องจากผู้ต้องหาไม่ใส่ใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู²³⁰ สุดท้ายผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเหล่านั้น ก็ต้องถูกส่งตัวไปดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมตามปกติ ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ต้องการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานเสพยาเสพติดในชั้นตอนที่ถูกกล่าวหาเพื่อเยียวยาแก้ไขเสียก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาลแล้ว ยังส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดไม่อาจบรรลุเป้าหมายที่จะนำไปสู่การลดจำนวนผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดซึ่งเป็นอุปสงค์ของปัญหาเสพยาเสพติดอีกด้วย อีกทั้งยังพบปัญหาบางประการเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่ไม่ยอมเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือหลีกเลี่ยงไม่เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามเงื่อนไขให้ครบตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด เนื่องจากคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่สามารถวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าไม่เป็นที่พอใจ และรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ เพื่อให้

²²⁹จำเรียง สวัสดิวัฒน์ ณ อยุธยา, “เอกสารรายงานข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด,” 1 พฤศจิกายน 2560 (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²³⁰วิฑูร จันท์แจ่งดี, “ปัญหาเกี่ยวกับการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด,” ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, หน้า 23.

ดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูต่อศาลได้ เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องอำนาจฟ้องของพนักงานอัยการ ทำให้มีสำนวนคดีที่ไม่อาจวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้เป็นจำนวนมาก

เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าขั้นตอนในระหว่างการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยที่ได้กำหนดให้อำนาจคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยการต่าง ๆ ตลอดกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยไม่ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากผู้กระทำความผิดติดยาเสพติดในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปในทางที่ดีขึ้น เข้ามามีบทบาทใดๆ ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเลย สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อันเป็นอุปสรรคต่อการบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องหายังขาดแรงจูงใจในการบำบัดฟื้นฟู ขาดความยำเกรงและไม่เห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามเงื่อนไขและนำไปสู่ความร่วมมือในการปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูจนสำเร็จ รวมถึงความเชื่อมั่นและการยอมรับในกระบวนการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพแทนการลงโทษ ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ที่ได้กำหนดให้อำนาจคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยการต่าง ๆ ตลอดกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยไม่ผ่านองค์กรที่มีอำนาจโดยชอบธรรมในการใช้อำนาจในการบังคับบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและเป็นที่ยอมรับของประชาชนว่าเป็นผู้มีบทบาทในฐานะเป็นผู้พิจารณาตัดสินให้คุมหรือให้โทษแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดได้อย่างเช่นองค์กรตุลาการหรือศาล

เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย ต่างก็กำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ในลักษณะเป็นผู้กำกับติดตามความก้าวหน้าและการปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูของผู้กระทำความผิด ผ่านการรายงานของทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟู นอกจากนี้ผู้พิพากษายังมีหน้าที่สอดส่องและติดตามเพื่อควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการของศาลตามที่กฎหมายกำหนดรวมถึงเป็นผู้ที่จะแก้ไขปัญหาของการไม่ปฏิบัติตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูและยังเป็นผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาให้รางวัลหรือโทษ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูมีพฤติกรรมที่เหมาะสมอีกด้วย ซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกายังได้กำหนดให้ผู้พิพากษามีบทบาทในการไต่สวนและพิจารณาสถานะของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นประจำเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิดนอกเหนือจากรับทราบความคืบหน้าจากการ

รายงานของทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟู เช่นเดียวกับในประเทศออสเตรเลียที่ได้กำหนดให้ผู้พิพากษามีบทบาทในการเฝ้าสังเกตตรวจสอบและติดตามผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิดร่วมกับทีมงานโดยการร่วมสนทนาให้คำปรึกษาและแลกเปลี่ยนความเห็นกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูรวมถึงรับทราบอุปสรรคในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูด้วย ส่วนในประเทศแคนาดาในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูได้กำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจในการกำหนดให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูมารายงานตัวต่อศาลด้วย โดยสามารถใช้ดุลพินิจกำหนดความถี่ในการมารายงานตัวตามความเหมาะสมโดยการพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการรายงานความคืบหน้าของการบำบัดฟื้นฟูจากทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟู เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย ล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญกับการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ไม่ว่าจะเป็นด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการไต่สวนสถานะผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ร่วมสนทนาให้คำปรึกษาด้วยตนเองหรือได้รับการรายงานความคืบหน้าจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อันเนื่องมาจากกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของกลุ่มประเทศดังกล่าว มีการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มาประยุกต์ใช้กับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและได้ให้ความสำคัญกับการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดอย่างเหมาะสม ด้วยข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากการวิจัยที่ว่าผู้พิพากษามีความสำคัญต่อกระบวนการบำบัดฟื้นฟูและต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีทั้งยังมีผลทำให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดบรรลุเป้าหมายที่ดีได้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พิพากษากับผู้ต้องหาที่เป็นผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูจึงเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูด้วย สอดคล้องกับการประเมินผลกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDT) ที่พบว่าผู้กระทำผิดที่เข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดของศาลเพื่อการบำบัดยาเสพติด (TDT) ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้เพราะกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของศาล โดยเฉพาะคำแนะนำและคำติชมของผู้พิพากษาเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการแก้ไขฟื้นฟูของผู้กระทำผิด และเห็นว่ามันมีความสำคัญต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ดังนั้น การบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของกลุ่มประเทศดังกล่าว จึงพยายามรวมการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดกับโครงสร้างของศาลและอำนาจของผู้พิพากษาเข้าด้วยกัน โดยการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ในฐานะเป็นผู้กำกับติดตามเพื่อรับทราบความคืบหน้าของการบำบัดฟื้นฟูอย่าง

ต่อเนื่องหรือสอดส่องดูแลเพื่อควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูมีความต่อเนื่องอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขั้นตอนการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูมีความสำคัญอย่างมาก เพราะในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอาจมีความรู้สึกกดดันหรืออาจรู้สึกย่อท้อไม่อยากจะทำบำบัดฟื้นฟูต่อไปได้ ดังนั้น กฎหมายจึงได้กำหนดให้ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากผู้กระทำความผิดคดีอาญาเสพติด ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปในทางที่ดีขึ้น และยังเป็นผู้ที่สามารถสร้างแรงจูงใจในการ บำบัดฟื้นฟูเข้ามามีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องในระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟู เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติแผนการบำบัดฟื้นฟู และการกำหนดให้ผู้พิพากษาลงมามีบทบาทดังกล่าวเพื่อจัดการกับ ปัญหาการไม่ร่วมมือของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างทันท่วงที และทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟู เกิดความยำเกรงและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามเงื่อนไขและนำไปสู่ความร่วมมือในการปฏิบัติ ตามแผนการบำบัดฟื้นฟูเพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูของศาลอาญาเสพติดมีความต่อเนื่องและดำเนินต่อไปจน ประสบผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดอย่างแท้จริง ซึ่งจะ เห็นได้ว่าการวางระบบเกี่ยวกับความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ มีความเชื่อมโยงระหว่างความ รับผิดชอบในการบำบัดฟื้นฟูของทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟูและการควบคุมดูแลโดย ผู้พิพากษาหรือศาล

ดังนั้น ในขั้นตอนระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย จึงควรให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู โดยควรกำหนดให้ ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในลักษณะเป็นผู้กำกับ ติดตาม ความคืบหน้าในการบำบัด ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผ่านการรายงานของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยให้มีอำนาจเป็นผู้พิจารณาออกคำสั่งใด ๆ ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูด้วย เช่น ให้มีอำนาจเรียก ผู้ต้องหา มาศาลเพื่อตักเตือนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ให้มีอำนาจออกคำสั่ง เพิกถอนคำสั่งอนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้เมื่อพบมีพฤติกรรม หลีกเลี่ยงการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดถึงขนาดว่าการให้ผู้ต้องหา ยังคงอยู่ในระบบบำบัด ฟื้นฟูตามพระราชบัญญัตินี้ไม่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ต้องหาอีกต่อไปแล้ว และให้มีอำนาจพิจารณา มีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไป ดำเนินคดีได้ หากปรากฏข้อเท็จจริงในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูว่าผู้นั้นมีพฤติกรรมในทางจำหน่ายหรือ การค้าในเชิงพาณิชย์ หรือมีพฤติกรรมเป็นอันตรายต่อสังคม หรือเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รวมถึงให้มีอำนาจพิจารณาขยายหรือลดระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพ

ผู้ติดยาเสพติดด้วย นอกจากนี้ควรกำหนดให้ศาลมีอำนาจเรียกผู้ต้องหามาศาลเพื่อทำการสอบถามเพิ่มเติม และหรือให้นักจิตวิทยา ผู้ทำการบำบัดฟื้นฟูหรือแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ หรือผู้แทนกรมคุมประพฤติ ซึ่งเป็นคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องหาดังกล่าว มาศาลเพื่อเข้าร่วมหรือ ก่อนการพิจารณามีคำสั่งใด ๆ ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ใส่ใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู โดยไม่ปฏิบัติตามแผนการฟื้นฟู หรือไม่มาเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเลย หรือเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ครบตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด มีพฤติการณ์หลบหนี ไม่ไปรายงานตัวและฝ่าฝืนคำสั่งของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด อีกทั้งยังเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่ไม่ยอมเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือหลีกเลี่ยงไม่เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามเงื่อนไขให้ครบตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด ที่ทำให้ไม่สามารถวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าไม่เป็นที่พอใจและรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อให้ดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการฟื้นฟูต่อศาลได้ เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องอำนาจฟ้องของพนักงานอัยการ ทำให้มีสำนวนคดีที่ไม่อาจวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้เป็นจำนวนมากอีกด้วย การกำหนดให้ผู้พิพากษาลงมามีบทบาทดังกล่าวเพื่อจัดการกับปัญหาการไม่ร่วมมือของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างทันทั่วถึง และทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเกิดความยำเกรงและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามเงื่อนไขและนำไปสู่ความร่วมมือในการปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูจนสำเร็จ และการที่กำหนดให้ผู้พิพากษาลงมามีบทบาทในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแล้วแต่กรณี เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูมีความต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

4.3 วิเคราะห์บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดในแต่ละประเทศ

4.3.1 บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย

เมื่อการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดสิ้นสุดลง พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ไม่ได้กำหนดให้มีการรายงานผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกลับไปให้ศาลทราบเพื่อให้มีอำนาจพิจารณามีคำสั่งใด ๆ โดยในการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 กำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีอำนาจในการวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีผลการฟื้นฟูเป็นที่พอใจหรือไม่ โดยคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะพิจารณาจากรายงานและความเห็นของพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือพนักงานคุมประพฤติของสำนักงานคุมประพฤติแล้วแต่กรณี ในกรณีที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจแล้ว ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีคำสั่งให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพ้นจากการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและให้มีคำสั่งปล่อยตัวไป และถือว่าเป็นการหลุดพ้นจากความผิดที่ถูกกล่าวหา พร้อมทั้งจัดทำหนังสือรับรองผลการฟื้นฟูสมรรถภาพให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่หากคณะอนุกรรมการวินิจฉัยว่าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจให้คณะอนุกรรมการพิจารณาส่งตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีต่อไป

ซึ่งการกำหนดให้การพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รวมถึงการออกคำสั่งใด ๆ ให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่กฎหมายกำหนดในขั้นตอนนี้ เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีข้อดี คือ ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูฯ จะได้รับการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูโดยเร็ว ซึ่งในกรณีที่ผลการฟื้นฟูเป็นที่น่าพอใจ ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูก็จะได้รับการพิจารณาปล่อยตัวไปและให้พ้นจากข้อหาอย่างรวดเร็วกว่ารอการพิจารณาของศาล ซึ่งโดยมากจะเป็นไปอย่างล่าช้า เนื่องด้วยเหตุผลศาลมีคดีจะต้องพิจารณาเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตาม ในการให้อำนาจคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดดังกล่าว เหมือนการให้

อำนาจคณะกรรมการฟื้นฟูใช้ดุลพินิจในการทำคำพิพากษาของฝ่ายตุลาการ โดยขาดการตรวจสอบ ถ่วงดุลทางกระบวนการยุติธรรมทางศาลที่มีอำนาจโดยชอบธรรมในการใช้อำนาจอีกด้วย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความโปร่งใส ความเหมาะสม และประสิทธิภาพอันเนื่องมาจากการใช้อำนาจดังกล่าวได้

4.3.2 บทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศ

4.3.2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

เมื่อระยะเวลาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีสิ้นสุดลง กฎหมายกำหนดให้ทีมงานศาลยาเสพติดพิจารณาว่าผลการฟื้นฟูตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเป็นที่น่าพอใจหรือไม่พร้อมทั้งความเห็นเสนอผ่านผู้ประสานงานคดีหรือผู้จัดการคดี (เจ้าของสำนวนคดี) เพื่อเสนอต่อผู้พิพากษา และกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ตัดสินโดยทำเป็นคำวินิจฉัยไม่ว่าผู้กระทำความผิดจะสามารถดำเนินการบำบัดฟื้นฟูได้สำเร็จตามโปรแกรมหรือไม่ โดยให้พิเคราะห์ถึงความก้าวหน้าของผู้กระทำความผิดจากเอกสารต่าง ๆ ที่เป็นลายลักษณ์อักษรประกอบความเห็นของทีมงานศาลยาเสพติดและความเห็นของพนักงานอัยการแห่งมลรัฐอันเกี่ยวกับข้อหาที่ชะลอฟ้องเอาไว้ ในกรณีที่ผู้พิพากษาเห็นว่าผู้กระทำความผิดไม่ประสบความสำเร็จในโปรแกรม ให้มีอำนาจออกคำสั่งให้บุคคลนั้นเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูต่อไป หรือให้โอนคดีกลับไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสั่งฟ้องตามกระบวนการยุติธรรมปกติ แต่หากเห็นว่าผู้กระทำความผิดประสบความสำเร็จในโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู ให้มีอำนาจพิพากษายกฟ้องในข้อหาที่ผู้กระทำความผิดถูกกล่าวหา

4.3.2.2 ประเทศแคนาดา

เมื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมสิ้นสุดลง ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุที่ผู้กระทำความผิดไม่สามารถปฏิบัติตามการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมให้ประสบความสำเร็จได้ หรือระยะเวลาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดสิ้นสุดลง ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบจะเป็นผู้พิจารณาความสำเร็จของการบำบัดฟื้นฟูโดยพิจารณาจากความเห็นของทีมงานศาลยาเสพติดและทีมงานบำบัดรักษาประกอบและออกคำสั่งให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่สามารถปฏิบัติตามการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมให้ประสบความสำเร็จได้ ผู้พิพากษาจะต้อง

พิจารณาข้อหาของผู้กระทำความผิดก่อนเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ก่อนที่จะพิจารณาส่งตัวผู้กระทำความผิดไปยังศาลอาญา เพื่อพิจารณาพิพากษาในความผิดที่พนักงานอัยการได้ตั้งข้อหาต่อไป แต่หากผู้กระทำความผิดสามารถปฏิบัติตามการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมให้ประสบความสำเร็จได้ และทีมงานศาลโดยความเห็นของทีมงานบำบัดรักษามีความเห็นว่าการบำบัดรักษาตามโปรแกรมเป็นที่น่าพอใจ ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบจะพิจารณาพิพากษาให้ปล่อยตัวไปโดยไม่มีประวัตินิติอาชญากรรมติดตัว แต่หากเป็นกรณีที่ผู้เข้ารับการบำบัดรักษา กระทำความผิดในข้อหาอื่นๆ ด้วย เช่น ผลิต จำหน่าย หรือครอบครองยาเสพติด ศาลก็จะพิจารณาพิพากษาให้ผู้กระทำความผิดได้รับการพิจารณาโทษที่เบากว่าความผิดฐานเดิม

4.3.2.3 ประเทศออสเตรเลีย

เมื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามโปรแกรมยุติลงไม่ว่ากรณีใดก็ตาม กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลอาชญากรรมเป็นผู้ทำความเห็นและทำคำพิพากษาสุดท้ายตามข้อกำหนดที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ ในกรณีการบำบัดรักษาตามโปรแกรมยุติลงและผลการปฏิบัติตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดไม่เป็นที่พึงพอใจให้มีอำนาจทำคำสั่งใหม่หรือยืนยันคำตัดสินลงโทษเดิม ในกรณีการบำบัดรักษาตามโปรแกรมสิ้นสุดลงและผลการปฏิบัติตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเป็นที่พึงพอใจ และศาลอาชญากรรมไม่ได้มีคำสั่งตัดสินลงโทษจำคุกบุคคลนั้น ให้ศาลอาชญากรรมออกใบรับรองว่าผู้เข้าร่วมโปรแกรมได้ปฏิบัติตามการบำบัดรักษาสำเร็จ โดยในการทำความเห็นหรือคำพิพากษานั้นจะต้องดำเนินการพิจารณาทบทวนเกี่ยวกับการกระทำความผิดตั้งแต่แรกใหม่ การมีส่วนร่วมของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในการเข้าร่วมโปรแกรม การลงโทษใด ๆ ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการเข้าร่วมโปรแกรม ระยะเวลาที่ผู้กระทำความผิดได้รับการคุมขังในความผิดที่เกี่ยวข้อง

4.3.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยกับต่างประเทศ

เห็นได้ว่าเมื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดสิ้นสุดลง ในการพิจารณาผลการฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นการวินิจฉัยว่าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจหรือไม่ การพิจารณามีคำสั่งให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพ้นจากการฟื้นฟูและการมีคำสั่งปล่อยตัวไปในกรณีที่ผลการวินิจฉัยออกมาว่าเป็นที่พอใจ หรือการ

พิจารณาส่งตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ เพื่อดำเนินคดีต่อไปในกรณีที่ผลการวินิจฉัยออกมาว่าไม่เป็นที่พอใจ ล้วนแล้วแต่เป็นอำนาจของ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เสมือนการให้อำนาจคณะอนุกรรมการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดใช้ดุลพินิจในการทำคำพิพากษาของฝ่ายตุลาการ ซึ่งโดยปกติแล้ว การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นอำนาจของผู้พิพากษา รวมถึงกระบวนการมีคำสั่งหรือคำวินิจฉัยในทาง คดีให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย เช่น การพิพากษาให้รับผิดหรือไม่มีความผิด หรือ กำหนดให้ใช้สภาพบังคับตามกฎหมาย ปกติแล้วองค์กรอื่นไม่อาจมีอำนาจเช่นนี้ได้ ทั้งนี้ กฎหมาย ไม่ได้กำหนดให้องค์กรศาลหรือผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ใด ๆ ในขั้นตอนการ พิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาออกคำสั่งใด ๆ เพื่อให้ มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย การตรวจสอบหรือคัดค้านการใช้ดุลพินิจของคณะอนุกรรมการ ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือแม้แต่รับทราบผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพภายหลังจากที่มี คำสั่งส่งตัวผู้กระทำความผิดไปตรวจพิสูจน์เลย โดยผู้พิพากษาจะได้รับทราบข้อมูลการบำบัดฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเมื่อผู้กระทำความผิดมีผลการฟื้นฟูไม่เป็นที่พอใจของคณะอนุกรรมการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและพนักงานอัยการได้ดำเนินการยื่นฟ้องผู้กระทำความผิดนั้นต่อศาลเท่านั้น เนื่องจากตามมาตรา 34 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ได้กำหนดว่า ในการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้ต้องหาที่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แต่ผลการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ ศาลจะลงโทษผู้นั้นน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับ ความผิดนั้นเพียงใด หรือจะไม่ลงโทษเลยก็ได้ เนื่องจากการดำเนินการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา เสพติด ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ต้องการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) เข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูโดยคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยา เสพติดและออกจากการควบคุมของศาลโดยสิ้นเชิง ดังนั้น จุดเชื่อมโยงระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ภายใต้อำนาจพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 นี้ กับผู้พิพากษาจึงค่อนข้างน้อย

จากการศึกษาพบว่าผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไปแล้ว มีการกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกเป็นจำนวนมาก และพบปัญหาบางประการเกี่ยวกับการดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูที่ไม่ยอมเข้ารับการฟื้นฟู สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือหลีกเลี่ยงไม่เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามเงื่อนไข ให้ครบตามระยะเวลาที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด เนื่องจาก

คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไม่สามารถวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าไม่เป็นที่พอใจได้ และรายงานความเห็นไปยังพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ เพื่อให้ดำเนินคดีกับผู้เข้ารับการฟื้นฟูต่อศาลได้ เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องอำนาจฟ้องของพนักงานอัยการ ทำให้มีสำนวนคดีที่ไม่อาจวินิจฉัยผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้เป็นจำนวนมาก

เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย เมื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดสิ้นสุดลง ในการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจในการทำคำสั่งสุดท้ายเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย แม้ในประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา จะกำหนดให้ทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้พิจารณาผลการฟื้นฟูตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ แต่ก็ต้องรายงานผลการวินิจฉัยดังกล่าวพร้อมทั้งทำความเห็นเสนอต่อผู้พิพากษา เพื่อให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ใช้ดุลพินิจพิจารณาความสำเร็จของการบำบัดฟื้นฟูและทำคำพิพากษาหรือคำสั่งสุดท้ายให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

ดังนั้น ในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย จึงควรให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาออกคำสั่งใด ๆ เพื่อให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมายหรือให้ความเห็นชอบในการวินิจฉัยผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อเป็นการถ่วงดุลการมีดุลพินิจของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอีกชั้นหนึ่ง โดยควรกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาลั่นกรองการวินิจฉัยผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และให้มีอำนาจออกคำสั่งใด ๆ ให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ในกรณีผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่น่าพอใจ เมื่อศาลพิจารณาเห็นชอบด้วย ให้ศาลมีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาไป หากไม่เห็นชอบด้วยกับผลการวินิจฉัยดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งให้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อไปภายในระยะเวลาที่ศาลเห็นสมควร หรือในกรณีผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ และศาลเห็นชอบด้วยกับผลการวินิจฉัยดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนคำสั่งบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไปดำเนินคดีต่อไป เป็นต้น ซึ่งก่อนการพิจารณามีคำสั่งใด ๆ ดังกล่าว

ควรกำหนดให้ศาลมีอำนาจเรียกผู้ต้องหา มาศาลเพื่อทำการสอบถามเพิ่มเติมได้ หรืออาจแจ้งให้นักจิตวิทยา ผู้ทำการบำบัดฟื้นฟูหรือแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ หรือผู้แทนกรมคุมประพฤติ ซึ่งเป็นคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องหาดังกล่าว มาศาลเพื่อเข้าร่วมหรือ ก่อนการพิจารณามีคำสั่งใด ๆ ดังกล่าวได้

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูในแต่ละขั้นตอนของประเทศไทยกับต่างประเทศดังกล่าวข้างต้น เห็นว่าควรกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟู เพื่อให้กระบวนการคัดกรอง ซึ่งเป็นกระบวนการด่านแรกที่สำคัญ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่วนในระหว่างขั้นตอนการบำบัดฟื้นฟู ควรกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ ในลักษณะเป็นผู้กำกับติดตามเพื่อรับทราบความคืบหน้าในการบำบัดฟื้นฟู เพื่อเป็นการควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และเพื่อจัดการกับปัญหาการไม่ให้ความร่วมมือของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟูอย่างทัน่วงที ทั้งยังเป็นผู้แก้ไขปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคของการบำบัดฟื้นฟูอีกด้วย ส่วนในขั้นตอนการพิจารณาผลการฟื้นฟูนั้นควรกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในขั้นตอนการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้ผู้พิพากษาหรือศาลซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจบังคับผู้ต้องหาให้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามกฎหมาย เข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เพื่อออกคำสั่งใด ๆ เพื่อให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดบรรลุเป้าหมายที่ดี และป้องกันปัญหาการกลับมากระทำผิดซ้ำ ดังนั้น เพื่อลดปัญหาบางประการที่ทำให้การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และเพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยมีประสิทธิภาพตลอดกระบวนการจึงเห็นควรมีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นในแต่ละขั้นตอนดังกล่าว

การจะนำเอาการประยุกต์ใช้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดตามรูปแบบของต่างประเทศที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้พิพากษาในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดมาปรับใช้กับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยนั้น ควรต้องคำนึงถึงหลักการเบี่ยงเบนคดีตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ด้วย เพราะหากว่ากำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทมากจนเกินไป ย่อมกระทบถึงหลักการเบี่ยงเบนคดีตามเจตนารมณ์ของ

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ดังนั้น จึงเห็นว่าควรให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทเฉพาะในขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นเท่านั้น

ตาราง 2 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูของแต่ละประเทศ

กระบวนการบำบัดฟื้นฟู แต่ละขั้นตอน	ประเทศ			
	ไทย	สหรัฐอเมริกา	แคนาดา	ออสเตรเลีย
1. ขั้นตอนก่อนการเปียงเบนคดี				
การคัดกรองบุคคล				
1.1 ชักถามข้อเท็จจริงและ พฤติการณ์แห่งคดี	อัยการ/ ตำรวจ	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา
1.2 การพิจารณาข้อมูลประวัติ ผลการตรวจร่างกายและจิตใจ ผลการ ตรวจหายาเสพติด ผลการตรวจสภาพ ทางสังคมและสภาพแวดล้อมของ ผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์	คณะ อนุกรรมการ	ผู้พิพากษา และทีมงาน ศาล	ผู้พิพากษา, ทีมงานศาล และทีมงาน บำบัด	ผู้พิพากษา และทีมงาน ศาล
1.3 การวินิจฉัยคุณสมบัติผู้ต้องหา เพื่อพิจารณาอนุญาต/ไม่อนุญาต ให้เปียงเบนคดี	คณะ อนุกรรมการ	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา
2. ระหว่างการบำบัดฟื้นฟู				
2.1 ออกแบบและพัฒนาแผน การบำบัดฟื้นฟู	คณะ อนุกรรมการ	ผู้พิพากษา และทีมงานศาล	ทีมงานศาล และทีมงาน บำบัด	ผู้พิพากษา และทีมงาน ศาล
2.2 กำกับ ติดตาม การบำบัด ฟื้นฟู	คณะ อนุกรรมการ	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา
2.3 การพิจารณาลดหรือขยาย ระยะเวลาการบำบัดฟื้นฟู	คณะ อนุกรรมการ	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา

กระบวนการบำบัดฟื้นฟู แต่ละขั้นตอน	ประเทศ			
	ไทย	สหรัฐอเมริกา	แคนาดา	ออสเตรเลีย
3. การพิจารณาผลการฟื้นฟู 3.1 พิจารณาว่าผลการฟื้นฟูว่าเป็นที่พอใจหรือไม่	คณะ อนุกรรมการ	ทีมงานศาล	ทีมงานศาล และทีมงาน บำบัด	ผู้พิพากษา
3.2 ทำคำสั่งหรือคำตัดสิน - ให้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูต่อไป - ให้โอนคดีกลับไปยังอัยการ เพื่อพิจารณาสั่งฟ้องตามกระบวนการ ยุติธรรมปกติ - สั่งไม่ฟ้องในข้อหา ที่ถูกกล่าวหา	คณะ อนุกรรมการ	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา

4.4 บทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดในร่างประมวลกฎหมาย ยาเสพติด

ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด เป็นการรวบรวมกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกัน
ปราบปราม และควบคุมยาเสพติด รวมถึงการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เช่น
พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำ
ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545
และพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2559 เพื่อนำกฎหมายเหล่านี้มารวมเป็น
ประมวลกฎหมายฉบับเดียว เพื่อสะดวกในการนำมาใช้และเพื่อให้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกันมีความ
สอดคล้องกัน นอกจากนี้ยังได้มีการปรับปรุงบทบัญญัติในกฎหมายดังกล่าวด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาร่าง
ประมวลกฎหมายยาเสพติดฉบับนี้แล้วเห็นว่ากฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดที่เป็นพระราชบัญญัติต่าง ๆ
นั้น ยังนำหลักการเดิมมาใช้แต่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่สำหรับพระราชบัญญัติฟื้นฟู
สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 นั้น มีการยกเลิกกฎหมายทั้งฉบับ เช่น ยกเลิกการจับผู้เสพยาหรือ

ผู้ติดยาเสพติดมาส่งศาล เพื่อให้ศาลสั่งให้ไปตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติด ที่สำคัญได้มีการยกเลิกคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทั้งหมด

โดยในร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มีการกำหนดให้ในคดีที่ผู้ต้องหาถูกฟ้องว่ากระทำความผิดฐานเป็นผู้เสพยาเสพติดหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติดเพื่อเสพ ให้ผู้พิพากษามีหน้าที่สอบถามผู้ต้องหาก่อนว่าต้องการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูโดยสมัครใจหรือไม่ ซึ่งหากผู้ต้องหาสำนึกในการกระทำความผิดและประสงค์ที่จะเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู ให้ผู้พิพากษาทำการพิจารณาพฤติการณ์แห่งคดีของผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาเสพติดนั้นว่าสมควรลงโทษผู้ต้องหานั้นหรือไม่ หากเห็นว่าผู้ต้องหาสำนึกในการกระทำนั้นและตกลงใจที่จะเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู และเห็นว่าสมควรให้โอกาสผู้ต้องหาเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูแทนการพิจารณาและตัดสินโทษ ให้ผู้พิพากษามีอำนาจพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งตัวผู้ต้องหานั้นเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูในสถานพยาบาลได้²³¹ ทั้งนี้คำสั่งของศาลให้เป็นที่สุด²³² ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาอนุญาตให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพยาเสพติดได้เบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูแทนการพิจารณาและตัดสินคดี และเมื่อผู้ต้องหานั้นได้รับอนุญาตให้เบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูโดยศาลแล้ว ก็ถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจของศาลที่จะสามารถกำกับดูแลการบำบัดฟื้นฟูให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขตามที่กฎหมาย ข้อดีก็คือหากมีการหลบหนีหรือหลีกเลี่ยงการบำบัดฟื้นฟู ศาลก็สามารถออกหมายจับให้นำตัวกลับมาบำบัดฟื้นฟูต่อไปหรือสั่งยุติการบำบัดฟื้นฟูและสั่งยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไปได้ทันที อันจะส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟูสามารถดำเนินต่อไปได้โดยไม่ขาดตอน นอกจากนี้เมื่อการบำบัดฟื้นฟูเสร็จสิ้น ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูของผู้ต้องหาว่าการบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตาม

²³¹ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 166 “ภายใต้บังคับมาตรา 113 เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าบุคคลใดกระทำความผิดตามลักษณะนี้ ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นเป็นผู้ต้องหาหรืออยู่ในระหว่างถูกดำเนินคดีในความผิดอื่นซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษจำคุก หรืออยู่ในระหว่างรับโทษจำคุกตามคำพิพากษาของศาล ในกรณีที่ศาลเห็นว่าพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรลงโทษจำเลย หากจำเลยสำนึกในการกระทำโดยตกลงเข้ารับการบำบัดรักษา เมื่อศาลสอบถามพนักงานอัยการแล้ว หากศาลเห็นสมควร ให้ส่งตัวจำเลยไปสถานพยาบาลยาเสพติดเพื่อเข้ารับการรักษาต่อไป”

²³² ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 168 “คำสั่งศาลตามมาตรา 164 มาตรา 166 และมาตรา 167 ให้เป็นที่สุด การพิจารณาและมีคำสั่งของศาลตามมาตรา 164 มาตรา 166 และมาตรา 167 ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกาโดยความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา”

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนดหรือไม่ หากผลเป็นที่น่าพอใจ ให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งยุติคดี และให้ถือว่าผู้ต้องหาพ้นจากความผิดที่ถูกฟ้องไปเลย แต่หากปรากฏกรณีผู้ต้องหาไม่ให้ความร่วมมือในการบำบัดรักษา หรือการบำบัดฟื้นฟูไม่เป็นที่น่าพอใจ ก็ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไปได้²³³ ซึ่งคำสั่งของศาลให้เป็นที่สุด²³⁴

เมื่อพิจารณาร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดในส่วนที่เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดแล้วเห็นว่ามีการกำหนดให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมมากขึ้น โดยมีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูตั้งแต่ขั้นตอนแรก ของกระบวนการ โดยให้มีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการคัดกรองผู้กระทำความผิดก่อนการ เบี่ยงเบนคดีเพื่อเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟู ทั้งในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ผู้พิพากษาก็ยังสามารถเข้าไปมี บทบาทในการกำกับดูแลการบำบัดฟื้นฟู แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟู และพิจารณาออกคำสั่ง ใด ๆ เพื่อให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมาย เพื่อให้กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสามารถดำเนิน ต่อไปได้ ตลอดจนในขั้นตอนการพิจารณาผลการบำบัดฟื้นฟูก็ยังได้กำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้มี บทบาทและอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาผลการฟื้นฟูและเป็นผู้ทำคำสั่งสุดท้ายเกี่ยวกับการบำบัด ฟื้นฟู ได้แก่ สั่งยุติคดีและให้ถือว่าผู้ต้องหาพ้นจากความผิดที่ถูกฟ้อง หรือสั่งให้ยกคดีขึ้นพิจารณา พิพากษาต่อไป อันจะเห็นได้ว่าหลักการดังกล่าวในร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดสอดคล้องกับ แนวคิดการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) เข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูภายใต้การควบคุมดูแลของศาล ในรูปแบบ ศาลยาเสพติดของต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศออสเตรเลีย ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้บทที่ 3 และหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด โดยถือเป็นการรวมการบำบัดรักษาแก้ไข ฟื้นฟูการติดยาเสพติดกับโครงสร้างของศาลและอำนาจของผู้พิพากษาเข้าด้วยกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะให้ สามารถแก้ไขปัญหาบางประการที่เป็นอุปสรรคของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของ ประเทศไทยในปัจจุบัน นอกจากนี้หลักการของร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดยังสอดคล้องกับ

²³³ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 167 “เมื่อจำเลยเข้ารับการบำบัดรักษาและปฏิบัติ ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนด จนได้รับการ รับรองเป็นหนังสือว่าเป็นผู้ผ่านการบำบัดรักษาเป็นที่น่าพอใจจากหัวหน้าสถานพยาบาลยาเสพติดหรือสถาน ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ศาลสั่งยุติคดี เว้นแต่จะต้องมีคำสั่งเกี่ยวกับของกลาง และให้ผู้นั้นพ้นจากความผิด ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 166 ถ้าจำเลยไม่ให้ความร่วมมือในการบำบัดรักษาจนครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และ เงื่อนไขที่คณะกรรมการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดกำหนด ก็ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไป”

²³⁴ ร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา 168

หลักอาชญาวิทยาเพื่อลดการตีตราและเรียนรู้การกระทำผิดในเรือนจำ และส่งเสริมมาตรการเบี่ยงเบนคดีเพื่อลดสิ่งไม่ดีจากการใช้โทษจำคุกที่มากเกินไป และการใช้การลงโทษที่เน้นการบำบัดฟื้นฟูกับผู้ต้องหาที่เสพยาเสพติดอีกด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดฉบับนี้ เมื่อมีผลบังคับใช้จะส่งผลดีต่อการแก้ไขปัญหายาเสพติดและภาพรวมของกระบวนการยุติธรรมของไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบันร่างประมวลกฎหมายยาเสพติดผ่านการพิจารณาของที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้ว และอยู่ระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติดและร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด ดังนั้น ตามที่ผู้วิจัยได้อธิบายหลักการเกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดในข้างต้นเป็นเพียงการสรุปในภาพรวม ซึ่งร่างดังกล่าว ยังอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงหลักการต่าง ๆ ในรายละเอียดได้อีก เนื่องจากการพิจารณายังไม่แล้วเสร็จทุกกระบวนการ และเห็นว่าหากร่างประมวลกฎหมายยาเสพติด มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในแต่ละขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นเพิ่มขึ้นตามที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์มาข้างต้นแล้ว จะทำให้การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มากกว่าการนำคดีออกนอกระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Diversion) ตามกฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในปัจจุบัน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

เมื่อปัญหายาเสพติดกลายเป็นปัญหาสำคัญของทุกประเทศทั่วโลก การแพร่ขยายที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลกระทบต่อประเทศชาติและประชาคมโลกเป็นอย่างมาก เนื่องจากผลกระทบของปัญหายาเสพติดมีผลโดยตรงต่อความมั่นคงของชาติ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมรวมถึงการบั่นทอนและทำลายทรัพยากรบุคคลของชาติ และเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดอาชญากรรมอีกมากมายด้วย ทุกประเทศทั่วโลกจึงให้ความสำคัญและเล็งหาแนวทางและมาตรการที่เหมาะสมสำหรับแก้ไขปัญหาเสพติดของแต่ละประเทศเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด และเห็นว่าการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุของปัญหาคือการทำให้ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเลิกใช้ยาเสพติดอย่างเด็ดขาดได้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากสามารถควบคุมจำนวนผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเพื่อลดอุปสงค์ของยาเสพติด เมื่อความต้องการใช้ยาเสพติดลดลงการผลิตหรือการค้ายาเสพติดอันเป็นอุปทานก็ย่อมลดลงด้วย อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาเสพติดได้อย่างยั่งยืนกว่า ดังนั้น แต่ละประเทศจึงได้แสวงหามาตรการใหม่ ๆ ที่เหมาะสมยิ่งกว่าสำหรับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด และเห็นว่าการบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดน่าจะเป็นมาตรการที่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ดีกว่าการนำบุคคลเหล่านั้นไปจองจำไว้ในเรือนจำ จึงทำให้มาตรการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดเข้ามามีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้น ประเทศไทยตั้งแต่ได้รับแนวคิดการปฏิบัติต่อผู้เสพยาเสพติดว่ามีสภาพเป็น “ผู้ป่วย” และต้องปฏิบัติด้วยการบำบัดรักษามีใช้ในฐานะของ “อาชญากร” ก็ได้นำมาปรับใช้โดยมีการออกกฎหมายมารองรับแนวคิดดังกล่าว และได้มีการพัฒนากฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาโดยตลอด จนกระทั่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และมีผลบังคับใช้จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 คือการนำหลักการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) มาใช้ โดยการกำหนดวิธีการเพื่อแยกผู้ต้องหาที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่เป็นผู้จำหน่ายหรือผู้ครอบครองจำนวนเล็กน้อยออกมาจากระบบการยุติธรรมตามปกติ และนำตัวบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษาและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดแทนการลงโทษจำคุก ในลักษณะกฎหมายจะให้โอกาสผู้กระทำความผิดที่ถูกจับกุมโดยการจะไม่ส่งผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

ปกติ ทั้งนี้ ใช้ระบบการบังคับบำบัดโดยคณะอนุกรรมการฯ สะท้อนให้เห็นถึงการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มาใช้กับผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดดังกล่าว เมื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 เป็นการใช่วิธีการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) โดยรูปแบบบังคับบำบัดอยู่ในรูปของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กฎหมายจึงกำหนดให้องค์กรศาลหรือผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทเพียงเป็นผู้ใช้อำนาจออกคำสั่งบังคับให้ผู้กระทำความผิดไปบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพเท่านั้น ส่วนในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ได้กำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้มีบทบาทและอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยการต่างๆ ตลอดกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ดังกล่าว ยังพบกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการบำบัดฟื้นฟูหลายประการ ได้แก่ การคัดกรองที่ไม่มีคุณภาพ ผู้ต้องหาไม่ให้ความสำคัญและความร่วมมือในระหว่างการตรวจพิสูจน์ หลบหนีในระหว่างการตรวจพิสูจน์ ผู้เข้ารับการฟื้นฟูไม่ให้ความร่วมมือและไม่ใส่ใจเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู หลีกเลี่ยงการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู หลบหนี ไม่ปฏิบัติตามระเบียบและเงื่อนไขที่คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดกำหนด อันเป็นอุปสรรคต่อการบำบัดฟื้นฟูและส่งผลให้การบำบัดฟื้นฟูยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร สำหรับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา และประเทศออสเตรเลีย มีการนำแนวคิดการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติมาใช้กับผู้กระทำความผิดเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด โดยการเบี่ยงเบนเข้าสู่ระบบการบำบัดรักษาแก้ไขฟื้นฟูโดยศาล แทนการนำบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการพิจารณาและระบบเรือนจำ และมีการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มาใช้เช่นเดียวกัน แต่ในต่างประเทศกลุ่มดังกล่าวมีการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) มาประยุกต์ใช้ในรูปแบบที่ต่างออกไปจากกระบวนการการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา (มลรัฐฟลอริดา) ประเทศแคนาดา (มลรัฐโทรอนโต) และประเทศออสเตรเลีย (มลรัฐนิวเซาท์เวลล์) และพบว่ากระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของต่างประเทศกลุ่มนี้ ได้มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด

ที่ได้มีการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามปกติตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการจนถึงที่สุดกระบวนการด้วย ดังนี้

กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศสหรัฐอเมริกา มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลโดยกฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษามีบทบาทในการไต่สวนข้อเท็จจริง พิจารณายานหลักฐาน และมีอำนาจพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดและมีความเหมาะสมที่จะเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนพิจารณาและตัดสินคดีหรือไม่ และภายหลังจากที่ผู้พิพากษาพิจารณาอนุญาตให้ผู้ต้องหาเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีแล้ว ผู้ต้องหาจะได้รับการบำบัดฟื้นฟูภายใต้แผนการบำบัดฟื้นฟูที่ถูกออกแบบและพัฒนาโดยทีมงานของศาลยาเสพติด (Drug Court Team) ซึ่งมีผู้พิพากษาเป็นหัวหน้าของทีมงานดังกล่าว และกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในระหว่างการบำบัดฟื้นฟู ในลักษณะเป็นผู้กำกับติดตามความก้าวหน้าและการปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูของผู้กระทำความผิด ผ่านการรายงานของทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟู เพื่อให้การบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการของศาลตามที่กฎหมายกำหนดรวมถึงเป็นผู้ที่จะแก้ไขปัญหาของการไม่ปฏิบัติตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูด้วย นอกจากนี้กฎหมายยังกำหนดให้ผู้พิพากษาต้องมีปฏิสัมพันธ์ในศาลกับผู้กระทำความผิด โดยการไต่สวนและพิจารณาสถานะของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูเป็นประจำเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูกลับไปมีพฤติกรรมในการเสพยาเสพติดอีกและยังเป็นผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาให้รางวัลหรือโทษ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูมีพฤติกรรมที่เหมาะสมอีกด้วย ทั้งนี้ เมื่อระยะเวลาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีสิ้นสุดลง กฎหมายกำหนดให้ทีมงานศาลยาเสพติดพิจารณาว่าผลการฟื้นฟูตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเป็นที่น่าพอใจหรือไม่พร้อมทั้งความเห็นเสนอผ่านผู้ประสานงานคดีหรือผู้จัดการคดี (เจ้าของสำนวนคดี) เพื่อเสนอต่อผู้พิพากษาและกำหนดให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ตัดสินโดยทำเป็นคำวินิจฉัยไม่ว่าผู้กระทำความผิดจะสามารถดำเนินการบำบัดฟื้นฟูได้สำเร็จตามโปรแกรมหรือไม่ โดยให้มีอำนาจออกคำสั่งต่างๆ เพื่อให้มีผลในทางกฎหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ ให้ผู้นั้นเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูต่อไป หรือให้อोनคดีกลับไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสั่งฟ้องตามกระบวนการยุติธรรมปกติ หรือหากเห็นว่าผู้กระทำความผิด

ประสบความสำเร็จในโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู ให้มีอำนาจพิพากษายกฟ้องในข้อหาที่ผู้กระทำความผิดถูกกล่าวหา

สำหรับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศแคนาดา การคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบ (Presiding Judge) มีบทบาทในการซักถามผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู และเป็นผู้พิจารณาว่าผู้กระทำความผิดที่ยื่นคำร้องขอเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ โดยในระหว่างรอการประเมินสภาพปัญหาการติดยาเสพติดทางการแพทย์ หากผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขของศาลและศาลเห็นว่าผู้นั้นไม่เหมาะสมกับการบำบัดฟื้นฟู ให้สามารถพิจารณาออกคำสั่งให้ส่งคดีของผู้กระทำความผิดกลับไปยังกระบวนการของศาลอาญาโดยปกติได้ และภายหลังจากที่ผู้พิพากษาพิจารณาอนุญาตให้ผู้ต้องหาเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีแล้ว ผู้พิพากษาจะมีบทบาทอยู่ในส่วนของทีมงานศาลในฐานะผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบซึ่งมีหน้าที่ขับเคลื่อนการบำบัดฟื้นฟูไปพร้อมกับทีมงานทั้งสองทีมงาน โดยการติดตามความคืบหน้าของการบำบัดฟื้นฟู และควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการของศาลตามที่กฎหมายกำหนด รวมถึงเป็นผู้ที่จะแก้ไขปัญหาผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไม่ปฏิบัติตามโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูของศาล ผ่านการรายงานของทีมงานที่มีหน้าที่ในการบำบัดฟื้นฟูดังกล่าว และนอกจากจะมีความรับผิดชอบในการออกคำสั่งต่างๆ แล้ว ยังมีหน้าที่ในการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้กระทำผิดให้ยังคงได้รับการคุ้มครองภายในระบบการทำงานร่วมกันนี้ด้วย และเมื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมสิ้นสุดลง ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุที่ผู้กระทำความผิดไม่สามารถปฏิบัติตามการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมให้ประสบความสำเร็จได้ หรือระยะเวลาในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดสิ้นสุดลง ผู้พิพากษาผู้รับผิดชอบจะเป็นผู้พิจารณาความสำเร็จของการบำบัดฟื้นฟูโดยพิจารณาจากความเห็นของทีมงานศาลยาเสพติดและทีมงานบำบัดรักษาประกอบและออกคำสั่งให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ พิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้กระทำความผิดไปยังศาลอาญา เพื่อการพิจารณาพิพากษาในความผิดที่พนักงานอัยการได้ตั้งข้อหาต่อไป หรือหากผลการบำบัดฟื้นฟูตามโปรแกรมเป็นที่น่าพอใจจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัวไปโดยไม่มีประวัติอาชญากรรมติดตัว

สำหรับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศออสเตรเลีย การคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด

กฎหมายกำหนดให้ศาลแขวงหรือศาลท้องถิ่นทำการสืบเสาะ สืบสวน และไต่สวนเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่าง ครบถ้วนและบ่งชี้อย่างชัดเจนว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้มีภาวะพึ่งพายาเสพติด เพื่อนำมา ประกอบการพิจารณาว่าผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดนั้นมีความเหมาะสม ในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูหรือไม่ และเมื่อผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดถูกส่งตัวมายังศาลยาเสพติดแล้ว ผู้พิพากษาในศาลยาเสพติดจะดำเนินการไต่สวนและสอบถามผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบให้แน่ชัดว่าผู้นั้นเป็นผู้มีความเหมาะสมในการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจริง ในระหว่างนั้นหากปรากฏพฤติการณ์ที่ผู้พิพากษาในศาลยาเสพติดเห็นว่าการเข้าร่วมโปรแกรมจะเป็น อันตรายต่อผู้เข้าร่วมโปรแกรมคนอื่น อาจปฏิเสธการรับเข้าสู่โปรแกรมการบำบัด แม้ว่าการรายงาน ผลการประเมินการมีคุณสมบัติและความเหมาะสมของผู้นั้นเป็นที่น่าพอใจก็ตาม และหลังจากที่ พิจารณาอนุญาตให้ผู้ต้องหาเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูก่อนการพิจารณาและตัดสินคดีแล้ว กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูในแต่ละขั้นตอนตามแผนโดย ผ่านการรายงานผลของทีมงานที่มีหน้าที่บำบัดฟื้นฟูทุกระยะ ทั้งนี้ ผู้พิพากษายังมีบทบาทในการเฝ้า สังเกตตรวจสอบและติดตามผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูอย่างใกล้ชิดร่วมกับทีมงานของศาลเพื่อรับทราบ รายงานการบำบัดฟื้นฟูจากเจ้าหน้าที่คุมประพฤติและจะมีการร่วมสนทนาให้คำปรึกษาและ แลกเปลี่ยนความเห็นกับผู้เข้ารับการบำบัดด้วย อีกทั้งมีบทบาทในการติดตามควบคุมดูแล ความก้าวหน้าของการบำบัดฟื้นฟูตามแผนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในแต่ละขั้นตอน ด้วยทั้งยังเป็นผู้พิจารณารูปแบบการให้รางวัลและกำหนดบทลงโทษ รวมถึงมีอำนาจที่จะออก หมายจับได้ ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้เข้าร่วมโปรแกรมอาจจะล้มเหลวในการปฏิบัติการบำบัด ฟื้นฟู และเมื่อการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามโปรแกรมยุติลงไม่ว่ากรณีใด ก็ตาม กฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาของศาลยาเสพติดเป็นผู้ทำความเข้าใจและทำคำพิพากษาสุดท้าย ตามข้อกำหนดที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ ได้แก่ การทำคำสั่งใหม่หรือยืนยันคำตัดสินลงโทษเดิม หรือหาก ผลการปฏิบัติการตามโปรแกรมของผู้กระทำความผิดเป็นที่พึงพอใจ ให้ศาลยาเสพติดออกไปรับรองว่า ผู้เข้าร่วมโปรแกรมได้ปฏิบัติการบำบัดรักษาสำเร็จ

ซึ่งเห็นได้ว่ากระบวนการบำบัดฟื้นฟูของต่างประเทศในกลุ่มนี้ ล้วนแล้วแต่กำหนดให้ ผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทตั้งแต่ขั้นตอนแรกของกระบวนการ ในระหว่างกระบวนการบำบัดฟื้นฟู และในขั้นตอนเมื่อการบำบัดฟื้นฟูสิ้นสุดลง อันเป็นการนำหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัดมาใช้ ในลักษณะ ให้ความสำคัญกับการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาให้มีความเชื่อมโยงกับการบำบัดฟื้นฟูอย่าง

เหมาะสม โดยการให้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาคัดกรองเพื่อให้ได้ผู้กระทำความผิดที่มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดอย่างแท้จริง เพื่อเบี่ยงเบนคดีเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูแทนการจำคุกตามเจตนารมณ์ของการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด และมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับ ติดตาม การบำบัดฟื้นฟูและควบคุมให้การบำบัดฟื้นฟูเป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการของศาลตามที่กฎหมายกำหนดรวมถึงเป็นผู้แก้ไขปัญหาผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูไม่ปฏิบัติตามแผนการบำบัดฟื้นฟูผ่านการรายงานของทีมงาน และมีอำนาจในการออกคำสั่งใด ๆ เพื่อให้มีผลอย่างใดในทางกฎหมาย และให้มีอำนาจในการใช้ดุลพินิจพิจารณาความสำเร็จของการบำบัดฟื้นฟูและทำคำพิพากษาหรือคำสั่งให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด อันเป็นการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ตลอดกระบวนการบำบัดฟื้นฟู มิใช่กำหนดให้องค์กรศาลหรือผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทเป็นเพียงผู้ใช้อำนาจออกคำสั่งบังคับให้ผู้กระทำความผิดไปบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแต่เพียงเท่านั้นดังเช่นกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ซึ่งพบว่ากระบวนการบำบัดฟื้นฟูของต่างประเทศกลุ่มนี้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่ประจักษ์ และมีประโยชน์ต่อการช่วยลดปัญหาของการกระทำผิดซ้ำและยังมีผลต่อการลดลงของอัตราการก่ออาชญากรรมในต่างประเทศกลุ่มดังกล่าวด้วย ดังนั้น หากนำรูปแบบการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินคดี ภายใต้หลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ที่เน้นให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้พิพากษาในการแก้ไขฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทยในกลุ่มที่ได้ศึกษาวิจัยมานี้ ซึ่งแต่ละประเทศได้มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่ได้มีการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาปกติ ตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ มาปรับใช้กับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย โดยการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่ได้มีการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) จากกระบวนการยุติธรรมทางอาญามาปกติของประเทศไทยในขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็น เพื่อพัฒนากระบวนการทางกฎหมายในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาของประเทศไทย จะทำให้กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นมากกว่าการนำคดีออกนอกระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Diversion) ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 และสามารถแก้ไข้ปัญหาของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพและผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย

ไทยที่พบในปัจจุบันได้ อันจะส่งผลต่อการลดจำนวนผู้เสพอันเป็นอุปสงค์ของวงจรรยาเสพติด และทำให้ลดการแพร่ระบาดของยาเสพติดในประเทศไทย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นสาเหตุหลักประการหนึ่งของการเกิดอาชญากรรมประเภทอื่นอีกมากมาย อันเป็นผลเสียต่อประเทศชาติและส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศในหลากหลายด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือความมั่นคงของประเทศโดยภาพรวม อีกทั้ง ยังเป็นการพัฒนาระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อให้ตอบสนองและเท่าทันต่อสภาพปัญหาของประเทศไทยและสังคมโลกในยุคปัจจุบันอีกด้วย

5.2 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอให้มีการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย โดยอาศัยหลักนิติศาสตร์เชิงบำบัด (Therapeutic Jurisprudence) ที่ให้ความสำคัญกับการกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาในการบำบัดฟื้นฟู และรูปแบบกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของต่างประเทศมาปรับใช้กับกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ดังนี้

1. สำหรับในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย โดยการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ในการทำงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ในขั้นตอนการคัดกรองบุคคลก่อนเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ดังนี้

- 1.1 กำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจในการไต่สวนเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่บ่งชี้แน่ชัดว่าผู้กระทำความผิดเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่แท้จริงก่อนการพิจารณามีคำสั่งส่งตัวผู้ต้องหาเข้ารับการตรวจพิสูจน์การเสพหรือการติดยาเสพติดและให้ผู้พิพากษาสามารถพิจารณาไม่ส่งตัวผู้ต้องหาดังกล่าวเข้ารับการตรวจพิสูจน์ด้วยเหตุผลอื่นได้ นอกจากที่บัญญัติไว้ ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

- 1.2 กำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานผลการวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและควรเข้ารับการฟื้นฟูหรือไม่ต่อศาล เพื่อให้ศาลพิจารณามีคำสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

- เมื่อศาลได้รับการรายงานผลการวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ก่อนศาลมีคำสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ศาลเรียกรายงานผลการตรวจพิสูจน์ ได้แก่ ผลการตรวจทางด้านร่างกายและจิตใจ ผลการตรวจหายาเสพติดทางห้องปฏิบัติการ ผลการตรวจสภาพทางสังคมและสภาพแวดล้อมของผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์²³⁵ มาประกอบการพิจารณา เมื่อศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดและมีโอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูการติดยาเสพติดให้หายขาดได้ หากได้เข้ารับบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัตินี้ อันจะเป็นประโยชน์กว่าการนำตัวผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีและนำไปบำบัดฟื้นฟูในระบบต้องโทษ (ในเรือนจำ) ให้ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัตินี้ แต่หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าข้อเท็จจริงและพฤติการณ์แห่งคดีประกอบพยานหลักฐานมีน้ำหนักรับฟังได้อย่างหนักแน่นว่าผู้ต้องหาไม่ใช่ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่แท้จริง มีพฤติการณ์ในทางจำหน่ายหรือการค้าในเชิงพาณิชย์ หรือมีพฤติการณ์เป็นอันตรายต่อสังคม หรือเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ศาลมีคำสั่งไม่อนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าสู่การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ให้ศาลมีอำนาจเรียกผู้ต้องหามาทำการสอบถามเพิ่มเติมก่อนการพิจารณาอนุญาตก็ได้ เพื่อแก้ไขปัญหาการคัดกรองบุคคลก่อนเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.3 กำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ไปดำเนินคดีได้ หากในระหว่างการตรวจพิสูจน์ ปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์มีพฤติการณ์ในทางจำหน่ายหรือการค้าในเชิงพาณิชย์ หรือมีพฤติการณ์เป็นอันตรายต่อสังคม หรือเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

1.4 กำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์ที่มี

²³⁵ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การควบคุมตัว และปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์และผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2546 ข้อ 5 -14

พฤติกรรมหลบหนีหรือกระทำผิดเงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนด หรือมีพฤติกรรมอื่นใดอันเป็นอุปสรรคต่อการตรวจพิสูจน์ ไปดำเนินคดีได้

2. สำหรับในขั้นตอนระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย โดยการกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่ในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ดังนี้

2.1 กำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานความคืบหน้าในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้ศาลทราบเป็นระยะ และกำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจพิจารณามีคำสั่งให้เพิกถอนคำสั่งอนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้ หากผู้นั้นมีพฤติการณ์หลีกเลี่ยงโดยไม่เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามเงื่อนไขที่กำหนด และพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้นั้นไม่สามารถบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนสำเร็จได้ และการให้ผู้ต้องหายังคงอยู่ในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ต้องหาอีกต่อไปแล้ว แต่หากความปรากฏต่อศาลว่าการไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือคำสั่งที่กำหนดนั้น ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังอยู่ในวิสัยที่จะสามารถบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามพระราชบัญญัตินี้จนสำเร็จได้ ให้ศาลมีอำนาจเรียกผู้ต้องหามาศาลเพื่อตักเตือนและกำชับให้ผู้นั้นปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือคำสั่งที่กำหนดอย่างเคร่งครัด ก่อนมีคำสั่งให้ผู้ต้องหาเข้ารับบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อไปก็ได้ โดยอาจสั่งให้ขยายระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้

2.2 ในระหว่างบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด มีพฤติการณ์ในทางจำหน่ายหรือการค้าในเชิงพาณิชย์ หรือมีพฤติการณ์เป็นอันตรายต่อสังคม หรือเป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานให้ศาลพิจารณามีคำสั่งให้เพิกถอนคำสั่งอนุญาตให้ผู้ต้องหาเข้าบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไปดำเนินคดีได้

2.3 ก่อนการพิจารณามีคำสั่งใด ๆ ข้างต้นนั้น ควรกำหนดให้ศาลมีอำนาจเรียกผู้ต้องหามาศาลเพื่อทำการสอบถามเพิ่มเติมด้วยก็ได้ หรือถ้าศาลเห็นสมควรอาจแจ้งให้นักจิตวิทยา ผู้ทำการบำบัดฟื้นฟูหรือแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ หรือผู้แทนกรมคุมประพฤติ ซึ่งเป็นคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ที่ติดตามดูแลการควบคุมผู้ต้องหาในระหว่างการ

ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องหาดังกล่าว มาศาลเพื่อเข้าร่วมหรือ เพื่อใช้ประกอบการพิจารณามีคำสั่งด้วยก็ได้

2.4 กำหนดให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานการพิจารณาขยายหรือลดระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อศาลด้วย ในกรณีศาลมีความเห็นแย้งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รายงานให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพิจารณา คำวินิจฉัยของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้เป็นที่สุด ทั้งนี้ ให้บันทึกไว้เพื่อรายงานให้ศาลทราบในคราวต่อไป

3. สำหรับในขั้นตอนการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของประเทศไทย โดยควรกำหนดให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาออกคำสั่งใด ๆ เพื่อให้มีผลอย่างหนึ่งอย่างใดในทางกฎหมายหรือให้ความเห็นชอบในการวินิจฉัยผลการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ดังนี้

3.1 เมื่อคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดวินิจฉัยว่าผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผู้ใดได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบถ้วนตามที่กำหนดในแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจแล้ว ให้รายงานผลการวินิจฉัยดังกล่าวพร้อมเหตุผลประกอบการวินิจฉัยต่อศาล ในกรณีที่ศาลเห็นชอบด้วยกับผลการวินิจฉัยดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาไป และแจ้งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดปล่อยตัวผู้นั้นไป

ในกรณีที่ศาลไม่เห็นชอบด้วยกับผลการวินิจฉัยดังกล่าว และเห็นว่าควรให้ผู้นั้นเข้ารับการฟื้นฟูต่อไปอีก ให้ศาลทำความเห็นแย้งพร้อมเหตุผลประกอบ และสั่งให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟู เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อไปภายในระยะเวลาที่ศาลเห็นสมควร และเมื่อผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผู้นั้นเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบถ้วนตามที่กำหนดแล้ว ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดต่อศาล หากศาลเห็นว่าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นที่พอใจ และเห็นว่าผู้นั้นมีโอกาที่จะเลิกยาเสพติดได้และจะไม่หวนกลับไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีก ให้ศาลมีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาไป และแจ้งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดปล่อยตัว

ผู้นั้นไป แต่หากศาลเห็นว่าผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเป็นยังไม่เป็นที่พอใจ และเห็นว่าการปล่อยตัวผู้นั้นไปจะเป็นอันตรายต่อสังคม ให้ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนคำสั่งบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไปดำเนินคดีต่อไป

3.2 ในกรณีที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดผู้ใดได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว แต่ผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดยังไม่เป็นที่พอใจ ให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดรายงานผลการวินิจฉัยดังกล่าวพร้อมเหตุผลประกอบการวินิจฉัยต่อศาล ในกรณีที่ศาลเห็นชอบด้วยกับผลการวินิจฉัยดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนคำสั่งบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ นำตัวผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ไปดำเนินคดีต่อไป

ในกรณีที่ศาลไม่เห็นชอบด้วยกับผลการวินิจฉัยดังกล่าว และเห็นว่าผู้นั้นมีโอกาสที่จะเลิกยาเสพติดได้และจะไม่หวนกลับไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีก และเห็นว่าจะเป็นการประโยชน์กว่าการนำตัวผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาและระบบเรือนจำ ให้ศาลมีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาไป โดยอาจมีเงื่อนไขเพื่อให้มารายงานตัวต่อศาลด้วยหรือไม่ก็ได้ และแจ้งให้คณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดปล่อยตัวผู้นั้นไป

3.3 ก่อนการพิจารณามีคำสั่งใด ๆ ข้างต้นนั้น ควรกำหนดให้ศาลมีอำนาจเรียกผู้ต้องหามาศาลเพื่อทำการสอบถามเพิ่มเติมด้วยก็ได้ หรือถ้าศาลเห็นสมควรอาจแจ้งให้นักจิตวิทยา ผู้ทำการบำบัดฟื้นฟูหรือแพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ หรือผู้แทนกรมคุมประพฤติ ซึ่งเป็นคณะอนุกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ที่ติดตามดูแลการควบคุมผู้ต้องหาในระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องหาดังกล่าว มาศาลเพื่อเข้าร่วมหรือ เพื่อใช้ประกอบการพิจารณามีคำสั่งด้วยก็ได้

4. สำหรับการจัดการกระบวนการบริหารงานของศาล เพื่อรองรับข้อเสนอของผู้วิจัยในข้างต้น เนื่องจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณาและตัดสินคดีของประเทศไทย ภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ใช้วิธีการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) ของผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดออกจากกระบวนการยุติธรรมอาญาตามปกติ แบบบังคับโดยคณะอนุกรรมการฯ และออกจากการดำเนินการของศาลเกือบทั้งหมดนั้น จึงขอเสนอให้มีการนำรูปแบบการดำเนินการของคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ซึ่งเป็น

โครงการที่นำมาตรการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) มาใช้ในชั้นศาลกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้เสพ หรือผู้ติดยาเสพติด มาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนพิจารณา และตัดสินคดีตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 โดยให้มีการนำระบบงานคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม ได้แก่ ให้มีการจัดทำสำนวนคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้มีการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นและให้ผู้ต้องหากรอกประวัติในแบบคัดกรองเบื้องต้น พร้อมทั้งให้คำปรึกษาด้านกฎหมายหรือด้านจิตสังคมแก่ผู้ต้องหาในคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องหาในฐานข้อมูลของศาลโดยเจ้าหน้าที่ศาล และในกรณีมีการรายงานของคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมายังศาลให้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลไว้ในสำนวนคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของศาล เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาผลการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หรือเพื่อประโยชน์ในการใช้ดุลพินิจเมื่อเห็นสมควรต้องเรียกสำนวนคดีฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไปประกอบการพิจารณาต่อไปได้ เพื่อให้กระบวนการบริหารงานของศาลมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อข้อเสนอแนะของผู้วิจัยในข้างต้นมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ รูปแบบการแก้ไขฟื้นฟูโดยคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม เป็นกระบวนการที่ใช้อยู่ในศาลอาญานบุรีที่เป็นศาลนำร่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นการใช้กระบวนการเชิงแก้ไขฟื้นฟูแทนการดำเนินคดีตามปกติโดยเฉพาะจะเน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดติดยาเสพติดตั้งแต่นั้นมีการฝึกชงจนถึงมีคำพิพากษา เพื่อลดโอกาสสำหรับผู้กระทำผิดไม่ร้ายแรงที่อาจจะแปรสภาพเป็นอาชญากร ลดการกระทำผิดซ้ำ ทั้งเป็นการป้องกันการหลบหนีประกัน และปัจจุบันมีการขยายผลไปดำเนินการที่ ศาลจังหวัดเชียงใหม่ ศาลจังหวัดนนทบุรี ศาลแขวงนนทบุรี ศาลจังหวัดปทุมธานี และศาลจังหวัดตลิ่งชันอีกด้วย คลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคมเป็นการใช้กระบวนการเชิงแก้ไขฟื้นฟูแทนการดำเนินคดีตามปกติ และใช้ทั้งกรณีก่อนและหลังการพิจารณาและตัดสินของศาล ซึ่งหากนำมาปรับใช้กับการบำบัดฟื้นฟูตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นกระบวนการบำบัดรักษาแก้ไขเยียวยาผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดก่อนการพิจารณาและตัดสินของศาลแล้ว ย่อมเป็นผลดีต่อระบบงานยุติธรรมของศาล และเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติดที่มีลักษณะเป็นผู้ป่วยได้รับการบำบัดฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. รายงานการวิจัย เรื่องผลการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545.

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2555.

กำพล รุ่งรัตน์. การดำเนินการคลินิกจิตสังคมกับแนวทางในการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด กรณีศึกษา : คลินิกจิตสังคมศาลจังหวัดปทุมธานี. ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาล ชั้นต้น รุ่นที่ 13 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2557.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวยและคณะ. รายงานวิจัยการพัฒนารอบแนวทางการวิจัยชุดโครงการ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม, 2553.

ฉวีวรรณ วิมล. ผลสัมฤทธิ์ของการบังคับใช้กฎหมายฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด. ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 10 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2555.

ณัฐปรกรณ์ พิษณุปัญญารธรรม. บทบาทของศาลจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม. ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 13 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2557.

ธัชพงษ์ วงษ์เหรีญทอง. การบังคับใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 : ปัญหาข้อกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขากฎหมาย อาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547.

ธานี วรรณทร์ และคนอื่นๆ. มาตรการทางกฎหมายในการพัฒนาทางเลือกสำหรับผู้กระทำความผิด คติยาเสพติดเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามข้อกำหนดกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2558.

ปกรณ มณีปกรณ. ทฤษฎีอาชญาวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม. ที.เพรส, 2555.

- . อาชญาวិทยาและทัณฑวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: หจก. เอ็ม. ที. เพรส. ประเทศไทย, 2553.
- ปิยาภรณ์ พิสิษฐพิทย์. Therapeutic Jurisprudence. วารสารข่าวเนติบัณฑิตยสภา 25(มีนาคม 2555): 15.
- รณชัย คงสกนธ์ และ เขียวชัย งามทิพย์วัฒนา. การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ถูกบังคับบำบัดภายใต้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: บจก.ธนภัทร 2006, 2555.
- วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล. วิธีพิจารณาคดีฟื้นฟู: การตอบสนองต่อผู้ติดยาเสพติด. นิตยสารสำนักงานศาลยุติธรรม ดุลพาห 62(พฤษภาคม-สิงหาคม 2558): 120 - 147.
- วิหุร จันท์แจ่งดี. ปัญหาเกี่ยวกับการฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด. ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2556.
- ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. การนำแนวทางศาลยาเสพติดมาปรับใช้ในประเทศไทย. วารสารศาลยุติธรรมเชิงรุก 3(เมษายน 2560): 32.
- ศาลอาญานบุรี. คู่มือการดำเนินการคลินิกให้คำปรึกษาด้านจิตสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลอาญานบุรี, 2555.
- สำนักกิจการในพระตำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา. เมทแอมเฟตามีน: ความจริง Vs. นวนิยายและบทเรียนของโรคประสาทหวาดผวามาจากโคเคนรูปลูก. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2557.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. รวมอนุสัญญาสหประชาชาติเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส., 2555.
- สำนักงานสหประชาชาติว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรม (UNODC). คู่มือว่าด้วยยุทธศาสตร์การลดความแออัดในเรือนจำ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2556.
- สิงห์พิทักษ์ ละมุลมอญ. ปัญหาการใช้ดุลยพินิจของศาลในการบังคับใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545. ใน หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2556.
- หน่วยงานความร่วมมือด้านนโยบายยาเสพติดระหว่างประเทศ (Idpc). คู่มือนโยบายยาเสพติด. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, 2557.
- อุทัย อาทิวะช. ทฤษฎีอาชญาวิทยากับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร: หจก. วี. เจ.พรินติ้ง กรุงเทพ, 2558.

อุทิศ แสนโกศิก. กฎหมายอาญาภาค 1. พระนคร: ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กองวิชาการ
กรมอัยการ, 2525.

กฎหมายไทย

"กฎกระทรวงว่าด้วย ชนิด ประเภท และปริมาณของยาเสพติด พ.ศ.2546".

"ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา".

"ประมวลกฎหมายอาญา".

"พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545".

"พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522".

"ระเบียบคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดว่าด้วยการตรวจพิสูจน์ การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้
ติดยาเสพติด การควบคุมตัว และปฏิบัติต่อผู้เข้ารับการตรวจพิสูจน์และผู้เข้ารับการฟื้นฟู
สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2546".

"ระเบียบศาลอาญานบุรีว่าด้วยการคัดเลือก การอบรม การขึ้นทะเบียน และจริยธรรมของผู้ให้
คำปรึกษาด้านจิตสังคม พ.ศ. 2554".

ระบบออนไลน์

The concept of therapeutic jurisprudence - Australasian Institute of judicial
Administration. The Concept of Therapeutic Jurisprudence [Online].
Available from: <https://aija.org.au/research/resources/the-concept-of-therapeutic-jurisprudence/> [4 July 2018].

ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน, ทฤษฎีการลงโทษ[ออนไลน์].2559.แหล่งที่มา:

<http://ird.stou.ac.th/dbresearch/index.php>[22 พฤศจิกายน 2559]

รายงานการศึกษาดูงานของประธานศาลฎีกาและคณะ, ด้านศาลกับภารกิจในการบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยา
เสพติดและเสริมสร้างความร่วมมือทางศาลและวิชาการ[ออนไลน์].2560.แหล่งที่มา:

http://www.rabi.coj.go.th/doc/data/rabi/rabi_1503892618.pdf[สิงหาคม 2560]

ลาวัลล์ หอนพรรรัตน์, ทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟู[ออนไลน์].2559.แหล่งที่มา:

<http://ird.stou.ac.th/dbresearch/index.php>[22 พฤศจิกายน 2559]

สำนักบริหารการสาธารณสุข สำนักปลัดกระทรวงยุติธรรม, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ
วันที่ 01 ตุลาคม 2554 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2555 [ออนไลน์].2555.แหล่งที่มา:

http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&std

[ay=01/10/2554&spday=30/09/2555&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208](http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&std ay=01/10/2554&spday=30/09/2555&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208)[14 กุมภาพันธ์ 2560]

———, รายงานผลการดำเนินงานจำแนกตามแบบติดตามทั่วประเทศ ปีงบประมาณ 2554 - 2558[ออนไลน์].2554-2558.แหล่งที่มา:

http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&std ay=01/10/2554&spday=30/09/2558&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=209[8 กุมภาพันธ์ 2560]

———, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2558 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2559[ออนไลน์].2559.แหล่งที่มา:

http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&std ay=01/10/2558&spday=30/09/2559&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208[14 กุมภาพันธ์ 2560]

———, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2557 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2558[ออนไลน์].2558.แหล่งที่มา:

http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&std ay=01/10/2557&spday=30/09/2558&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208[14 กุมภาพันธ์ 2560]

———, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2556 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2557[ออนไลน์].2557.แหล่งที่มา:

http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&std ay=01/10/2556&spday=30/09/2557&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208[14 กุมภาพันธ์ 2560]

———, รายงานสรุปผลการบำบัดทั่วประเทศ วันที่ 01 ตุลาคม 2555 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2556 [ออนไลน์].2556.แหล่งที่มา:

http://antidrug.moph.go.th/beta2/report/reportIndex_New.php?sectionid=&std ay=01/10/2555&spday=30/09/2556&minid=0&areatype=5&areatype2=12&minid=0&reportgroup=2&reportname=208[14 กุมภาพันธ์ 2560]

ภาษาต่างประเทศ

Bruce J. Winick & David B. Wexler. Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied. Touro Law Review 18 (2001 - 2002): 479 - 486.

- Douglas B. Marlowe, Carolyn D. Hardin, and Carson L. Fox. *Painting the Current Picture: A National Report on Drug Courts and Other Problem-Solving Courts in the United States*. United States: NDCI - National Drug Court Institute, 2016.
- Glenn Took. *Therapeutic Jurisprudence and the Drug Court: Hybrid Justice and Implication for Modern Penalty*. *Journal of Criminology* (2005): 3.
- Imogen Halstead and Suzanne Poynton. *Intensive Judicial Supervision and Drug Court Outcomes: Interim Findings from a Randomised Controlled Trial*. NSW Bureau of Crime Statistics and Research 152 (November 2011): 3.
- John Roman. *Cost-Benefit Analysis of Criminal Justice Reforms Nij's Multisite Adult Drug Court Evaluation Highlights Important Considerations When Analyzing the Costs and Benefits of Crime Interventions*. *National Institute of Justice NIJ Journal* 272 (September 2013): 34 - 35.
- Justice Paul Bentley. *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug-Dependant Offenders*. Washington: American University, 2013.
- Peggy Fulton Hora, William G. Schma, and John T.A. Rosenthal. *Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement :Evolutionizing the Criminal Court System's Response to Drug Abuse and Crime in America*. *Notre Dame Law Review* 74 (1998 - 1999): 440 - 537.
- Ronald J. Rychlak and Corey D. Hinshaw. *From the Classroom to the Courtroom: Therapeutic Jurisprudence and the Gaming Industry's Impact on Law*. *Mississippi Law Journal* (2005): 7.
- Wayne R. LaFava. *Criminal Law*. Fifth ed. USA: West Pub, 1990.

กฎหมายต่างประเทศ

"The 2017 Florida Statutes".

"The Controlled Drugs and Substances Act".

"The Criminal Code of Canada".

"Drug Court Act 1998 No 150".

"The Drug Court Regulation 2015".

"Drug Misuse and Trafficking Act 1985 No 226".

"Florida Supreme Court Task Force on Treatment-Based Drug Courts, Florida's Adult Drug Court Tool Kit".

online

Dean R. Gerstein and Henrick J. Treating Drug Problems Volume 2 Commissioned Papers on Historical, Institutional, and Economic Contexts of Drug Treatment Institute of Medicine (Us) Committee for the Substance Abuse [Online]. 1992. Available from: www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234750/ [1 November 2016].

Drug Court of New South Wales. Aboutus [Online]. 2016. Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_aboutus/dc_aboutus.aspx [December 2016].

———. History [Online]. 2016. Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_aboutus/dc_history.aspx [December 2016].

———. Monitoring [Online]. 2016. Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_program/dc_monitoring.aspx [December 2016].

———. Participants [Online]. 2016. Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_participants.aspx [December 2016].

———. Program [Online]. 2016. Available from: http://www.drugcourt.justice.nsw.gov.au/Pages/dc_program/dc_referrals.aspx [December 2016].

Florida Supreme Court Task Force on Treatment-Based Drug Courts. Florida's Adult Drug Court Tool Kit [Online]. 2007. Available from: www.flcourts.org/core/fileparse.php/260/urlt/toolkit.pdf [June 2017].

John Weekes and Rebecca Mugford. Drug Treatment Courts Faqs Prepared by the Canadian Centre on Substance Abuse [Online]. 2007. Available from: www.ccsa.ca [7 November 2016].

Study.com course navigator. Therapeutic Jurisprudence:Definition and Examples [Online]. Available from: <https://study.com/academy/lesson/therapeutic-jurisprudence-definition-examples.html> [4 July 2018].

Toronto Drug Treatment Court. Program Policy and Procedures Manual [Online]. 13 August 2008. Available from: <http://www.tdtc.ca/courtprocess> [21 November 2017].

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวทรศดา มะลิขาว เกิดเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2526 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จากโรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ จังหวัดราชบุรี นิติศาสตร์บัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 จากมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เนติบัณฑิตไทย จากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา รับราชการครั้งแรกเมื่อปี 2554 ในตำแหน่ง นิติกรปฏิบัติการ สำนักกฎหมาย สำนักงาน ป.ป.ส. กระทรวงยุติธรรม ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่ง พนักงานไต่สวนปฏิบัติการ สำนักคดี สำนักงาน ป.ป.ช.

